

EGE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

(DOKTORA TEZİ)

**İZMİR VE ANTALYA İLLERİ ÖRNEĞİ İLE TARIMSAL
ÜRETİMDE ŞİRKETLEŞME KOŞUL VE OLANAKLARI
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Ayşe DURĞAN DBEYS
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Bilim Dalı Kodu : 501.06.00
Sunuş Tarihi : 08.05.2009

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Sait ENGİNDENİZ

Bornova-İZMİR

Ayşe DURĞAN DBEYS tarafından **DOKTORA TEZİ** olarak sunulan “İzmir ve Antalya İlleri Örneği ile Tarımsal Üretimde Şirketleşme Koşul ve Olanakları Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bu çalışma E.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği ile E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Eğitim ve Öğretim Yönergesi'nin ilgili hükümleri uyarınca tarafımızdan değerlendirilerek savunmaya değer bulunmuş ve **8 Mayıs 2009** tarihinde yapılan tez savunma sınavında **oy birliği** ile başarılı bulunmuştur.

Jüri Üyeleri

İmza

Jüri Başkanı : Doç.Dr. Sait ENGİNDENİZ

Raportör Üye : Doç.Dr. Murad YERCAN

Üye : Prof.Dr. Edip TEKER

Üye : Doç.Dr. M. Metin ARTUKOĞLU

Üye : Yrd.Doç.Dr. O. Murat KOÇTÜRK

ÖZET**İZMİR VE ANTALYA İLLERİ ÖRNEĞİ İLE TARIMSAL ÜRETİMDE ŞİRKETLEŞME KOŞUL VE OLANAKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

DURĞAN DBEYS, Ayşe

Doktora Tezi, Tarım Ekonomisi
Tez Yöneticisi: Doç.Dr. Sait ENGİNDENİZ
Mayıs 2009, 266 sayfa

Bu araştırmanın amacı, İzmir ve Antalya illerinde tarımsal üretimde şirketleşmenin düzeyini ve hangi alt dallarda yoğunlaştığını ortaya koyarak, gelecekte tarımın hangi alt sektörlerinde ne düzeyde uygulanabileceğini, şirket tiplerinden hangisinin veya hangilerinin (limited, anonim vb.) tarıma uygun olabileceğini tartışmak, tarımsal üretim şirketlerinin işleyiş şekillerini ve sorunlarını ortaya koymaktır. Araştırmanın diğer amacı ise üreticilerin tarımsal üretimde şirketleşme konusundaki bilgi ve görüşlerinin belirlenmesidir.

Tarım sektöründe örgütlenme sorunları yıllardır tartışılan ve üzerinde çok durulan bir konudur. Bir yandan bu tartışmalar devam ederken, diğer yandan da alternatif örgütlenme model arayışları sürmektedir. Son yıllarda sayıları hızla artan tarımsal üretim şirketlerinin de tarımda örgütlenme sorunları içerisinde ele alınarak incelenmesi ve tartışılmasının zamanı gelmiştir. Araştırma, tarımsal üretim şirketleri hakkında bilgi edinilmesi, nasıl ve kimler tarafından kurulduğunun belirlenmesi, şirketleşmenin getirebileceği faydaların ortaya konulması ve şirket biçiminde örgütlenme çalışmalarının Türk tarımına katkı sağlayıp sağlamayacağını tartışılması açısından önemlidir.

İzmir ve Antalya illerinde tarımsal verimliliğin yüksek olması, üretim çeşitliliğinin zengin olması, tarımsal sanayinin ve diğer ticari faaliyetlerin gelişmiş olması, yeniliklere ve gelişmeye açık olmaları nedenleriyle araştırma alanı olarak seçilmişlerdir. Bu illerdeki tarımsal üretim şirketlerinin incelenerek özelliklerinin belirlenmesi diğer iller için örnek modeller geliştirilmesine yardımcı olabilecektir.

Araştırmada İzmir ilinden 32, Antalya ilinden 21 olmak üzere toplam 53 tarımsal üretim şirketi yetkilisine ve İzmir ilinin altı yerleşim biriminden 60 üreticiye anketle yüzyüze görüşme yöntemi uygulanarak bilgi alınmıştır.

Araştırma alanı olarak seçilen İzmir ve Antalya illerinde tarımsal üretim yapan şirketlerin tarımın hemen her alanında ve diğer sektörlerde olduğu gibi daha çok anonim ve limited şirket şeklinde kuruldukları gözlenmiştir. Daha çok yatırım gerektiren alanlarda, yeni teknolojilerin kullanıldığı şirketler gözlenmekle birlikte, sadece şirket olmanın avantajlarından faydalanmak üzere kurulan şirketler de mevcuttur. Diğer sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de kurulan şirketlerin sorunlarının olduğu tesbit edilmiş ve bu sorunların çözümü için önerilerde bulunulmuştur.

Üreticilerle yapılan görüşmelerden üreticilerin tarımsal üretimde şirketleşmeye karşı olumlu düşüncelerinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şirket, Şirket Tarımı, Tarımda Şirketleşme, Tarımda Örgütlenme,

ABSTRACT

**A RESEARCH ON CONDITION AND POSSIBILITIES
TO INCORPORATION IN AGRICULTURAL PRODUCTION
WITH EXAMPLES OF İZMİR AND ANTALYA PROVINCES**

DURĞAN DBEYS, Ayşe

PhD. In the Department of Agricultural Economics

Supervisor: Associate Professor Sait ENGİNDENİZ

May 2009, 266 pages

The purpose of this study, the investigation determining the level of corporate activity in agricultural production in Izmir and Antalya provinces, corporate activity in which sub-sectors of agriculture to implement, the company's type which may be appropriate to discuss, to uncover the functioning of agricultural production companies and their problems. The other purposes of the study on farmers' knowledge and opinions of the company is determined.

Organizational problems in the agricultural sector is an issue that is discussed for years. While debate continues on the one hand, on the other hand, continues the search for alternative organizational models. In recent years the rapidly increasing number of companies in the agricultural production. It is time to discuss in the analysis of organizational problems. This research, to learn about agricultural production companies, to determine how and who was established and agricultural production companies contribute to the development of Turkish agriculture in terms of the discussion is important not provide.

Izmir and Antalya provinces selected as the research area because of agricultural productivity is high, production is rich in diversity, be open to innovations, agricultural industry is developed. Companies in the province will be able to model an example for other provinces.

In this study, face-to-face survey method was applied with 53 authorities of agricultural production companies and 60 farmers for collecting data.

Agricultural production companies in Izmir and Antalya provinces are operating in almost every field of agriculture. Legal structure of these companies also are usually joint-stock company and limited company such as other sectors. These companies were established often require new technologies and high cost of the areas. On the other hand, there are established companies because of the advantages. Agricultural production companies have problems as well as companies in other sectors. Suggestions for solving these problems are given.

According to survey of farmers, they have positive thoughts about agricultural companies.

Key words: Company, Company Farming, Incorporation in Agriculture, Cooperation in Agriculture.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın hazırlanmasında sağladığı katkı ve görüşlerinden dolayı danışman hocam sayın Doç.Dr. Sait ENGİNDENİZ'e, doktora tez danışmanlığımı belli bir süre yürüten ve tez konusunun belirlenmesinde ve biçimlendirilmesinde değerli katkılarından yararlandığım sayın hocam Prof.Dr. Osman GÖKÇE'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırmayı başından sonuna kadar bilgi ve görüşleriyle yönlendiren tez komite üyelerimden Sayın Prof.Dr. Edip TEKER'e ve Doç.Dr. Murat YERCAN'a, araştırmanın uygulama aşamasında sorularımı sabır ve içtenlikle yanıtlayan şirket yetkilileri ve üreticilere teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca araştırmam sırasında göstermiş oldukları anlayış ve yardımlarından dolayı eşim Murad DBEYS'e, ablam Suna DURĐAN BULUT'a ve eniştem Tamer BULUT'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	V
ABSTRACT	VII
TEŞEKKÜR	IX
ÇİZELGELER DİZİNİ	XVI
GRAFİKLER DİZİNİ	XXIII
HARİTALAR DİZİNİ	XXIII
KISALTMALAR DİZİNİ	XXIV
1. GİRİŞ	1
1.1 Konunun Önemi	1
1.2 Araştırmanın Önemi	3
1.3 Araştırmanın Amacı	4
1.4 Araştırmanın Kapsamı ve Anahatları	5
2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	7
3. MATERYAL VE YÖNTEM	21
3.1. Materyal.....	21
3.2. Yöntem	21
3.2.1. Verilerin Toplanmasında Uygulanan Yöntemler	21
3.2.2. Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntemler.....	26
4. ARAŞTIRMA YÖRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	30
4.1. Coğrafi Konum.....	30
4.2. İklim	30
4.3. Nüfus	32
4.4. Tarımsal Durum	33
4.4.1 Tarım Arazisi Mevcudu ve Kullanımı.....	33

İÇİNDEKİLER (Devam)

4.4.2 Bitkisel Üretim	34
4.4.3 Hayvansal Üretim.....	35
4.4.4 Tarım Alet ve Makinaları Mevcudu.....	36
4.5. Örgütsel Durum.....	37
4.6. Ekonomik Durum.....	41
5. TARIMDA ÖRGÜTLENME	44
5.1. Örgütlenme ve Örgüt.....	44
5.2 Tarımsal Örgütlenme ve Türk Tarımında Örgütlenme Gereği.....	45
5.3 Türk Tarımında Örgütlenme Çalışmaları ve Örgüt Tipleri	48
5.3.1 Ziraat Odaları	49
5.3.2 Çiftçi Mallarını Koruma Meclisleri.....	50
5.3.3 Sendikalar.....	50
5.3.4 Dernekler.....	51
5.3.5 Vakıflar.....	52
5.3.6 Birlikler	52
5.3.7 Tarımsal Kooperatifler	54
5.3.8 Şirketler	55
5.4 Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı	56
6. TÜRK TİCARET KANUNUNDA ŞİRKET TÜRLERİ VE TARIMSAL ÜRETİMDE ŞİRKET ÖRGÜTLENMESİ	59
6.1. Türk Ticaret Kanunu'na Göre Şirket Türleri ve Özellikleri	59
6.1.1. Sermaye Şirketleri	60
6.1.1.1 Anonim Şirket	60
6.1.1.2 Limited Şirket.....	61
6.1.1.3 Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket	62

İÇİNDEKİLER (Devam)

6.1.2. Şahıs Şirketleri	63
6.1.2.1 Adi Şirket	63
6.1.2.2 Kollektif Şirket	63
6.1.2.3 Adi Komandit Şirket	64
6.1.3 Kooperatif Şirketler	65
6.1.4 Diğer Şirket Türleri	66
6.1.4.1 Holding ve Şirketler Grubu	66
6.1.4.2 Sektörel Dış Ticaret Şirketleri	67
6.2. Şirket Şeklinde Birleşme Nedenleri	69
6.3. Tarımsal Üretimde Şirketleşme	70
6.4. Tarımda Şirketleşmenin Getirebileceği Faydalar	79
6.5. Türkiye’de Tarımsal Üretim Şirketi Kuranların Özellikleri	82
6.6 Şirketler ve Kooperatiflerin Karşılaştırılması	84
6.6.1 Kooperatif Girişimlerin Şirketlere Göre Avantaj ve Dezavantajları	85
6.7 Türkiye’de Faaliyet Gösteren Tarımsal Üretim Şirketleri ve Şirket Örnekler	87
7. TARIMSAL ÜRETİMDE ŞİRKETLEŞMENİN GÖRÜLDÜĞÜ BAZI ÜLKELER VE ŞİRKET ÖRNEKLERİ	102
8. ARAŞTIRMA BULGULARI	128
8.1 Şirket Düzeyinde Elde Edilen Araştırma Bulguları	128
8.1.1 Şirketlerin Genel Durumu	128
8.1.1.1 Üretim ve Faaliyet Alanları	128
8.1.1.2 Hukuki Yapı ve Kuruluş Tarihi	131

İÇİNDEKİLER (Devam)

8.1.1.3 Coğrafi Konumları	133
8.1.1.4 Şirket Ortakları	134
8.1.1.5 Personel Durumu	142
8.1.1.6 Üye Kuruluşlar ve Kalite Belgeleri	145
8.1.1.7 Tarım Alanları ve İşleme Şekilleri	148
8.1.2 Kuruluş ve İşleyiş	154
8.1.3 Şirket Yetkililerinin Geleceğe Yönelik Düşünceleri.....	166
8.1.4 Şirket Yetkililerinin Tarım Sektörü Hakkındaki Görüşleri ile Devletten ve Yerel Yönetimlerden Beklentileri	169
8.1.5. Şirket Yetkililerinin Üreticilerin Şirket Kurmaları Hakkındaki Görüşleri.....	175
8.1.6. Şirket Yetkililerinin Şirket Kurulumu Hakkında Görüş ve Tutumlarının Belirlenmesi	177
8.2 Üretici Düzeyinde Elde Edilen Araştırma Bulguları.....	183
8.2.1 Araştırma Kapsamındaki İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri.....	183
8.2.1.1 Üreticilerin Yaş, Eğitim ve Üreticilik Deneyimi.....	183
8.2.1.2 Nüfus ve Eğitim Düzeyi	184
8.2.1.3 İşgücü Mevcudu ve Kullanımı	186
8.2.1.4 Sosyal Güvenlik Durumu	189
8.2.1.5 İkamet Edilen Yer	190
8.2.1.6 Kayıt Tutma Durumu	190
8.2.1.7 Kooperatife Ortaklık Durumu	191
8.2.1.8 Bina Mevcudu	193
8.2.1.9 Alet-Makina Mevcudu	194

İÇİNDEKİLER (Devam)

8.2.1.10 Hayvan Mevcudu.....	195
8.2.1.11 Arazi Mevcudu ve Kullanım Durumu.....	196
8.2.1.12 Sermaye Mevcudu	200
8.2.1.13. Yıllık Faaliyet Sonuçları.....	203
8.2.1.13.1 Bitkisel Ürünlerden Elde Edilen Brüt Üretim Değeri	203
8.2.1.13.2 Hayvansal Ürünlerden Elde Edilen Brüt Üretim Değeri	205
8.2.1.13.3 Toplam Brüt Üretim Değeri	206
8.2.2 Üreticilerin Örgüt ve Örgütlenme Üzerine Görüşleri.....	206
8.2.3 Üreticilerin Tarımsal Üretim Şirketleri Hakkındaki Bilgi ve Görüşleri	212
8.2.4 Üreticilerin Tarımsal Üretim Şirketi Kurmayı veya Ortak Olmayı Düşünmesini Etkileyen Faktörlerin Saptanması....	218
9. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	223
KAYNAKLAR DİZİNİ.....	239
Ekler	252
ÖZGEÇMİŞ.....	266

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Cizelge</u>	<u>Sayfa No</u>
3.1 İncelenen işletmelerin gruplar itibariyle dağılımı	27
4.1 Araştırma yöresinde 1975-2007 döneminde gerçekleşen en yüksek ve en düşük sıcaklık değerleri	32
4.2 Araştırma yöresinde nüfus özellikleri (2007).....	33
4.3 Araştırma yöresinde arazi mevcudu (2007)	34
4.4 Araştırma yöresinde tarım arazilerinin kullanım durumu (2007)	34
4.5 Araştırma yöresinde bazı bitkisel ürünlerin üretim miktarları (Ton) (2007).....	35
4.6 Araştırma yöresinde hayvan sayıları (baş) (2007).....	36
4.7 Araştırma yöresinde bazı hayvansal ürünlerin üretim miktarları (ton) (2007)	36
4.8 Araştırma yöresinde bazı tarım alet ve makinalarının mevcudu (2007).....	37
4.9 5200 Sayılı Üretici Birlikleri Kanunu'na göre İzmir ilinde kurulan üretici birlikleri	38
4.10 5200 Sayılı Üretici Birlikleri Kanunu'na göre Antalya ilinde kurulan üretici birlikleri	39
4.11 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre İzmir ilinde kurulu tarımsal amaçlı kooperatifler.....	39
4.12 4.12 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre Antalya ilinde kurulu tarımsal amaçlı kooperatifler	40
4.13 İzmir ilindeki tarımsal amaçlı kooperatif birlikleri	40
4.14 Antalya ilindeki tarımsal amaçlı kooperatif üst birlikleri	40
4.15 4631 Sayılı Kanuna göre İzmir-Antalya illerinde kurulu yetiştirici birlikleri.....	41

ÇİZELGELER DİZİNİ (Devam)

4.16 Araştırma yöresindeki ihracat durumu (1000US\$)	43
5.1 Türkiye’de 4631 Sayılı Kanun kapsamında kurulan Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri	53
5.2 Türkiye’de 5200 Sayılı Kanuna göre kurulan üretici birlikleri	54
5.3 Türkiye’de hizmet türlerine göre tarımsal kooperatifler (2009).....	55
6.1 Kooperatif ve şirketler arasındaki farklılıklar	84
6.2 İzmir’de bulunan tarımsal üretim şirketlerinin faaliyet alanlarına ve hukuki yapılarına göre dağılımı	87
6.3 Antalya’da bulunan tarımsal üretim şirketlerinin faaliyet alanlarına ve hukuki yapılarına göre dağılımı	88
7.1 Avrupa ülkeleri ve bazı ülkelerdeki tarım şirketleri.....	102
7.2 Hollanda’nın kesme çiçek üretim alanları ve üretici sayısı.....	110
7.3 Norveç’te süt çiftliklerinin sayısı ve sütçülükte ortak işletmeler, 1997-2004	112
7.4 Ukrayna’da 2001 ve 2005 yılları arasında kullanılan alan bakımından tarım şirketlerinin yapısındaki değişimler	116
8.1 İncelenen şirketlerin üretim ve faaliyet alanları	130
8.2 İncelenen şirketlerin hukuki yapısı.....	131
8.3 İncelenen şirketlerin kuruluş tarihine göre dağılımı.....	132
8.4 İncelenen şirketlerin buldukları bölgeyi seçmelerinde etkili olan faktörler	134
8.5 İncelenen şirketlerin ve ortakların bazı özellikleri	135
8.6 İncelenen şirketlerin ortak sayısı	136
8.7 İncelenen şirketlerdeki ortakların cinsiyeti.....	137
8.8 İncelenen şirketlerdeki ortakların yaşı.....	137

ÇİZELGELER DİZİNİ (Devam)

8.9 İncelenen şirketlerdeki ortakların eğitim durumu	138
8.10 İncelenen şirketlerdeki üniversite mezunu olan ortakların eğitim alanı	139
8.11. İncelenen şirketlerde ortakların tarımsal geçmişi olup olmaması durumu	140
8.12 İncelenen şirketlerde ortaklar arasındaki ailevi yakınlık durumu .	141
8.13 İncelenen şirketlerde daimi işçi sayısı	143
8.14 İncelenen şirketlerde idari teknik personel sayısı.....	144
8.15 İncelenen şirketlerde Ziraat Mühendisi istihdamı	145
8.16 İncelenen şirketlerin üyesi olduğu kuruluşlar.....	147
8.17 İncelenen şirketlerin bitkisel üretim alanları	159
8.18 İncelenen şirketlerde tarım alanı ve/veya hayvan varlığının mülkiyet durumu	150
8.19 İncelenen şirketlerin üretim alanlarının şirket merkezine uzaklığı	151
8.20 İncelenen şirketlerin tarım alanı ve/veya hayvan varlığını işleme şekli	152
8.21 İncelenen şirketlerde tarımsal varlıkların işlenme şekli	153
8.22 İncelenen şirketlerin ihracat yapma durumu	154
8.23 İncelenen şirketlerde ortaklar tarafından kuruluş aşamasında gösterilen aynı sermaye türü.....	155
8.24 İncelenen şirketlerde kuruluş aşamasında kredi kullanma durumu	156
8.25 İncelenen şirketlerde yatırım masraflarında kullanılan kredi oranları	156
8.26 İncelenen şirketlerin kuruluş aşamasında ihtiyaç duydukları bilgi ve hizmetler.....	158

ÇİZELGELER DİZİNİ (Devam)

8.27 İncelenen şirketlerin yatırımlarını gerçekleştirirken imkanlarından faydalandıkları kuruluşlar.....	159
8.28 İncelenen şirketlerin yatırımlarında karşılaştıkları en önemli bölgesel sorunlar.....	160
8.29 İncelenen şirketlerin karşılaştıkları sorunlar	161
8.30 İncelenen şirketlerde kurucuların tarım sektörünü seçme nedenleri	163
8.31 İncelenen şirketlerin birincil mamül üretime geçiş dönemi	164
8.32 İncelenen şirketlerin kurulduğu zamandaki faaliyet şekilleri.....	165
8.33 İncelenen şirketlerin mevcut faaliyet şekilleri.....	165
8.34 İncelenen şirketlerde yetkililerin üretim kapasitelerini artırmayı düşünüp düşünmedikleri	167
8.35 İncelenen şirketlerin üretim kapasitelerini artırma şekilleri.....	167
8.36 İncelenen şirketlerde yetkililerin üretim desenini genişletip- genişletmeme hakkındaki görüşleri.....	168
8.37 İncelenen şirketlerde yetkililerin Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılması durumunda tarım sektörü ve kendi şirketlerinin nasıl etkileneceği üzerine görüşleri.....	169
8.38 İncelenen şirketlerde tarım sektöründe karşılaşılabilecek büyük riskler üzerine yetkili görüşleri.....	170
8.39 İncelenen şirketlerde tarım sektörünün en önemli sorunları üzerine yetkili görüşleri.....	171
8.40 İncelenen şirketlerde tarım sektörünün sahip olduğu fırsatlar üzerine yetkili görüşleri.....	172

ÇİZELGELER DİZİNİ (Devam)

8.41	İncelenen şirketlerde yetkililerin devletten ve yerel yönetimden beklentileri	174
8.42	İncelenen şirketlerin buldukları bölgede şirket kurmak isteyen veya bu şirketlere ortak olmayı düşünen çiftçiler olup-olmaması durumu	175
8.43	İncelenen şirketlerde yetkililerin üreticilerin birleşerek üretici şirketi kurup-kuramayacakları hakkında görüşleri.....	176
8.44	İncelenen şirketlerin yetkililerinin şirketlerine üreticilerin de ortak olmasını isteyip-istememe durumu	176
8.45	İncelenen şirketlerde şirket tüzel kişiliğine sahip olmanın avantajları.....	178
8.46	İncelenen şirketlerde şirket tüzel kişiliğine sahip olmanın dezavantajları	178
8.47	İzmir ilinde incelenen şirketlerde şirket yetkililerinin şirket kuruluşu ile ilgili görüşleri/tutumları	181
8.48	Antalya ilinde incelenen şirketlerde şirket yetkililerinin şirket kuruluşu ile ilgili görüşleri/tutumları	182
8.49	İncelenen işletmelerdeki üreticilerin yaş, eğitim ve deneyimleri ..	184
8.50	İncelenen işletmelerde nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımı.....	185
8.51	İncelenen işletmelerdeki nüfusun eğitim durumu	186
8.52	İncelenen işletmelerde aile işgücü potansiyelinin (EİB) cinsiyete ve yaşa göre dağılımı	187
8.53	İncelenen işletmelerde aile işgücü potansiyelinin (EİG) cinsiyete ve yaşa göre dağılımı	188
8.54	İncelenen işletmelerde işgücü kullanımı	188

ÇİZELGELER DİZİNİ (Devam)

8.55 İncelenen işletmelerde üreticilerin işgücü kullanımı.....	189
8.56 İncelenen işletmelerde üreticilerin sosyal güvenlik durumu	189
8.57 İncelenen işletmelerde üreticilerin ikamet ettikleri yer	190
8.58 İncelenen işletmelerde üreticilerin kayıt tutup tutmama durumu..	191
8.59 İncelenen işletmelerde kooperatife ortak olup-olmama durumu...	192
8.60 İncelenen işletmelerde üreticilerin ortak olduğu kooperatifler.....	192
8.61 İncelenen işletmelerde bina mevcudu	193
8.62 İncelenen işletmelerde alet makina mevcudu.....	195
8.63 İncelenen işletmelerde işletme başına düşen hayvan mevcudu.....	196
8.64 İncelenen işletmelerde toplam arazi mevcudu, mülkiyeti ve parsel özellikleri.....	197
8.65 İncelenen işletmelerde arazi kullanımı (daa).....	198
8.66 İncelenen işletmelerde bitkisel üretim dallarının ekiliş ve dikiliş alanları (daa).....	199
8.67 İncelenen işletmelerde işletme başına sermaye kompozisyonu.....	202
8.68 İncelenen işletmelerde işletme başına sermaye miktarının oransal dağılımı	203
8.69 İncelenen işletmelerde bitkisel üretim dallarından elde edilen brüt üretim değerleri	204
8.70 İncelenen işletmelerde bitkisel üretim dallarının brüt üretim değerlerinin oransal dağılımı.....	205
8.71 İncelenen işletmelerde hayvansal üretim dallarından elde edilen brüt üretim değerleri	206
8.72 İncelenen işletmelerde toplam brüt üretim değeri	206

ÇİZELGELER DİZİNİ (Devam)

8.73 İncelenen işletmelerdeki üreticilerin örgüt ve örgütlenme ile ilgili tutumları	208
8.74 Üreticilerin örgüt ve örgütlenmeye yönelik tutum puanlarının aritmetik ortalaması ve standart sapması	209
8.75 Üreticilerin çeşitli örgütlere güven düzeyleri	210
8.76 Gruplar itibariyle üreticilerin şirketlere güven düzeyleri	211
8.77 İncelenen işletmelerdeki üreticilerin tarımsal üretim şirketleri hakkında bilgi ve görüşleri	214
8.78 İncelenen işletmelerde üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurmak istedikleri takdirde karşılaşılabileceklerini düşündükleri zorluklar	215
8.79 Üreticiler için şirketin ifade ettikleri	216
8.80 Üreticilerin şirket ile ilgili tutumları	217
8.81 Üreticilerin şirkete yönelik tutum puanlarının aritmetik ortalaması ve standart sapması	218
8.82 Lojistik regresyon analizinde kullanılan değişkenler	219
8.83 Lojistik regresyon analizi sonuçları.....	219

GRAFİKLER DİZİNİ

<u>Grafik</u>	<u>Sayfa</u>
8.1 İncelenen şirketlerin faaliyet alanlarına göre dağılımı	130
8.2 İncelenen şirketlerin hukuki yapılarına göre dağılımı	132
8.3 İncelenen şirketlerdeki ortakların eğitim durumunun oransal gösterimi	138
8.4 Aile şirketlerinin faaliyet alanlarına göre dağılımı.....	141
8.5 İncelenen şirketlerde daimi işçi sayısının oransal gösterimi	143
8.6 İncelenen şirketlerde idari teknik personel sayısının oransal gösterimi	144
8.7 İncelenen şirketlerin faaliyet şekillerindeki değişimin oransal gösterimi	166
8.8 İncelenen işletmelerde gruplara göre bina mevcudu	194
8.9 İncelenen işletmelerde arazi kullanımının oransal dağılımı	198
8.10 İncelenen işletmelerde bitkisel üretim dallarının ekiliş ve dikiliş alanlarının oransal gösterimi.....	200
8.11 İncelenen işletmelerde üreticilerin çeşitli örgütlere güven düzeyleri	210
8.12 İncelenen işletmelerde üretici gruplarının şirketlere karşı güven düzeyleri	212

HARİTALAR DİZİNİ

<u>Harita</u>	<u>Sayfa</u>
3.1 İzmir ve Antalya illerinin Türkiye'deki konumu.....	22

KISALTMALAR DİZİNİ

AB : Avrupa Birliği

CAP: Common Agriculture Policies

ÇBŞ: Çok Büyük Tarım Şirketi

KOSGEB: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Küçük ve Orta Ölçekli
Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

OTP: Ortak Tarım Politikaları

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

1. GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi

Tarım, insan yaşamının devamı için gerekli olan gıda maddelerinin üretimini üstlenmesinin yanısıra, tarım dışı sektörlere hammadde üretme, sağlıklı işgücü sağlama ve kalkınmanın finansmanını sağlama gibi işlevleri de olan bir sektördür (Dinler, 2000). Bu kadar önemli ve kaçınılmaz olan bu sektörde etkinliğin ve devamlılığın sağlanması gerekmektedir.

Dünyada ve Türkiye'de gelişen sektörlere bakıldığında, bunların iyi örgütlenmiş sektörler olduğu görülmektedir. Tarım sektöründe de temel olan üretimdir ve öncelikle üreticilerin iyi bir şekilde örgütlenmesi gerekmektedir. Üreticinin kalkınabilmesinde ve tarımsal faaliyetlerin geliştirilebilmesinde örgütlenmenin önemi büyüktür. Örgüt ve örgütlenme sorunları her ülkede ve her alanda sıkça tartışılan sorunlardan birisidir. Özellikle, geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmişlik düzeyi göreceli olarak düşük olan kesimlerde bu sorun daha da ön plana çıkmakta, önem kazanmakta ve bu nedenle de çok çeşitli tartışmalara konu olmaktadır. Türkiye kırsal kesimi için de benzer durum sözkonusudur. Seçilecek örgüt biçimleri, seçilmiş olan örgüt biçimleriyle örgütlenme düzeyleri, örgütlenmelerin amaçları doğrultusundaki başarı dereceleri, örgüt içi işleyişler, bu alandaki politikalar vb. gibi konular geçmişte ve günümüzde de güncelliğini koruyan arayış ve tartışma konularıdır.

Bu arada, tüm dünyada ve Türkiye'de ortaya çıkan yeni koşullar da örgüt ve örgütlenmelerle ilgili olarak bir takım yenilikleri gündeme getirmiş ve dolayısıyla gerekçesi zaten var olan arayış ve tartışmalara yeni gerekçeler de kazandırmıştır. Örneğin sosyal örgütler alanında yeni sivil toplum örgüt ve örgütlenmeleri, ekonomik örgüt ve örgütlenmelerde yeni kooperatifçilik düşünceleri ya da tarımsal üretimde şirketleşme

eğilim ve olasılıkları, kamusal alanda yeni yerel yönetimler anlayışı vb.konular gündeme girmiş bulunmaktadır.

Diğer yandan, Türkiye kırsal kesiminin yeterli ve uygun bir örgütlenme yapısına bugüne kadar kavuşturulamadığının ve biraz da bu nedenle kırsal kalkınmamızın beklenen düzeyde gerçekleştirilemediğinin toplumsal bir genel kanı olarak benimsendiği de gözlenmektedir

Üreticilerin ekonomik örgütleri, başta tarım kooperatifleri olmak üzere ekonomik faaliyette bulunan birlik, vakıf, şirket vb. örgütlerdir (İnan, 1998). Türkiye’de özellikle kooperatif ve birlik şeklinde örgütlenme yollarına başvurulmuş ancak çeşitli nedenlerden dolayı yeterince ve istenilen düzeyde başarılı olunamamıştır (Çıkın ve ark., 1997). Bugün bu örgütlenme modellerinin sorunları çeşitli platformlarda tartışılmaktadır. Bir yandan bu tartışmalar devam ederken, diğer yandan da alternatif örgütlenme model arayışları sürmektedir.

Bu bağlamda olmak üzere Türkiye’de tarım sektöründe bugüne kadar çok fazla kullanılmayan fakat son yıllarda sayıları giderek artan tarımsal üretim şirketlerinin de gelişmekte olduğu görülmektedir. Tarımsal sanayi ile uğraşan büyük şirketler artık sadece satın alma, işleme ve satma ile değil, aynı zamanda üretimi kendileri yapma eğilimine de girmişlerdir. Bunun yanında tarımsal üretime doğrudan şirket kurarak başlayanlar veya işletmelerini birleştirip şirket kuranlar gözlenmektedir. Özellikle besicilik, tavukçuluk, fidancılık, fide yetiştiriciliği, çiçekçilik, sera sebzeçiliği gibi faaliyet alanlarında kendini gösteren tarımsal üretim şirketleri tarımda şirket örgütlenmesinde öncü tarımsal faaliyet alanlarıdır.

Genellikle çok büyük arazi gerektirmeyen bu faaliyet alanlarında örnekleri sıkça görülmeye başlanan tarımsal üretim şirketleri yeni teknolojiler uygulayıp, yüksek düzeyde verim elde etmişlerdir. Bunların

çoğu ihracata yönelik işletme kurmak isteyen girişimciler tarafından kurulmuştur.

Günümüz tarımında büyük firmaların tarımsal üretim şirketi kurmalarının yaratacağı rekabet ortamına küçük ve orta büyüklükte işletmelerin hazırlıklı olmaları ve önlem almaları, birleşmeleri ve modern üretim teknikleri kullanmaları zorunlu olacaktır.

Son zamanlarda çeşitli kesimlerce tarımda yapısal sorunların çözülmesi ve girişimciliğin geliştirilmesi, topraktaki bölünme yerine bütünleşmenin sağlanması amacıyla tarımın şirketleşmesine yönelik öneriler geliştirilmektedir (Soydemir, 2000; Ekizoğlu, 2001).

Bütün bu hususlar değerlendirildiğinde, yapılacak çalışmalarla şirketleşmenin tarımda var olan örgütlenme modellerine alternatif olup olamayacağının tartışılması, olabilecek ise bunun tarıma en uygun şeklinin saptanması, bu konuda alınabilecek önlemlerin ortaya konulması ve devlet tarafından gerekli yasal düzenlemelerin yapılması için beklentilerin belirlenmesi önem taşımaktadır.

1.2 Araştırmanın Önemi

Tarım sektöründe örgütlenme sorunları yıllardır tartışılan ve üzerinde çok durulan bir konudur. Bu konudaki tartışmalar da, örgütlenme biçimlerinden çok örgütlenme düzeyi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Oysa, sorunlara çözüm yaklaşımlarında belirli bir örgütlenme tipinin yaygınlaşması kadar farklı örgütlenme tiplerinin de denenmesi üzerinde durulabilir. Gerçekten de son zamanlarda tarım sektöründe bu tür arayışlar görülmektedir. Üretici sendikaları kurmak, ürün veya sektör bazında birlikler oluşturmak ve şirket biçiminde örgütlenmek bu arayışlardandır.

Bu nedenle tarımda örgütlenme sorunu içinde şirketleşmenin de incelenmesi, irdelenmesi ve tartışılmasının önemli olacağı ve konuya yenilikler getirebileceği düşünülmektedir.

Özellikle yapılacak bir araştırma ile var olan tarımsal üretim şirketleri hakkında bilgi edinilmesi, nasıl ve kimler tarafından kurulduğunun belirlenmesi, şirketleşmenin getireceği fayda ve zararların ortaya konması ve şirket biçiminde örgütlenme çalışmalarının Türk tarımına katkı sağlayıp sağlamayacağını tartışılması bu yöndeki bilimsel boşluğu doldurabileceği gibi Türk tarımına da önemli katkılar sağlayabilecektir.

Araştırma alanı olarak seçilen İzmir ve Antalya illerinde tarımsal verimliliğin yüksek olması, üretim çeşitliliğinin zengin olması, tarımsal sanayinin ve diğer ticari faaliyetlerin gelişmiş olması, yeniliklere ve gelişmeye açık iller olması nedenleriyle, bu illerdeki tarımsal üretim şirketlerinin incelenerek, özelliklerinin ortaya konması diğer iller için örnek modeller teşkil edebilecektir.

1.3 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, İzmir ve Antalya illerinde tarımsal üretimde şirketleşmenin düzeyini ve hangi alt dallarda yoğunlaştığını ortaya koymak, buradan yola çıkarak gelecekte tarımın hangi alt sektörlerinde ne düzeyde uygulanabileceğini irdelemek, şirket tiplerinden hangisinin veya hangilerinin (limited, anonim vb.) tarıma uygun olabileceğini tartışmaktır. Araştırmanın diğer amacı ise üreticilerin tarımsal üretim şirketleri hakkında bilgi ve görüşlerini belirlemektir.

Bu amaçlar doğrultusunda üretim şirketlerinin üretim ve faaliyet alanları, hukuki yapıları, kuruluş tarihleri, üretim alanı seçiminde etkili olan faktörleri, ortaklarının özellikleri, personel yapısı, üye oldukları kuruluşlar ve sahip oldukları kalite belgeleri, kullandıkları tarım alanları

ve işleme şekilleri, kuruluş aşamasında yaptıkları işlemler ve ihtiyaç duydukları hizmetler, şirket yetkililerinin üreticinin şirket kurmaları hakkındaki görüşleri, girişimcilik ve şirket kurulumu hakkındaki görüş ve tutumları, araştırma kapsamına alınan üreticilerin ve işletmelerinin sosyo-ekonomik özelliklerini, işletmelerin sermaye miktarı ve kompozisyo, yıllık faaliyet sonuçları, üreticilerin örgüt, örgütlenme ve tarımsal üretim şirketleri hakkında bilgi ve görüşleri belirlenerek tarımda şirketleşme konusunda karşılaşılabilecek sorunlara ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

1.4 Araştırmanın Kapsamı ve Anahatları

Tarımsal üretim şirketlerinin analizinin yapıldığı bu çalışmada araştırma alanı olarak İzmir ve Antalya illeri seçilmiş, bu illerdeki tarımsal üretim şirketi yöneticileriyle yüzyüze anket yöntemi uygulanarak çeşitli bilgiler derlenmiştir. Ayrıca üreticilerin şirket ve şirketleşme konusunda bilgileri, şirket kurmayı düşünüp düşünmedikleri, bu konuda çekinceleri ve isteklerinin belirlenmesi amacıyla İzmir'in Menemen ve Torbalı ilçelerinden üçer köy seçilerek buradaki üreticilerle de yüzyüze anket yöntemiyle çeşitli bilgiler derlenmiştir.

Araştırma dokuz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, konunun ve araştırmanın önemi, amacı ve kapsamı hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde konu ile ilgili yapılmış araştırmalar özetlenmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın materyali ile verilerin toplanması ve analizi sırasında uygulanan yöntemler açıklanmıştır. Dördüncü bölümde araştırma yöresi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Beşinci bölümde tarımda örgütlenme konusuna değinilmiş, Türk tarımında örgütlenme nedenleri, örgütlenme çalışmaları ve örgütlenme türleri anlatılmıştır. Altıncı bölümde Türk Ticaret Kanunu'ndaki şirket türleri tanıtılmış, tarımsal üretimde şirket örgütlenmesi, şirket şeklinde birleşme nedenleri, tarımda şirketleşmenin getireceği faydalar ve tarımsal

Üretim Şirketi kuranların özellikleri anlatılmış, Türkiye'deki bazı tarımsal retim Şirketlerinden rnekler verilmiştir. Yedinci bölümde tarımsal retimde Şirketleşmenin görüldüğü bazı ülkelerdeki durum hakkında bilgi verilmiş ve örnek tarımsal retim Şirketleri tanıtılmıŐtir. Sekizinci bölümde araştırma bulguları sunulmuştur. Bu bölümün ilk kısmında İzmir ve Antalya illerinde görüşülen tarımsal retim Şirketlerinden elde edilen verilere ilişkin sonuÇlar sunulmuştur. İkinci kısımda ise üreticilerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerden elde edilen sonuÇlar sıralanmıştır. Son bölüm olan dokuzuncu bölümde ise öncelikle Şirketlerle ve üreticilerle yapılan görüşmelerden elde edilen sonuŐların değerlendirmesi yapılmış, sonra araştırma bütünsel olarak ele alınarak tarımsal üretimde sağlıklı bir Şirket rgtlenmesi yapılabilmesi işin oluŐması gereken koşullar ve yapılması gereken düzenlemeler hakkında önerilerde bulunulmuştur.

2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Türkiye’de kuruluşları özellikle 1980’li yılların ortalarından sonra hız kazanmış olan tarımsal üretim şirketleri üzerinde çok fazla tartışılmamış, sayıları ve etkinlikleri artmaya devam etmesine rağmen konu üzerinde henüz ciddi bir inceleme yapılmamıştır. Ancak özellikle ABD, Rusya ve eski Sovyetler Birliği’nden ayrılan bazı ülkelerdeki durum farklı yönleriyle incelenmiştir.

Araştırma konusu ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili olan mevcut yerli ve yabancı çalışmalardan bazılarını aşağıda kısaca değinilmiştir.

Dahl (1991), ABD’nin Minnesota eyaletindeki şirket tarımına karşı kanunları (anti-corporate laws) incelediği araştırmada, çıkarılan kanunlarla şirket tarımının sınırlandırılmaya çalışıldığını, fakat özellikle şirketlere uygulanan hektar sınırı sorununun birden fazla şirket kurularak aşıldığını ortaya koymuş ve şirketlerin tarım alanlarını sınırlayan daha katı kanunların daha fazla şirket kurulmasını teşvik edeceğini belirtmiştir.

Kohler and Selock (1992), tarafından yapılan bir çalışmada balık yetiştiriciliği işletmelerinde faydalanılabılır örgüt yapılarının çeşitli şekilleri incelenmiş ve uygun olan her yapının avantaj ve dezavantajları ortaya konulmuştur. Çalışmada ABD’nde çeşitli büyüklükte 2.3 milyon çiftlik bulunduğu ve birkaç şekilde yapılandırılıp organize edilebildiği vurgulanmaktadır. Balık yetiştiriciliği ile uğraşan bireylerin kendileri için çeşitli organizasyon yapılarının var olduğunu bilmeleri gerektiği, bu yapıların ABD’nde; tek sahiplik, ortaklık (sınırlı veya genel) ve anonim şirketler (subchapter C ve subchapter S) şeklinde adlandırıldığı ve balık yetiştiriciliği prensiplerinin özel durumlarının bu yapıların çoğuna uygun olduğu belirtilmiştir. İşletmeler için örgütsel yapı seçiminde dikkat edilecek konuların; olanaklar (kaynaklar), sorumluluk, yönetim kontrolü ve vergilendirme olduğu ve bir işletme için en uygun seçimin, bu faktörlerin bireylerin kişisel ve finansal refahlarına ne kadar etki ettiğine

bağlı olduğu ifade edilmiştir. Balık yetiştiriciliği farklı iş aktivitelerini içerdiğinden tamamen gereksinimlerini karşılayan bir örgüt yapısının olmadığı, bundan dolayı bu işle ilgilenenlerin çeşitli örgütsel yapıların avantaj ve dezavantajlarını inceleyerek kendileri için en iyi olana karar vermeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Hegrenes and Snellingen (1995), yaptıkları bir çalışmada Norveç tarımındaki temel birimlerin tanımlanması ve sınıflandırılmasında son zamanlarda ortaya çıkan bazı değişiklikleri incelemiştir. Bu değişikliklerin bazıları çoğunlukla terminoloji ile ilgilidir. Bunlardan biri tarımsal kaynakların kullanımı ve özellikle toprak mülkiyeti arasındaki farktır. Mülkiyet yapısı oldukça istikrarlıyken işletmelerin yapısı ve sayısı hızlı bir şekilde değişmektedir. Çalışmada yardım projelerinin değiştirilmesi gerektiği ve yardım alma kriterlerinin tarımsal yapı üzerinde etkisi olduğu belirtilmektedir. Yardımlardan yararlanma kriterleri değiştiğinde mülk sahibi (hak sahibi) ve işletmenin (kiralık arazi veya mülk) tanımları da değiştirilmek zorunda kalmıştır. Çalışmada ayrıca Norveç tarımındaki tek işletme tipinin bağımsız aile işletmesi olmadığı, bağımsız süt işletmeleri arasındaki ortaklıkların sayısının hızlı bir şekilde arttığı, tarımsal üretimin özel dallarının yönetimi için farklı ortaklık türleri olduğu, bunların çoğunun sınırlı ortaklık olarak organize edildiği ve çok az sayıda da anonim şirket olduğu, bunların sahiplerinin de genellikle hissedarları olduğu belirtilmektedir.

Uluocak ve Yılmaz (1997), tarafından yapılan bir çalışmada son yıllarda tavukçuluk sektöründeki gelişmelerden bahsedilmiş, Kayseri ilindeki yumurta tavukçuluğundaki örgütlenme modelleri incelenmiştir. Çalışmada yumurta tavukçuluğunda, damızlık yetiştiriciliğinde ve yem sanayinde ilde söz sahibi olan şirketlerin yapıları hakkında bilgi verilmiştir. Örnekler arasında 70 ortaklı bir anonim şirket ve aile şirketleri de bulunmaktadır. Verilen örneklerde görülen ortak özellik şirketlerin büyüdükçe yem üretimi, yarka üretimi gibi üretim ihtiyaçlarını

karşılacak işletmeleri de kurarak dikey entegrasyona geçmeleridir. Ayrıca şirketler pazarlamadan teknik ve sağlık hizmetine kadar ortaklarının her türlü ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Çalışmada ortakların şirketin kârından nasıl pay aldıkları, yönetimin nasıl yapıldığı, varsa kendi içlerinde kurdukları diğer şirketlerle ilişkilerinin nasıl olduğu hakkında da bilgi verilmiştir.

Welsh (1998), tarafından yapılan bir çalışmada ABD ekonomisinin birçok gözlemcisine göre büyük ticari şirketlerin varlık ve gücü bir araya getiren ortaklıklar olmasından dolayı sosyal bir problem olarak görüldüğü belirtilmektedir. Birleşik devletlerde dokuz eyalet tarımla uğraşan şirketleri kısıtlayan veya yasaklayan kanunlara sahiptir. Ayrıca grupça ve birey olarak da çiftçi pazarları gibi yerleri kullanarak tarımda şirket dışı üretimi korumaya çalışmaktadırlar. Bu faaliyetlerin destekçileri bu şirketlerin ekonomiye negatif etkide bulunduğunu düşünmektedirler. Bu faaliyetlerin karşıtları ise şirketlerin kırsal alanlara ekonomik faydalar sağlayabileceğini savunmaktadırlar. Çalışmada mülkiyet ve doğrudan pazarlama anlaşmalarının tarımda net gelir seviyesi ve kâr elde eden çiftlik sayısındaki artış gibi ekonomi çıktıları üzerinde etkileri olduğu savunulmaktadır. Tarım sayımları sonuçları kullanılarak yapılan bu çalışma, bazı önemli değişkenler sabit tutulduca, mülkiyet anlaşmalarının, doğrudan toplam satış yüzdesi ve doğrudan çiftlik satış yüzdesi arasındaki etkileşim gibi, kâr elde eden çiftlik yüzdesinin ve net gelirin önemli etkenleri olduğunu ortaya koymuştur.

Kikuchi and Cui (1999), yaptıkları bir çalışmada, Tokyo'nun iç kesimlerinden seçilmiş bir alanda şirket tarımının gelişme sürecini ve sürdürülebilirliğini incelemişlerdir. Çalışmada şirket tarımının sürdürülebilirliğini destekleyen etkiler ve koşullar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şirket tarımı, gelişmiş yöntemler uygulayabilen, ücretli uzman yönetici ve kalifiye işçi çalıştıran büyük ölçekli tarım olarak tanımlanmaktadır. Bu koşulların seçilen bölgede şirket tarımının

sürdürülebilirliği ve gelişmesi açısından önemli olduğu ve çoğunun seçilen bölgeye uygun olduğu belirtilmiştir. Şirket tarımının bilinçli çiftçilik ve yeniden yapılanmayla örnek bir çiftlik üretimi yaptığı, yoğun toprak, işçi ve sermaye kullanımına bağlı olarak verimliliği ve kârlılığı artırdığı vurgulanarak, bölgenin iç kısımlarında bulunan kırsal ve tarımsal alan arasındaki ciddi anlaşmazlıklardan dolayı hem aile tarımı hem de şirket tarımı için büyük ölçekli çiftlikleri yönetmenin zor olduğu, bu durumun ortak yönetim anlayışı ve yeni deneyimler kazandırdığı, dahası bu gelişmenin pazara ve pazarla ilgili bilgilere erişimi sağladığı, kredi kullanımı, sermaye artırımı ve potansiyel işçi bulma konusunda yardımcı olduğu belirtilmiştir.

Sedik et al. (1999), yaptıkları bir araştırmada 1991-1995 döneminde Rusya'da tarla ürünleri ve canlı hayvan üretimi yapan çok büyük ölçekli tarım şirketlerinin verimlilik analizleri üzerinde çalışmışlardır. Araştırmada Oblast bölgesi ele alınarak Rusya şirket tarımının verimliliğindeki değişimin nasıl ve neden olduğu araştırılmaktadır. Sonuçlar tarımsal verimlilik tahminlerinde bazı koşulların baskın şekilde önemli olduğunu göstermektedir. Bölgelerin verimlilikleri; çiftlik büyüklüğü, değişken bütçe kısıtları (rutin borç afları gibi), satış döneminde bozulma ve Oblast bölge üretimindeki uzmanlık seviyesi gibi bazı ekonomik ve kurumsal faktörlerce açıklanabilmektedir. Çalışmanın tüm sonuçları, yeniden yapılanmakla uğraşmaktan ziyade, kendi kendine yeterlilik politikası izleyen bir şirket tarımıyla daha uyumlu olduğunu göstermektedir.

Soydemir (2000), yaptığı çalışmada tarım arazisinin menkul kıymetleştirilmesi, bir başka deyişle şirketleştirilmesini incelemiş ve bu konuda bir öneri sunmuştur. Bu amaçla, öncelikle "Menkul Kıymetleştirme" kavramı, ardından, ölçek ekonomisi, Türk tarımı ve yapısı (toprağın dağılımı, nüfus, milli gelir içindeki payı, tarım politikaları) ve Türk tarımında menkul kıymetleştirilmenin uygulanıp

uygulanamayacağı incelenmiştir. Çalışmada Türk tarımının yapısal anlamda nitelik değiştirmesini sağlamak amacıyla; toprağın parçalanmasının önüne geçilmesi, arazi alım satımının kolaylaştırılması, makinalaşarak çağdaş tarım yapılması koşullarının yaratılması gerektiği ifade edilmektedir. Bunun için de tarımsal üretimde şirketleşmenin teşvik edilmesi, hatta sağlanması önerilmektedir.

Ekizoğlu (2001), tarafından yapılan çalışmada Türk tarımının uluslararası değişimlerin ve tarımsal ürünlerin fiyatlarının artık piyasa tarafından belirlenmesi, üretim ve ticaretinin daha liberal koşullarda yapılması, eğilim ve baskılarından sonra kendine bir strateji ve yeni bir örgütlenme modeli kurması gerektiği savunulmaktadır. Bu modelin aynı zamanda üreticinin hayat standardını iyileştirmesi, üretim koşullarını ve üretim araçlarını modernize ederek ekonomik anlamda rantabl ve ekolojik olarak uyumlu olması gerektiği belirtilmiştir. Bunun için Türk tarımına şirket modeli önerilmektedir. Çalışmada modelin uygulanma şekli üzerine öneriler ve modelden beklentiler de bulunmaktadır.

Ikerd (2001), yaptığı çalışmada, şirket tarımı ile aile tarımı arasındaki farkı ve “yeni aile çiftçileri” dalgası hakkındaki tartışmaları ortaya koymaya çalışmıştır. Sürdürülebilir uygulamalar geliştiren “yeni aile çiftçileri” aile tarımının geleneksel değerlere dayalı yapısından kâr odaklı şirket tarımına geçişini önleme görevini alacağı düşüncesindedir. Çalışmada 20. yüzyılda ABD’nin hala bir tarım ülkesi olduğu ve 1990’da halkın %40’ından fazlası çiftçi olduğunu ve yaklaşık yarısının kırsal bölgelerde yaşadığını, fakat 21. yüzyıla gelindiğinde halkın %2’sinden daha azının kendisini çiftçi olarak nitelendirdiği ve sadece %25’inin büyük metropollerin dışında yaşadığı belirtilmektedir. Çalışmada tarımın tamamen şirketleşmesinin sanayileşmenin son adımı ve ABD tarımının da sonu anlamına geleceği savunulmaktadır. Gerçek bir tarım işletmesinin ailenin etnik ve kültürel özelliklerini yansıtması gerektiği, sanayileşmenin tek hedefinin işlemsel ve ekonomik verimlilik olduğu,

yeni model olan “sürdürülebilir tarım”da endüstriyel tarımın eksik yönlerinin giderildiği, çiftçilerin kârı maksimize etmek yerine arzu edilen yaşam kalitesi için yeterli kâr elde etmeye çalıştıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca tarımı sürdürmek için toprağa sevgiyle bağlı olan ve onu tanıyan başarılı çiftçilere sahip olmak gerektiği, tarımın ve ABD’nin geleceğinin bu çiftçilerin elinde olduğu belirtilmiştir.

Welsh et al. (2001), tarafından yapılan bir çalışmada ABD’deki eyaletlerde kullanılan şirket tarımına karşı kanunların (anti-corporate laws) etkinliği analiz edilmektedir. Bu kanunlar tarımsal üretimde şirketlerin rolünü sınırlayarak aile işletmelerini desteklemek amacıyla hazırlanmışlardır. Kanunlar eyaletler arasında farklılık göstermektedir. Fakat genel olarak tarımda mülkiyet anlaşmalarını düzenleyen bir hiyerarşi yaratmaktadır. Bu kanunlarla aile dışı şirketlerin faaliyetleri sınırlandırılmaktadır. Aile dışı şirketler veya diğer girişimler üzerindeki en genel sınırlamalardan biri toprak satın almada yapılan miktar sınırlamasıdır. Çalışmada kanunların eyaletler arasındaki farklarının ve değişikliklerin ölçülebilir etkilere sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır. Kanundaki katılığın aile dışı tarım şirketlerindeki yüzdesel değişim üzerinde pozitif etkide bulunduğu saptanmıştır. Bu sonuç beklenenin aksi yönde ve şirketlerin tarım alanlarını sınırlayan daha katı kanunların, daha fazla şirketin kurulmasını teşvik edebileceğini ortaya koymaktadır. Araştırma sonucuna göre, eğer etkililik aile dışı şirketlerin mülkiyetinde bulunan toprakların sınırlandırılması olarak tanımlanırsa, şirkete karşı kanunlar etkilidir. Eğer eyalet sakinleri aile dışı şirket mülkiyetindeki tarım topraklarının artmasını sınırlamak istiyorsa katı kanunları olan eyaletler örnek model olarak tavsiye edilir. Amaç şirketlerin büyümesi ise zayıf kanunları olan eyaletler örnek alınmalıdır.

Welsh and Lyson (2001), yaptıkları çalışmada birleşik çiftçiliğe karşı kanunların kırsal toplumlarda yaptığı etkileri incelemişlerdir. Çalışmada 20. yüzyılın başından beri ABD’nde çiftlik sayısındaki azalış,

ortalama çiftlik büyüklüğünde artış, kiralık işçi kullanımında artış, çiftlik olmayan işletmelerle dikey bütünleşme ve sözleşmeli tarımda çok hızlı artış olduğu, bunun için bazı eyaletlerde kamu politikaları geliştirildiği, ortaklığı (birleşmeyi) sınırlayan kanunların benimsendiği belirtilmiştir. Bu kanunlar eyaletten eyalete değişmekle birlikte genel olarak küçük aile çiftliklerini korumak amacıyla tarımda birleşmeyi sınırlamaya çalıştığı belirtilerek çoğunlukla birleşmemiş çiftçilik sisteminin birleşik çiftçilik sistemiyle yarışmasının güç olacağı düşünülüyor, bunun nedeninin ise birleşik çiftçiliğin sorumluluk, finans sağlama ve vergi ödeme gibi konularda avantajlara sahip olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada, tarımda örgütsel ve yapısal farklılıkların artması durumunda politik müdahalenin gerekeceği ve bu açıdan “anti-corporate farming” kanunları örnek bir model olarak gösterilebileceği sonucuna varılmıştır.

Karahan (2003), tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de tohumculuğun durumu, kamu kuruluşlarına ve özel sektöre düşen görevler, çeşit geliştirme ve işbirliği konuları ele alınmış ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Tohumculukta hedefin dünyada olduğu gibi araştırma enstitülerince geliştirilen çeşitlerin özel firmalara devredilmesi, yerli tohumculuk endüstrisinin geliştirilmesi ve firmaların kendi araştırma çalışmalarını geliştirmeleri olduğu belirtilmiştir.

Paul et al. (2004), tarafından yapılan bir çalışmada son yıllarda ABD tarımında yaşanan yapısal dönüşümün küçük aile işletmelerinin geleceği hakkında ciddi endişelere yol açtığı belirtilerek hızla değişen çevre koşullarında büyük işletmelerle küçük işletmelerin potansiyellerini orta koymak için ABD tarımının ekonomik performansı incelenmiştir. Bunun için mısır yetiştiren işletmelere uygulanan anket verileri deterministik ve stokastik metodlarla ölçülmüş ve belli başlı faktörler değerlendirilmiştir. Artan teknoloji ve pazarlama gücü ve kentleşme baskısı ABD’nin tarımsal yapısını tartışmalı bir şekilde değiştirmiştir. Başta hayvancılık olmak üzere büyük çiftlikler yönündeki ortaklık

eğilimleri ve şirket kuruluşları ve üretim dışı yapılanmalar görülen ABD’de işletme büyüklüklerinin gittikçe arttığı ve küçük aile işletmelerinin hem ölçek hem de teknik bakımdan yetersiz olup rekabet edebilirliklerinin azaldığı saptanmıştır. Araştırma bulgularının USDA (United States Department of Agriculture)’nın göstergeleriyle tutarlı olduğu belirtilerek, küçük aile işletmelerinin verimliliklerinin hem işletme ölçekleri hem de teknik açıdan büyük işletmelerden düşük olduğu bulunmuştur. Araştırma sonucunda büyük işletmeler ölçek ve çeşitlilik ekonomileri açısından mali avantaja sahip olduklarından küçük aile işletmelerinin büyük girişimlere karşı azalan rekabet gücü hakkındaki endişelerin güçlenerek arttığı belirtilerek küçük işletmelerin mali yetersizliklerinin düzeltilmesinin rekabet edebilirliklerini artıracığı ve uzun dönemde yaşamlarını sürdürmelerini sağlayacağı kanısına varılmıştır.

Soydemir (2004), tarafından yapılan bir çalışmada, tarımsal istihdam, kırsal nüfus, tarımsal yapının farklılıkları ve verimlilik gibi konularda özellikle AB üyesi ülkeler ile karşılaştırmalarla Türkiye tarımının yapısı incelenmeye çalışılmıştır. Tarımsal yapının aşırı parçalılığının tarımsal verimliliği yakından ve olumsuz yönde etkilediği noktasından hareketle tarımda şirketleşmenin tarımsal verimliliği artırmakta en önemli araç olarak kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Buday (2004), yaptığı bir çalışmada 2000-2002 yılları arasında Slovakya’daki şahıs ve tüzel kişilere ait tarımsal girişimlere ilişkin yapısal göstergeleri ve gelişmeleri 1990 yılı verileri ile karşılaştırmıştır. 1990-1991 yıllarındaki ilk stabilizasyondan sonra kooperatiflerin sayısında ve ortalama arazi büyüklüğünde azalma olduğu ve 2000-2002 yıllarında da düşüşün devam ettiği, kooperatiflerin azalışıyla tarım topraklarını ortaklıkların ve şahısların aldığı belirtilmiştir. Karşılaştırmada 1990-2002 yılları arasında şirket organizasyonlarının sayısının %100.18’a kadar arttığı, en yüksek gelişmenin sınırlı sorumlu

şirket (limited şirket) ve anonim şirketlerde (joint stock company) olduğu, buna karşın kamuya ait şirketlerin sayısında önemli bir düşüş meydana geldiği saptanmıştır. 2000-2002 yılları arasında tarım şirketleri ve şahıslara ait girişimlerin sayısında düşüş olurken aynı yıllarda bu girişimlerin kullandığı toplam ve ortalama tarım alanında artış olduğu gözlenmiştir.

Fert (2004), yaptığı araştırmada Antalya ilinde tohum üretim izni almış ve sebze tohumu üretimi yapan kamu ve özel sektöre ait firmaların üretim ve pazarlama yapıları, dağıtıcı firma ve bayilerin tohum pazarlamasındaki rolü vb. konuları incelemiştir. Bölgede 14 firmanın sebze tohumu üretimi, 21 firmanın ise sebze tohumu dağıtım faaliyetinde bulunduğu saptanmıştır. Üretim yapan bu 14 firmanın standart tohum üretimindeki payı %1.34, genel toplam içinde %1.35 tir. Üretimi yapılan toplam 177,5 kg hibrit sebze tohumunun %79.44'ü özel sektör, geri kalan %20.56'sı ise kamu sektörü tarafından üretilmektedir. Çalışmada yerli tohum üretim firmalarının yabancı firmalarla rekabet edebilmeleri için AR-GE çalışmalarına hız vermeleri ve günümüz teknolojisini kullanmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Bunun için sebze tohumu üretimi yapan firmalara destek verilmesi, mevcut kalite kontrol, karantina ve tohum ithalatında uygulanan yönetmeliklerin gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca çeşit geliştiren hak sahiplerinin korunmasının hem yeni çeşitlerin geliştirilmesinde, hem de haksız rekabetin önüne geçilmesinde etkili olacağı vurgulanmıştır.

Gökçe (2004a), tarafından yapılan bir çalışmada girişim ve girişimciliğin tanımı, girişimciliğin önemi, girişimci kişilik özellikleri, tarımsal girişimcilik, tarımsal girişimcilik alanları ve olanakları tartışılmıştır. Tarımda üç tür girişimcilikten bahsedilmiştir. Bunlar; tarımsal pazarlama, tarımsal ürün işlenmesi ve tarımsal ürün üretilmesi alanlarıdır. Tarımsal ürün üretilmesi alanında besicilik, tavukçuluk, seracılık, fidancılık ve mantarcılık gibi dar alanlarda yapılabilecek

üretimlerden başlanabileceği belirtilmiştir. Tarımsal girişimcilik konusunda Türkiye’de eğitim eksikliği olduğunun altı çizilerek bu yönde önerilerde bulunulmuştur.

Calus and Huylenbroeck (2005), tarafından yapılan bir çalışmada, Flaman tarımının genel yapısının çoğunlukla aile işletmelerinden oluştuğu, tarım işletmelerinin sadece %7’lik kısmının farklı ortaklık biçimleriyle yönetildiği, alternatif yönetim biçimlerinin tek sahipli çalışanlar için hem mali, hem ailevi, hem de arazi mülkiyeti konularında avantajları olmasına rağmen neden seçilmedikleri anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmada, Flaman çiftçilerinin alternatif yönetim biçimlerine karşı tutumları ölçebilmek için ampirik veriler kullanılmıştır. 268 katılımcıya bir anket formu uygulanmıştır. Verilerin analizi kısmında öncelikle tanımlayıcı istatistikler kullanılmış, ardından tek sahipli işletme yapısı ile alternatif işletme yapısı arasındaki farkı açıklamak için diskriminant analizi uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Flaman çiftçilerinin tutumu tek sahiplikten alternatif iş yönetim yapılarına geçişi sınırlamaktadır. Farklı çiftçilik sistemleri hakkında geniş bilgiye sahip olan sınırlı sayıdaki çiftçi grubu kendi işletmelerinin ihtiyaç duyduğu en uygun yönetim biçimini seçebilmektedir. Bunun yanında sınırlı bir bilgiye sahip olan çok büyük bir çiftçi grubu bilgisizlikten dolayı tek sahiplik şeklinde işletmeciliğe devam ettikleri sonucuna varılmıştır

Uzun (2005), tarafından yapılan çalışmada Rusya tarımının hem işlem hacmi, hem de organizasyon yapısı açısından büyük ve küçük işletmelerden oluştuğu belirtilerek, bu iki grup işletmenin yeni pazar koşullarına geçişi ve adaptasyonu boyunca gelişmeler incelenmiş, değişen tarımsal yapı üzerinde tarım politikalarının ve bölgesel faktörlerin etkisi analiz edilmiş, tarımsal şirket ve bireysel tarım işletmeleri arasında toprağın ve işgücünün kısmi verimliliği karşılaştırılmıştır. Çalışmada destek programlarının belirgin olarak büyük çiftlikler lehine olduğu vurgulanmıştır. Brüt tarımsal üretim üzerinde temel

üretim değişkenlerinin etkisini ölçmek amacıyla Rusya'nın 77 bölgesinden alınan veriler baz alınarak regresyon modeli oluşturulmuştur. Modele göre tarım şirketlerinin finansal durumu, üretim hacmi, tarımsal alanı ve işçi sayısı gibi özelliklerinin bireysel tarım işletmelerindeki tarımsal üretime etkisi önemli bulunmamış, buna karşın bu işletmelerin gelişmesinde tarım şirketlerinin makinalarının etkisi önemli bulunmuştur. Bunun nedeninin ise bireysel tarım işletmelerinin mevsimsel tarla işlerinde (toprağı sürme, işleme, hasat etme) yerel tarım şirketlerine bel bağlamalarının olabileceği belirtilmiştir.

Latruffe and Davidova (2006), yaptıkları bir çalışmada OTP/CAP (Ortak Tarım Politikaları) kapsamında yapılan doğrudan ödemelere ilişkin bilgileri kullanarak yeni üye devletlerdeki tarım şirketlerinin yayılma probleminin daha kötü bir duruma gelip gelmeyeceğini araştırmışlardır. Çalışmada özellikle toprak sahiplerinden tarım şirketlerine kiralanan araziler için ödenen ücretlerin belirgin etkileri üzerinde durulmaktadır. AB'ye girmeden önce toprak sahiplerinin daha yüksek kâr getirici bir seçenekleri olmadığından şirketleri topraklarından çıkarmak gibi bir düşüncelerinin pek olmadığı, fakat artık toprak sahiplerine doğrudan ödeme yapıldığı için bu durumun değişebileceği vurgulanmaktadır. Toprak sahipleri ile şirket yöneticileri arasında kira bedeli üzerine yapılan pazarlıklarda, doğrudan ödemelerin daha fazla pazarlık yapılmasına ve tekliflerin daha yüksek olmasına neden olabileceği, buna rağmen anlaşma iptallerinin sık olmayacağı ifade edilmiştir. Slovakya ve Çek Cumhuriyetindeki tarım şirketlerinin toprak sahipleriyle yapılan anket sonuçlarının bu beklentileri doğrular nitelikte olduğu, toprak sahiplerinin düşünce ve davranışlarının, karar vericiler için önemli olanın taraflar arasındaki ilişkiler olduğunu gösterdiği belirtilmektedir.

Pugachov and Pugachov (2007), tarafından yapılan çalışmada Ukrayna'daki çok büyük tarım şirketlerinin (ÇBS) gelişimi, işletme

koşulları, bu şirketlerin küçük tarım üreticileri için önemi ve bu üreticilerle ilişkileri incelenmiş, diğer tarımsal girişimlere oranla ÇBŞ'lerin etkinliği analiz edilmiştir. Araştırma 2006 yılında Ukrayna'nın altı kırsal bölgesinde 400'ün üzerinde kişiyle yapılan anket sonuçları ve Ukrayna Devlet İstatistik Komisyonu verilerine dayanarak hazırlanmıştır. 2006 yılı istatistiklerine göre kırsal alan sakinlerinin %15'inin ÇBŞ'lerle iş ilişkisi bulunmaktadır. Anket yapılan kişilerin bir kısmı ÇBŞ'lerde çalışan bir kısmı ise aile işletmelerinde çalışanlardır. ÇBŞ'lerde çalışanların çoğunluğu ÇBŞ'lerin onlara sağladığı sosyal güvenceden ve aldıkları maaşdan memnundur. Anket yapılan kişilere gelir kaynaklarını önem düzeyine göre sıralamaları istendiğinde ÇBŞ'lerde çalışanların en önemli gelir kaynakları olarak aldıkları maaşı gösterdiği belirtilmiştir. Anket yapılan kişilerin %92'sinin arazilerini ÇBŞ'lere kiraladığı, bunun yanında ÇBŞ'lerin aile işletmelerine tohum, gübre ve diğer girdileri sattığı belirtilmiştir. Anket yapılan kişilerin ürünlerini ÇBŞ'lere satmak istedikleri, fakat ÇBŞ'lerin satın almadığı belirtilerek bunun nedeninin ÇBŞ'lerin bu ürünleri almaya hem ihtiyaçları olmadığı, hem de ürünlerin düşük kalitesinden dolayı ticari anlaşmalarına uymadığı kaydedilmiştir.

Shagaida (2007), yaptığı çalışmada Rusya'da özelleştirme sonuçları ve toprak pazarının gelişimi için özendirici faktörleri, toprak ticaretine izin veren kanunları ve toprak pazarını engelleyici kısıtları, ücretleri, pazarın gelişmesinin zayıf olma sebeplerini, maddi teminat olarak toprağı kullanma fırsatlarını ve tarım arazileri için özel durumları ortaya koymaktadır. Çalışmada Rusya'da toplam tarım topraklarının %65'inin büyük tarım şirketleri tarafından kullanıldığı, kullanılan arazinin minimum 124.6 hektardan oluştuğu, bunu ikinci sırada %18 ile şahıs işletmelerinin izlediği ve kullanılan arazinin ise minimum 34.2 hektardan oluştuğu, toprakların genellikle özel mülkiyette olduğu, buna rağmen tarım toprakları pazarının gelişmediği belirtilmiştir. Sadece bazı bölgelerdeki toprak için talep oldukça yüksek olduğu, bunun da bazı

bölgelerde imar amacıyla satın alınan tarım topraklarından kaynaklandığı, şirket ve köylü çiftliklerinin bu tür alıcılarla yetersiz bir rekabet içinde olduğu ifade edilmiştir.

Anonim (2007a), Kolarado Üniversitesi Tarım Birimi tarafından hazırlanan “Tarımda Örgütsel Yapı Tipleri” adlı dökümanda tarım üreticileri için örgütsel (organizasyon) yapı seçiminin çok önemli olduğu vurgulanarak, üreticilerin bu kararı alırken hem uzun dönem, hem de kısa dönemdeki etkilerini düşünmeleri ve tecrübeli danışmanlara danışmaları gerektiği belirtilmiştir. Döküman üreticilerin ihtiyaç duyduğu en iyi yasal ve örgütsel yapı seçimiyle ilgili bazı önemli noktaları içeren bir yol gösterici niteliğindedir.

Gökçe (2007), yaptığı çalışmada günümüz koşullarının gereği olarak Ziraat Fakültelerinde tarımsal girişimcilik dersi okutulmasını önermektedir. Çalışmada Cumhuriyetin ilk yıllarında, o günkü koşullara göre, Ziraat Yüksek Eğitiminin amacının kısaca tarımın tüm dallarında yüksek düzeyde eğitim-öğretim yapmak, araştırma ve yayım etkinliklerinde bulunmak olduğu ve Ziraat Mühendislerinin çiftçiye eğitmek görevi için yetiştirildiği ve bu görevin önemi belirtilmiştir. Ancak günümüzde durumun çok değiştiği, kendi alanlarında iş kurma, iş geliştirme ve iş yönetme yeterliliğinde Ziraat Mühendisleri yetiştirilmesi, girişimci nitelikli mezunlar verilebilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun için de Ziraat Fakültelerinde girişimcilik derslerinin verilmesi gerektiği savunularak, böylelikle, tarım sektörünün ve tarımsal üretim fonksiyonunun en büyük yetersizliği olan girişimci faktörünün geliştirilmesi yönünde çok olumlu ve çok önemli bir adım atılmış olacağı vurgulanmıştır.

Hockman et al. (2007), Rusya tarımında tarım şirketi üyeliğinin performansta bir farklılık yaratıp yaratmayacağına araştırıldığı bu çalışmada, seçilmiş iki bölgedeki tarım işletmelerinin farklı yapısal, yönetsel ve ekonomik göstergeleri karşılaştırılmaktadır. Çalışmayla,

tarım şirketlerinin (agroholdings) Rusya tarımı için daha iyi olup olmayacağını ve umut verici bir yapısal model olarak bakılıp bakılmayacağı araştırılmaktadır. Her iki bölgede şirketlerin üyelerinin performans karşılaştırması sonucunda, bu yapısal formda tarımsal üretimin verimliliğinin artmasını engelleyici şeylerin başında yönetim problemlerinin geldiği gösterilmiştir. Ancak şirketler tarafından ortaya konulan teknik ve yönetsel yeniliklerin tarımsal üretimde verimliliği artırmak için zorunlu olmadığı belirtilmektedir. Birleşmeler yönünde eğilim olmasına rağmen, son gelişmelerin tarım şirketlerinin en iyi çözüm olmadığı görüşünü desteklediği de belirtilmiştir. Bununla birlikte analiz edilen iki bölgede de şirketlerin kuruluşunun yerel yönetimlerce güçlü bir şekilde desteklendiği vurgulanmıştır.

Gökçe (2008), yaptığı bir çalışmada Türkiye’de tarım topraklarının özel mülkiyette ve dolayısıyla da tarımın özel sektörün elinde olduğunu belirterek özel sektörün temel örgütlenme biçiminin de şirketler olduğunu ifade etmiştir. Girdisini şirketlerden sağlayan ve çıktısını da şirketlere satan tarımın muhatapları şirketler olduğuna göre kendisinin de şirketleşmesinin sakıncasının olmayabileceği ve tarımda şirketleşme biçiminde örgütlenmelerin de desteklenmesinin ve denenmesinin uygun olacağı görüşünü “Bir köy bir işletme modeli” adlı projesiyle de desteklemektedir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Araştırmanın ana materyalini oluşturan birincil veriler İzmir ve Antalya illerinde bulunan tarımsal üretim şirketlerinin yetkililerinden ve İzmir'in iki ilçesine bağlı altı köyde bulunan üreticilerden anket yöntemi ile elde edilmiştir. Araştırmanın ikincil verileri ise, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, İl ve İlçe Tarım Müdürlükleri, Ziraat Odaları, İzmir İli Holstein Irkı Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, Ticaret ve Sanayi Odaları, İzmir Ticaret Borsası, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu vb. kurum ve kuruluşlardan elde edilmiştir. Bunların dışında konuyla ilgili olarak Türkiye'de ve diğer ülkelerde yapılan araştırmalardan yararlanılmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Verilerin Toplanmasında Uygulanan Yöntemler

Araştırma alanı olarak İzmir ve Antalya illeri seçilmiştir (Harita 3.1). Ön incelemelere göre, bu illerin bulunduğu Ege ve Akdeniz Bölgelerinde tarımsal faaliyetlerin yoğun olması, tarımda şirketleşme örneklerinin daha çok görülmesi, bu bölgelerin yeniliklere ve gelişmeye daha açık olması ve adı geçen illerin kendi bölgelerinde sanayi ve ticaret açısından gelişmiş iller olması seçilme nedenlerini oluşturmaktadır. Araştırmada öncelikle Türkiye'de durum saptaması yapmak amacıyla üreticilerin biraraya gelerek şirket kurup kurmadığı araştırılmıştır. Bu aşamada Niğde ili, Kastamonu-Taşköprü ilçesi ve İzmir-Bayındır ilçesine bağlı Yakapınar Köyü'nde üreticilerin bu yönde bir girişimde buldukları saptanmıştır.

Harita 3.1 İzmir ve Antalya illerinin Türkiye’deki konumu

Niğde Belediye Başkanlığından alınan bilgilere göre Niğde’de patates üreticileri tarafından ambalajlama ve pazarlama amacıyla PATAŞ adında bir şirket kurulmuş fakat şirketin son beş yıldır herhangi bir faaliyeti olmamıştır. Yine Kastamonu-Taşköprü Tarım İlçe Müdürlüğü’nden alınan bilgilere göre sarımsak üreticileri 2000 yılında TAŞSAR adı altında şirket kurmak üzere teşebbüse geçmiş fakat şirket kurulmadan bu teşebbüs sona ermiştir. Son olarak İzmir’in Bayındır ilçesi Yakapınar Köyü’ndeki üreticilerin girişimleri hakkında girişimin öncülerinden alınan bilgiye göre 12 üreticiye ait 30-35 parçadan oluşan 450 dönüm arazinin birlikte işletilmesi prensipte kabul edilmiştir. Arazi sınırları zamanla birleştirilmiş, altı adet derin kuyu pompası açılmış, arazilerin elektrifikasyonu ve tesviye işlemleri yapılmıştır. Bu sayede altyapı yatırımından ve alet-makina kullanımından tasarruf sağlanmıştır. Ayrıca tarlaların işlenmesi, sulanması ve ulaşımı kolaylaşmış ve büyük ölçekli arazilerle çalışmanın avantajları görülmeye başlanmıştır. Ancak bu girişim henüz bir şirket statüsü kazanmamıştır. Üreticilerin birlikte hareket ederek tarımsal üretim yaptığı bu girişimin hukuksal olarak bir şirket yapısına sahip olması için çalışmaların devam ettiği belirtilmiştir.

Daha sonra araştırma alanı olarak kapsama alınan İzmir ve Antalya illerinde farklı amaçlarla kurulan ve tarımsal üretim yapan şirketlerin

sayısı saptanmaya çalışılmıştır. Bu konudaki bilgilere ulaşmak için öncelikle Sanayi ve Ticaret Odalarının kayıtları incelenmiş ve çeşitli bilgiler edinilmiştir. Araştırmanın amacı tarımsal üretim şirketlerini analiz etmektir. Ancak buradaki kayıtlarda mevcut şirketler tarımsal üretim şirketi olarak bir ayırımı tabi tutulmadığı için İzmir ve Antalya illerinde bulunan Ege Bölgesi Sanayi Odası, İzmir Ticaret Odası ve Antalya Ticaret ve Sanayi Odası'ndan meslek gruplarına göre tarımla ilgili olan şirket adları ve adresleri alınmıştır. Bu şirketlerin adlarından ve uğraş konularından tarımsal üretim yapması muhtemel şirketler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu şekilde elde edilecek sayının ana kitleyi oluşturacağı düşünülmüştür. Fakat elde edilen sayı 5844 olarak çok yüksek çıkmıştır. Tarımsal üretim şirketi sayısının bu kadar yüksek olması beklenmediği için doğrudan şirketlerden bilgi alınmak istenmiş ve bu amaçla elektronik posta adresi olan şirketlere bu yolla, olmayanların bir kısmına da telefon aracılığı ile üretim şirketi olup olmadıkları sorulmuştur. Alınan yanıtların çoğunluğu olumsuz olduğu için bu sayının anakitleyi oluşturamayacağı kanısına varılmıştır.

Şirketlerin adlarında ve faaliyet alanlarında üretim kelimesi geçmesine rağmen üretim yapmayan, sadece alım-satımla ilgilenen şirketler olduğu gibi, adında tarım kelimesi geçtiği halde tarımla ilgisi olmayan şirketlerin de mevcut olduğu görülmüştür. Bunun yanında adına bakıldığında tarımsal üretim yapabileceği düşünülmeyen şirketlerin tarımsal üretim yaptığı da saptanmıştır. Bu nedenle ana kitleyi belirlemek için başka yöntemler arama gereği duyulmuştur. Bunun için araştırmanın amacı ve aranılan şirket özellikleri belirtilerek bilgi alınabilecek resmi kurumlara mektup ve elektronik posta gönderilmiştir. Bu kurumlar; İzmir ve Antalya illerindeki Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri, Ziraat Odaları, Ticaret Borsaları, İlçe Ticaret ve Sanayi Odaları, İzmir Ticaret Odası, Ege Bölgesi Sanayi Odası, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası, İzmir İli Holstein Irkı Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, Türkiye Odalar ve Borsalar

Birliği'dir. Türkiye'de henüz ticari ve sınai tüm şirketlerin bulunabileceği resmi ulusal bir veritabanı bulunmamaktadır. Bunlar lokal olarak illerdeki Ticaret ve Sanayi Odalarında bulunmaktadır. Farklı veri yapısı nedeniyle de henüz birleştirilememiştir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)'nin bu bilgileri ulusal hale getirme projesi bulunduğu ve çalışmaların sürdüğu bildirilmektedir. TOBB'da sadece "Kapasite Raporu" yaptırmış olan sanayicilerin bilgisi mevcuttur. (www.tobb.org.tr).

Bu şekilde çeşitli kurumlardan ve şirket yetkililerinden alınan bilgiler doğrultusunda Antalya'da 127, İzmir'de 80 olmak üzere, toplam 207 şirketin tarımsal üretim şirketi olduğu tespit edilmiştir. Antalya'da bulunan şirketlerde, süs bitkileri, yaş sebze, çiçek ve sebze fidesi, tohum olmak üzere dört farklı faaliyet alanında, İzmir'de bulunan şirketlerde ise Antalya'daki faaliyet alanlarına ek olarak endüstri bitkileri, bağcılık, kuru meyve, kültür mantarı, besicilik, tavukçuluk olmak üzere 10 farklı faaliyet alanında üretim yapıldığı belirlenmiştir.

Araştırma kapsamına tüm şirketlerin alınması yerine örnekleme ile veri toplamada karşılaşılabilecek güçlüklerin azaltılabileceği düşünölmüştür. Bu amaçla aşağıdaki oransal örnekleme formölünden yararlanılarak araştırma kapsamına alınacak şirket sayısı saptanmıştır (Newbold, 1995; Miran, 2002);

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{p_x}^2 + p(1-p)}$$

Formölde;

n= Örnek hacmi

N= Araştırma kapsamına giren illerdeki tarımsal üretim şirketi sayısı

$\sigma_{p_x}^2$ = Varyans

p= Tarımsal üretim şirketi oranını göstermektedir.

Örnek büyüklüğünün mümkün olduğu kadar büyük olmasını sağlamak için, $p(1-p)$ çarpımında en büyük değeri verecek olan $p = 0.5$ değerinin kabul edilmesi uygun olmaktadır. σ_{px}^2 parametresinin tahmininde ise $Z_{\alpha/2} \sigma_{px} = r$ formülünden yararlanılmaktadır. Anakitle oranına ait % 90 güven aralığının, örnek oranının 0.05 iki tarafında uzanması istendiğinde $1.645 \sigma_p = 0.10$ buradan da $\sigma_{px} = 0.0608$ olmaktadır. Araştırmada bu değerler yukarıdaki formülde yerine konulmuş ve örnek hacmi 51 olarak hesaplanmıştır.

Belirlenen örnek büyüklüğü şirketlerin hukuki yapıları ve tarımsal faaliyet alanlarına göre orantılı olarak dağıtılmıştır. Ancak alt kitle sayısının küçüklüğü nedeni ile örnekleme çıkamayan faaliyet alanlarından en az bir tane şirket örnekleme dahil edilmiş ve bu şekilde örnekleme sayısı 53'e yükseltilmiştir. Bu şekilde kapsama alınan şirketlere birer bilgi alma formu gönderilmiş ve karşılıklı görüşme talebi iletilmiştir. Olumlu yanıt alınan şirketlerden randevu alınarak yüzyüze anket görüşmesi gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın amaçlarından birisi de üreticilerin tarımda şirketleşme konusundaki görüş ve eğilimlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla İzmir'deki üreticilerden de bilgi alınması hedeflenmiştir. Kapsama alınacak üreticileri belirlemek için İzmir'den iki ilçe seçilmiştir. İlçe seçiminde ticaret faaliyetlerinin yüksek olması, il merkezine yakın olması ve tarımsal üretim şirketlerinden örneklerin bulunması esas alınmıştır. İlçelerden seçilecek yerleşim birimlerinin (köy veya belde) belirlenmesinde ise ilçe merkezine yakınlık, üretici başına düşen arazi miktarı, eğitim düzeyi ve ticari faaliyet oranı kriterleri esas alınmıştır. Bu kriterlere göre de Menemen'in Kesikköy, Yanıkköy ve Haykıran köyleri, Torbalı'nın ise Pamukyazı ve Subaşı Beldeleri ile Atalan köyü kapsama alınmıştır. Bu şekilde kapsama alınacak ilçeler ve yerleşim birimleri gayeli olarak belirlenmiştir. Her yerleşim biriminden de 10 üretici ile görüşülmesinin uygun olacağına karar verilmiş ve toplam 60 üretici

gayeli olarak araştırma kapsamına alınmıştır. Her yerleşim biriminde görüşülecek üreticilerin belirlenmesinde ise; üreticilerin işletme büyüklükleri (küçük, orta, büyük), kayıt tutup tutmadıkları, yaş ve eğitim düzeyleri, kooperatife ortaklık durumu vb. hususlar dikkate alınmıştır.

Şirketlerle yapılacak görüşme için şirket anket formu, üreticilerle yapılacak görüşme için ise üretici anket formu hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formlarının geçerli ve güvenilir olması için koşullara uygun birkaç şirket ve üretici ile deneme görüşmeleri yapılmış ve gerekli düzeltme ve eklemelerde bulunulmuştur. Şirket yetkilileri ve üreticilerle 2006 yılı Kasım ayı ile 2007 yılı Temmuz ayı arasında yüz yüze görüşme yapılarak anket formları doldurulmuştur.

3.2.2. Verilerin Analizi Aşamasında Uygulanan Yöntemler

Şirket verilerinin analizinde bölgesel farklılıkları ortaya koyabilmek için şirketler il bazında (İzmir ve Antalya) iki grupta, üretici görüşlerinin işletme büyüklüğü ile ilişkisinin olup olmadığının araştırılması için de işletmeler arazi büyüklüğüne göre üç grupta toplanmıştır. 50 dekardan küçük araziye sahip işletmeler 1. grubu, 50-150 dekar arasında araziye sahip işletmeler 2. grubu, 150 dekardan büyük araziye sahip işletmeler ise 3. grubu oluşturmuştur. Buna göre, incelenen işletmelerin %28.33'ü 1.grupta, %31.67'si 2.grupta ve %40'ı da 3.grupta yer almıştır. İşletme başına ortalama arazi büyüklükleri ise 1. grupta 28.29 dekar, 2. grupta 85.37 dekar, 3. grupta ise 356.95 dekar olarak saptanmıştır (Çizelge 3.1).

Verilerin analizinde incelenen şirket ve üretici işletmelerinin özelliklerinin ortaya konabilmesi ve karşılaştırmaların yapılabilmesi için ortalamalar ve yüzde hesaplarının bulunduğu çizelge ve grafiklerden yararlanılmıştır.

Çizelge 3.1 İncelenen işletmelerin gruplar itibariyle dağılımı

İşletme grupları	Toplam işletme sayısı	%	Toplam arazi miktarı (daa)	Ortalama arazi miktarı (daa)
I. Grup (>50 daa)	17	28.33	481	28.29
II. Grup (50-150 daa)	19	31.67	1622	85.37
III. Grup (150 daa>)	24	40.00	8566.8	356.95
Toplam	60	100.00	10669.8	177.83

Gruplararası karşılaştırma yapılmasının yararlı olacağı düşünülen veriler istatistiksel olarak test edilmiştir. Sayımla elde edilen verilere ilişkin gruplararası karşılaştırmada Khi-kare testi kullanılmıştır. Khi-kare testi, parametrik olmayan testler içinde en yaygın kullanımı olan testlerdendir. İki veya daha fazla kategoriye sahip X ve Y değişkenlerinin kategorilerinin birbirleri ile bağımlı/bağımsız olup olmadıklarını test etmektedir (Özdamar, 2004). Sürekli değişkenler için ise öncelikle Kolmogorov-Simirnov testi ile normal dağılım testi uygulanarak normal dağılım gösteren ve göstermeyen değişkenler saptanmıştır. Normal dağılım gösteren değişkenlere Tek Yönlü Varyans Analizi, normal dağılım göstermeyen değişkenlere ise Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Şirket yetkililerinin ve çiftçilerin konuya bakış açılarını ve tutumlarını belirlemek için sorulan soruların değerlendirilmesinde ise tutum ve davranış ölçeklerinden Beşli Likert Ölçeği kullanılmıştır. Bu aşamada kullanılan ifadelerin belirlenmesinde daha önce yapılan araştırmalardan da yararlanılmıştır (Çetindamar, 2002; Çukur, 2006). Likert ölçeği 1930'ların başında Likert tarafından ortaya atılan bir tutum ölçeğidir. Likert ölçeğine göre, tutum ölçeğinde yer alan ifadeler 5'li bir ölçeğe göre değerlendirilmiştir. Her sorunun yanında; Tümüyle katılıyorum, katılıyorum, fikrim yok, katılmıyorum, hiç katılmıyorum şeklinde bir cevap ölçeği bulunmaktadır. Tutumun şiddeti, uçlara doğru gittikçe olumlu veya olumsuz yönde artmaktadır. Bu ölçek ile şirket

yetkililerinin ve üreticilerin verilen tutum ifadelerine ne ölçüde katılıp katılmadıkları saptanarak konuya bakış açıları belirlenmeye çalışılmıştır.

Üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurmayı veya ortak olmayı düşünmesini etkileyen faktörleri ortaya koymak amacıyla lojistik regresyon analizi yöntemlerinden ikili lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Lojistik regresyon; cevap değişkenin kategorik olarak, ikili (binary), üçlü ve çoklu kategorilerde gözleendiği durumlarda açıklayıcı değişkenlerle sebep-sonuç ilişkisini belirlemede yararlanılan bir yöntemdir. Açıklayıcı değişkenlere göre cevap değişkenin beklenen değerlerinin olasılık olarak elde edildiği sınıflama ve atama işlemi yapmaya yardımcı olan bir regresyon yöntemidir. Lojistik regresyon yönteminde bağımlı değişken üzerinde açıklayıcı değişkenlerin etkileri olasılık olarak hesaplanarak risk faktörlerinin olasılık olarak belirlenmesi sağlanır (Özdamar, 2004).

Çok değişkenli lojistik regresyon modeli aşağıdaki gibi ifade edilir (Özdamar, 2004).

$$P(Y) = \frac{e^Z}{1 + e^Z} \text{ bu da } P(Y) = \frac{1}{1 + e^{-Z}} \text{ olarak yazılır.}$$

Burada Z, bağımsız değişkenlerin doğrusal kombinasyonudur.

$$Z = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_p X_p \text{ şeklinde yazılır.}$$

β_0 ve β_1, \dots, β_p regresyon katsayılarıdır.

İkili lojistik regresyon modelinde bağımlı değişkenin (Y) gözlenen değeri iki olası durumu ifade etmek üzere, olayın meydana gelmesi durumunda 1, meydana gelmemesi durumunda 0 değerini alır (Walker and Duncan, 1967).

Lojistik regresyonu doğrusal regresyondan ayıran en belirgin özellik, lojistik regresyonda sonuç değişkeninin ikili olmasıdır. Lojistik

regresyon ve doğrusal regresyon arasındaki bu fark hem parametrik model seçimine, hem de varsayımlara yansımaktadır. Lojistik regresyonda da, doğrusal regresyon analizinde olduğu gibi bazı değişken değerlerine dayanarak kestirim yapılmaya çalışılır, ancak iki yöntem arasında üç önemli fark vardır (Elhan, 1997).

1-Doğrusal regresyon analizinde kestirilecek olan bağımlı değişken sürekli iken, lojistik regresyonda bağımlı değişken kesikli bir değer olmalıdır.

2-Doğrusal regresyon analizinde bağımlı değişkenin değeri, lojistik regresyonda ise bağımlı değişkenin alabileceği değerlerden birinin gerçekleşme olasılığı kestirilir.

3-Doğrusal regresyon analizinde bağımsız değişkenlerin çoklu normal dağılım göstermesi koşulu aranırken, lojistik regresyonun uygulanabilmesi için bağımsız değişkenlerin dağılımına ilişkin hiçbir ön koşul yoktur.

4. ARAŞTIRMA YÖRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bu bölümde araştırma yöresi olarak seçilen İzmir ve Antalya illerinin genel özelliklerinden bahsedilmektedir.

4.1. Coğrafi Konum

İzmir ili Anadolu Yarımadası'nın batısında, Ege kıyılarının tam ortasında yer almaktadır ve yüzölçümü 12.012 km²'dir. Kuzeyden Balıkesir, doğudan Manisa, güneyden Aydın illeri ile çevrilmiştir. İl toprakları, 37⁰ 45' ve 39⁰ 15' kuzey enlemleri ile 26⁰ 15' ve 28⁰ 20' doğu boylamları arasında kalmaktadır. İlin kuzey-güney doğrultusundaki uzunluğu yaklaşık olarak 200 km, doğu-batı doğrultusundaki genişliği ise 180 km'dir.

Antalya ili ise Anadolu'nun güneybatısında yer almaktadır. Yüzölçümü 29.723 km² olup, Türkiye yüzölçümünün % 2.6'sı kadardır. İlin kara sınırlarını Toros Dağları meydana getirmektedir. İlin güneyinde Akdeniz, doğusunda Mersin, Konya ve Karaman, kuzeyinde Isparta ve Burdur, batısında ise Muğla illeri vardır. İl arazisinin ortalama olarak %77.8'i dağlık, %10.2'si ova, %12'si ise engebeli bir yapıya sahiptir. İl alanının 3/4'ünü kaplayan Torosların birçok tepesi 2500-3000 metreyi aşmaktadır. Batı'daki Teke yöresinde geniş platolar ve havzalar yer almaktadır.

4.2 İklim

Akdeniz iklim kuşağında kalan İzmir'de yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçmektedir. Dağların denize dik uzanması ve ovaların İçbatı Anadolu eşiğine kadar sokulması, denizel etkilerin iç kesimlere kadar yayılmasına olanak vermektedir. Ancak kıyıdan uzaklık ve yükseklik gibi coğrafik koşullar iklimin farklılaşmasına yol açmaktadır. Bu iklim özelliklerine uygun olarak yıllık yağışın büyük

bölümü sonbahar ve kış aylarına düşmektedir. Temmuz-Ağustos ayları en sıcak ve Ocak-Şubat ayları ise en soğuk aylardır. Sıfırın altında gün sayısı 10 günü geçmemektedir. Yılın 100 gününe yakını ise 30 °C'nin üstüne çıkmaktadır. Kar yağışı yok denecek kadar azdır. Yıllık ortalama yağış miktarı 700-1200 mm arasında değişmektedir.

Antalya ili iklimi genel olarak Akdeniz iklimine girmektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı olmaktadır. Yazın ortalama sıcaklık 28-36 °C arasındadır. Ocak ayında sıcaklık ortalama 10-20 °C arasında değişmektedir. Yağış olmadığı günler hava açık ve güneşlidir. İilde yıllık ortalama nispi nem %64 civarındadır. Antalya'nın kıyı bölgesinde yazlar hem uzun, hem de sıcaktır. Yazın hiç görülmeyen yağmur, Aralık, Ocak ayları ile çok nadir olarak ilkbahar ve sonbahar aylarında sağanak halinde yağmaktadır. Yılın ancak 40-50 günü kapalı ve yağışlıdır. Antalya, yılda ortalama 300 güneşli gün geçirmektedir ve yıllık sıcaklık ortalaması 18.7 °C'dir.

1975-2007 döneminde aylar itibariyle yaşanan en yüksek ve en düşük sıcaklık değerleri Çizelge 4.1'de verilmiştir. Çizelge incelendiğinde ilgili dönemde en yüksek sıcaklık değeri İzmir'de 43 °C ile Ağustos ayında, Antalya'da 45°C ile Temmuz ayında, en düşük sıcaklık değeri ise İzmir'de -5 °C, Antalya'da -4 °C değerleriyle Şubat ayında görülmektedir.

Çizelge 4.1 Araştırma yöresinde 1975-2007 döneminde gerçekleşen en yüksek ve en düşük sıcaklık değerleri

Aylar	İzmir		Antalya	
	En yüksek sıcaklık (°C)	En düşük sıcaklık (°C)	En yüksek sıcaklık (°C)	En düşük sıcaklık (°C)
Ocak	20.4	-4.0	22.0	-2.0
Şubat	23.5	-5.0	23.4	-4.0
Mart	30.5	-3.1	28.2	-1.6
Nisan	31.8	0.6	33.2	1.4
Mayıs	37.5	7.0	37.6	6.7
Haziran	41.3	10.0	44.8	11.1
Temmuz	42.6	16.1	45.0	14.8
Ağustos	43.0	15.6	43.3	15.3
Eylül	38.0	12.6	41.2	10.6
Ekim	36.0	5.7	37.7	4.9
Kasım	28.6	0.0	33.0	0.8
Aralık	25.2	-2.7	25.4	-1.9

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (www.meteor.gov.tr)

4.3 Nüfus

2007 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre; Türkiye nüfusunun %7.83'ü, araştırma kapsamındaki illerde yaşamaktadır. Nüfus bakımından Türkiye'nin üçüncü büyük ili olan İzmir'in il nüfusu 3739353, toplam köy nüfusu 564220'dir. Antalya il nüfusu ise 1789295 olup, toplam köy nüfusu 661661'dir. Türkiye'de toplam nüfusun %29.52'si kırsal alanda yaşarken, bu oran İzmir'de %15.09, Antalya'da ise %36.98'dir. Nüfus yoğunluğu İzmir'de daha yüksektir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2 Araştırma yöresinde nüfus özellikleri (2007)

İller	Toplam nüfus	Yüzölçüm (km ²)	Nüfus yoğunluğu (kişi/km ²)	Toplam nüfus içinde kırsal nüfusun oranı (%)
İzmir	3 739 353	11 973	312	15.09
Antalya	1 789 295	20 723	86	36.98
Toplam (1)	5 528 648	32 696	169	22.17
Türkiye (2)	70 586 256	814 578	87	29.52
% (1/2)	7.83	4.01	-	-

Kaynak: TÜİK, 2007 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları (www.tuik.gov.tr)

4.4 Tarımsal Durum

4.4.1 Tarım Arazisi Mevcudu ve Kullanımı

TÜİK'in 2007 yılı verilerine göre araştırma kapsamına alınan illerin toplam arazisi 2847497 hektardır ve bu arazi Türkiye toplamının %4.26'sını oluşturmaktadır. İllere ait toplam arazinin %23.27'sini tarım arazileri, %54.82'sini orman ve fundalık arazi, %6.72'sini çayır ve mera arazileri, %15.19'unu ise diğer araziler oluşturmaktadır (Çizelge 4.3).

Araştırma kapsamındaki illerin toplam tarım arazisinin %46.36'sı tarla arazisi, %7.82'si sebze ve süs bitkisi arazisi, %22.64'ü meyve arazisi, %1.17'si kavak ve söğüt arazisi, %9.24'ü nadas arazisi, %12.77'si ise tarıma elverişli boş arazi olarak ayrılmıştır. Türkiye'deki toplam tarım arazisinin 2.75'ini kapsayan bu iller, toplam tarla arazisinin %2.02'sini, toplam sebze ve süs bitkileri arazisinin %8.83'ünü, toplam meyve arazisinin %6.28'ini, toplam kavak ve söğüt arazisinin %3.93'ünü, toplam nadas arazisinin %1.63'ünü ve toplam tarıma elverişli boş arazinin %4.35'ini kapsamaktadır (Çizelge 4.4). Üretici anketinin yapıldığı Menemen ve Torbalı ilçeleri ise İzmir'deki toplam tarım arazisinin yaklaşık %15'ini oluşturmaktadır.

Çizelge 4.3 Araştırma yöresinde arazi mevcudu (2007)

Arazi Dağılımı (ha)	İzmir	Antalya	Toplam(1)	Türkiye(2)	% (1/2)
Tarım arazisi	352115	310375	662490	24101093	2.75
Orman ve fundalık arazi	463535	1097583	1561118	18484648	8.45
Çayır ve mera arazisi	109722	81637	191359	14616687	1.31
Diğer arazi (*)	129613	302917	432530	9679565	4.47
Toplam arazi	1054985	1792512	2847497	66881993	4.26
%	37.05	62.95	100.00	-	-

(*) Tarıma elverişsiz araziler ile köy yerleşim arazilerini kapsamaktadır.

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Çizelge 4.4 Araştırma yöresinde tarım arazilerinin kullanım durumu (2007)

Arazi Kullanım Durumu (ha)	İzmir	Antalya	Toplam(1)	Türkiye(2)	% (1/2)
Tarla arazisi	155938	151193	307131	15237636	2.02
Sebze ve süs bitkileri arazisi	27320	24512	51832	586700	8.83
Meyve arazisi	114450	35517	149967	2389103	6.28
Kavak ve söğüt arazisi	1521	6227	7748	197356	3.93
Nadas arazisi	13746	47466	61212	3745958	1.63
Tarıma elverişli boş arazi	39140	45460	84600	1944340	4.35
Toplam tarım arazisi	352115	310375	662490	24101093	2.75
Tarım arazisinin dağılımı (%)	53.15	46.85	100.00	-	-

Kaynak: www.tuik.gov.tr

4.4.2 Bitkisel Üretim

Araştırma kapsamındaki illerde yetiştirilen en önemli ürünler; nar, hıyar, susam, domates, portakal ve mandalınadır. Bunların dışında önemli birçok tarım ürünü de yetiştirilmektedir. TÜİK'in 2007 verilerine göre Türkiye'deki nar üretiminin %52.20'si, hıyar üretiminin %38.09'u, susam üretiminin %30.26'sı, domates üretiminin %28.08'i, portakal

üretiminin %19.62'si, mandalina üretimini %16.02'si araştırma kapsamına alınan illerde üretilmiştir (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5 Araştırma yöresinde bazı bitkisel ürünlerin üretim miktarları (Ton) (2007)

Ürünler	İzmir	Antalya	Toplam (1)	Türkiye (2)	% (1/2)
Nar	2213	53415	55628	106560	52.20
Hıyar	168891	468914	637805	1674580	38.09
Susam	51	6005	6056	20010	30.26
Domates	785946	2007119	2793065	9945043	28.08
Portakal	782	279203	279985	1426965	19.62
Mandalina	91368	27866	119234	744339	16.02
Karpuz	257009	331407	588416	3796680	15.50
Zeytin	89807	50287	140094	1075854	13.02
Mısır	1600740	164069	1764809	14097145	12.52
Şeftali	54244	11513	65757	539435	12.19
Pamuk	176406	90303	266709	2275164	11.72
Limon	535	57061	57596	651767	8.84
Kavun	44064	85569	129633	1661130	7.80
Fiğ	44583	21924	66507	1282441	5.19
Üzüm	102132	28365	130497	3130489	4.17
Buğday	96649	244200	340849	17234000	1.98
Yonca	5028	19949	24977	1697645	1.47

Kaynak: www.tuik.gov.tr

4.4.3 Hayvansal Üretim

TÜİK'in 2007 yılı verilerine göre, İzmir ve Antalya illerinde toplam olarak 493603 baş sığır, 684399 baş koyun, 704923 baş keçi, 11919560 tavuk ve 306789 adet arı kovani bulunmaktadır (Çizelge 4.6). Bu illerde 2007 yılında üretilen toplam 710001 ton süt, Türkiye'deki toplam süt üretiminin %5.76'sını, 37306 ton kırmızı et, Türkiye'deki toplam kırmızı et üretiminin %6.47'sini, 28828 ton beyaz et,

Türkiye'deki toplam beyaz et üretiminin %2.62'sini, 1632 ton yün/kıl/tiftik, Türkiye'deki toplam yün/kıl/tiftik üretiminin %3.49'unu, 616663 bin adet yumurta, Türkiye'deki toplam yumurta üretiminin %4.84'ünü ve 4298 ton bal, Türkiye'deki toplam bal üretiminin %5.81'ini oluşturmuştur (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.6 Araştırma yöresinde hayvan sayıları (baş) (2007)

Hayvanlar	İzmir	Antalya	Toplam (1)	Türkiye (2)	% (1/2)
Sığır	362282	131321	493603	11036753	4.47
Koyun	445916	238483	684399	25475293	2.69
Keçi	192741	512182	704923	6286358	11.21
Tavuk	11327697	591863	11919560	268718105	4.44
Arı kovanı (adet)	162607	144182	306789	4825596	6.36

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Çizelge 4.7 Araştırma yöresinde bazı hayvansal ürünlerin üretim miktarları (ton) (2007)

Hayvansal ürünler	İzmir	Antalya	Toplam (1)	Türkiye (2)	% (1/2)
Süt	516890	193111	710001	12329789	5.76
Kırmızı et	28994	8312	37306	576841	6.47
Beyaz et	28828	0	28828	1099920	2.62
Yün/kıl/tiftik	865	767	1632	46774	3.49
Yumurta (1000 adet)	555672	60991	616663	12733572	4.84
Bal	2272	2026	4298	73935	5.81

Kaynak: www.tuik.gov.tr

4.4.4 Tarım Alet ve Makinaları Mevcudu

TÜİK'in 2007 yılı verilerine göre, İzmir ve Antalya illerinde bulunan toplam 62092 traktör, Türkiye'deki toplam traktörün %5.88'ini, 49300 tırmık, Türkiye'deki toplam tırmığın %7.59'unu, 90825 pulluk,

Türkiye'deki toplam pulluğun %6.65'ini, 2655 silaj makinası, Türkiye'deki toplam silaj makinasının %17.88'ini, 17791 atomizör, Türkiye'deki toplam atomizörün %17.22'sini oluşturmaktadır (Çizelge 4.8).

Çizelge 4.8 Araştırma yöresinde bazı tarım alet ve makinelerinin mevcudu (2007)

Alet-Makinalar	İzmir	Antalya	Toplam (1)	Türkiye (2)	% (1/2)
Traktör	31909	30183	62092	1056128	5.88
Römork	29719	27511	57230	1026389	5.58
Tırmık	35451	13849	49300	649785	7.59
Pulluk	48034	42791	90825	1365260	6.65
Kültivatör	10223	6136	16359	451214	3.63
Gübre dağıtma makinası	12873	8751	21624	341399	6.33
Silaj makinası	2549	106	2655	14851	17.88
Dip kazan	711	266	977	23708	4.12
Kombine ekim makinası	318	841	1159	169695	0.68
Atomizör	9169	8622	17791	103324	17.22
Karasaban	746	5269	6015	84304	7.13

Kaynak: www.tuik.gov.tr

4.5 Örgütsel Durum

Ege İhracatçılar Birliği Genel sekreterliği bünyesinde bulunan 12 birlikten yedisi tarımla ilgilidir. Bunlar; Ege Canlı Hayvan, Su Ürünleri ve Mamulleri İhracatçılar Birliği, Ege Hububat Bakliyat ve Yağlı Tohumlar ve Mamulleri İhracatçılar Birliği, Ege Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri İhracatçılar Birliği, Ege Yaş Meyve-Sebze İhracatçılar Birliği, Ege zeytin ve Zeytinyağı İhracatçılar Birliği, Ege Kuru Meyve ve Mamulleri İhracatçılar Birliği, Ege Tütün İhracatçılar Birliği'dir. Bu birliklere sadece İzmir'de bulunan firmalar değil, ihracatını İzmir

üzerinden yapan ve merkezleri diğer illerde bulunan firmalar da üyedirler.

Antalya İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği bünyesinde üç birlik mevcuttur. Bunlardan ikisi tarım ürünleri ile ilgilidir: Antalya Yaş Meyve-Sebze İhracatçılar Birliği ve Antalya Kesme Çiçek İhracatçılar Birliği.

Tarımsal Üretici Birlikleri Yasası 06.07.2004 tarihli ve 25514 sayılı Resmi Gazetede ve Tarımsal Üretici Birlikleri Kuruluş Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik ise 16.01.2005 tarih ve 25702 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdikten sonra İzmir ve Antalya'da kurulan üretici birlikleri ve üye sayıları Çizelge 4.9 ve Çizelge 4.10'da verilmektedir. Buna göre çeşitli faaliyet alanlarında olmak üzere İzmir'de 2349 üyeli 18, Antalya'da 4132 üyeli 32 Üretici Birliği bulunmaktadır.

**Çizelge 4.9 5200 Sayılı Üretici Birlikleri Kanunu'na göre
İzmir ilinde kurulan üretici birlikleri**

Üretici Birlikleri	Birlik sayısı	Üye sayısı
Süt Üreticileri Birliği	7	1834
Zeytin Üreticileri Birliği	2	81
Kiraz Üreticileri Birliği	1	177
Örtüaltı Sebze Üreticileri Birliği	1	87
Su Ürünleri Yetiştiricileri Birliği	1	42
Bal Üreticileri Birliği	1	33
Yumurta Üreticileri Birliği	1	24
Meyve Fidanı Üreticileri Birliği	1	20
Deniz Ürünleri Avcıları Üreticileri Birliği	1	19
Süs Bitkileri Üreticileri Birliği	1	16
Kanatlı Hayvan Eti Üreticileri Birliği	1	16
Toplam	18	2349

Kaynak: İzmir Tarım İl Müdürlüğü kayıtları (2009)

**Çizelge 4.10 5200 Sayılı Üretici Birlikleri Kanunu'na göre
Antalya ilinde kurulan üretici birlikleri**

Üretici Birlikleri	Birlik sayısı	Üye sayısı
Bal Üreticileri Birliği	10	239
Örtüaltı Sebze Üreticileri Birliği	6	2123
Süt Üreticileri Birliği	5	816
Çiçek ve Kesme Çiçek Ürticileri Birliği	1	122
Mantar Üreticileri Birliği	1	94
Turunçgiller Üretici Birliği	2	132
Meyve Üreticileri Birliği	2	268
Tıbbi ve Kokulu Bahçe Bitkileri Üretici Birliği	1	19
Nar Üreticileri Birliği	1	109
Muz Üreticileri Birliği	1	48
İçsu Ürünleri Yetiştiricileri Üretici Birliği	1	16
Elma Üreticileri Birliği	1	146
Toplam	32	4132

Kaynak: Antalya Tarım İl Müdürlüğü kayıtları (2008)

Yine her iki ilde 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kurulmuş İzmir'de 296, Antalya'da 299 tarımsal amaçlı kooperatif bulunmaktadır (Çizelge 4.11, Çizelge 4.12). Kooperatiflerin biraraya gelerek kurdukları kooperatif birliklerine ortak kooperatif ve ortak çiftçi sayıları ise Çizelge 4.13 ve Çizelge 4.14'te verilmiştir.

**Çizelge 4.11 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na
göre İzmir ilinde kurulu tarımsal
amaçlı kooperatifler**

Kooperatif Türü	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	155	22884
Sulama Kooperatifi	99	13586
Su Ürünleri Kooperatifi	42	2596
Toplam	296	39066

Kaynak: İzmir Tarım İl Müdürlüğü kayıtları (2009)

Çizelge 4.12 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre Antalya ilinde kurulu tarımsal amaçlı kooperatifler

Kooperatif Türü	Kooperatif Sayısı
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	200
Sulama Kooperatifi	81
Su Ürünleri Kooperatifi	18
Toplam	299

Kaynak: Antalya Tarım İl Müdürlüğü kayıtları (2008)

Çizelge 4.13 İzmir ilindeki tarımsal amaçlı kooperatif birlikleri

Birliğin Adı	Ortak Kooperatif Sayısı	Ortak Çiftçi Sayısı
S.S. İzmir Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifleri Birliği	100	18911
S.S. İzmir Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	23	1424
S.S. İzmir Bölgesi Sulama Kooperatifleri Birliği	33	6459
S.S. İzmir Bölgesi Hayvancılık Kooperatifleri Birliği	25	5854
Toplam	181	32648

Kaynak: İzmir Tarım İl Müdürlüğü kayıtları (2009)

Çizelge 4.14 Antalya ilindeki tarımsal amaçlı kooperatif birlikleri

Birliğin Adı	Ortak Kooperatif Sayısı	Ortak Çiftçi Sayısı
S.S. Antalya Bölgesi Hayvancılık Kooperatifleri Birliği	40	6991
S.S. Antalya Bölgesi Ormancılık Kooperatifleri Birliği	20	5557
S.S. Antalya Bölgesi Tarım Kooperatifleri Birliği	11	1230
S.S. Antalya Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	9	405
Toplam	79	14180

Kaynak: İzmir Tarım İl Müdürlüğü kayıtları (2009)

4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu'na göre İzmir ve Antalya'da kurulan yetiştirici birlikleri ve üye sayıları ise Çizelge 4.15'te verilmiştir.

Çizelge 4.15 4631 Sayılı Kanuna göre İzmir-Antalya illerinde kurulu yetiştirici birlikleri

Birliğin Adı	Asil Üye Sayısı	
	İzmir	Antalya
Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği	25	33
Arı Yetiştiricileri Birliği	480	370
Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	228	451
Toplam	733	854

Kaynak: İzmir ve Antalya illeri Tarım İl Müdürlükleri kayıtları

4.6 Ekonomik Durum

Nüfusunun %22'si kırsal kesimde yaşayan İzmir ilinde başlıca ekonomik etkinlikler sanayi, ticaret, tarım ve turizmdir. Verimli topraklara, elverişli iklim koşullarına ve sulama olanaklarına sahip olan İzmir ilinde kentsel nüfusun çokluğuna karşın halkın önemli bir kesimi geçimini tarımsal etkinliklerde bulunarak sağlar. İlin iç kesimlerine kadar sokulan oluk biçimli ve oldukça geniş akarsu vadilerinde yoğun olarak tarım yapılır. En çok yetiştirilen bitkisel ürünler karpuz, üzüm, patates, buğday, zeytin, domates, çığıt, kavun, pamuk, incir, mısır ve arpadır. İzmir kentinin gereksinmesinin karşılanması, turizm ve dış satış olanaklarının gelişmesine bağlı olarak turfanda sebzeçilik ile şeftali ve satsuma tipi mandalina başta olmak üzere meyvecilik ve çiçekçilik giderek yaygınlaşmaktadır. Gediz ve Küçük Menderes vadilerindeki bağlarda Sultaniye ve Güneş Damlası adlarıyla anılan kurutulmaya elverişli çekirdeksiz üzüm üretilir. Tütün üretimi ise eski önemini yitirmiştir. Hayvancılığın büyük boyutlara ulaşmadığı İzmir ilinde koyun yetiştirilir; tavukçuluk, arıcılık ve balıkçılık yapılır. İzmir'de tarıma dayalı sanayi oldukça gelişmiştir. İldeki başlıca sanayi kuruluşları kimya, gıda, yünlü ve pamuklu dokuma, konfeksiyon, içki, bira, gübre, yem

sanayi, tarım makinaları, seramik sanayi, elektronik, otomotiv, gemi yapımı ve çimentodur. Bugün ilin en büyük sanayi kuruluşları Aliğa Rafinerisi ve Aliğa Petrokimya Müessesesi'dir. İzmir ilinin ayrıca oldukça canlı bir küçük sanayisi vardır. Zengin doğal ve arkeolojik değerlere sahip olan İzmir ili turizm açısından da önem taşır. İzmir, nitelikli işgücü, ham ve ara mamul madde kaynakları ile iç ve dış pazarlara yakınlığı, kişi başına düşen nispi gelirin yüksek olması v.b. özellikleri ile yerli ve yabancı pek çok yatırımcıyı kendisine çekmiş ve çekmeye devam etmektedir. Liman kenti olması nedeni ile daha çok dış ticaret merkezi olma niteliği taşıyan İzmir'de sınai faaliyetler de yerini bulmaktadır.

Antalya'nın ekonomik yapısı içinde turizm, ticaret ve sanayi en önemli unsurlardır. Verimi oldukça yüksek olan Antalya toprağında buğdaydan mısıra, susamdan pamuğa, portakaldan muza değin her türlü ürün yetişmektedir. Ayrıca, kesme çiçek yetiştirilerek ihraç edilmektedir. Pamuk, yer fıstığı, susam, turuncgiller, muz ve turfanda sebzeler daha çok kıyı kesiminde yetiştirilmektedir. Tahıl, baklagiller, şekerpancarı, üzüm, ayva ve armut gibi meyvalar bölgenin iç kesimlerinde üretilmektedir. Antalya Bölgesinde, sera ile üretim büyük gelişme göstermiştir. Türkiye genelinde cam seraların %90'ı Antalya'dadır. Hayvansal üretim ve su ürünleri açısından çok büyük bir potansiyel olmayan Antalya'da örtü altı tarımının yoğun yapılması, sahip olduğu ekoloji ile ürün çeşitliliğinin çok olması ve sürdürülebilir olması, yeni tarım tekniklerine adaptasyonu kolay sağlanması, yoğun ihracat yapılması, İyi Tarım Uygulamaları, Organik Tarım, GlobalGap gibi sertifikalı üretim ile Kontrollü Tarım uygulamalarının yoğun yapılması Antalya'yı GSMH katkısı itibarıyla Tarımda Marka İl durumuna getirmiştir. Türkiye'de tohumculuk faaliyetleri içerisinde önemli bir yere sahip olan İl'de 370 tohum bayii, 30 Fidan üreticisi, 31 tohum üreticisi, 20 tohum dağıtıcısı, 21 Kamu-özel sektör tarımsal araştırmacı kuruluş

vardır. İl'den Türkiye geneline ve yurtdışına önemli miktarda hibrit tohumluk ve fide satışı yapılmaktadır. Ülke geneline dağıtılan tohumların %45'i Antalya'da üretilmekte veya yabancı ortaklı firmalar aracılığıyla ithalatı yapıp dağıtılmaktadır. Örtüaltı ve açık tarla sebzeçiliğinin en önemli alt sektörlerinden birisi olan fidecilik sektörü Türkiye'de endüstriyel tarımın en genç dalını oluşturmaktadır. Fidecilik çalışmalarına ilk defa 1994 yılında Antalya'da başlanmış ve bugün yurt genelinde faaliyette bulunan tüm fidecilik sektörünün %70'ini oluşturmuştur. Hâlihazırda 50 adet fide firması toplam 1200 dekar kapalı alanda 1755000000 adet/yıl kurulu kapasite ile yılda yaklaşık bir milyar fide üreterek faaliyetlerini yürütmektedirler (Anonim, 2008a).

Araştırma yöresinin ekonomik yapısına ihracat açısından bakıldığında toplam ihracatın 2002-2008 yılları arasında artan bir seyir gösterdiği fakat Türkiye ihracatındaki payının düştüğü gözlenmektedir. İl bazında bakıldığında ise her iki ilde de ihracat miktarı olarak sürekli artış gözlenmesine rağmen İzmir ilinin Türkiye ihracatındaki payında düşüş, Antalya ilinin Türkiye ihracatındaki payında ise yükselme gözlenmektedir (Çizelge 4.13).

Çizelge 4.16 Araştırma yöresindeki ihracat durumu (1000US\$)

Yıllar	İzmir	Antalya	Toplam(1)	Türkiye(2)	%(1/2)
2002	2777767.30	165989.35	2943756.65	36059089.03	8.16
2003	3473936.01	324990.27	3798926.28	47252836.30	8.04
2004	4110487.00	457829.38	4568316.38	63167152.82	7.23
2005	4645381.00	396314.62	5041695.62	73476408.14	6.86
2006	5448572.00	437115.29	5885687.30	85534675.52	6.88
2007	6388980.82	640287.41	7029268.23	107271749.90	6.55
2008(*)	7312853.14	654270.64	7967123.78	124253176.43	6.41

Kaynak: www.tuik.gov.tr

(*) Aralık ayı değerleri dahil değildir.

5. TARIMDA ÖRGÜTLENME

5.1. Örgütlenme ve Örgüt

Örgütlenme, bir grup insanın bir araya gelerek tek başlarına çözüm bulamadıkları sorunlarını çözmek, ulaşmak istedikleri hedeflerini gerçekleştirebilmek için gösterdikleri çabadır. Örgüt ise bu insanların oluşturdukları topluluktur. Başarılı bir örgütlenme çalışması için ortak hedeflerin var olması, bu hedeflerin yaşanılan ülke, bölge ve ortam şartlarına uygun olması gerekir.

Bir başka tanımlamayla örgütlenme, işbirliği, disiplin ve sorunları birlikte göğüsleme istek ve azmine sahip bir grup kişinin belirlenmiş bir hedefe ulaşmak için gerekli düzenlemeleri yapmak amacıyla belli kurallar çerçevesinde bir araya gelmeleriyle oluşturulan kurumsal bir sistemdir (Eraktan, 2003).

Örgüt, belirli bir ya da daha çok görevi olan, süreli, toplu olmakla beraber alt birimleri mesafeli olabilen, üyelerinin gönüllü ya da belli amaçlara ulaşabilmek için zorunlu olarak katıldıkları, şartlı üye kabul eden, örgütlenmiş davranışlarına (biçimsel davranışların) hakim bulunduğu, tüm toplumun etkilerine kısmen ya da bütünüyle açık, üyeleri üstünde sınırlı baskı olanaklarına ve farklı birimleşme derecelerine sahip olabilen gruplar olarak belirlenebilir (Bozkurt, 1976).

Örgütler, bazı kollektif faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için eşgüdölmüş bireyler topluluğu, yani bir grup olduğu için, içinde buldukları toplumdaki, toplumsal yapının özelliklerini aksettirmektedir (Bozkurt, 1976). Eşgüdüm ise, yönetsel birimlerin belirli bir amacı gerçekleştirmek için aynı konuda çalışan diğer kuruluşlarla ve birimlerle işbirliği yapmaları demektir. Eşgüdüm, ortak bir amacın gerçekleştirilmesi için, grup çalışmalarında hareket birliğini sağlamaya yönelik sistemli bir çalışmadır (Tortop, 1990).

Toplumsal örgütlenme, gelişmişliğin bir ölçütü olarak gösterilebilir. Günümüzde siyasi partilerin, sendikaların, derneklerin, ticari ve gayri ticari ortaklıkların vb. örgütlerin özgürce kurulabildiği ve kurumsallaşabildiği ülkeler diğerlerinden daha gelişmiş olarak değerlendirilebilmektedir (Gökçe, 1996).

Geçmişten günümüze çeşitli örgüt türleri oluşmuştur. Bunlar; siyasi kuruluşları (siyasi partiler, senato, şehir konseyi, düzenleyici kurum vb.), iktisadi kuruluşları (firmalar, ticaret odaları, aile çiftlikleri, kooperatifler vb.), sosyal kuruluşları (kiliseler, klüpler, atletik dernekler vb.), eğitim kuruluşlarını (okullar, üniversiteler, meslek eğitim kampları vb.) ve uluslararası kuruluşları kapsamaktadır (North, 1990).

Bütün bunlar örgütsel çalışmanın hemen her alanda gerektiğinin bir göstergesidir. Sorunların asıl sahipleri tarafından çözümü için oluşturulan örgüt çalışmalarında başarı, zorunlu görev olarak çalışanların başarısından daha yüksek olacaktır. Örgütlülük düzeyinin arttığı alanlarda ilerleme de artmaktadır. Bunun en önemli örneği tarım ve sanayi sektörlerine bakılarak verilebilir. Sanayi sektöründe örgütlenmenin geçmişi tarım sektörüne göre daha eskilere dayandığı gibi daha hızlı, planlı ve etkin bir şekilde olmuştur. Bunun sonucu olarak da sanayide gelişme tarımda gelişmeye nazaran daha da yüksek olmuştur.

5.2 Tarımsal Örgütlenme ve Türk Tarımında Örgütlenme Gereği

Bir ekonomi sektörü olarak tarımda da çeşitli amaçlara ulaşılabilme ancak bazı örgütlerin varlığı ile mümkündür. Ancak, örgütlenme toplumda belli bir sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşmayı gerektirdiğinden, tarım kesimine de aynı toplumsal bilinç düzeyinin yansımış olması önem taşımaktadır. Örgütler sadece ilgili kesim çalışanlarını değil, bir ülkenin tarım politikasını yönlendirmede oynadıkları rol nedeniyle, tüketici ve aracı kesimin ekonomik

faaliyetlerini de etkilerler. Bu açıdan da örgütlerin güçlendirilmeleri ve işlevlerini hakkıyla yerine getirebilecek konuma eriştirilmeleri büyük önem taşır (Eraktan, 2003).

Tarımda örgütlenme sorunları sıkça tartışılan konulardan biri olup, önemini ve güncelliğini korumaktadır. Ortaya çıkan yeni koşullar da örgüt ve örgütlenmelerle ilgili olarak bir takım yenilikleri gündeme getirmiş bulunmakta ve dolayısıyla gerekçesi zaten var olan arayış ve tartışmalar yeni gerekçeler de kazanmış olmaktadır.

Tarıma girdi üreten ve ürün işleyen firmaların son derece iyi organize olmalarına karşın, tarım işletmeleri, örgütsüz, dağınık ve küçük işletmelerdir (Yercan, 2003).

Türkiye’de tarımsal işletmelerin küçüklüğü, dağınıklığı ve kırsal nüfus artış hızı nedeniyle tarımda verimlilik düşük düzeyde kalmaktadır. Küçük ve parçalı işletme sayısının fazlalığı, üretim deseninin de çeşitliliğini meydana getirmektedir. Sermaye yoğun işletmelerin sayısal düşüklüğü tarımda geçimlik ve pazarlık olmak üzere, iki yönlü bir işletme tipini yaratmıştır. Bu yüzden; işletme sahipleri hem bitkisel ve hem de hayvansal üretim etkinliklerini bünyelerinde barındırarak, olası rizikoları en az düzeye indirmek eğilimindedirler.

Tarımsal nüfusun sanayiye sağlıklı olarak kaydırılması ancak bu kesimin bulunduğu yerde sanayileşme ve özellikle kendi ürününü işleyen, kendi girdisini üreten sanayilerin kurulması ile mümkündür. Bunun yolu da yine örgütlenmeden geçmektedir (Rehber ve Çetin, 1998).

Türk tarımında sermaye birikiminin sağlanamaması nedeniyle, yoğun girdi kullanımını sınırlı kalmakta ve dolayısıyla da verimlilik gerçekleşmemektedir (Kızılay,1995).

Tarım kesimi giderek artan oranlarda girdilerini kendi sektörü dışındaki sektörlerden almakta, çıktılarını da kendi sektörü dışındaki kesimlere (sanayi ve hizmet kesimlerine) sunmaktadır. O nedenle tarım,

ekonomik olarak tarımsal girdi ve çıktı sanayi ile giderek entegre olmakta, bu entegrasyonun¹ sonucunda çiftçiler ile diğer kesimlerde çalışanlar arasında çok farklı düzeylerde (sosyal, ekonomik, politik vb.) ilişkiler doğmakta, bunun sonucunda tarım kesimi karmaşık sosyal ilişkiler yumağında özel bir odak oluşturmaktadır (Çıkın, 1997).

Çiftçinin eline geçen fiyatlar, ham ürüne göre işlenmiş üründe daha farklı olacaktır. Yani çiftçi ham ürününü kendisinin işleyeceği kuruluşlar oluşturursa bu işleme (sanayi) sektöründe yaratılmış katma değer önemli bir bölümünün kendisine aktarılmasını sağlayabilecektir. Çiftçi ürününün zaman ve mekan faydasını artırarak gelirini de artırmış olacaktır. Burada en önemli olgulardan biri de “tarım ile sanayinin entegre çalışmasıdır. Tarım-sanayi entegrasyonu çiftçilere, tarım dışı firmalara, ulusal ekonomiye önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca ürünün kalitesi yükselecek ve markalar geliştirilecektir (Çıkın, 1997).

Ülke düzeyinde etkin bir örgütlenmeye sahip olamayan yetiştirici, izlenecek tarımsal politikaların belirlenmesine katkıda bulunamamaktadır.

¹ Entegrasyon (bütünleşme), mahiyetleri birbirinden farklı olmakla beraber birbirlerini tamamlayıcı işleve sahip olan ekonomik birimlerin aralarında birleşerek bir gövde haline gelmesidir. Belirli bir üretim veya hizmet türü üzerinde çalışan bir kuruluşun, yaptığı iş ile ilgili kolların bir veya birkaçını kendi bünyesinde toplaması olarak da tanımlanabilir (Çıkın ve Karacan, 1994). Dikey entegrasyon, şirketlerin ürün ve servislerinin tam kalitesinden, üretimden, satışa ve servise kadar tüm aşamalardaki verimlilikten emin olmak; bu süreçteki katma değer kârlara sahip olmak veya satışlarını güvence altına almak için sundukları mal veya hizmetin kullanıcılarıyla (aşağı dikey entegrasyon) veya hammadde veya hizmet satın aldıkları tedarikçileriyle (yukarı dikey entegrasyon) birleşmesidir. Yatay Entegrasyon, şirketler ideal ölçeklerde çalışabilmek ve üretim ve dağıtımda ölçek ekonomilerine; yönetim ve destek fonksiyonlarında ise saha ekonomilerine ulaşabilmek için aynı konulardaki şirketlerle birleşerek, büyümesidir (Yılmaz, 2007). Dikey entegrasyon için başka şirketleri satın almak veya onlara ortak olmak yerine büyük firmaların bu birimleri kendi bünyelerinde sıfırdan geliştirmeleri de mümkün olmaktadır. Nitekim araştırma kapsamında görüşme yapılan şirketlerden bazılarının kendi bünyelerinde üretim alanlarıyla ilgili yeni üretim şirketleri kurdukları gözlenmiştir.

Üreticilerin kuracakları iyi bir örgütlenmeyle; üreticinin dış koşullar ve başka sektörlere karşı kendi yararlarını savunabilmesi, toprağın korunması ve yeteneğine göre kullanılması, küçük tasarrufların yatırımlara dönüşmesi, girdilerin uygun fiyatlarla edinilmesi, üretilen malın korunması, depolanması, taşınması ve ilk işlemeye tabii tutulması, pazar gelişmelerinin izlenmesi ve ona göre üretimin yönlendirilmesi, ürünlerin uygun fiyatlarla pazarlanması, pazarda rekabet gücü kazanma, üreticinin sanayi sektöründe yaratılan işleme, katma değerinden pay alması, tarım ürünü işleyen ve ihraç eden sektörlerin yeterli ürüne erişebilmeleri, tüketicinin aracı zincirinden kurtulması, tarım işletmelerinin sayılarının azalması, üreticinin kayıt düzenine girmesi, tarıma teknoloji ve bilgi aktarımının kolaylaşması, tarımsal desteklerin gerçek üreticiye ulaştırılması vb. faydalar sağlanabilecektir (Güzbüz, 2002).

Kısacası, yukarıda sayılan faydaların gerçekleşmesi için yetiştiricilerin iyi bir şekilde örgütlenip, üretimden pazarlamaya, tarım politikalarının belirlenmesinden uygulanmasına dek tarımla ilgili her süreçte söz sahibi olmaları gerekmektedir.

5.3 Türk Tarımında Örgütlenme Çalışmaları ve Örgüt Tipleri

Planlı kalkınma dönemi öncesinde köy ve köylü sorunları tek başına ele alınmış ve kırsal alanda yaşayanların buldukları yerde kalkındırılmaları temel görüş olarak benimsenmiştir. I. İktisat Kongresinde “Türkiye Çiftçiler Birliği” kurulmuştur. 21 Nisan 1924 tarih ve 498 sayılı “İtibari Zirai Birlikler Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanuna göre İtibari Zirai Birliklerinin başta kredi olmak üzere diğer tarımsal işlevleri de yüklenmeleri öngörülmüştür. Yasa, bunların üst örgüt oluşturmalarına izin vermiştir. Ancak zaman içinde kurulan bu birlikler işlevini kaybetmiştir. Bu birliklerin yerine 1935 yılında Tarım Satış ve Tarım

Kredi Kooperatifleri Kanunları çıkarılarak devlete önemli görev ve yetkiler yüklenmiştir (Koçtürk, 1995).

Yine bu dönemde Tarım Bakanlığı yasal düzenlemeye kavuşmuş, Ziraat Bankası Kanunu çıkmış, Türkiye Ziraat Kurumu (TZDK), Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), Toprak İşleri Genel Müdürlüğü, Devlet Üretim Çiftlikleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuştur. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'ndan, Orman Kanunu'na kadar birçok yasal düzenleme de gerçekleştirilmiştir (Atalık, 2003).

Planlı dönemin hemen her döneminde tarım kesiminde örgütlenme konularına yer verilmiştir. Bu dönemde özellikle kırsal yerleşme düzeninin yarattığı sorunları gidermek, kırsal alanda değişiklik yaratmak, kırsal nüfusun kırdan tutulması, kentsel uğraşların ve olanakların kırsal alana kolay taşınması ve kalkınma çalışmalarını verimli kılmak amacıyla kırsal alanda çeşitli örgütlenme tipleri önerilmiştir. Tarım-kent, Merkez-köy ve Köy-kent bu önerilerdendir. Ayrıca Köy Enstitüleri ve Halkevleri de Türkiye'de denenmiş örgütlerdendir.

Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar tarım sektöründe ve özellikle kırsal alanda tarımı ve köylüyü destekleyici birçok örgütsel çalışma yapılmıştır. Aşağıda tarımda kurulu belli başlı örgüt tipleri kısaca tanıtılmaktadır:

5.3.1 Ziraat Odaları

Ziraat Odaları ilk kez 1881 yılında çıkarılan bir tüzükle kurulmuştur. 6964 Sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu 1957 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre, her ilin merkez ilçe ve bağlı ilçelerinde Ziraat Odasının kurulması gerekmektedir. Türkiye'de halen 720 Ziraat Odasında 4.020.807 üretici bulunmaktadır (www.tedgem.gov.tr).

Ziraat Odalarının görevleri, çiftçi kütükleri tutmak, kayıtlı üyelerine girdi temin etmek ve dağıtmak, biçerdöver kayıt ve tescil işlemleri yapmak veya bu tür toplantılara katılmak ve sosyal amaçlı çalışmalara destek olmaktır. Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) ise, tarım politikasının gerçekleştirilmesine yardımcı olmak ve uygulanan tarım politikasının sonuçlarını değerlendirmek için raporlar hazırlamakla görevlidir.

5.3.2 Çiftçi Mallarını Koruma Meclisleri

Çiftçi mallarının korunmasına ait faaliyetler, 1941 yılında çıkarılan 4081 sayılı kanun hükümlerine göre yürütülmektedir. İlgili Kanun hükümleri, köylerde “Koruma Heyeti” sıfatıyla Muhtar ve ihtiyar meclisince, il, ilçe ve kasabalarda ise “Çiftçi Mallarını Koruma Meclisleri” tarafından uygulanmaktadır. Bu meclislerin merkezi bir örgütü bulunmamaktadır. Kanuna göre Çiftçi Mallarını Koruma Meclislerinin denetleme görevi Tarım ve Köyişleri Bakanlığının taşra birimleri tarafından yapılmaktadır (Koçtürk, 1995).

5.3.3 Sendikalar

Sendikalar üyelerinin mesleki, ekonomik, ticari ve tarımsal menfaatlerini incelemek ve savunmak için kurulmuş, aynı meslekte veya benzer mesleklerde çalışan kişilerin gruplaşmasıdır. Sendikalar üyelerinin maddi ve manevi durumunu iyileştirme amacını güderler (Çıkın, 1997).

Türkiye’de, son zamanlara kadar tarımda çalışanların üye olduğu ve örgütlendiği sendikalar sadece kamu kuruluşlarında etkin olabilmekteydi. Fakat artık bugün Türkiye’de sekiz üretici sendikası ve bir Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu bulunmaktadır: Manisa Alaşehir’de 358 kurucu üye ile kurulan Üzüm Üreticileri Sendikası (Üzüm-Sen), İzmir’de

455 kurucu üye ile kurulan Tütün Üreticileri Sendikası (Tütün-Sen), Trakya'da Hububat Üreticileri Sendikası (Hububat-Sen) ve Ayçiçeği Üreticileri Sendikası (Ayçiçek-Sen), Karadenizde Çay Üreticileri Sendikası (Çay-Sen), Ordu'da Fındık Üreticileri Sendikası (Fındık-Sen), Bursa Osmangazi'de Zeytin Üreticileri Sendikası (Zeytin-Sen) kurulmuştur. Bu sendikalar Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu (Çiftçi-Sen) çatısı altında toplanmıştır. Bunlara ek olarak Kırklareli'nde hayvan yetiştiricilerinin biraraya gelerek kurdukları Hayvan Yetiştiricileri Sendikası (Hay-Yet-Sen) bulunmaktadır.

5.3.4 Dernekler

Dernekler, toplumsal yaşamda, sorunların kamuoyuna ya da yönetim kademelerine yansıtılması amacıyla, benzer konumdaki ve düşüncedeki bireylerin biraraya gelmeleriyle oluşan ve tüzel kişiliği bulunan en yaygın sivil toplum örgütlerinin başında gelmektedir.

5253 Sayılı Dernekler Kanunu kapsamında Türkiye'de 31.10.2008 tarihi itibarıyla 230.000 çiftçinin üye olduğu 539 çiftçi derneği bulunmaktadır (www.tedgem.gov.tr). Bu derneklere örnek olarak ; TUYED (Turunçgil Yetiştiricileri Derneği), Bala Tarım ve Hayvancılık Hizmetlerini Geliştirme Derneği, Kemer Kümes Hayvanları ve Güvercin Yetiştiricileri Derneği, Nazilli Kümes Hayvanları Yetiştirme ve Tanıtma Derneği, Deve Kuşu Yetiştiricileri Derneği, Diyarbakır Hayvan Yetiştiricileri Derneği, Erzincan Hayvan Yetiştirici ve Besleyicileri Derneği, Erzin Turunçgil Yetiştiricileri Derneği, Dört Yol Turunçgil Yetiştiricileri Derneği, Küçük Dalyan Çiftçiler Derneği, Çeşmeli Narenciyeciler ve Yetiştiricileri Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği örnekleri verilebilir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile Dernekler Kanununda çağdaş düzenlemelere yer verilmiştir. Daha etkin ve güçlü çalışmalar yapmak

üzere, derneklerin federasyon ve federasyonların ise konfederasyon kurabilmeleri kolaylaştırılmıştır. Bu şekilde derneklerin tüzüklerinde belirtilen amaç ve faaliyet alanlarında çalışan diğer dernekler ile bir federasyon çatısı altında güçlerini birleştirmelerine olanak sağlanmıştır (Ergün, 2003).

5.3.5 Vakıflar

Vakıf, demokratik sivil bir örgütten çok belirli konularda topluma/çevreye yardımcı olmak isteyenlerin, başkaları için tahsis ettiği malları, amacına uygun yönlendiren bir kuruluştur (Çıkın, 2007). Hukuki açıdan vakıf, tüzel kişiliğe sahip olmak üzere bir malın belirli bir amaca tahsisi demektir. Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulmaktadır. Çalışması ve örgütlenmesi ise “Vakıflar Hakkındaki Tüzük” uyarınca gerçekleşmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden alınan bilgiye göre 17 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla Türkiye’de tarım, hayvancılık, Veterinerlik ve Kooperatif konularında 32 adet vakıf mevcuttur (www.vgm.gov.tr).

5.3.6 Birlikler

İlk örnekleri Avrupa ve Güney Amerika’da görülen yetiştirme birlikleri, aslında yetiştirme derneklerinin bir tür dikey örgütlenmesi sonucu oluşan ve etkileri tüm ülke çapında görülen bir örgüt tipidir. Türkiye’de en eski ve en yaygın görülen birlikler çiftçi birlikleridir (Kızılay, 1995). Bunun yanında Köye Hizmet Götürme Birlikleri, Hayvan Irkı Islah Birlikleri, Ziraî Mücadele Birlikleri ve Sulama Birlikleri bulunmaktadır. Son olarak 6 Temmuz 2004 tarihinde kabul edilen 5200 Sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu ile kurulmakta olan Üretici Birlikleri mevcuttur. Genel olarak Üretici Birliklerinin amacı, üretimden pazarlamaya kadar uzanan aşamalarda çiftçi kesiminin ürün veya ürün grubu bazında bir araya gelerek, kooperatiflerden daha esnek bir yapıda bağımsız ve

demokratik kurumlarını oluşturmasıdır. Aynı ürün veya ürün grubu için ilçe düzeyinde en az 16 tarım üreticisinin, biraraya gelerek kurabildiği bir örgütlenme şeklidir.

27.02.2009 tarihi itibariyle Türkiye’de 4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu kapsamında 190.774 üyeli 220 Islah Amaçlı Yetiştirici Birliği (Çizelge 5.1), 5200 Sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu kapsamında 32805 üyeli 525 Üretici Birliği (Çizelge 5.2) ve 5355 Sayılı Mahallî İdare Birlikleri Kanunu kapsamında 90500 üyeli 352 Sulama Birliği bulunmaktadır.

Çizelge 5.1 Türkiye’de 4631 Sayılı Kanun kapsamında kurulan Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri (2009)

Birlik Türü	Birlik Sayısı	Üye Sayısı
Sığır Yetiştirici Birlikleri	75	77774
Manda Yetiştirici Birlikleri	2	135
Koyun-Keçi Yetiştirici Birlikleri	67	79063
Arı Yetiştirici Birlikleri	76	33772
Toplam	220	190774

Kaynak:TEDGEM (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü) kayıtları.

Çizelge 5.2 Türkiye’de 5200 Sayılı Kanuna göre kurulan üretici birlikleri (2009)

Üretici Birlikleri			
Hayvansal Üretim		Bitkisel Üretim	
Ürün ve Ürün Grubu	Sayısı	Ürün ve Ürün Grubu	Sayısı
Süt	155	Meyve	129
Yumurta	16	Sebze ve süs bitkileri	66
Bal	53	Tarla bitkileri	41
Kırmızı et	14	Yağlı tohumlu bitkiler	20
Kanatlı hayvan eti	11		
Su ürünleri	19		
Koza	1		
Toplam	269	Toplam	256
Genel toplam	525		
Toplam üye sayısı	32805		

Kaynak:TEDGEM (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü) kayıtları.

5.3.7 Tarımsal Kooperatifler

“Kooperatif, fertlerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir” şeklinde tanımlanmaktadır (Mülayim, 1995).

Kooperatiflerin çalışma konularına göre faaliyetleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir. 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu’na tabi olan, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Sulama Kooperatifi, Su Ürünleri Kooperatifi ve Pancar Ekicileri Kooperatifi ile 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu’na tabi Tarım Kredi Kooperatiflerinin kuruluşu, çalışmalarının düzenlenmesi ve denetimi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. 4572 Sayılı Tarım

Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun'a tabi Tarım Satış Kooperatiflerinin (Tütün Tarım Satış Kooperatifleri⁽²⁾ dahil) kuruluşu, işleyişi ve denetimi Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. 27.02.2009 tarihi itibarıyla 4.656.318 üreticinin iştiraki ile 12768 kooperatif, 143 kooperatifler birliği ve 7 merkez birliği faaliyette bulunmaktadır (Çizelge 5.3).

Çizelge 5.3 Türkiye'de hizmet türlerine göre tarımsal kooperatifler (2009)

Kooperatifler Adı	İlgili Kanun	Koop. sayısı	Ortak sayısı	Koop. Bölge Birlikleri	Koop. Merkez Birlikleri
Tarımsal Kalkınma	1163 S.K.	7551	794330	82	4
Sulama	1163 S.K.	2450	286547	13	1
Su Ürünleri	1163 S.K.	524	28426	14	1
Pancar Ekicileri	1163 S.K.	31	1590915	1	-
Tarım Kredi	1581 S.K.	1880	1285607	16	1
Tarım Satış	4572 S.K.	332	670493	17	-
Toplam	-	12768	4656318	143	7

Kaynak: TEDGEM (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü) kayıtları.

5.3.8 Şirketler

Şirketler, ekonomik bir amaç taşımalarıyla derneklerden, kârın paylaşımıyla da kooperatiflerden ayrılırlar. Bu konu altıncı bölümde geniş olarak incelenmektedir.

⁽²⁾1196 Sayılı Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, 01/06/2000 tarihinde kabul edilen 4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun'la yürürlükten kaldırılarak, sözkonusu Kooperatif ve Birliklerin kuruluşu bu kanun kapsamına alınmıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın kayıtlarına göre Türkiye'de 27.10.2008 tarihi itibarıyla 20765 üyeli 34 Tütün Tarım Satış Kooperatifi bulunmaktadır.

5.4 Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı

Tarımsal üretim şirketlerinin kuruluşları, devletin üretimde gerçek ve tüzel kişilere yatırım teşvikleri vermesiyle hız kazanmıştır. Tavukçuluk, çiçekçilik, fide yetiştiriciliği, tohumculuk gibi faaliyetlerde şirket kuruluş tarihleri bu teşviklerin verildiği yıllarla paralellik göstermektedir. En son uygulamaya konulan yatırım teşvik programı ise Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı'dır. Bu program Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 2006-2010 Tarım Strateji Belgesi doğrultusunda uygulamaya konulmuştur. Program; 2006-2010 Ulusal Tarım Stratejisi çerçevesinde, tarım üreticilerine kırsal alanda; bireysel veya grup şeklinde, öz sermayeye dayalı projeli yatırımları için, tarım ürünlerinin depolanması, işlenmesi, değerlendirilmesi ve pazarlamasına yönelik ekonomik faaliyet yatırımları ile altyapı tesislerine yönelik yatırımları teşvik etmeyi ve desteklemeyi amaçlayan hibe destek programıdır (www.tedgem.gov.tr).

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı'nın amacı; kırsal alanda, gelir ve sosyal standartları geliştirmek, altyapıyı iyileştirmek, tarım-sanayi entegrasyonu sağlamak, gıda güvenliğini güçlendirmek, tarımsal ürünlerin pazarlama ömrünü uzatmak, alternatif gelir kaynakları yaratmak, mevcut kırsal kalkınma çalışmalarının etkinliğini artırmak, katma değer sağlayacak altyapı tesis etmek, girişimcilik kapasitesi yaratmak, uluslararası kaynakların (özellikle AB) kullanımını için kapasite oluşturmaktır.

Program kapsamında tabandan yukarıya doğru yaklaşımla katılımcılığı sağlayan, yerel kapasiteyi ve kurumsallaşmayı geliştiren, istihdam yaratma potansiyeli olan, üretici gelirlerini artıran ve çeşitlendiren, kadın ve genç nüfusun eğitim ve girişimcilik düzeyini teşvik eden, geliştiren, uygun kırsal teknolojilerin gelişmesini ve yaygınlaştırılmasını esas alan projeler desteklenmektedir.

Program iki başlık halinde uygulanmaktadır: Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı ve Ekonomik Yatırımlar Destekleme Programı. Köy bazlı katılımcı yatırım programı kapsamında mevcut altyapı tesislerinin; iyileştirilmesine ve geliştirilmesine yönelik proje konuları: köy yolu, köy içme suyu, köy kanalizasyonu, köy bazlı sulama tesisleridir. 2008 yılı konuları ise köy bazlı toplu modern, yağmurlama ve damla sulama sistemlerinin tesis edilmesi olarak belirlenmiştir (www.tedgem.gov.tr).

Ekonomik yatırımlar destekleme programı kapsamında 2008 yılı proje konuları ise;

a) Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik yeni yatırım tesislerinin yapımı,

b) Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik mevcut faal olan veya olmayan tesislerin kapasite artırımı ve teknoloji yenilenmesine yönelik yatırımlar,

c) Tarımsal ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik kısmen yapılmış yatırımların tamamlanmasına yönelik yatırımlar,

ç) Alternatif enerji kaynakları kullanan seraların yapımına yönelik yatırımlardır.

Ekonomik yatırımlar için bireysel olarak kırsal kesimde yaşayan, tarımsal üretim yapan veya küçük ölçekli iş alanlarında faaliyet gösteren Bakanlığın oluşturduğu çiftçi kayıt sistemine veya diğer kayıt sistemlerine kayıtlı kişiler başvurabilmektedir.

Grup olarak ise program illerinde kurulmuş, Bakanlığın oluşturmuş olduğu çiftçi kayıt sistemi veya diğer kayıt sistemlerine kayıt olmuş olan tüzel kişiler, yani; adi ortaklık, iş ortaklığı, kolektif şirket, limited şirket ve anonim şeklinde kurulmuş olan şirketler, vakıflar, tarımsal amaçlı kooperatif, birlik ve üretici birlikleri başvurabilir. Ayrıca program illerinde kurulmuş, Bakanlığın oluşturmuş olduğu çiftçi kayıt sistemi

veya diğer kayıt sistemlerine kayıt olmuş olan tüzel kişiler, yani; şirketler, vakıflar, tarımsal amaçlı kooperatifler ve birlikler, üretici birlikleri ile bunların kendi aralarında ortaklık kurarak başvurabilmektedirler.

Bireylerin bir araya gelerek başvuru son tarihinden önce oluşturdukları; kollektif şirket, limited şirket ve anonim şirket şeklinde kurulmuş olan şirketler ve bunların aralarında oluşturdukları ortaklıklar, vakıflar, tarımsal amaçlı kooperatifler, birlikler ile bunların üst örgütleri, ekonomik yatırımlar destekleme programı yatırım konularına tüzel kişilik olarak başvurabilmektedirler.

Ekonomik faaliyetlere yönelik yatırım proje tekliflerinde, proje sahipleri kendi paylarına düşen ve hibeye esas proje toplam tutarının %50 si oranındaki katkı payının finansmanını kendi öz kaynaklarından temin etmekle yükümlüdür. Hibeye esas proje tutarı, gerçek kişi başvuru tekliflerinde 100.000 Türk Lirasını, tüzel kişi başvuruları için ise 500.000 Türk Lirasını geçemez. Hibeye esas proje tutarının %50 sine hibe yoluyla destek verilir. Proje bütçesi KDV hariç hazırlanır.

Programın birinci etabına ilişkin olarak 2005 yılı ekonomik yatırım konuları için toplam 283, altyapı yatırımları için 545 adet başvuru alınmıştır. Yerel ve merkezi bazda gerçekleştirilen değerlendirme neticesinde toplam 159 proje hibe desteği için uygun bulunmuştur. Programın ikinci etabında yani 2006 yılı yatırım projelerinden ise 525'i kabul edilmiştir. Programın üçüncü ve dördüncü etabında kabul edilen proje sayısı hakkında bilgi edinilememiştir.

6. TÜRK TİCARET KANUNUNDA ŞİRKET TÜRLERİ VE TARIMSAL ÜRETİMDE ŞİRKET ÖRGÜTLENMESİ

6.1 Türk Ticaret Kanununa Göre Şirket Türleri ve Özellikleri

İşletmelerin artan mal ve hizmet taleplerini karşılayabilmek amacıyla büyüdükçe sermayeye, bu arada iş bölümüne de ihtiyaçları artmaktadır. Günümüzde büyük işletmelerin sermaye ve diğer yönetim yetersizlikleri nedeniyle tek kişi işletmeleri artık mümkün olmamaktadır. Bu durumun sonucu olarak kelime anlamı birleşme olan “şirket”ler ortaya çıkmıştır (Erdağ, 2006).

Genel olarak şirket, iki veya daha fazla girişimcinin ortak iktisadi bir gayeye erişmek için emek, para ve mallarını bir sözleşme ile birleştirerek meydana getirdiği ortaklık olarak tanımlanmaktadır (Özkan ve Süar, 1992; Işıktaş, 2004).

Bir başka tanımda şirket, iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişinin, iktisadi bir amaca ulaşmak, yani ortaklara kâr dağıtmak veya tasarruf sağlamak amacıyla bir kısım sermayelerini birleştirmek hususunda yaptıkları anlaşmadır (Erdağ, 2006).

Türk hukukunda, işletmelerin yapısını düzenleyen genel kanun Türk Ticaret Kanunu’dur. Türk Ticaret Kanunu’nda bütün ticaret şirketlerine tüzel kişilik tanınmıştır. Tüzel kişilik Türk Medeni Kanunu’nda; “Başlıbaşına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülümlenmiş olan bağımsız mal toplulukları, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar” şeklinde tanımlanmaktadır. Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler. Tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanırlar (Anonim, 2001a).

Şirketler sorumlulukları bakımından sermaye şirketleri ve şahıs şirketleri olarak ikiye ayrılır:

Sermaye şirketleri, ortakları sınırlı sorumlu olan şirketler olup, sermayesi payları bölünmüş komandit şirket, anonim ve limited şirketlerdir. Bu tür şirketlerde sermaye ön plandadır.

Sermaye şirketleri arasında en gelişmiş güçlü ve yaygın olanları anonim şirketlerdir, bunu limited şirketler izlemektedir (Erdağ, 2006).

Şahıs şirketleri, ortakları sınırsız sorumlu olan şirketler olup, adi, kolektif ve adi komandit şirketlerdir. Bu tür şirketlerin kuruluşu ve devamı için ortakların birbirini iyi tanımaları ve güvenmeleri gereklidir.

Şahıs şirketleri ile sermaye şirketleri arasındaki farklar şu şekilde sayılabilir:

- Şahıs şirketlerinde kural olarak her ortağın şirketi yönetim ve temsil hakkı olmasına rağmen, sermaye şirketlerinde şirketin yönetim, temsil ve denetimi organları tarafından yapılır.
- Şahıs şirketlerinde, genellikle şirket borçlarından dolayı sorumluluk sınırsız ve müteselsildir (Komandit şirketlerde komanditer ortak hariç). Sermaye şirketlerinde ortağın şirket borçları ile sorumluluğu yükümlülük altına girdiği sermaye miktarı ile sınırlıdır.

Türkiye’de ekonomik gelişmeye paralel olarak şirketlerin sayısı giderek artmaktadır. Bu artışla şahıs şirketlerinden sermaye şirketlerine doğru bir gelişme gözlenmektedir.

6.1.1 Sermaye Şirketleri

6.1.1.1 Anonim Şirket

Bir ünvana sahip, esas sermayesi muayyen ve paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnız mamelekiyle mesul bulunan şirkettir

(TTK, Madde 269). Anonim şirketlerin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Anonim şirket, ani ve tedrici olmak üzere iki şekilde kurulur. Kurucu ortakların ortaklık sermayesinin tamamını ödemeyi taahhüt etmelerine “ani kuruluş”, kurucu ortakların ortaklık sermayesinin bir kısmını ödemeyi taahhüt etmesine, geri kalan kısım için halka başvurulmasına “tedrici kuruluş” denir.
- Her türlü iktisadi ve ticari etkinliği yapabilmeleriyle, geniş bir faaliyet alanına sahiptir. Ancak bu faaliyetin şirket sözleşmesinde yer alması gerekir.
- Gerçek kişiler arasında kurulabileceği gibi tüzel şahıslar veya gerçek ve tüzel şahıslar arasında da kurulabilir.
- Özel kanunla kurulanlar hariç olmak üzere 50.000 TL sermaye ve en az 5 ortakla kurulur.
- Şirket 1. derecede mal varlığı kadar sorumludur. Şirket ortakları ise 2. derecede sorumludur ve taahhüt ettikleri sermaye payları ile sorumlulukları sınırlıdır.
- Şirketin yönetimi, yönetim kurulu tarafından yürütülür. Yönetim kurulunun temsil ve yönetim yetkisi şirketin amaç ve konusu ile ilgili olan olağan işlerle sınırlıdır. Olağan olmayan işlerde Genel Kurul kararı gerekir.

6.1.1.2 Limited Şirket

İki veya daha fazla gerçek ya da tüzel kişi tarafından bir ticaret ünvanı altında kurulup; ortaklarının sorumlulukları koymayı taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlı ve esas sermayesi belli olan şirkettir. Bununla beraber bu şirket tipinin diğer özellikleri aşağıda sıralanmıştır:

- En fazla 50 kişi ile kurulabilir asgari sermaye 5.000 TL.’ dir.

- Ortaklar gerçek veya tüzel kişi olabilir.
- Ticaret unvanında işletme konusu ve şirketin türü belirtilmelidir.
- Hisse senedi ve tahvil çıkaramazlar, bankacılık ve sigortacılık yapamazlar.
- Şirketin sorumluluğu şirketin mal varlığı tutarı kadardır. Ortakların sorumluluğu ise koymayı taahhüt ettikleri sermaye tutarı ile sınırlı olup, ortaklar sermaye taahhütlerini yerine getirdikleri oranda bu sorumluluklarından kurtulurlar.
- Anonim şirketlerde olduğu gibi ayrı bir yönetim kurul yoktur. Şirketin yönetimi Müdürler Kurulu tarafından yürütülür.

6.1.1.3 Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket

Sermayesi paylara bölünmüş ve ortaklarından bir veya birkaçının şirket alacaklılarına karşı bir kollektif şirket ortağı, diğerlerinin bir anonim şirket ortağı gibi sorumlu olduğu şirket türüdür. Adi Komandit şirketinde olduğu gibi komandite ortakların sorumluluğu sınırsız, komanditer ortakları ise koymayı taahhüt ettikleri sermaye tutarı ile sınırlıdır. Bunun dışında diğer bazı özelliklerine aşağıda değinilmiştir:

- İş yaşamında çok sık rastlanmayan bir şirket türüdür.
- En az 5 ortakla kurulup, ortaklardan en az birinin komandite ortak olması gerekir.
- Şirketin temsil ve yönetiminde adi komandit şirket hükümleri uygulanır. Bunların dışında kalan konularda, aksine özel bir hüküm yoksa anonim şirkete ait hükümler geçerlidir.

6.1.2 Şahıs Şirketleri

6.1.2.1 Adi Şirket

İki yada daha fazla kişinin ortak bir amacı gerçekleştirmek için mal ve emeklerini koydukları şirket türüdür. Diğer bazı özellikleri aşağıda sıralanmıştır:

- Borçlar Kanunu'na tabi olan adi şirketlerin tüzel kişilikleri yoktur.
- Kuruluşu belirli bir şekle tabi tutulmamıştır. Sözlü veya ispat gücülüğü bakımından yazılı sözleşme ile kurulabilir. Sözleşme notere onaylatılır.
- Şirketin Ticaret Siciline tescil ve ilanı zorunlu değildir.
- Adi Şirket kuracak kişi tüccar ise, bağlı bulunduğu bölgenin Ticaret Odasına fert olarak kayıt olmak durumundadır.
- Asgari bir sermaye öngörülmemiştir.
- Daha çok geçici ortaklıklarda kurulmalı, sürekli işlerle ilgili olarak bu yola gidilmemelidir.

6.1.2.2. Kollektif Şirket

Bir ticari işletmeyi bir ticaret ünvanı altında işletmek amacıyla, gerçek kişiler arasında kurulan ve ortaklarından hiçbirinin sorumluluğu, şirket alacaklarına karşı sınırlandırılmamış bulunan şirket şeklidir. Özelliklerinin bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Ticaret ünvanı taşıması şarttır.
- Ortak sayısı için belirlenen azami rakam yoktur.
- Asgari bir sermaye öngörülmemiştir.

- Şirketin borç ve taahhütlerinden dolayı birinci derecede şirket sorumludur. Ortaklar 2. derecede müteselsil ve sınırsız sorumludurlar.

- Ortaklardan her birinin ayrı ayrı ortaklığı yönetme hak ve sorumlulukları vardır. Yapılacak karar toplantılarında tüm ortakların birer oy hakkı bulunur ve bu oy şahsen kullanılır.

- Denetim hakkı ise bütün ortaklar için söz konusudur. Denetim yetkisinin devri mümkün değildir.

- Yakın ilişkide bulunan kişiler arasında ve şahsi çabalara gerek duyulan girişimlerde bu şirket türü seçilebilir.

6.1.2.3 Adi Komandit Şirket

Ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla, gerçek şahıslar veya gerçek ve tüzel kişiler arasında kurulan şirketlerdir. Özellikleri aşağıda sıralanmıştır:

- Sorumlulukları sınırsız yani bütün mal varlıkları ile sorumlu olan ortaklara komandite, şirkete koydukları veya koymayı taahhüt ettikleri sermaye tutarı kadar sorumlu ortaklara komanditer denir.

- Şirketin borç ve taahhütlerinden dolayı şirket 1. derecede sorumludur. Komandite ortaklar 2. derecede, sınırsız ve müteselsil (zincirleme) sorumludur.

- Yönetim yetkisi komandite ortaklara aittir ve bu ortakların her birinin ayrı ayrı şirketi yönetme hak ve sorumlulukları vardır.

- Komanditer ortakların genelde yönetim yetkileri yoktur, denetleme hakları vardır ve ancak yöneticilerin yetkileri dışında kalan hususlar hakkında oy verebilirler. Bu ortaklar ticari vekil gibi tacir yardımcısı sıfatı ile ve üçüncü kişilere bu sıfatını duyurmak koşulu ile temsil yetkisi alırsa sınırsız sorumlu olurlar.

6.1.3 Kooperatif Şirketler

6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 136. maddesinde "Ticaret Şirketleri; kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerinden ibarettir" hükmü bulunmaktadır. Türkiye'de özellikle tarım satış kooperatifleri ve birlikleri ile tarım kredi kooperatifleri tarafından kurulan kooperatif şirketler ürünü işleme, paketlenme, pazarlama ve sigorta konularında kurulmaktadır. Şirketlerin kuruluşu ve yürütülmesi Türk Ticaret Kanununa göre yapılmaktadır. Şirket yönetiminde kooperatif yönetimindeki kişiler bulunabildiği gibi yine seçimle konusunda uzman yöneticiler veya başka ortaklar da bulunabilmektedir. Kurulan şirketlerin genellikle en büyük hissedarı bağlı olduğu kooperatif veya birlik tüzel kişiliğidir. Bu nedenle kooperatif üyeleri de dolaylı yoldan şirkete ortak durumundadırlar.

Bugün Tarım Kredi Kooperatiflerinin tarımla ilgili çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren 34 şirkette hissesi bulunmaktadır. Toplam sermayeleri 47.3 trilyon olan bu şirketlerdeki TKK Merkez Birliği, Bölge Birlikleri ve birim kooperatiflerin sermaye tutarları 19.8 trilyon (% 41.86) olup, şirketlerin tamamı A.Ş. niteliğindedir. Şirketlerin dokuzunun tamamı, 14'ünün ise % 51 ve daha fazla hissesi TKK Merkez Birliği'ne aittir (Koçtürk, 2005).

TARİŞ iştiraklerinden Aydın Tekstil A.Ş., TARİŞ Ayma İç ve Dış Tic. A.Ş., TARİŞ Yemta A.Ş., TARİŞ Sigorta Acenteliği A.Ş., TARİŞ Zeytin A.Ş., Çukobirliğe bağlı Ceyhan Yağ Sanayi İşletmeleri A.Ş., hissedarları arasında Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin ve üst kuruluşu PANKOBİRLİK'in olduğu A.Ş yapısında olan şeker fabrikaları (Adapazarı, Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya) ile yine PANKOBİRLİK'in iştiraklerinden Beta Ziraat ve Ticaret A.Ş., Pancar Motor San. ve Tic. A.Ş., Panek A.Ş., Desmer A.Ş., Kömür İşletmeleri A.Ş., Liberty (Şeker) Sigorta A.Ş., Fiskobirlik iştiraklerinden Fiskobirlik

E.F.İ.T A.Ş., FKB Sigorta Ltd. Şti, Ordu Yağ Sanayi A.Ş., Fiskomar A.Ş., Gülbirlik iştiraklerinden Rosense Kozmetik Ürünleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. kooperatif ve kooperatif üst birlikleri tarafından kurulmuş şirket örnekleridir. Bu şirketlerdeki ortak özellik hepsinin anonim şirket yapısında olmasıdır. Kooperatif ve birliklerin sahip oldukları bu tesislerde bir çok ürün işlenip pazarlanmaktadır. Çalışmanın şirket örneklerinin verildiği bölümünde sözkonusu şirketlerden de örnekler bulunmaktadır.

Bunun yanında Türkiye’de 2000 yılında başlatılan Tarımın Yeniden Yapılandırılması Projesi (ARIP) kapsamında tarım satış kooperatifleri ve birliklerinde yeniden yapılandırılması amacıyla aynı yıl 4572 Sayılı “Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile kooperatif ve birliklerin, ilk işleme hüviyetindeki işletme ve tesisleri dışında kalan üretim aşamaları için kuracakları işletmelerin anonim şirket statüsünde ayrı bir tüzel kişilik olarak kurulup faaliyet göstermelerini öngörmektedir (Rehber, 2008).

6.1.4 Diğer Şirket Türleri

Yukarıda sayılan şirket türlerinden ayrı olarak uygulamada sıkça görülen, farklı amaçlara hizmet eden şirket türleri de vardır: Holding Şirket, Grup Şirket ve Sektörel Dış Ticaret Şirketi bunlardan bazılarıdır.

6.1.4.1 Holding ve Şirketler Grubu

Bir şirkete yönetime katılma amacıyla iştirak etmek, “holding” kavramını doğurmaktadır. Buna göre holding, ortaklığın en az bir başka ortaklığın sermayesine, onun yönetiminde etkili olabilecek oranda katılan bir ortaklık olarak tanımlanabilmektedir (İngilizce “hold” tutma, elde bulundurma kelimesinden gelmektedir). Bir holding grubunda birbirinden ayrı tüzel kişiliğe sahip ancak yönetim açısından ana şirkete bağımlı

birçok ortaklık bir araya gelmekte; ana şirket dahil olmak üzere grup içindeki tüm ortaklıklar hukuksal açıdan kendi finansal tablolarını hazırlamak zorunda olmaktadır (Anonim, 2008b).

Holding şirketlerin amacı, Türk Ticaret Kanununun (TTK) 466/4. maddesinde, başka işletmelere iştirak olarak belirtilmektedir. Bu hükme göre holdingler, sınai ve ticari faaliyetler ile doğrudan doğruya iştirak edememektedirler. Holding sermaye iştiraki ile yatırımcı şirkete yardımcı ve destek olmaktadır. Buradaki iştiraktan amaç, kârlılık esasına dayanan bir yatırımda bulunmaktır. İştirakin oranı yasa tarafından belirtilmemiş olmasına rağmen bir işletmeye hakim olabilmek için sermayenin en az %51'ine sahip olunması gerektiği açıktır. Türk Ticaret Kanununun'da Holding Şirketlerin hangi tür şirket olarak kurulacağına açıklık getirilmemiştir. Ancak Türk Ticaret Kanununun Anonim Şirketler bölümünde anlatılmış olması Holdinglerin Anonim Şirket şeklinde kurulabileceği düşüncesini yaratmaktadır. Holding Şirketler Anonim Şirket olarak kurulduklarından kuruluş ve işleyiş olarak Anonim Şirketten hiçbir farkları yoktur. Ancak "Amaç ve Konu" ile "Kârın Dağıtımı" maddeleri TTK'nun 466/4 maddesinde belirtildiği şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. (Erdağ, 2006; Kumkale, 2007).

Şirketler Grubu ise, aynı kişi veya kişilerin sahip oldukları şirketlerin bir araya getirilmesidir. Bunu bir başka şirket aracılığıyla değil, direkt bu şirketleri biraraya getirerek yönetmek isteğinden doğmaktadır. Şirketler grubunda genellikle şirket sayısı fazla değildir, buna karşın holdinglerde en az yedidir.

6.1.4.2 Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDŞ)

Firmaların ihracata yönelik faaliyetlerinde gönüllü olarak sermayelerini, bilgilerini, üretimlerini ve tecrübelerini biraraya getirerek ölçek ekonomisinin sağladığı avantajlara sahip olunmasını destekleyici

çeşitli modellerden biridir. Küçük işletmelerin tek başına üstesinden gelemeyecekleri pek çok sorunu çözebilecek bir yapılanmaya sahiptir. Sektörel Dış Ticaret Şirketi bünyesinde görev alacak profesyonel personel vasıtasıyla, ihracat işlemlerinin, gümrükleme, nakliye, sigorta gibi faaliyetlerin daha etkin olarak gerçekleştirilmesi ve ihracata yönelik daha güçlü bir pazarlama imkanı sağlanmaktadır. Sektörel Dış Ticaret Şirketi ile aynı üretim alanındaki küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ), ihracata yönelik olarak bir organizasyon altında toplanarak dünya pazarlarına açılmaları, dış ticarete uzmanlaşmaları ve daha etkin faaliyet göstermeleri amaçlanmıştır (www.igeme.org.tr).

Şirket kuruluşuna ilişkin olarak: Normal yörelerde; aynı üretim dalında faaliyette bulunan, asgari 10 (on) KOBİ'nin bir araya gelmesiyle en az 500000 TL sermayeli anonim şirket olarak kurulması, kalkınmada öncelikli yörelerde; aynı veya ayrı üretim dalında faaliyette bulunan, asgari 5 (beş) KOBİ'nin en az 250000 TL sermayeli anonim şirket olarak kurulması koşulu bulunmaktadır.

Aynı üretim dalında faaliyette bulunan Üretici Dernekleri ve Üretici Birlikleri de en az 500000 TL sermayeli anonim şirket olarak kurmaları ve başvurular halinde Sektörel Dış Ticaret Şirketi Statüsü alabilmektedirler. Ayrıca, 2004/4 Sayılı Tebliğ ile birlikte; Sermayenin tamamının ödenmiş olması şartı kaldırılmıştır. SDŞ'lerin kurulması ve gelişmesine yardımcı olmak üzere KOBİ'ler dışındaki büyük şirket, kuruluşlar ile gerçek kişilerin ortak olabilme imkanları korunmuştur. Ancak ortaklık payları her bir unsur için %10 olarak belirlenmiştir. SDŞ'lerin kendi sektörleriyle ilgili işlemlerinde kolaylık sağlamak üzere, hizmet ve imalat sanayi sektöründe faaliyette bulunan şirketlere ortak olabilmeleri veya şirket kurabilmeleri, ortağı olmayan KOBİ'lerin ihracatına aracılık etmeleri imkanı da getirilmiştir (DTM, 2008).

Dış Ticaret Müsteşarlığı internet adresinden (www.dtm.gov.tr) alınan bilgiye göre (25.11.2008 tarihli güncellenmiş liste) Türkiye'de üçü

tarımsal faaliyetlerde olmak üzere mevcut 9 sektörel dış ticaret şirketi bulunmaktadır. Tarımsal faaliyet yapan SDS'lerden ikisi Antalya'da kesme çiçek üretimi alanında ve toplam ortak sayısı 41, biri Çorum'da yumurta üretimi alanında ve ortak sayısı 163'tür.

2005 yılında Antalya Kesme Çiçek İhracatçıları Birliği üyesi toplam 74 firma yaklaşık 20 milyon \$ tutarında kesme çiçek ihracatı gerçekleştirmişken, 2006 yılında 65 ihracatçı firma tarafından gerçekleştirilen toplam kesme çiçek ihracatı %15 artarak yaklaşık 23 milyon \$ olmuştur. Anılan ürün ihracatında ilk 10 sırada yer alan firmaların arasında iki adet Sektörel Dış Ticaret Şirketi bulunmaktadır (Anonim, 2007b).

6.2 Şirket Şeklinde Birleşme Nedenleri

Şirketleşme bir yandan tek tek güçlerin bir araya getirilmesine imkan tanırken bir yandan da şirket ortakları açısından "risk çeşitlemesi" imkanı yaratmaktadır (Soydemir, 2004).

Şirket şeklindeki birleşmeye ekonomik, sosyal ve hukuki nedenlerle girişilebilir. Genel olarak şirket şeklinde birleşmenin nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özkan ve Süar, 1992; Soydemir, 2004):

- Şirket şeklindeki birleşmeye ekonomik, sosyal ve hukuki nedenlerle girişilebilir.
- Günümüzde ticari ve sınai faaliyetlerde önemli rol oynayan iş bölümü ve uzmanlık prensibi, kişilere sınırlı bir çalışma alanı bırakmıştır. İşbirliği yapılmak suretiyle işletmeyi yönetecek özel bilgi ve kabiliyeti olan "Yönetici Emek" ten yararlanmaya gereksinim duyulabilir.
- Kurulması düşünülen işletmenin ekonomik yönden gerektiği büyüklükte kurulabilmesi için, yetersiz olduğu hallerde borç alma yerine ortak veya hissedar statüsü ile sermaye sağlamak en uygun yol olabilir.

- Kredi ve nakit olarak mali güç sağlayabilmek için, şirket tipi kuruluşlara gidilmek suretiyle kolaylık sağlanması düşünülebilir.
- Ticari işlerde zarar tehlikesinin büyüklüğü, mali sorumluluğu miktar ve kapsam yönünden sınırlama ihtiyacını doğurmuştur. Sorumlulukları sınırlı şirketler kurmak ve sahip olunan serveti çeşitli faaliyet dallarına yatırmak suretiyle meydana gelebilecek rizikoları hafifletmek mümkün olabilir.
- Kanunlarda, bazı konularda ticari faaliyette bulunabilmek için (örneğin Türkiye’de bankacılık ve sigortacılıkta olduğu gibi) belli bir şirket türü şeklinde kurulma şartı getirilmiş olabilir.
- Şirketleşen iktisadi birimlerin ölçek ekonomisinden yararlanmalarını, böylece tek başlarına ulaşamayacakları kapasitelere ulaşmalarını sağlayabilir.
- İşletmelerin kaynaklarını daha etkin kullanmalarını, ölçek ekonomisi sayesinde daha önceden istihdam edemedikleri teknik insanları (mühendis gibi) istihdam edebilecek duruma yükselmeleri sağlanabilir.
- Yine ölçek ekonomisi sayesinde işletmelerin finansal piyasaları takip etme yeteneğine kavuşmaları ve böylece piyasa sinyallerini daha açık bir şekilde değerlendirebilmeleri sağlanabilir.

6.3 Tarımsal Üretimde Şirketleşme

Türk literatüründe tanımına rastlanmamakla beraber tarımsal üretim şirketi aşağıdaki şekilde tanımlanabilir.

Birincil tarım ürününü bizzat kendisi üreten şirketlere “**Tarımsal Üretim Şirketi**”, birincil tarım ürününü bizzat kendisi üreten ve işleyen şirketlere ise “**Tarımsal Üretim Sanayi Şirketi**” denilebilir.

Yabancı kaynaklı bir tanıma göre ise (Kentucky Üniversitesi'nden; www.ca.uky.edu/agripedia/GLOSSARY/corpfarm.htm) aşağıdaki gibidir.

Tarım şirketi (A corporate farm): vergisel amaçlardan dolayı bir şirket girişimi olarak organize edilen gıda veya lif üretimi yapan bir işletmedir. Şirketin sahibi hissedarlarıdır ve şirket yönetim kurulu tarafından yönetilir.

Aile tarım şirketi (A family corporate farm): hissedarları arasında kan bağı veya evlilik bağı olan bir şirkettir.

Aile dışı tarım şirketi (A nonfamily corporate farm): hissedarları arasında aile ilişkisi olmayan bir şirkettir. Bu şirketlerin hissedarlarının gıda ve lif üretimi dışında başka faaliyetleri de bulunmaktadır.

Türkiye'de tarımsal üretim şirketlerinin doğuşu farklı kesimlerin ihtiyaçlarından kaynaklanmıştır. Büyük tarımsal sanayi şirketleri gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmek, iç ve dış pazarda söz sahibi olabilmek, kaliteli, standartlara uygun ve markalı ürün üretebilmek, hammadde temininde kesintiye uğramamak, aracı kurumlara ödediği ücretten kurtulmak, hammadde yetersizliğinden dolayı eksik kapasiteyle çalışıp zarar etmemek, kaliteli ve güvenilir ürün sunmak için işleyecekleri hammaddeyi kendileri üretme yoluna gitmişlerdir.

Hammadde temininde süreklilik, istenen kalite ve standartlara uygun ürün üretimi için çiftçilerle sözleşmeli üretime geçen bazı tarım sanayi firmaları da üniversitelerde yapılan deneme çalışmaları gibi deneme bölgeleri kurmuş, bu bölgelerde yeni üretim şekillerini uygulamış, kullanılacak ilaçları kendileri belirlemiş, yeni ürün çeşitlerinin üretimini sağlamışlardır. Şirketler buradan ulaştığı bilgileri sözleşmeli üreticilerine sunarak, onlardan istedikleri standartlarda ürünler alabilmişlerdir.

Bazı girişimciler ise tarımı ekonomik bir sektör olarak görmüş doğrudan üretim ve pazarlama şirketi kurmuş ürünü kendi üretilip kendi pazarlamıştır. Pazarlama konusunda daha iyi olanlar kendi ürünleri yanında çevre üreticilerden de ürün alıp pazarlamışlardır. Yine bu şirketlerden bazıları ürününü daha ekonomik üretebilmek için üretim kalemlerinden bazılarını da üretme yoluna gitmişlerdir. Artan sermaye ile bütün bu işlerin yanı sıra ürünün katma değerini artırmak amacıyla işleme tesisleri kurup markalaşan şirketler de mevcuttur. Adım adım yapılan bu faaliyetler sonucunda Türkiye’de tarımsal üretimde dev entegre tesislere sahip, iç ve dış piyasada adını duyurmuş firmalar ortaya çıkmıştır.

Bunların yanında zaten tarımsal üretimle uğraşan tarım işletmesi sahipleri işletmelerinin büyüklüğünden kaynaklanan yönetim zorluklarıyla karşılaşmış, kurumsallaşma⁽³⁾ ihtiyacı duymuştur. Kimi işletme sahipleri bunu tek başına bir aile şirketi kurarak, kimi de komşu işletme sahipleriyle ortaklık kurup daha kurumsal bir şirket yapılanmasına gitmiştir. Bu şirketlerden bazıları bu yolu ihracatta kolaylık sağlamak amacıyla, bir kısmı da işleme tesisleri kurarak ürettikleri ürünün katma değerini artırmak amacıyla seçmiştir.

Her ne sebeple olursa olsun Türkiye’de kurulan tarımsal üretim şirketlerinin ortak amacı üretilen ürünün daha iyi değerlendirilmesini sağlamak olmuştur.

Türkiye’de ticaret, sanayi ve hizmet sektöründeki şirketler üzerine bir çok araştırma yapılmasına rağmen, kuruluşları özellikle 1980’li yılların ortalarından sonra hız kazanmış olan tarımsal üretim şirketleri üzerinde çok fazla tartışılmamış, sayıları ve etkinlikleri artmaya devam etmesine rağmen konu üzerinde henüz ciddi bir araştırma yapılmamıştır. Bu şirketlerin son 20-25 yıl içerisinde sayılarının artmaya başlaması,

⁽³⁾ Kurumsallaşma, işletmelerin davranışlarına ve uygulamalarına bir standart getirilmesi ve bu şekilde işletmenin süreklilik ve istikrar kazanması olarak tanımlanabilir (Kendirli ve Şanöz, 2006; Güney, 2008).

etkinliklerini son zamanlarda hissettirmeleri, kendine özgü bir tanımlamasının henüz yapılmamış olması, veri tabanlarında ayrı bir başlık olarak yer etmemesi, dolayısıyla haklarında istatistiksel verilere kolayca ulaşılamaması, bu şirketlere tarımsal sanayi şirketleri olarak bakılması gibi nedenlerden dolayı araştırma yapılmadığı düşünülmektedir.

Türk tarımında örgütlenme üzerine yapılan bir çok araştırmada şirketler ekonomik örgütler içerisinde sayılmış, fakat konuyla ilgili açıklama yapılmamıştır (Çıkın, 1997; İnan ve ark., 2000). Hükümetin ve çeşitli siyasi partilerin programlarında da adı geçmiş olmasına rağmen bu konuda belirgin bir adım atılmamıştır (Anonim, 1999; Anonim, 2003a; Koçyiğit ve Uzunlu, 2007). Konu bir kaç bilimsel makalede ele alınmış ve tarımsal üretimde şirketleşmenin getireceği faydalardan bahsedilmiştir (Soydemir, 2000, 2004; Ekizoğlu, 2001; Gökçe, 2004a; 2004b, 2008). Bazı çalışmalarda da adı konmasa da şirketleşme önerileri mevcuttur (Çıkın, 1997; Yavuz, 2004). Çok azında adı konulmuş ve sadece öneri şeklinde sunulmuştur (Anonim, 2001b; Sayın, 2001; Anonim, 1998; Akbaş, 2007; Anonim, 2008c). Bunun yanında tarımda şirketleşmeye karşı görüşler de mevcuttur (Başkaya, 2004; Oral, 2004). Aşağıda konu ile ilgili görüş bildiren çalışmaların bazılarını kısaca değinilmiştir.

KKTC'nin 6 Aralık 1998 milletvekili seçimlerinden sonra açıklanan Hükümet Programında Tarımsal üretimin yönlendirilmesi, pazarlanması ve üreticilere hizmet götürülmesi konularında faaliyet göstermek üzere üretici ortaklığında tarımsal şirketlerin kurulması ve kooperatiflerin geliştirilmesinin destekleneceği açıklanmıştır. Yine aynı programda sebze, meyve ve çiçekçilik üretiminde şirketleşmenin teşvik edileceği vurgulanmıştır (Anonim, 1999).

58. Hükümet Acil Eylem Planının Ekonomik Dönüşüm Programında tarımsal üretim alanlarının ölçek ekonomisine uygun yapılandırılmasına yönelik model oluşturulacağından bahsedilmekte ve

küçük ölçekli tarım arazilerinin ölçek ekonomisinden yararlanılacak şekilde toplulaştırılmasını sağlamak üzere arazilerin aynı sermaye⁽⁴⁾ olarak konulabildiği tek topraklı çok ortaklı tarımsal şirket modeli oluşturularak, bu tarz şirketlere tarımsal ürünlerin işlenmesini sağlayacak tesisler kurulması hususunda teşvik mekanizmaları geliştirileceği bildirilmektedir (Anonim, 2003a). Son yıllarda yapılan devlet teşviklerinde de bu yönde bir eğilim gözlenmektedir.

Yine bir siyasi partinin Türk tarımına bakışı üzerine yapılan bir çalışmada uygulamada verimli çalışmadıkları görülen üretici kooperatifleri yerine, üretim kapasitesinin, kalitenin ve verimin artırılması için tarım işletmelerinin şirketleşmesinin daha uygun bir yapılanma olacağı, ferdi işletmelerin yanı sıra, dileyen işletme sahiplerinin, sermaye şirketleri oluşturmasının yolu açılması gerektiği, tarımda şirketleşmenin, miras yoluyla veya miras dışı sebeplerle tarım işletmelerinin bölünüp parçalanmasına alternatif bir yapılanma olacağı, gerek ferdi, gerekse şirketleşmiş tarım işletmelerinin, üst birlikler içinde örgütlenmelerinin ve bu suretle ortak çıkarlarını maksimize etmelerinin gerekli olduğu vurgulanmıştır (Koçyiğit ve Uzunlu, 2007).

Konu üzerine yapılan bir çalışmada Türk tarımının yapısal anlamda nitelik değiştirmesini sağlamak amacıyla; toprağın parçalanmasının önüne geçilmesi, arazi alım satımının kolaylaştırılması, makinalaşarak çağdaş tarım yapılması koşullarının yaratılması gerektiğini ifade ederek, bunun için de tarımsal üretimde şirketleşmenin teşvik edilmesi hatta sağlanmasını önerilmiştir (Soydemir, 2000). Yazarın yaptığı bir başka bir başka çalışmada da tarımsal yapının aşırı parçalanmışlığının tarımsal verimliliği yakından ve olumsuz yönde etkilediği noktasından hareketle

⁽⁴⁾ Aynı sermaye: mal, teknoloji, arsa, patent vb. nakit olmayan bazı değerleri sermaye olarak şirkete koymaktır. Nakdi sermaye dışında kalan tüm sermaye kalemlerini temsil eder. Sadece aynı sermaye ile şirket kurmak mümkün değildir.

tarımda şirketleşmenin tarımsal verimliliği artırmakta en önemli araç olarak kullanılabileceği belirtilmiştir (Soydemir, 2004).

Yine tarımsal üretimde şirketleşme konusunda yapılan bir çalışmada üreticilerin her yıl piyasa araştırması yaparak, o sezon piyasada rağbet görecektir ve geliri yüksek tutacak ürünleri seçmeleri, yani ürün planlaması yapmaları gerektiği, bunun da profesyonel ziraatı gerektirdiği belirtilerek küçük işletme sahiplerinin bu işlemi tek başlarına yapamayacakları için, birleşmeleri ve ürün seçiminden pazarlamaya hatta ihracata kadar tek elden işlerini yapmaları ve bu işlerde konusunda uzman kişiler çalıştırmaları ve kurumsal bir yapılanmaya gitmeleri, bunun da şirketleşmeyle mümkün olabileceği öne sürülmüştür. Çalışmada ayrıca çiftliği bir ticari işletme gibi görüp, modern üreticilik anlayışı ile yönetilebilir hale getirmenin önemine değinilmiştir (Ekizoğlu, 2001).

Yine yapılan bir başka çalışmada Türkiye’de tarım topraklarının özel mülkiyette ve tarımın özel sektörün elinde olduğunu belirterek özel sektörün temel örgütlenme biçiminin de şirketler olduğunu ifade edilmiştir. Girdisini şirketlerden sağlayan ve çıktısını da şirketlere satan tarımın muhatapları şirketler olduğuna göre kendisinin de şirketleşmesinin ne gibi sakıncası olabileceği sorularak tarımda şirketleşme biçiminde örgütlenmelerinde desteklenmesinin ve denenmesinin uygun olacağını belirtmiştir (Gökçe, 2008).

Günümüzde tüketici talebi ham ve işlenmemiş tarım ürününden çok, yarı işlenmiş veya işlenmemiş mallara doğru kaymaktadır. Tüketici talebindeki bu değişimleri üretici algılamak durumundadır. Yani ham ürününü farklı işlenmiş ürünler haline getirilmesi yolunda düşünceler üretmeli ve uygulamalar geliştirmelidir (Çıkın, 1997).

Tarımsal nüfusun sanayiye sağlıklı olarak kaydırılması ancak bu kesimin bulunduğu yerde sanayileşme ve özellikle kendi ürününü işleyen,

kendi girdisini üreten sanayilerin kurulması ile mümkündür (Rehber ve Çetin, 1998).

Üretici Birliklerinin, şirketleşmenin, kooperatifçiliğin özendirilmesi Türkiye’de izlenecek önemli politikalar arasında sayılmaktadır (Sayın, 2001).

Borsavizyon Dergisi yönetim kurulu başkanı Faik Yavuz yaptığı bir konuşmada Dünya Bankasının Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (TSKB)’lerin yeniden yapılandırılması amacıyla verilen parayı Organize Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri’nin kurulması için harcamayı ve KOBİ’lere yapılan desteğin bu bölgelerde yatırım yapacak çiftçilere de vermeyi önererek bir nevi çiftçilerimizi şirketleşmeye yöneltmektedir (Yavuz, 2004).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda örgütlenmenin başarısının her şeyden önce seçilen örgütlenme modelinin ülkenin sosyal ve ekonomik yapısına uygun olmasına, bununla birlikte bu güne değin yaşanan deneyimlerin iyi değerlendirilmesine bağlı olduğu belirtilmiş, ekonomik örgütlenmede kooperatifler, kooperatif şirketler, şirketler ya da üretici birliklerinden herhangi biri tercih edilebileceği, önemli olanın bu oluşumlarda üretim alt sektörleri itibariyle ihtisaslaşmanın ön planda tutulması gerektiği vurgulanmıştır (Anonim, 2001b).

Kırsal ve tarımsal sivil örgütlenme (kooperatifler, birlikler, meslek kuruluşları, şirketler vb.) Ortak Tarım Politikası (OTP) yükümlülüklerini yerine getirebilecek şekilde güçlendirilmelidir. Bu kuruluşlar, yönetim ve finansman bakımından daha bağımsız bir yapıya kavuşturulmalı ve devletin bu alandaki müdahaleci rolü azaltılmalıdır. Halen kamu kuruluşları tarafından gerçekleştirilen bazı hizmetlerin (girdi temini, kredi temini, işleme, pazarlama, yayım gibi) yerine getirilmesinde ve

tarım politikalarının oluşturulmasında sivil örgütlerin (şirketler de dahil olmak üzere) katkısı artırılmalıdır (Ertuğrul, 2001).

“Adana İli 1. Tarım Şurası”nın Tarımda Örgütlenme Alt Komisyon raporunda sadece kooperatifçilik değil, vakıflar, sendikalar ve şirketleşmeler gibi çeşitli yönlerden örgütlenme modellerinin tartışılması gerektiği vurgulanmıştır. Raporda eğitim ve ekonomik düzeyi yüksek olan üreticilerin yeni arayışlara girdiği ve sermayeye dayalı şirketleşmenin yeni model olarak tartışmaya açıldığı ve ürün bazında üretici şirket birliklerinin, küçük örnekler halinde kurulması, bunların gelecekte birleşerek üst birlikleri oluşturmaları mümkün olduğu belirtilmiştir. Raporda ayrıca; üretim şekli, miktarı, çeşidi, işletme büyüklüğü, işgal konuları, sermayeleri v.s. özellikleri göz önünde bulundurarak, birbirine yakınlığına kendilerinin karar verecekleri bir grup üreticinin bir araya gelerek ana üretim konularında şirketler kurmaları ve bu kurulan şirketlerin üretim, kalite ve standartlarını birbirine yaklaştırmaları ve nihayet bu şirketlerin bir araya gelerek kuracakları şirketler birliği, Narenciye üretici şirketler birliği, Sera-Sebze-Meyve Üretici Şirketler birliği, Adana Hububat ve Endüstriyel Bitkiler Üretici Şirketler Birliği, Hayvansal Üretim Yapan Şirketler Birliği ve benzeri gibi ihtisaslaşmış gruplarda toplanmasının sağlanabileceği ve önerilen modelin etkin bir örgütlenme modeli olacağı düşünüldüğü belirtilmiştir (Anonim, 1998).

Yapılan bir başka çalışmada toprak reformunun olmaması, şirketleşememe, kooperatif sisteminin günün koşullarının gerisinde kalması ve küçük olsun benim olsun zihniyeti nedeniyle şu anda birçok verimli tarım arazinin kullanılmadığını belirtilmiştir (Akbaş, 2007).

EUROGAP Uygulama ve Destek Projeleri üzerine yapılan bir çalışmada toprak reformu deyince hep toprak sahibinden alıp topraksıza dağıtmanın akla geldiği, bölünmüş toprakları birleştirici tedbirlerin alınması gerektiği, tarıma özel şirketleşme şekilleri, modern

kooperatifçilik gibi yöntemlerin uygulanmasının teşvik edilmesi, bu şekilde makine kullanımına imkan sağlayacak optimum toprak büyüklüklerine ulaşılabileceği ifade edilmektedir (Anonim, 2008c).

Tarımda şirketleşmeye karşı olan görüşler de mevcuttur. Bu doğaldır ve konunun ayrıntılı irdelenmesi açısından gereklidir. Yapılan bir çalışmada, zengin kuzey ülkelerinde tarımla uğraşan nüfusun genel nüfusa oranla çok azalarak %2 ila %6 oranlarına kadar düştüğü, bu ülkelerde tarımsal faaliyetlerin büyük oranda zengin büyük aileler ve tarım şirketleri tarafından yürütüldüğü vurgulanarak, zengin ülkelerin, tarımda şirketleşme ve tekelleşme yolunda adımlar attığı ve fakir ülkeleri de bu yönde zorladığı savunulmaktadır. Çalışmada bu durumun devam etmesi halinde küçük çiftçilerin devre dışı bırakılıp, arazilerin zaman içinde tarım şirketlerinin eline veya en azından kontrolüne geçmesi anlamına geleceği ifade edilmiştir (Başkaya, 2004).

Yine yapılan bir çalışmada yaptığı bir çalışmada 1980'lerden başlayarak tarımsal üretim ve gıda sanayiinde uluslararası sermayenin rolünün önemli ölçüde arttığı, yabancı şirketler ve yabancı ortaklı yerli şirketlerin sayısında önemli ölçüde bir yükselme olduğu belirterek, Türk tarımında yabancı sermayenin artması ve büyük ölçekli yerli şirketlerin tekelleşme yoluna gitmesi endişeleri yaşandığı ifade edilmiştir (Oral, 2004).

Endişeleri yok etmek için oluşan bu durumu engellemek yerine tarımdışı faaliyetlerde olduğu gibi rekabet edebilecek şirketlerin oluşumunu tabana yaymanın yolları düşünülmelidir. Çünkü bu gelişme gelişmiş bir çok ülke de engellenmek yerine desteklenmiş ve sadece tekelleşmeyi önlemek için tedbirler alınmıştır. Tarımsal üretimde şirketleşme konusunda çok ileri seviyede olan ABD'nde küçük aile çiftliklerinin korunması için "Anti-corporate farming law" adı altında kanunlar çıkarılarak şirket çiftçiliğinin boyutları önlenmeye çalışılmaktadır. Ancak ABD'ndeki küçük aile çiftlikleriyle geçimlik

tarım değil, pazara yönelik üretim yapabilen aile çiftlikleri kastedilmektedir.

6.4 Tarımda Şirketleşmenin Getirebileceği Faydalar

Tarım sektöründe şirketleşme genellikle ürün işleme ve pazarlama konularında gerçekleşmiştir. Üretimden sonraki aşamalar şirketleşip kurumsallaşırken üretiminde kurumsallaşamamak üretici için hem üretimde hem de ürünün değerlendirilmesinde dezavantaj teşkil etmektedir. Üreticilerinin şirket kurarak kurumsallaşmalarının getirebileceği birçok fayda bulunmaktadır.

Tarımda şirketleşmenin getirebileceği faydaların bazıları aşağıda sıralanmıştır.

1. Ölçek ekonomisinden yararlanılacaktır:
 - a) Mirasta arazi paylaşımı yerine senet paylaşımı yoluyla tarım topraklarının parçalanmasının önlenmesi.
 - b) Küçük arazilerde kullanılmayan teknolojinin birleşik büyük tarım arazilerinde kullanılması olanağının doğması.
 - c) Tarım alet ve makinalarının ekonomik bir şekilde kullanılması.
2. Araziler birleştirileceği için tarlalar arasındaki sınırlar da kullanıma açılmış olacak, arazi paylaşımı yerine senet paylaşımı ile toprak bütünlüğü korunmuş olacaktır (Soydemir, 2000).
3. Mirasta arazi değil menkul kıymetler sözkonusu olacak ve satışlarda arazi değil menkul kıymet/hisse senedi satılacağı için hem arazinin parçalanmasının önüne geçilecek hem de arazi alım-satımı kolaylaşacaktır (Ekizoğlu, 2001).

4. Profesyonel bir şekilde örgütlenecek şirketlerde ürün maliyetleri hesaplanabileceği için işçilik de dahil optimum şekilde girdi kullanılacaktır. Bu şekilde maliyetler azalacaktır (Ekizoğlu, 2001).
5. Üretim girdileri alımında da yüksek miktarlar sözkonusu olacağı için girdi maliyetleri düşecektir.
6. Bir yandan arazilerin daha fazla küçülmesinin önüne geçilirken, diğer yandan şirketlerin yeni topraklar satın almalarıyla zamanla arazilerin toplulaştırılması sağlanabilecektir.
7. Uzman kişiler yönetiminde aynı üretim yöntemi kullanılacağı için ortaklararası ürün kalitesi eşitlenecek, toplam kalite ve üretim artacaktır.
8. Üretim şirketlerinde ortak sayısı diğer örgüt tiplerine göre çok daha az sayıda olacağından üretici alınacak kararlarda söz sahibi olacaktır (Anonim, 1998).
9. Kırsal bölgelerde kurulan şirketler zamanla artan sermayeleri ile ürünlerini kendileri işlemek isteyecek ve **Tarımsal Üretim Sanayi Şirketi** haline dönüşebilecektir. Böylece tarım-sanayi kırsal alanlara kayacak ve dolayısıyla tarım nüfusuna yerinde istihdam sağlanabilecek, işleme tesislerinin kurulmasıyla da ürünün katma değeri artacaktır.
10. Başta Ziraat Mühendisi olmak üzere konusunda uzman kişilerin istihdamı sağlanacaktır. Bu kişiler sayesinde uluslararası piyasalar takip edilebilecek, üretim ve pazarlama buna göre yapılacaktır. Ziraat Mühendislerinin istihdamı doğru üretim tekniklerinin ve bitki koruma yöntemlerinin kullanılmasını da sağlayacaktır.
11. Arazilerin aynı sermaye olarak gösterilmesi kuruluş sermayesinin bir kısmını karşılayabileceği gibi arazilerini aynı sermaye olarak koyan ortaklara sermayeleri karşılığında hisse senedi verilebilecek, bu sayede de senetlerin borsalar kanalıyla alım satımı mümkün olabilecektir.

12. Tarımsal üretim şirketlerinin bir kısmı üretimlerini daha iyi pazarlamak amacıyla şirket kurduklarından, ürünlerini ambalajlı bir şekilde pazarlamaktadırlar. Bu da ürünlerin tazeliğini daha uzun süre korumasının yanı sıra tüketicinin daha sağlıklı bitki ve besin maddeleri tüketmelerini sağlayacaktır.

13. Uluslararası piyasaların (vadeli piyasalar) takibi mümkün olabileceği için geleceğe yönelik üretim ve finansman teknikleri geliştirilebilecektir (Soydemir, 2000).

14. Üreticiler ürettikleri ürünü satarken alıcıya fatura kesmek zorundadırlar. Stopaj vergisi ise faturadaki bedelden düşülmektedir. Stopajı alıcı (müşteri) vergi dairesine yatırmak zorundadır. Yatırılmadığı takdirde üretici sorumludur. Şirketlerde ise stopaj üretici tarafından ödenmekte ve şirketin yıllık vergisinden düşülmektedir. Böylece üretici, hem stopajın yatırılmaması durumunda yaşayacağı sıkıntıdan kurtulmuş olacak, hem de bunu vergiden düşerek avantaj sağlayacaktır.

15. Üretim şirketleri kayıtlı üretimin yaygınlaşmasına ve denetimin kolaylaşmasına katkı sağlayacaktır.

Bu arada yürürlükte olan 6762 sayılı “Türk Ticaret Kanunu” nun yenilenmesi için çalışmalar sürüyor. Yapılan tasarıdaki yeniliklerden biri ise şirketlerin elektronik ortama taşınmasıdır. Türk Ticaret Kanunu’nun değişmesindeki önemli kriterler arasında elektronik ortamda hukuki işlem kurmanın yaygınlık kazanması gösterilmektedir. Düzenleme ile her sermaye şirketine bir web sitesi oluşturma ve sitenin belirli bir bölümünü, şirketin kanunen yapması gereken ilânlarına, pay sahipleri ve ortakları açısından önem taşıyan açıklamalarına, yönetim kurulu ve genel kurul toplantılarının hazırlıkları ve yapılması ile ilgili, ortaklara sunulması gereken belgelerin açıklanmasına, bu kurullara ilişkin davetlerin yapılmasına, oy verme, şeffaflık ve kamuyu aydınlatma yönünden

zorunlu ve bilgi toplumu bağlamında yararlı görülen hizmet ve bilgilerin sunulmasına, bilgi almaya yönelik sorulara, verilen bilgiye ve benzeri diğer işlemler ile bu kanunda ve diğer kanunlarda pay sahiplerinin veya ortakların aydınlatılmasının öngörüldüğü konulara tahsis etme zorunluluğu getirilmektedir. Tasarı da ayrıca elektronik alışverişte de kanun hükümlerinin geçerli olduğunu gösteren bir madde de yer almaktadır. Böylece normal alışverişte olduğu gibi elektronik alışverişte de yapılacak işlemlerin geçerliliği hukuksal olarak sağlanacaktır.

Yapılan bu değişiklikler ile tarımsal üretim şirketleri hakkında daha kolay bilgi edinme olanağı doğacağı gibi şirketlerin ürünlerini doğrudan pazarlama imkanı da sağlanabilecektir.

6.5 Türkiye’de Tarımsal Üretim Şirketi Kurularının Özellikleri

Türkiye’de faaliyet gösteren tarımsal üretim şirketleri incelendiğinde şirketin kuruluşunda dört farklı yaklaşımın esas alındığı ve şirket kurucularının farklı açılarda rol aldığı görülmektedir. Bunlar;

1) Girişimciler

Tarımda yeni teknolojiler kullanılarak elde edilen ve iç ve dış pazarda talebi olan ürünleri, ülkede üretimi az olan ürünleri, özellikle dış pazarda istenilen kalitede olmak kaydıyla pazarı çok olan ürünleri üretmek üzere girişimci ruhuna sahip kişiler tarımsal üretim şirketi kurmaktadır. Tarımın her zaman ihtiyaç duyulan bir sektör olması ve pazarının sürekli olması da girişimcileri bu sektörde iş yapmaya yöneltmiştir. Bu girişimciler arasında Ziraat Mühendisliği eğitimi almış kişiler de mevcuttur.

2) Tarımsal sanayi şirketi sahipleri

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak büyük tarımsal sanayi şirketleri aynı kalite ve standartta ürün elde ederek gelişmiş ülkelerle

rekabet etmek, iç ve dış pazarda söz sahibi olmak amacıyla artık sadece ürünü satınalma, işleme, pazarlama ile değil, işleyeceği hammaddeyi kendi üretme yoluna gidip tarımsal üretim şirketi haline gelmektedirler. Hammadde temininde kesintiye uğramamak, aracı kurumlara ödenilen ücretten kurtulmak, eksik kapasiteyle çalışmamak, ürünün ilk üretim aşamasında söz sahibi olup tek tip üretim şekli uygulayarak markalı, kaliteli, istenilen standartlara uygun ve güvenilir ürün üretmek için bu yol kaçınılmaz olmaktadır. Marketlerden alınan markalı ürünlerden aynı tad ve lezzeti bekleyen tüketici de gösterdiği tepkiyle tarımsal sanayi şirketlerinin bu yolu seçmelerinde etkili olmuştur. Böylece ürünlerinde kullandıkları hammaddenin tek tip olması, ancak üretimin aynı koşullar altında ve tek elden yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

3) Tarımsal geliri yüksek olan aileler (Büyük tarımsal işletmeye sahip aileler)

İşletme büyüdükçe yönetimde zorluklar, eldeki varlıkları ekonomik kullanamama sıkıntısı, uzman kişilere duyulan ihtiyaç, vergi açısından dezavantajlı duruma düşmek, kurumsal bir yapıya dönüşerek daha çok büyüme isteği gibi nedenlerle işletmelerini tarımsal üretim şirketine dönüştüren aileler mevcuttur. Genellikle bu ailelerin yeni nesil dediğimiz eğitilmiş çocukları yönetime geçtiklerinde bu yönde bir tercih yaparak işletmeden ekonomik olarak daha fazla katkı sağlamak, ürün işleme tesisleri kurarak böylece ürünün katma değerini artırmak, üretimde ve işlemede yeni teknoloji kullanmak ve yeni pazarlar bularak ihracata yönelmek gibi amaçlar gütmektedirler.

4) Biraraya gelen orta ve büyük ölçekli tarım işletmesi sahipleri

Tarımsal üretimde şirketleşmenin getireceği tüm avantajlara sahip olmak için sermayelerini ve emeklerini birleştiren tarımsal işletme sahibi kişilerdir. Bu kişiler tek başlarına ulaşamayacakları hedefleri şirketleşerek başarabilmektedirler. Ürünlerini daha iyi değerlendirmek,

üretimden pazarlamaya her türlü konuda uzman kişilerle çalışabilmek, finansman konusunda karşılaşılan sıkıntıları, birlikte hareket etmenin ve daha büyük olmanın avantajıyla aşmak, işleme tesisleri kurup ürünün katma değerini artırmak, aracı kurumlardan kurtulmak, ürününü ihraç edebilmek gibi nedenlerle bu yolu seçmektedirler.

6.6 Şirketler ve Kooperatiflerin Karşılaştırılması

Türkiye tarımında en yaygın örgütlenme biçimi kooperatifler olduğu gözönünde bulundurulacak olursa kooperatiflerle şirketler arasındaki farklılıkların ortaya konulması yararlı olacaktır. Çizelge 6.1’de bu karşılaştırma ana hatlarıyla verilmiştir (Çıkın ve Karacan, 1994; Yercan, 2003).

Çizelge 6.1 Kooperatif ve şirketler arasındaki farklılıklar

Şirketler	Kooperatifler
Sermaye birliğidir.	Şahıs birliğidir.
Temel amaç kârı artırmaktır.	Temel amaç maliyetine hizmettir.
Ortak sayısı kısıtlıdır.	Bazı istisnalar dışında ortaklık herkese açıktır.
Kontrol elde tutulan hisse esasına göredir. Hisselerin %50’inden fazlasına sahip kişi, yönetimi ele geçirir.	Kontrol demokratiktir. Bir kişi-bir oy prensibi geçerlidir.
Temettü, kârların yükseltilebildiği ölçüye bağlıdır.	Ödenmiş sermayeye düşük bir faiz ödenir.
Kârlar eldeki hisseye göre dağıtılır.	Kârlar kooperatif ile yapılan işlem hacmine göre risturn olarak dağıtılır.
Hisse senetleri serbestçe alınır-satılır. Değerleri serbest piyasada belirlenir.	Hisseler piyasada alınıp satılmaz. Pay Senetleri ada yazılıdır. Hisseler devredilir.
Bir ortak birden fazla hisse alabilir Hissesi oranında yönetimde ağırlığı söz konusu olur.	Bir ortak birden fazla hisse alabilir, ancak bu hisse miktarı yasalarla sınırlıdır. Yönetimdeki ağırlık hisse miktarına bağlı değildir (Bir ortak bir oy prensibi).
Sosyal amaç çok sınırlıdır.	Sosyal amaç kuruluşun temel felsefesidir.

6.6.1 Kooperatif Girişimlerin Şirketlere Göre Avantaj ve Dezavantajları

Girişimin sahibi olarak bireyler, tüketiciler, üreticiler, mal sahibi işçiler veya diğer grupları verme yöntemi ile bütünleştiren kooperatiflerin diğer şirket türlerine kıyasla bazı avantajları vardır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır (Anonim, 2003b).

- “Etkili tüketici” oluşmasını teşvik ederler. Kullanıcılar ortaklardır ve bu nedenle kooperatif müşteri ihtiyaçları ve davranışlarındaki değişiklik, alışkanlıkları ve beklentileri konularında direkt bilgi edinebilmesi,
- İşin sahibi olarak çalışanların motivasyonlarının artması,
- Demokratik karar verme ve daha güçlü kararlar alma olanağı sağlaması,
- Rezervlerin dağıtılmaması daha güçlü bir özsermaye oluşumunu sağlaması.

Kooperatif girişimlerin bazı dezavantajları da vardır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır.

- Demokratik bir yönetim yavaş karar verme işlevine yol açabilir.
- Geniş bir ortaklık tabanı, ortakların ihtiyaçlarını ve çıkarlarını biraraya getirmede başarısızlık yaratabilir.
- Ortakların mütevazı yatırım yaptıkları durumlarda, girişimi geliştirmek için mütevazı olarak çıkarlarına ve faaliyetlerine yönelmeye yol açabilir.
- Kooperatife giriş ve çıkışın kolay olması nedeniyle faal ortakların çıkışı, kooperatifin istikrarlı devamlılığı açısından sorunlar çıkartabilir.

- Kamusal satın almalara ulaşımda, bazen yetkililer kooperatifleri kâr amaçlı olmayan kuruluşlar şeklinde nitelendirirler ve bu nedenle teklif sunmak için yeterli görmeyebilirler.

Bunların yanında kooperatiflerin duruma göre avantaj veya dezavantaj sayılabilecek yönleri de vardır (Anonim, 2003b);

- Bir kooperatifin ana sermayesi değişkendir ve büyük bir oranda dağıtılmayan kârlardan oluşur. Sermaye artırmak için kooperatiflerin normal olarak ortaklarından yetki almaları veya ortak sayısını artırmaları gereklidir.

- Bir ortak bir oy ilkesi, herhangi bir hisse sahibinin tek başına karar verme mekanizmasını yönlendirmesini imkansız kılar. Bu gibi kararlarda tüm ortaklara eşit oy hakkını garanti eder, ancak bu durum daha fazla sermayeyi cezbetmede caydırıcı etki yapabilir.

- Kooperatifin hisseleri normal olarak devredilemez ve bu nedenle bunların bir pazarı yoktur.

- Ticaret konusu olmadıkları için, bir kooperatifdeki hisselerin değerleri gelecekte beklenen kazançları yansıtmaz (genellikle nominal değerleri üzerinden geri alınır).

6.7 Türkiye’de Faaliyet Gösteren Tarımsal Üretim Şirketleri ve Şirket Örnekleri

Türkiye’de henüz Sanayi ve Ticaret Odalarına bağlı firmaların hukuki yapılarına göre sınıflandırılmasını sağlayacak bir veri tabanı bulunmamaktadır. İllerde bulunan Sanayi ve Ticaret Odaları sadece kendi bünyesindeki firmaların kayıtlarını tutmaktadır. Fakat bunların da bir kısmı bilgisayar kayıtlarına geçmemiştir. Ayrıca odalardaki firma bilgilerinde de firmanın birincil üretimi kendisinin yapıp yapmadığı konusunda da bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla tarımsal üretim

şirketlerinin tam sayısına ulaşamamaktadır. Çizelge 6.2 ve 6.3'te İzmir ve Antalya illerindeki çeşitli kuruluşlardan alınan verilerle faaliyet alanlarına göre mevcut tarımsal üretim şirketi sayısı verilmiştir. Söz konusu iller tarımsal üretimde gelişmiş ve şirket örneklerinin yoğun olarak görüldüğü, aynı zamanda bu araştırmanın alan çalışmasının yapıldığı illerdir.

Çizelge 6.2 İzmir'de bulunan tarımsal üretim şirketlerinin faaliyet alanlarına ve hukuki yapılarına göre dağılımı

Faaliyet alanları	Hukuki yapılarına göre şirket sayısı		
	A.Ş.	Limited	Toplam
Et ve süt besiciliği	4	12	16
Tavuk-yumurta	6	7	13
Süs bitkileri	-	10	10
Sebze	6	4	10
Pamuk	3	6	9
Üzüm	4	1	5
Sebze tohumculuğu	3	-	3
Fidan	-	3	3
Kayısı ve kuru baklagil	1	2	3
Fide	2	-	2
Zeytin	1	1	2
Arpa, buğday, çavdar, yem	-	2	2
Devekuşu	-	1	1
Palmiye	-	1	1
Toplam	30	50	80

Kaynak: İzmir Ticaret Borsası, Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri, Ziraat Odaları, İzmir İli Holstein Damızlık Süt Sığırtı Yetiştiricileri Birliği, çeşitli internet sayfaları ve firma yetkililerinden derlenmiştir.

Çizelge 6.3 Antalya’da bulunan tarımsal üretim şirketlerinin faaliyet alanlarına ve hukuki yapılarına göre dağılımı

Faaliyet alanları	Hukuki yapılarına göre şirket sayısı		
	A.Ş.	Limited	Toplam
Süs bitkileri	10	50	60
Sebze ve çiçek fidesi	9	19	28
Tohumculuk	12	15	27
Topraksız kültürde yetiştiricilik	5	7	12
Toplam	36	91	127

Kaynak: Antalya Tarım İl Müdürlüğü ve Antalya Sanayi ve Ticaret Odası verilerinden derlenmiştir.

Türkiye’de toplam tarımsal üretim şirket sayısına ilişkin sağlıklı bir veri kaynağı olmadığından, aşağıda çeşitli kaynaklardan elde edilen bazı faaliyet alanlarında bilinen üretim şirketi sayıları verilmiştir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de 232 adet çalışma izni verilen damızlık kümes ve kuluçkahane işletmesi bulunmaktadır (www.kkgm.gov.tr).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre Türkiye’de 144 özel, 27 kamu tohumculuk kuruluşu bulunmaktadır (www.tugem.gov.tr). Sadece Antalya’da 31 tohum üreticisi firma bulunmaktadır. Ülke geneline dağıtılan tohumların %45’i Antalya’da üretilmekte veya yabancı ortaklı firmalar aracılığıyla ithalatı yapıp dağıtılmaktadır (Anonim, 2008a). Yerli firmaların bazılarının yabancı firmalarla ortaklık içerisinde oldukları ve çeşit geliştirme ve AR-GE çalışmalarını yürüttükleri de görülmektedir (Fert, 2004).

Malatya Sanayi ve Ticaret Odası verilerine göre Malatya da 32 adet kuru kayısı işleme tesisi olan firma bulunmaktadır. Bunların çoğu üretimlerinin bir kısmını kendi yapmaktadır. Bu konuda İzmir ilinde de altı firma bulunmaktadır.

Türkiye’de üretimini sürdürdüğü bilinen 32 adet besicilik işletmesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Çeşitli kaynaklardan derlenen bilgilere göre topraksız kültürde yetiştirilerek yapılan şirketlerden dördü İzmir’de, 12’si Antalya’da, ikisi Mersin’de ve birer tane de Aydın, Manisa ve Yalova’da olmak üzere toplam 21 şirket bulunmaktadır.

Bugün Türkiye’de çeşitli konularda olmak üzere 236 adet organik tarım firması bulunmaktadır (www.tarim.gov.tr). Bunların bir kısmı sözleşmeli üretim yaparken, bir kısmı da hem sözleşmeli üretim, hem de kendisi üretim yapmaktadır.

Aşağıda Türkiye’de biraraya gelen üreticiler tarafından, girişimciler tarafından, tarım üreticisi aileler tarafından ve tarımsal ürün pazarlayan şirketler tarafından kurulan tarımsal üretim şirketlerinden örnekler ve kooperatif birlikleri tarafından kurulan tarımsal ürün işleme, pazarlama ve sigorta şirketlerinden örnekler bulunmaktadır. Şirket örnekleri yukarıda yapılan sıraya göre verilmiştir.

ANTSEB Tarımsal Üretim Paketleme İthalat İhracat Sanayi ve Ticaret A.Ş.

2006 yılında 1 bayan, 71 erkek üreticinin biraraya gelerek 720.000 TL’lik sermaye ile kurulmuştur. Üretici yaş aralığı 48-55 olup ortaklardan üçü üniversite mezunudur. Şirket kadrosunda Ziraat Mühendisleri de istihdam edilmektedir. Şirket MSG Zirai danışmanlık firması ile ortak çalışmaktadır. Firma, şirketin üretim planını yapmaktadır. Her çiftçi kendi serasını kendi işlemektedir. Şirket ayrıca MSG’nin danışmanlık yaptığı şirketlerden de ürün alıp pazarlamaktadır. Bunun nedeni bu üreticilerden aynı kalitede ürün alabilmeleridir. Üretim planlaması yapılarak üreticilere farklı tarihlerde dikim yaptırılmakta, bu sayede pazara çok fazla ürün sunulup fiyatın aşağı inmesi, üretimin az

olduğu dönemlerde de fiyatın yükselmesi önlenmiş olmaktadır (www.antseb.com). Şirket yöneticilerinden alınan bilgiye göre şirket, üretim alanından son tüketiciye kadar olan tüm aşamaların ve faaliyetlerin kayıtları Eurepgap (Globalgap) sistemi içerisinde izlenebilmesini sağlayacak sisteme sahiptir. Ayrıca bu sisteme sahip olmayan üreticilerden ürün aldığı anda kontrollü üretim ürünü olması şartını koşarak işletmeye giren tüm ürünlerin barkodlandırılmasına ve böylelikle satışı yapılan tüm ürünlerin izlenebilirliğinin sağlanmış olmasına özellikle önem vermektedir. Eurepgap (Globalgap) protokolü gereği tutulan kayıtların dışında MSG Zirai Danışmanlık firması da üretimin tüm aşamalarını kayıt altına alarak internet ortamında özellikle ilaç-gübre kayıtlarının izlenebilmesini sağlamaktadır.

Tan Tarım Ürünleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Şirket yöneticisinden alınan bilgiye göre şirket, 1991 yılında 11 çiftçi tarafından girdi alımında ve pazar bulmada kolaylıklar elde etmek ve eşit kalitede ürün üretmek amacıyla kurulmuştur. Fakat kurucuların yabancı dil eksikliği ve eğitim düzeylerinin yetersizliği nedeniyle pazarlamada sorun yaşanmış ve şirket fesh edilmek üzereyken ortaklardan üçünün eğitilmiş çocukları şirketin yönetimine geçmiştir. Şirkette halen ortak sayısı sekizdir. Kâr dağıtımında her ortak kendi ürününü havuza vererek ürünü kadar pay almaktadır. İhracatta kolaylıklar sağlanması ve daha hızlı işlem yapmak amacıyla sektörel dış ticaret şirketi kurmuşlardır. Şirket kendi ürünlerinin yanın da başka şirketlerin ürünlerini de pazarlamaktadır. Şirket büyüdükçe arazi kiralama yoluyla yeni seralar kurarak üretimi artırmaktadır. Yeni seralar şirket sermayesi ile kurulduğu için buradaki paylar da eşit dağıtılmaktadır.

Kayseri Tavukçuluk A.Ş. (KAYTAŞ)

Kayseri’de değişik kapasitede yumurta üretimi yapan işletmelerin 1985 yılında oluşturdukları şirket, yumurta üreticisi olan 70 ortağının

işletmelerinin teknik ve sağlık hizmetlerini yürütmektedir. Üretim firma ortaklarına ait kümeslerde yapılmaktadır. Toplam 1.250.000 adet tavuk kapasitesiyle bölgenin en büyük yumurta üreticisidir. Şirket bölgesel bayi ağı sayesinde kanatlı üretimin yanında besi ve süt üreticisine de hizmet vermektedir. Şirket, ortak işletmelerin üretimlerini planlamakta, ürünlerini değerlendirip pazarlamaktadır. 1995 yılında kanatlı büyükbaş ve küçükbaş yem üretimi için yem fabrikası, 2003 yılında damızlık ve kuluçka tesisleri devreye sokulmuştur. Üretici olan ortaklar kapasitelerine göre şirkette hisse sahibi durumundadırlar, ancak yıllık kârdan paylarını şirketten aldıkları yem miktarı ile şirkete pazarlanmak üzere sundukları yumurta miktarına göre almaktadırlar. Üretici ortaklar şirkete yumurta vermeme veya yem almama gibi bir serbest davranış içinde de olabilmektedirler (Ulucak ve Yılmaz, 1997).

1980 öncesinde yumurta ve tavuk eti ihtiyacı büyük ölçüde il dışından karşılanan Kayseri’de, son yıllarda özel sektörün, önce yumurta, sonra et tavukçuluğunda büyük yatırımlar yapmasıyla tavukçuluk alanında gelişmeler kaydedilmiştir. Yumurta ve tavuk eti üretimi, il ihtiyacını karşıladığı gibi, il dışına da ihraç edilmektedir (Özaslan ve Şeftalici, 2002).

Yumurta Üreticileri Birliği A.Ş. (YÜBAŞ)

1985 yılında İzmir ve çevresinde etkinlik gösteren yumurta üreticileri, YÜBAŞ adını taşıyan bir organizasyona gitmişlerdir. Birliğin statüsü anonim şirket olarak belirlenmiştir. Bilindiği gibi, bu tür şirketlerde söz ve güç şirket sermayesindeki payla orantılıdır. Ancak YÜBAŞ, böylesi teknelci etkiyi kırmak için şirketin yönetim kurulunu oluştururken üç tip ortaklık payı önermiştir. Şirket tüzüğüne konuyla ilgili 7. maddesi yönetim kurulunun dokulanmasını açıkça belirtmiştir. Şöyleki; dokuz üyeli yönetim kurulunun 5 üyesi “A” tipi ortaklardan (100 bin üzerinde tavuk yetiştiren büyük işletme sahibi olanlar), 2 üye “B” tipi

ortaklardan (50 bin ile 100 bin tavuk yetiştiren işletme sahibi olanlar), 2 üye de “C” tipi ortaklardan (küçük tavuk işletmelerinden) oluşmaktadır. Bu yönetim biçimiyle YÜBAŞ’ı, ne tam anlamıyla anonim bir ortaklık, ne de bir kooperatif olarak nitelemek olasıdır. Daha çok, Avrupa’daki kimi ülkelerde yaygın bir örgütlenme modeli olan “bordlara” benzemektedir. Birliğe tek tek yumurta üreticileri katıldığı gibi, üretici kooperatifleri de tüzel kişilik olarak ortak olabilmektedirler (Kızılay, 1995). Tavukçuluk sektörünün dönemsel bunalımları, kuruluşundan bir süre sonra YÜBAŞ’ın da etkinliğini yitirmesine neden olmuştur. Çünkü, birliğe üye bir çok tavuk yetiştiricisi bu krizler nedeniyle üretimden vazgeçmek durumunda kalmışlardır.

Fıdaş Seracılık Fidecilik A.Ş

Manisa’nın Salihli ilçesinde değişik sektörlerde faaliyet gösteren sekiz işadamı 2004 yılının Ağustos ayında İzmir Dikili’de seracılık ve fidecilik konusunda faaliyet göstermek üzere FİDAŞ A.Ş.’yi kurmuşlardır. Tesis, Türkiye’nin en modern fideliklerinden biri olarak tasarlanıp kaliteli fide üretimi için gerekli tüm teknoloji ve alt yapı yatırımı yapılarak 2005 yılında üretime başlamıştır. Dikili’de bulunan tesisler 17000 m² kapalı üretim alanına ve yılda 100.000.000 fide üretim kapasitesine sahiptir. Fide üretiminde gerekli tüm altyapıya sahip olan tesis, son teknoloji kullanılarak tasarlanmıştır. Saatte 500.000 adet tohum ekme kapasitesi olan tohum ekme makinesi, homojen çimlenmeyi sağlayan çimlenme odaları, bilgisayar kontrollü seraları işletmenin fide üretimindeki teknolojik alt yapısını oluşturmaktadır. T.C Tarım ve Köyşleri Bakanlığı tarafından verilen “Sebze Fidesi Üretici Belgesi” ve “Bitki Yetiştirme Ruhsatı”na sahiptir (www.fidasfide.com).

Güneşli gün sayısının fazlalığı, düşük nem içeren iklimi ve mikro-klima özelliği ile Dikili, seracılık ve fidecilik sektörleri için uygun iklim koşullarına sahiptir. Bölgedeki jeotermal kaynakların varlığı da enerji

maliyetlerinin düşürülmesi açısından önemlidir. Özellikle, yaz üretiminde havanın düşük nemi ve serin rüzgarı ile güney bölgelerimize göre hastalık riskini azaltıp üretim kalitesini artıran uygun iklim koşulları içermektedir. Ayrıca, Ege ve Marmara Bölgelerindeki üretim alanlarına yakınlığı ve uygun ulaşım imkanları ile Dikili, fidecilik sektörü için stratejik bir konumda bulunmaktadır.

Tarım Gıda Limited Şirketi

Bir aile işletmesi niteliğindeki bu yapılanmada, 45 bin kapasiteli yumurtacı kümesleri bulunmaktadır. İşletme kendi ürünlerini pazarlamanın yanında, diğer işletmelerden, küçük işletmelerden ve Birlik Gıda A.Ş. gibi büyük üretim işletmelerinden de yumurta toplayarak pazarlama ağını oluşturmaktadır. Bağlantıda bulunduğu bu işletmelere hem teknik hizmet sunmakta, hem de Kayseri Yem A.Ş. kanalı ile yem ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Ulucak ve Yılmaz, 1997).

Öztekin Limited Şirketi

Yine Kayseri’de 75000 yumurtacı kümes kapasiteli olan bir şirket, yumurtacı civciv alarak 35 bin kapasiteli kümeslerde büyütüp üretimini toptan ve il içerisinde perakende olarak pazarlamaktadır. Diğer taraftan küçük işletmelerden yumurta toplayarak pazarlama kapasitesini genişletmektedir. Yemi ise kendisine bağlı Ertuğrullar Yem A.Ş.’den temin etmektedir. Bu şirket kanalıyla kendi işletmelerinin yem tüketimlerini karşılamakta, ayrıca bağlantılı yumurtacı diğer işletmelere de yem vermektedir. Yine bu şirket aracılığı ile bu işletmelere teknik ve sağlık hizmetlerini de götürmektedir (Ulucak ve Yılmaz, 1997).

Bayındırlar Tarım

Isparta’da klasik sistemden vazgeçip modern tarıma geçen elma üretim şirketi, yatırımını 290 dekar üzerine İtalya’dan gelme tam bodur

elma ağacı dikerek yapmıştır. Tamamen otomatik olarak sulama yapabilen bir sisteme sahiptir. Klasik ağaçlar 8 metre arayla dikilirken bodur ağaçlar 1 metre arayla dikilmektedir. Masrafı az, budaması ve toplaması kolaydır. Dönüme normal sistemden daha az ilaç atılmaktadır. Dijital elma seçme fabrikasına da sahip olan şirketin mevcut durumda 100 bin fidanı bulunmaktadır (www.ispartatb.org.tr).

Atılım Peyzaj Tarım ve Nakliyat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1982 yılında şahıs girişimi şeklinde kurulan fidanlık, 2002 yılından itibaren limited şirket statüsü almıştır. Şirket bugün 2000m² kapalı alan, 50.000m² açık alan ve 20.000m² anlaşmalı saha olmak üzere yaklaşık 7 hektarlık bir arazide fidan yetiştiriciliği yapmaktadır. Merkezi Ödemiş - Ovakent yolu üzerinde bulunan şirket, 50.000 adet/yıl söküm ağaç fidanı (akasya, akçaağaç, süs elması, katalpa, dışbudak, çınar vb.) aşıları ortalama 180/220 cm den olmak üzere (top akasya, top katalpa, sarı akçaağaç, salkım dut, alıç vb.) üretimine devam etmektedir (www.atilimfidan.com).

Can-Say İnşaat Malzemeleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti

Değerli bir kürk hayvanı olan chinchilla üretimi için 1994 yılında İzmir'de bir aile şirketi olarak kurulmuştur. Tavşan ve sincap karışımı bir tipi olan chinchilla, sessiz, kokusuz ve insancıl olması sebebiyle tüm Avrupa'da pet hayvanı olarak da evlerde kedi-köpek gibi beslenmektedir. Chinchillayı değerli kılan en önemli faktörlerden biri de yabancı olarak günümüzde bulunmayışı ve diğer yaban kürk hayvanlarına getirilen avlanma yasağıdır. Ayrıca Chinchilla kürkü ve ondan yapılan ürünleri talep edenlerin bu hayvanların doğada soyu tükendiği ve sadece özel çiftliklerde üretildikleri bilincine ulaşmış olmalarıdır. Şirket, chinchilla ithalatı ve üretimi ile üretilen çinçillaların satışı sonucu dönen chinchillalardan elde edilen ham chinchilla postlarının ihracatı,

üreticilere üretim ile ilgili tüm ekipman ve hizmet desteği ve chinchilla kalite eşiğinin düşmemesi için gerekli teknik çalışmaları yapmaktadır (www.cansay.net).

Uzbaş Tarım Ürünleri Turizm Gıda Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1995 yılında, İzmir’de bir restoran kulübü tüm körfeze hakim manzarasını Akdeniz’e özgü palmiye cinsleri ile süslemeye karar verdiğinde bir engelle karşılaşmıştır. İstenilen uzun boylu bitki türlerinin tamamına yakınına ithal edilmek zorundadır. Kulübün kurucuları, dış mekan süs bitkileri ve palmiye türleri konusunda Türkiye’de ciddi bir açık olduğuna inanmış ve Uzbaş kurulmuştur. İzmir’in Urla İlçesi sınırları içerisinde 2000 dönüm arazinin 300 dönümü Uzbaş Bitki Plantasyonu için ayrılmıştır. 4 yıl boyunca dünyanın tüm bölgelerinden palmiye türleri toplanmış, Ege ve Akdeniz’e uyumlu cinsler yanında, soğuk iklimlere uygun türler de ithal edilmiştir. Bugün 68 tür palmiye, 58 tür ağaç, 39 tür kaktüs, 152 tür çalı, 36 tür ibrelili bitki, 34 tür sarılıcı tırmanıcı bitki, 12 tür su bitkisi, 17 tür bambu, 29 tür aromalı bitki plantasyonda modern teknoloji kullanılarak yetiştirilmektedir. Ayrıca özel cinsler için 3000 m² alanı olan bir sera bulunmaktadır. Bitkilerin yetiştirilmesinde ve bakımında yüksek teknolojiye sahip sistemler ve zirai ürünler kullanılmaktadır. Bir çok palmiye ve bitki türü Anadolu’da ilk defa denenmektedir (www.uzbas.com). Şirketin ana hedefi, ithal ederek Türkiye bitki örtüsüne kazandırılan bu yeni türleri başarılı bir üretimle zaman içerisinde ihraç ederek yurda tekrar döviz kazandırabilmek ve sektörde sürekli yeni arayışlar içerisinde olmaktır.

Mayel Fidancılık

Yılmazlar Tarım Ürünleri ve Aletleri Sanayi Ticaret Ltd. Şti. Mayel Fidancılık adıyla Karaman ilinde 20 yıldır faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'nin birçok bölgesinde çeşitli illerde oluşan fidan talebinin büyük

çoğunluğunu karşılamaktadır. Birim alandan en yüksek verimin elde edilmesi, dünya piyasalarında geçerliliği olan ve güncelliğini kaybetmemiş meyve cinslerinin üretimi, bilinçli ve verimli yetiştiricilik gibi çözümlerle meyve ihracatının artışı sağlamak şirketin amaçları arasındadır. Şirket, kaliteli ve cinsine göre doğru sertifikalı fidanlarıyla çiftçileri desteklemektedir (www.mayelfidan.com).

Agroser Tarım ve Ticaret A.Ş.

1995 yılında Antalya ili Serik kazasında 104 dekar arazi üzerinde 29 dekarı sera, yaklaşık 2000 m² diğer tesis kurarak üretime başlayan şirket topraksız domates ve biber yetiştiriciliği yapmaktadır. Şirket tarafından bu konuda lider olan başta Hollanda İngiltere, İsrail, Fransa gibi ülkelerin tüketicileri için geliştirdikleri sera üretim teknikleri yerinde incelenerek işe başlanılmıştır. Ekoloji (çevrebilim) ve teknolojinin dengelendiği üretim yöntemlerinde esas, ürünün temiz, kaliteli, dayanıklı ve lezzetli olmasının yanısıra doğal ve hormonsuz olmasıdır. Bilgisayar ortamında sürekli denetlenen sera faaliyetlerinde amaç, ürünün kalite garantisini yanında doğal yöntemlerle döllenmesini de sağlamaktır (www.agroser.com.tr).

Alanya Tohumculuk Ltd. Şti.

Altı sebze türünde hibrid tohum ıslahı ve üretimi yapan, tamamı yerli sermayeli bir Türk tohum firmasıdır. Bu türler; hıyar, domates, biber, patlıcan, kabak ve kavundur. Şirket, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından "Tarımsal Araştırma Kuruluşu" olarak tescil edilmiştir. 1997 yılında başlamış olduğu ıslah programıyla ihtiyaçlara yönelik yeni hibrid çeşitler geliştirmektedir (www.alanyatohum.com).

Antalya Tarım A.Ş.

Tarım sektöründe üretim, pazarlama ve danışmanlık konularında geniş bir alanda hizmet vermek amacıyla 1981 yılında kurulmuştur. Şirket, her branşta uzman 50'yi aşkın Ziraat Mühendisi içeren bir kadroya ve geniş bir pazarlama ağına sahiptir. Pazarlama ve teknik danışmanlık faaliyetleri Antalya, Adana, İzmir, Bursa, İstanbul, Adana, Fethiye, Samsun, Amasya ve Erdemli gibi Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan şubeleri, yan kuruluşları ve sayıları 2000'i geçen bayileri tarafından yürütülmektedir (www.antalyatarim.com.tr).

Şirket bünyesinde, özellikle açık tarla sebzelerinde ve tarla bitkilerinde hibrid ve standart çeşitlere ait tohumlukların üretimi, ihracat ve ithalatı konularında faaliyet gösteren ve Agromar Fide markası ile sanayiye yönelik hazır sebze fidesi üreten Bursa-Karacabey merkezli Agromar A.Ş, kalite kontrollü hazır sebze fidesi üreten Antalya'da kurulu Antalya Fide A.Ş, Mersin'de faaliyet gösteren Çukurova Fide A.Ş ve İzmir'de faaliyet gösteren Ege Fide A.Ş ile muhtelif süs bitkileri çelik ve fide üretimi ve ihracatını hedefleyen Türk - Alman ortaklı Fleurantalya A.Ş; Antalya ve Isparta'da kurulu ihracata yönelik Antalyaflor; Antalya'nın Kumluca ilçesinde 2007 yılında faaliyete geçen Likya Fide A.Ş., ihracat amaçlı özalgıda ürünleri üretimini İzmir- Kemalpaşa tesislerinde gerçekleştiren Medi Gıda A.Ş., Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde tohum pazarlayan Ant-Agro Ltd. ve ihracat işlemlerinin ortak bir noktada toplamayı hedefleyen Antalya Agro Dış Ticaret A.Ş olmak üzere 10 kuruluş yer almaktadır.

Alara Tarım Ürünleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Alara Tarım, zengin insan kaynakları alt yapısı ile, ana işi yaş meyve ihracatı olan bir özel sektör kuruluşudur. Şirket, toplam 12.000 m²'lik bir alana yayılmış olan ve merkez konumundaki Bursa paketleme tesisinin dışında, Manisa Alaşehir'de 2000m²'lik bir üzüm paketleme

tesisi altyapısına sahiptir. Kiraz ihracatında Avrupa birincisi olan şirket, “Bursa siyahı” incir ihracatında dünya birincisi konumundadır. Şirket, üreticilerle sözleşmeli üretim şeklinde çalışmakla beraber kendi bahçelerini de oluşturmuştur. Çanakkale, Bursa, Afyon, Eskişehir, Mersin ve Adana olmak üzere 3000 dekarlık arazi üzerinde üretim gerçekleştirmektedir. Organik kiraz üretimi de yapmaktadır. Çanakkale’de ihracat kalitesindeki 35 çeşidin adaptasyon ve performans deneme parseli de bulunmaktadır. Avrupa, ABD, Kanada, Hong Kong ve G. Afrika’ya kiraz pazarlamaktadır. Türkiye’de sezon bittiğinde İngiltere’nin kiraz talebini karşılamak için Güney Yarım Küre’deki Arjantin’de de kiraz yetiştirmeye başlamış, bu ülkenin Patagonya ve Mendoza bölgesindeki çiftçilerle de sözleşmeli tarım yapmıştır. Alara Tarım bu ülkede kendisine ait 400 dönüm arazide ve 100 Arjantinli çiftçiyle sözleşmeli kiraz üretmektedir (Korkmaz, 2003; www.alarafidan.com.tr).

TARİŞ Ayma A.Ş.

1947 yılında kurulan şirket; TARİŞ Pamuk, Üzüm ve İncir Birlikleri”nin üretmiş oldukları ürünlerini iç ve dış dağıtım kanallarına “Üreticiden tüketiciye en kısa ve güvenli yol” misyonu ile ulaştırmaktadır. İç ve dış piyasalarda sürekli olarak yeni pazar arayışları içinde bulunan TARİŞ Ayma; gelişen teknolojileri kullanıp yeni pazarlama stratejileri yaratarak, çalışanlarının oluşturduğu sinerji sayesinde verimliliğini sürekli arttırmaya ve müşteri memnuniyetini en yüksek seviyede tutmaya devam etmektedir (www.tarisayma.com.tr).

TARİŞ Zeytin A.Ş.

Şirket, Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, bağlı 33 kooperatif ve 28.000 üreticinin sermayesi ile 2001 yılında kurulmuştur. Kuruluş amacı, ortaklarının ürünlerinin iç ve dış pazarlarda en etkin bir şekilde pazarlama, satış ve dağıtımını yapmaktır.

Anlaşmalı olduğu bayiler ve zincir mağazalar ile yerli tüketicilere; Toronto, Chicago ve Düsseldorf'taki mağazalarına, çeşitli şehirlerdeki ürün reyonlarına zeytinyağı ulaştırmaktadır. S.S. Tarih Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, bugün Aydın, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Manisa ve Muğla illerine yayılmış 33 kooperatiften oluşur. 28.000 üretici ortak, 28 modern kontinü sistem zeytin sıkma tesisi, 14 salamura işletmesi, zeytin ve zeytinyağı kombinası ve pirina entegre tesisi, Ar-Ge Bölümü, Uluslararası Zeytinyağı Konseyi'nce akredite laboratuvarları, ISO9000 ve ISO9002 Kalite Sistem Belgeleri ile yetiştiricilikten yan ürünlerin değerlendirilmesine kadar her düzeyde örgütlenmiş büyük bir kuruluştur (www.ta-ze.com.tr).

Fiskobirlik EFİT. San.Tic. A.Ş.

Fiskobirlik, Türkiye'de üretilen fındığın, işlenmesi suretiyle ürün kalitesini ve çeşitliliğini artırmak, damak zevkine yeni tatlar sunmak, hammadde, yarı işlenmiş ve mamul ürünlerle ülke ekonomisine daha büyük katkı sağlamak amacıyla 1981 yılında "Entegre Fındık İşleme Tesisi"ni hizmete sokmuştur. Bu tesis 2002 yılından bu yana Fiskobirlik Entegre Fındık İşleme Sanayi ve Tic. A.Ş. adı altında Birliğin iştiraki olarak çalışmalarına devam etmektedir (www.fiskobirlik.org.tr).

Fiskomar A.Ş.

Fiskobirlik Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Satış Mağazaları Müdürlüğü ve bağlı marketler 23.07.2002 tarihi itibariyle FİSKOMAR A.Ş. adı altında şirketleşerek perakende sektöründe faaliyet göstermektedir. Zarar eden marketler kapatılmış olup, bugün itibari ile 24 marketi ile hizmet vermektedir (www.fiskobirlik.org.tr).

Rosense Kozmetik Ürünleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Merkezi Isparta'da olan şirket, 2005 yılında dünyanın en büyük gül yağı üretici ve ihracatçı kuruluşu olan Gülbirlik tarafından kurulmuştur.

Rosense, dünyanın tek doğal gül kaynaklı kozmetik ürünleri markasıdır. Bugün global bir marka olma yolunda ilerleyen Rosense, Türkiye dışında Almanya, Hollanda, Avustralya, Kanada ve Japonya'da bayilikler kanalı ile satılmaktadır. Şirket kalite güvenliği tescilli olan Kalite Yönetim Sistemi ISO 9001: 2000 ve Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi ISO 22000: 2005 belgelerine sahiptir (www.rosense.com).

Adapazarı Şeker Fabrikası A.Ş.

Adapazarı Şeker Fabrikası Anonim Şirketi Türk Ticaret Kanununa göre 16.1.1952 tarihinde kurulmuştur. Fabrikanın temeli 12 Eylül 1952 'de atılmış; 11 Ekim 1953 tarihinde işletmeye alınarak şeker üretimine başlamıştır. Kuruluşundan itibaren muhtelif tarihlerde sermaye artırımına gidilerek, son genel kurulda sermayesi 185.000.000 TL.'ye çıkartılmıştır. 1994 yılı başına kadar Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin iştiraki olarak faaliyetini sürdüren şirketin o tarihte Türkiye İş Bankasına ait hisselerinin Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'i tarafından satın alınması nedeniyle, adı geçen şirketin bağlı ortaklığı olarak faaliyetini sürdürmüştür. 1999 yılında meydana gelen Marmara depreminde fabrikanın bazı ünite ve tesislerinde ağır derecede hasar meydana geldiğinden fabrika 7 yıl çalışmamış, 2006 yılında özelleştirme idaresinden kamuya ait hisseleri Adapazarı Pancar Kooperatifi satın alarak yapılan bakım ve yenileme çalışmaları neticesinde tekrar faaliyete başlamıştır (www.pankobirlik.com.tr).

PANEK A.Ş.

Konya Şeker ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliğinin ortaklığı ile kurulan PANEK, Konya Şeker'in her gün genişleyen ürün yelpazesini pazara sunmaktır. Bu anlamda çiftçi ile nihai tüketici arasında bir köprü görevi gören PANEK pancar üreticisinin emeği ile üretilen ürünleri tüketici ile buluşturan bir pazarlama şirkettir.

TARİŞ Sigorta Acenteliği ve Aracılık Hizmetleri A.Ş.

24.Aralık.1994 tarihinde Tariş Pamuk, Üzüm, İncir, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri ile TARİŞ Ayma A.Ş.'nin ortaklıkları sonucunda TARİŞ'in bir iştiraki olarak kurulmuştur. TARİŞ'in mal mevcutlarını, kıymetlerini, nakliyat sigortalarını, üreticinin sağlığını ve mal varlığını güvence altına alan, Ziraat Bankası'nın bir kuruluşu, TARİŞ Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'nin %16.65 ortağı olduğu ve köklü bir geçmişı olan Başak Sigorta A.Ş. ile kurumsal acentelik sözleşmesi yapılmıştır. Dolayısı ile TARİŞ Sigorta A.Ş., Başak Sigorta A.Ş.'nin bir acentesidir (www.taris.sigorta.com).

7. TARIMSAL ÜRETİMDE ŞİRKETLEŞMENİN GÖRÜLDÜĞÜ BAZI ÜLKELER VE ŞİRKET ÖRNEKLERİ

Tarımsal üretimde şirketleşmenin diğer ülkelerde ne durumda olduğunun bilinmesi konunun irdelenmesi açısından önemlidir. Ancak ülke istatistiklerinde tarımsal üretim şirketlerine ilişkin bilgilerin açık bir şekilde bulunamaması nedeniyle konu hakkında yapılmış makalelerden ve çeşitli internet sayfalarından elde edinilen bilgiler derlenerek verilmeye çalışılmıştır. Çizelge 7.1’de Avrupa ülkeleri ve diğer bazı ülkelerdeki tarım ürünleri üreticisi, tedarikçisi veya dağıtıcısı olan şirketlere ilişkin veriler bulunmaktadır. Bu veriler ilgili ülkelerde bulunan konuyla ilgili şirketlerin tamamını yansıtmayıp www.eubusiness.com internet sayfasına tanıtım amacıyla üye olan şirket sayısını göstermektedir. Ancak ilgili ülkelerdeki tarımsal üretim ile ilgili şirket kuruluşlarını sayısal olarak göstermesi açısından yararlı olacaktır.

Çizelge 7.1 Avrupa ülkeleri ve bazı ülkelerdeki tarım şirketleri (*)

Ülke	Şirket sayısı	Ülke	Şirket sayısı	Ülke	Şirket sayısı
Almanya	5337	Hırvatistan	119	Malta	14
Avusturya	711	Hollanda	2655	Mısır	23
Belçika	988	İngiltere	4292	Norveç	1470
Beyaz Rusya	1404	İrlanda	441	Polonya	1291
Bulgaristan	115	İspanya	3665	Portekiz	732
Çek Cumhuriyeti	560	İsveç	676	Romanya	68
Çin	14	İsviçre	486	Rusya	5815
Danimarka	539	İtalya	12862	Sırbistan	178
Estonya	113	İzlanda	63	Slovakya	125
Fas	3	Letonya	66	Slovenya	174
Finlandiya	754	Litvanya	163	Türkiye	2316
Fransa	6452	Lüksemburg	60	Ukrayna	2399
Güney Kıbrıs	40	Macaristan	1441	Yunanistan	401

Kaynak: www.eubusiness.com/Agri/Companies

(*) Tarım ürünleri üreticisi, tedarikçisi veya dağıtıcısı olan şirketler

Tarımsal üretimde şirketleşmenin görüldüğü bazı ülkelere ilişkin bilgiler ülkeler bazında aşağıda verilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD çiftçileri besin maddesi üretmekte genellikle başarılı olmuşlardır. Çok sayıda çiftlik hem gittikçe büyümüş, hem de daha yalın olmak için faaliyetlerini birleştirmiştir. Bu şekilde ABD tarımı giderek artan bir biçimde “tarımsal işletme”lere (agribusiness) dönüşmektedir. Bu kavram ABD ekonomisindeki büyük ve şirketleşmiş tarımsal teşebbüslerin bu özelliğini yansıtmak için geliştirilmiştir. Tarımsal işletmelerin XX. Yüzyıl sonlarında elde ettiği ilerlemeler az sayıda çok büyük çiftlik kurulması anlamına gelmiştir. İşletmeye karışmayan hisse senedi sahiplerine de ait olabilen şirketleşmiş bazı çiftliklerde çok fazla makine ve çok az işçi kullanılmaktadır. 1940’ta ortalama 67 hektar toprağa sahip 6 milyon çiftlik varken 1990’ların sonlarında ortalama yüzölçümü 190 hektar olan 2.2 milyon çiftlik kalmıştır. Aşağı yukarı aynı dönemde toplam ABD nüfusu yaklaşık iki katına ulaştığı halde tarım işçilerinin sayısında önemli bir azalma görülmüş ve 1930’da 12.5 milyon iken 1990’da 2.9 milyona gerilemiştir. 1900’de işgücünün yarısını çiftçiler oluşturmaktayken, yüzyılın sonuna gelindiğinde sadece %2’si çiftliklerde kalmıştır (Anonim, 2003c).

ABD’nde tarımsal işletmeler üç sınıfta toplanmaktadır. Bunlar; bireysel veya aile işletmeleri, ortaklıklar ve şirketlerdir (aile şirketleri veya diğer). Tarımsal maliyet ve gelir araştırması verilerine göre 10 tarım işletmesinin 9’u bireysel işletmedir. Ortaklıklar ve şirketler çok küçük bir paya sahiptir. Tarım şirketlerinin yaklaşık %85’i aile şirkettir. Bu şirketlerde hisselerin %50’den fazlası kan bağı veya evlilik yoluyla bağlı kişilerin elinde bulunmaktadır. Sayılarının fazla olmasından dolayı bireysel işletmeler tarım topraklarının %75’ini ellerinde bulundurmakta, brüt tarım ürünü satışının da %64’ünü karşılamaktadırlar. Tarım şirketleri

en yüksek ortalama tarım satışına sahiptirler. 1993 yılında brüt satışlarının ortalama değeri 396.000 \$ olmuştur. Buna karşın ortaklıkların brüt satış ortalaması 197.000 \$, yani şirketlerin yaklaşık yarısı kadar, bireysel işletmelerin ortalaması ise 52.000 \$ olmuştur. Bu da şirketlerin yaklaşık sekizde biri kadardır. Yine aynı yıl verilerine göre ortalama arazi büyüklüğü 1.672 acre(*) (675.488 ha) ile en yüksek şirketlere aittir. Buna karşın ortaklıkların 850 acres (343.4 ha), bireysel işletmelerin ise 362 acres (146.248 ha)'tir (Anonim, 2004).

Tarımda örgütsel ve yapısal farklılıkların artması durumunda politik müdahalenin gerekliliği duyulmuş ve "anti-corporate farming law" adı altında kanunlar çıkarılmıştır. Bu kanunlar bölgesel değişiklik göstermekle birlikte, genel olarak tarım firmalarının ekonomik esnekliği ile aile tabanlı tarımın korunması arasında bir denge sağlamak için tasarlanmıştır. Söz konusu kanunlar tarım firmalarının birleşmesine sadece belirli kısıtlamalar ve sınırlar altında izin vermektedir. Bazı kanunlar hissedar sayısını kısıtlamakta, bazı kanunlar en az bir toprak sahibinin düzenli olarak çiftlikte çalışmasını zorunlu kılmakta, bazıları da canlı hayvan besleyiciliği için belli şirket tipleriyle kısıtlar koymaktadır (Welsh and Lyson, 2001).

Birleşik çiftçiliğe karşı kanunların kırsal toplumlarda yaptığı etkileri incelemek amacıyla yapılan bir çalışmada çoğunlukla, birleşmemiş çiftçilik sisteminin birleşik çiftçilik sistemiyle yarışmasının güç olacağı belirtilmiştir. Çünkü birleşik çiftçilik, sorumluluk, finans sağlama ve vergi ödeme gibi konularda avantajlara sahiptir. Çalışma sonuçları, kırsal toplumların düşük seviyeli endüstriyel tarımdan yararlanma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Fakat endüstriyel tarımın ilerlemesi ve tarıma hakim olması kırsal toplumları fakirliğe itebileceği endişeleri de yaşanmaktadır. Endüstriyel tarım, bir çiftliğin sahibinin, yöneticisinin, işçisinin farklı kişiler olduğu bir sistem olarak

(*) 1 acre: 4046.8564224 m²

tanımlanabilmektedir. Sürdürülebilir tarımdan farklı olarak endüstriyel tarımda strateji ürün çeşitliliği sağlamak ve doğal kaynakları korumak için yönetici ve ehliyetli işçilik kullanarak çevresel ve ekonomik riski minimize etmektir. Endüstriyel tarım büyük ölçekliliği, kalite üzerine yoğunlaşmış uzman çiftlikleri ve çoğu maliyetini çiftlik işletmeciliğinden çıkaran çiftlikleri desteklemektedir (Welsh and Lyson, 2001).

Çiftçilerin birleşip ortaklık kurmasının ana sebebi mal planlamasıdır. Birleşme ile hisselerin devredilmesine, satılmasına ve hediye edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum senetle mal transferinden daha kolaydır (Anonim, 2007a)

ABD’nde şirketlerle ilgili kurallar eyaletten eyalete değişiklik göstermekle birlikte büyük tarımsal işletmelerin ve büyük tarımsal üretim şirketlerinin yoğun olarak görüldüğü ülkelerden biridir. Örneğin şirketleşmenin yoğun olarak görüldüğü Massachusetts Eyaleti’nde Tarım işletmelerinin %9’unu oluşturan tarımsal şirketler %15.2’lik bir payla 69.000 acres’lik alanı, ortaklıklar %12.2’lik bir payla 63.415 acres’lik alanı, diğer gruptaki işletme tipleri ise %4.7’lik payla 24.467 acres’lik bir alanı işlemektedir. Diğer tipteki işletmeler içinde kooperatifler, devlet veya tröstler ve tarımsal kuruluşlar bulunmaktadır. Bu veriler işletme tiplerine göre farklı işletme büyüklüklerinin olduğunu göstermektedir. Bireysel ve aile işletmelerinin ortalama büyüklüğü yaklaşık 70 acres (28.35 ha), ortaklıkların 169 acres (68.445 ha) ve şirketlerin ise 141 acres (57.105 ha)’tir. Ortalama en büyük işletme diğerleri grubuna giren işletmelere aittir ve 204 acres’tir. Eyaletin toplam 518.570 acres’lik (210 ha) alanının 351.800 acres’lik kısmı yani %67.8’i işlenmektedir. Eyaletin tarım arazilerinin çoğu aile ve bireysel işletmelere aittir. 2002’de 5020 tarım işletmesi (eyaletin tüm tarım işletmelerinin %82.6’sı) ya aile ya da bireysel işletmelerdir. Şirketler 559 işletmeyle ikinci sırada gelmektedir (%9.2). Ortaklıklar 376 işletmeyle %6.2’lik bir paya, diğer gruptakiler ise kalan %2’lik dilime sahiptir. Tarım işletmelerinin çoğu bireysel ve aile

işletmeleri olmasına rağmen üretim miktarı şirket işletmelerinden daha azdır. 2002'de aile ve bireysel işletmelerinin tarımsal üretim miktarı 131.5 milyon \$ ile Massachusetts'in toplam pazar değerinin %34.2'sini karşılamaktadır. Buna karşın 2002'de şirketlerin tarımsal üretimi 172.4 milyon \$ ile toplam üretim değerinin %44.9'unu karşılamaktadır. Yine 2002'de ortaklıklar 48.8 milyon \$ ile %12.7'paya sahipken diğer gruptakiler ise 31.6 milyon \$ ile yaklaşık %8.2'lik bir paya sahiptir (Anonim, 2007c).

Minnesota Eyalet Kanunlarına göre ise anonim şirket, sınırlı ortaklık (kolektif şirket), sınırlı sorumlu ortaklık (limited şirket) ve tröstler tarım alanında yatırım yapmak veya tarım işletmesini büyütmeden önce Minnesota Tarım Bakanlığından sertifikalandırılmak zorundadır. Kanun 1971 yılında temel bir ekonomik birim olan aile işletmesini korumak ve teşvik etmek, tarımsal üretimin istekli bir şekilde yapılmasını sağlamak, Minnesota'daki kırsal toplumun ve çekirdek ailenin refahını artırmak amacıyla hazırlanmıştır. Şirket tarımı kanunu, belirli koşulları yerine getirmeksizin tarımla uğraşan veya tarım toprakları üzerinde herhangi yatırım yapan anonim şirket, sınırlı sorumlu ortaklık (limited şirket) ve tröstler gibi iş girişimlerini sınırlamaktadır. Söz konusu girişimler şirket tarımı için başvuru formu doldurmalı ve Tarım Bakanlığına göndermelidir. Girişim kanuni gerekleri sağlıyorsa Bakanlık kendisine girişimin kanunlara uygunluğunu belgeleyen komisyonca imzalı bir sertifika göndermektedir. Ayrıca Bakanlık her yıl Şubat ayında tüm sertifikalı girişimlere dosyalarındaki bilgilerin geçerli olup olmadığını kontrol etmek için bir mektup göndermektedir. Alınan rapor doldurularak 15 Nisan'a kadar Bakanlığa geri gönderilmektedir. Bu işlem için herhangi bir ücret alınmamaktadır (Anonim, 2008e).

ABD'ndeki her eyalette şirket kurma prosedürü farklılık göstermektedir. Hangi eyalette faaliyet gösterileceğine, şirketin türüne ve ortakların kim olacağına karar verilmesi durumunda şirket kurma

işlemleri 1-2 günde tamamlanmaktadır (Anonim, 2008f). Şirket türleri ise isimlerinde çok az fark olmakla birlikte yapıları Türk Ticaret Kanunu'nda bulunan şirket yapılarına benzemektedir:

Şahıs Şirketi (Sole Proprietorship), sahibi ve yöneticisi tek şahıs olup, kendisi tüm sorumluluk ile kâr ve zararları şahsen üstlenmektedir. Sadece gelir vergisine tabidir. Bu tür şirketler. “Inc.”, “Corp.”, “Limited” vb. ticari ünvan kullanamaz ve herhangi bir ortaklık tesis edemezler (Anonim, 2008f).

Ticari Ortaklık (Partnership), şahıs şirketlerine benzemektedir. Fakat birden fazla kişiyi içermektedir. Başlıca avantajı ortak sayısı ile orantılı olarak eklenen kaynaklardır. Yönetim paylaşılmak zorundadır. Miras işleri ve işletmenin devamlılığı bakımından üstünlüğü yoktur (Kohler and Selock, 1992).

Anonim Şirketler (Corporations), en resmi bir şekilde yapılanmış örgütlenme şeklidir. Şirket ayrı bir tüzel kişiliktir, dava açabilir ve kendisine dava açılabilir, alım-satım sözleşmesi yapabilir ve para cezasına çarptırılabilir. Şirket sahipleri şirketin hiçbir borcunu ödeyemezler. Onlar şirkete ödedikleri veya ödemeye söz verdikleri paranın miktarı kadar sınırlı sorumluluğa sahiptirler. Bunlar C ve S tipi şirketler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İkisi arasındaki ana fark S tipi şirketler gelir vergisi ödemez. Dahası işten kazanılan gelir, kişisel gelir vergisi beyannamesinde bu gelirlerini rapor eden hissedarlara bölüştürülür. C tipi şirketler ise ticari gelir vergisi öder ve vergi sonrasında şirket tarafından ödenen payları hissedarlar kişisel gelir vergisi beyannamesinde göstermek zorundadır. Bu çift vergilendirme bazı üreticilerin ve çiftlik sahiplerinin C tipi şirketten ziyade S tipi şirket şeklini seçmelerinin ana sebebidir. Tarımda bu kısıtlamalar sadece aile veya yakın akrabaların çiftlikleriyle oluşan birleşmelerin S tipi şirket statüsünü başarabileceği anlamındadır. S tipi şirketler için gelir vergisi

kanunları ortaklık ve şahıs şirketi yönetim tüzüklerine benzemektedir. S tipi şirket altında organize edilmiş işlerin devamlılığı ortaklık ve şahıs şirketlerine göre daha büyüktür. Hissedarların ölümü durumunda hisseleri varislerine devredilir ve S tipi şirket varlığına devam edilmiş olur (Kohler and Selock, 1992).

Sınırlı Ortaklık (The Limited Partnership), C ve S tipi şirketlerin kuruluşunda yerine getirilmesi gereken hususlara uymakla yükümlüdür. Hissedarlara gereken ödemeler yapıldıktan sonra - tek aşamalı sistem-vergilendirmeye tabidirler. Genel ortaklığın üstlendiği yönetim ve sorumluluk konularına karşın sınırlı ortaklık daha avantajlıdır. Sınırlı ortaklık miras işleri ve işletmenin devamlılığı açısından bir avantaja sahip değildir (Kohler and Selock, 1992).

Sınırlı Sorumlu Şirket (Limited Liability Company), C ve S tipi şirketlerin kuruluşları ile paralellik göstermektedir. Burada önemli husus, şirketin ana yapısının ve işleyişinin, yöneticilerin/hissedarların görev ve yetkilerinin “Yönetim Anlaşması”nda (Operating Agreement) net bir şekilde açıklanmasının zorunluluğudur. Şirketin kurucuları/hissedarları, şirketin borçlarından kişisel varlıkları ile sorumlu değildir, şirket zararının kişisel gelir vergilerinden düşülmesi mümkündür. Vergilendirme tek aşamalıdır (Anonim, 2008f).

Hollanda

Bahçecilik ve çiçekcilik ürünlerinde dünya liderliğini elinde tutan Hollanda, et ve süt ürünlerinde de belli başlı ihracatçı ülkeler arasında yer alır. Avrupa'nın en büyük tarımsal üretim ihracatçısı olan Hollanda'da tarım sektörü ve gıda işleme sanayinde araştırma ve geliştirme çalışmaları oldukça yüksek düzeydedir. Gıdaların tat, lezzet ve besleyicilik değerleri vb. konularda Hollandalı firmalar sürekli bir atılım içindedir. Ayrıca büyük çiftlik işletmelerinde yapılan tarımda hektar

başına elde edilen ürün miktarı ve kalitesi de giderek artmaktadır. Tarımsal üretimin yaklaşık %60'ı ihraç edilmektedir. Toplam alanın %69'u tarımsal üretime ayrılmıştır. Ancak nüfusun %5'den azı tarımda çalışmaktadır. Özellikle hayvancılık (besi ve süt), et ve yumurta sektörü üretimde %53 pay ile önde gelmektedir. Bunu süs bitkileri de dahil olmak üzere bahçecilik sektörü takip etmektedir. Üretim entansif olarak ve ileri teknolojilerle yapılmaktadır. Genetik mühendislik, çapraz gübreleme, melezleme teknikleri konusunda çalışmalar yapılmaktadır. 1990'lı yıllarda bu yana hızla gelişen bir konu da organik üretimdir.

Tarımsal üretiminin büyük bölümünü ihraç eden Hollanda, tarım ve bahçecilik-çiçekçilik ürünlerinin ihracatında Avrupa'da birinci, dünyada üçüncüdür. Dünyanın sayılı çokuluslu şirketlerinde biri olan Unilever'in merkezi Hollanda'da bulunmaktadır. Bira üretiminde dünyaca ünlü marka Heineken bugün 170 ülkede aktif durumdadır (Uğurlu, 2004).

Hollanda'daki büyük süpermarket zincirleri ve Avrupaya gıda tedarik eden toptan alımcılar, bütün dünyadaki yaygın ağları ile uygun kalite ve fiyattaki ürünleri hangi ülke uygunsu orada kendi markaları ile üretirmekte ve ambalajlatmaktadırlar, duruma göre paketlemenin nihai ülkede yapılması da olabilmektedir Bu nedenle çok spesifik ve özgün olanlar dışında Türk gıda ürünlerinde, küçük ve orta ölçekli firmalar markalı ihracattan çok Hollandalı ithalatlara uygun kalite ve fiyat avantajını sağlayarak üretim-ihracat yapmaktadırlar. Hollandalı firmalar ile işbirliğine giderek Türkiye'de kurutulmuş domates vb.sebzeler ve kuru meyveler ile mantar, çiçek yetiştirerek Hollanda ve Avrupa pazarlarında pazarlanması amacıyla gerek Hollandalı gerekse Türk girişimcilerin projeleri bulunmaktadır (Anonim, 2008g).

Hollanda dünyada en büyük kesme çiçek üretisi ülke konumundadır. Hollanda'yı önemli kılan diğer önemli bir faktör, kimya, ileri teknolojik yenilikçi malzemeler, gıda, çiçekçilik, yaşam bilimleri, sağlık, su yönetimi ve denizcilik, ar-ge ve finansal hizmetler

sektörlerinde şirketlerin ve araştırma kurumlarının kümelenmelerinin varlığıdır. Üretimin çoğu firmalar tarafından yapılmaktadır. 1995-2005 yılları arasında hem sera, hem de açık arazide çiçek üreticisi firma sayısı azalırken firma başına arazi 1 hektarın üzerine çıkmıştır (Çizelge 7.5).

Çizelge 7.2 Hollanda'nın kesme çiçek üretim alanları ve üretici firma sayısı

Yıl	Sera			Açık Arazi		
	Arazi (hektar)	Üretici firma sayısı	Firma başına arazi	Arazi (hektar)	Üretici firma sayısı	Firma başına arazi
1995	3.668	4.889	0.75	1.977	2.863	0.69
1996	3.682	4.690	0.79	1.958	2.760	0.71
1997	3.646	4.530	0.80	1.990	2.548	0.78
1998	3.640	4.334	0.84	2.080	2.477	0.84
1999	3.757	4.242	0.89	2.248	2.359	0.95
2000	3.727	4.112	0.91	2.369	2.169	1.09
2001	3.606	3.788	0.95	2.221	2.030	1.09
2002	3.578	3.576	1.00	2.517	1.900	1.32
2003	3.499	3.454	1.01	2.471	-	-
2004	3.427	3.255	1.04	2.405	-	-
2005	3.250	3.026	1.07	2.435	-	-

Kaynak: Hollanda Çiçek Konseyi (2006)

Aşağıda Hollanda'nın başlıca kesme çiçek üretici firmaları ve ana ürünleri verilmiştir (Anonim, 2006a):

- Lansbergen (Gerbera): www.lansbergen.com
- Zuurbier (Rosa/Gül): www.zuurbierrozen.com
- Weerdenburg (Cymbidium Orchids/krizantem): www.weerdenburg.com
- A.P. Van der Voort (Lilium/Lilyum): www.apvandervoort.nl
- Bouman (Anthurium): www.bouman-anthuriums.nl

- Moerman (Lilium/Lilyum): www.moermanlilium.nl

Hollandalı üreticiler gittikçe artan şekilde üretici birliklerine üye olmaktadır. Bazı önemli üretici birlikleri şunlardır (Anonim, 2007d):

- Dutch United Group: <http://www.dutchunitedgroup.nl>
- Holland Combi Roses: <http://www.hollandcombiroses.nl>
- Santiteam: <http://www.santiteam.nl>
- Unicum Freesia: <http://www.unicumfreesia.nl>

Söz konusu birliklere çeşitli üretim koşullarını sağlayan üretici firmalar üyedirler. Örneğin Dutch United Group birliğine 18 üretici firma üyedir.

Hollanda’da taze meyve-sebze sektöründe 1998 yılından itibaren, ticaret yapan bazı firmalar, “The Greenery” adlı pazarlama ve satış organizasyonu ile birleşmişlerdir. Bu şekilde ürün akışı, çok sayıda mezar yerine tek bir merkezden idare edilmektedir. Bu yöntemle müşterilere, talep ettikleri her türlü meyve ve sebze tüm yıl boyunca istedikleri zaman temin edilebilmektedir. 1.6 milyar Euro cirosu bulunan ve yaklaşık 2200 kişi çalıştıran Greenery firması, sebze ve meyve sektöründe Avrupa’nın en önemli kuruluşudur. İstihdam edilen 2200 kişinin 1800’ü Hollanda’da, 400’ü ise Belçika, Almanya, İspanya, İtalya ve İngiltere’de çalışmaktadır. Pazar payı açısından bakıldığında, Hollanda’da son 15-20 yılda, süpermarketlerin, manavların aleyhine bir şekilde pazar paylarını arttırdıkları görülmektedir. Açık pazarların durumu ise biraz daha kötüdür. Tüketiciler, birçok malın birarada alınabilmesi nedeniyle rahatlık açısından sebze ve meyve alışverişlerini süpermarketlerden yapmayı tercih etmektedirler (Anonim, 2006a).

Norveç

Norveç istatistiklerine göre bir işletmenin tarımsal işletme olarak tanımlanabilmesi için yapılan tarımsal aktivitelerin belli bir limiti veya

eşği geçmesi gerekir. Tarımsal alanın en az 0.5 hektarının işlenmesi önemli bir koşuldur. İşletmenin tek sahipli olması vergiden muafiyeti getirmemektedir. İşletmenin sahibi vergisini ödemektedir. Borçlarından da tamamiyle sorumludur. Karı ve koca her ikisi de işletme sahibi olarak kayıtlanmak isterlerse bir ortaklık olarak kayıtlanmak zorundadırlar.

Örneğin mandıracılıkta ortak işletmeler genellikle genel bir ortaklık olarak organize edilmektedir. Böyle ortaklıklar sınırsız sorumlu bir işletme (ANS) veya sınırlı sorumlu (DA) bir işletme olarak organize edilebilir. Bu ikisi arasında ortakların alacağı risk farklıdır. Ortaklıklar vergiden muaf değildirler. İşletmenin net varlığı ve üretim fazlası ortaklar arasında dağıtmakta ve vergiyi pay sahipleri ödemektedir. Borçlar kanununa göre ortaklıklar gelir beyanını ve ortaklara dağıtılan ekonomik fazlayı ve net varlığı göstermek zorundadır. Çizelge 7.3'te 1997-2004 yılları arasında Norveç'te süt işletmelerinin sayısındaki değişim verilmektedir. Çizelgeden Norveç'te süt işletmelerindeki ortaklıklarda DA'nın en genel organizasyon şekli olduğu görülmektedir.

Çizelge 7.3 Norveç'te süt çiftliklerinin sayısı ve sütçülükte ortak işletmeler, 1997-2004

Yıl	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Mandıralar	24292	23800	22659	20734	19817	18503	17471	16618
Ortak işletme*	216	265	379	488	649	811	988	1142
ANS						238	142	185
DA						538	834	945

*: mandıraların toplam sayısı içine dahil edilmiştir.

ANS: Sınırsız Sorumlu Ortaklık, DA: Sınırlı Sorumlu Ortaklık

Kaynak: Hegrenes and Snellingen Bye, 2005

Norveç tarımında çok az sayıda anonim şirket vardır ve bunların sahipleri de genellikle hissedarlarıdır (Hegrenes and Snellingen Bye, 2005).

Belçika

Belçika'nın Flaman Bölgesi, Belçika'nın üç federal bölgesinden biridir. Flaman tarımında diğer batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi çoğu tarım işletmesi tek sahipli tarım işletmeleridir. Bu yapının sürekli bir şekilde sektör dışına akan yüksek sermaye, başarısızlık halinde kişisel sorumluluk veya finansal problem, fazla iş baskısı, mali sıkıntılar vb. şekilde bir çok kısıtları bulunmaktadır. Alternatif iş yönetim yapıları, mali, ailevi ve özel araziler açısından avantajlara sahip olmasına rağmen Flaman'da ortaklık payı sadece %7 civarındadır. Çiftçilerin sadece belli bir kısmı farklı yapıların olduğunu bilmektedir. Alternatif iş yönetim yapılarının avantajlarına rağmen tek sahipli yapının devam ettiği gözlenmektedir (Calus and Huylenbroeck, 2005).

Sınırlı sorumlu özel şirketler ve tarım şirketleri gibi tüzel yapılar hem mali ve ailevi, hem de özel argümanlar açısından Flaman tarım sektörü için avantajlara sahiptir. Flaman tarımındaki en önemli ortaklık yapıları tarımsal şirketler ve sınırlı sorumlu özel şirketlerdir. Genellikle ortaklıklar, (tarım ve hayvancılıktaki gibi) yüksek bilgi ve beceri gerektiren alanlardaki en genel organizasyon şeklidir. Tek sahiplik ve ortaklıklar arasındaki farklar mali, ailevi ve arazi konularında olmaktadır (Calus and Huylenbroeck, 2005).

- Toprak maliyeti açısından en önemli fark vergi sistemidir. Ortaklıklar sabit bir vergi oranına sahiptir. Bu durum, tek sahiplik için olan dereceli vergi oranına göre büyük şirketler için avantajlıdır. Kâr ve zararlar diğer mali yıla aktarılabilir. Şirket kârdan kalanı yatırım için kullanabilir. Tarımsal desteklerin (sübvansiyon) vergi oranları üzerinde indirim etkisi yoktur ve ayrıca tarımsal şirketler hariç muhasebe zorunludur.
- İşletme yöneticisinin ölümünden sonra parçalanma olmasın diye aile arazilerinde işletmenin devamı için bir koruyucu vardır. Çünkü arazinin tüm varislere parsellenmesiyle işletmenin bölünmesi olasıdır. Buna

karşın ortaklıklarda hisselerin serbest aktarılması sınırlıdır ve ortaklar işbirliği yapabilir.

- Arazi konusunda tek sahiplik ve ortaklık arasındaki fark sorumluluklarda bulunmaktadır. Tek sahiplikte hem özel, hem de şirket mülkiyetinin sınırsız sorumluluğu bulunmaktadır. Tarımsal şirketlerde sınırsız sorumlu olan aktif ortak hariç diğer ortaklar mülkiyet üzerinde sınırlı sorumludurlar.

Tarım şirketi sınırlı sorumlu özel şirketlere nazaran daha az katı bir ortaklık şeklidir. Fakat mali ve mülkiyet açısından da daha az avantajı vardır. Sınırlı sorumlu özel şirketlerde ortaklar sadece şirket varlıklarından sorumludur. Sermaye kuruluş aşamasında yatırılır ve serbest pazarlanabilir hisse yoktur. Bu yöntem şirket ortaklarının onayı olmaksızın hisselerin dışarıya aktarımını önlemektedir. Tarımsal şirket ise tarım ve hayvancılıkta yönetim amaçları için çok özel bir organizasyon yapısıdır. Bir tarım şirketi ortak sayısı üçten az ise veya sermayesi 30.950 Euro'nun altında ise kişisel gelir vergisine tabidir. Diğer durumlarda şirket kişisel gelir vergisini veya şirket vergisini ödemeyi seçebilmektedir.

Bölgede yapılan bir araştırma sonuçlarına göre alternatif iş yönetim yapılarına karşı tutum farklı yönetim yapıları hakkındaki bilgi düzeyi ile ilişkilidir. Tek sahipli işletme yapısındaki üreticilerin farklı yönetim yapılarına ilişkin bilgileri diğer işletme yapılarındaki üreticilere göre daha düşüktür. Hatta kendi işletmelerinin yasal yapısını bilenlerin sayısı sınırlıdır. Sınırlı sorumlu özel şirketlerdeki bilgi seviyesi diğerlerine göre daha yüksektir. Tarım şirketlerinin kendi yönetim yapıları hakkındaki bilgileri yüksektir. Fakat sınırlı sorumlu özel şirketlerin aksine diğer yasal şekillere ilişkin bilgileri düşüktür. Çalışma farklı çiftçilik sistemleri hakkında geniş bilgiye sahip olan sadece sınırlı bir çiftçi grubu olduğunu göstermektedir (Calus and Huylenbroeck, 2005).

Slovakya

Slovakya’da tarımsal işletmeler kooperatifler, devlete ait şirketler, iş ortaklıkları ve şahıslara ait tarımsal girişimleri kapsamaktadır. Yeni ekonomik koşullar altında toplam işletme ortalamalarında düşüş ve toprak sahiplerinin yasal yapısında değişmeler olmuştur. Yapılan bir çalışmada Devlet çiftliklerinin özelleştirilmesiyle Slovakya’da devlete ait işletme sayısında önemli düşüş gözleendiği; 1990’da %15.15 iken 2002’de %0.81’e düştüğü, yine aynı periyotta kooperatiflerin payının %69.07’den %53.77’ye gerilediği, tarım toprakları üzerinde kurulan ortak organizasyonlar içerisinde sınırlı sorumlu şirketlerin en yüksek paya sahip olduğu belirtilmektedir (Buday, 2004). Yapılan çalışmaya göre 2005 yılında toplam Agri-food sector (AFC) şirketlerinin içinde tarım ortaklıklarının payı %20.59 olmuştur. 1990-1991 yıllarındaki ilk stabilizasyondan sonra kooperatiflerin sayısında azalma olmuş ve 2000-2002 yıllarında da düşüş devam etmiştir Kooperatiflerin sayılarındaki azalışa oranla ortalama arazi büyüklüklerinde de düşüş gözlenmiş, kooperatiflerin azalışıyla tarım topraklarını ortaklıklar ve şahıslar almıştır. 1990-2002 yılları arasında şirket organizasyonlarının sayısı %100.18’a kadar artmış, en yüksek gelişme sınırlı sorumlu şirket (limited şirket) ve anonim şirketlerde (joint stock company) olmuştur. Buna karşın kamuya ait şirketlerin sayısında önemli bir düşüş meydana gelmiştir. 2000-2002 yılları arasında tarım şirketleri ve şahıslara ait girişimlerin sayısında 493 düşüş olurken aynı yıllarda bu girişimlerin kullandığı toplam tarım alanında 20.838 hektarlık bir artış olmuştur. Kullanılan ortalama tarım alanında da 24 hektarlık bir artış gözlenmiştir. Verilen sayılar içerisinde şirketlerin kullandığı toplam alan 3265 hektar artarken şahısların kullandığı alan 17573 hektar artmıştır. Yine şirketlerin kullandığı ortalama alanda 51 hektar artış olurken, şahısların kullandığı ortalama alanda 7 hektarlık bir artış meydana gelmiştir (Buday, 2004).

Ukrayna

Ukrayna'da fazla sayıda çok büyük şirket (ÇBŞ) (Super large companies) bulunmaktadır. ÇBŞ'lerin sahip olduğu tarım toprakları onbinlerce hektardan fazladır. ÇBŞ'ler birkaç köyün de içinde bulunduğu bazı kırsal bölgelere sahiptirler. ÇBŞ'nin karşısı olarak kırsal alan sakinlerinin sahip olduğu aile arazileri mevcuttur. Böyle arazilerin ortalama büyüklüğü 1 hektardır. Ukrayna'da bu şekilde 6 milyon üzerinde aile arazisi vardır. Bunlar toplam tarımsal üretimin büyük bir kısmını üretirler (Pugachov and Pugachov, 2007).

2005 yılı istatistiklerine göre Ukrayna'da 8366 tarım şirketi mevcuttur. Şirketlerin 471'i 5000 hektardan fazla araziye sahipken, 59'u 10000 hektardan fazla araziye sahiptirler. 2001 yılı verileri ve 2005 yılı verileri karşılaştırıldığında şirket sayısında ve şirketlerin sahip olduğu arazi miktarında artış olduğu kaydedilmiştir (Çizelge 7.2).

Çizelge 7.4 Ukrayna'da 2001 ve 2005 yılları arasında kullanılan alan bakımından tarım şirketlerinin yapısındaki değişimler

Arazi büyüklüğüne göre şirket grupları (bin hektar)	2001		2005	
	Gruptaki şirket sayısı	Bir şirketin ortalama büyük. (hektar)	Gruptaki şirket sayısı	Bir şirketin ortalama büyük. (hektar)
5.00 den az	11802	1620	7895	1585
5.01-10.00	497	3142	412	6436
10.01 den büyük	41	16538	59	18482
Toplam	12340	1859	8366	1943

Kaynak: Pugachov and Pugachov, 2007

Çizelgeden de görüldüğü gibi şirket sayısındaki azalışa rağmen ortalama arazi büyüklüğü artmıştır. 10.000 hektar dan büyük araziye sahip şirket sayısı yaklaşık %43.9 artmış (18 şirket), ortalama arazi büyüklüğü ise 16500'den 18500'e çıkmıştır.

ÇBŞ'ler Ukrayna'da 17 bölgede bulunmaktadır. Bu da tüm bölgelerin %68'ine karşılık gelmektedir. ÇBŞ'lerin az olduğu bölgeler ormanlık bölgelerdir. Yoğunlaştığı bölgeler ise geniş tarlaların bulunduğu bölgelerdir. Ukrayna'da ÇBŞ'ler iki şekilde kurulmaktadır. Birincisi eski kollektif çiftliklerin çoğalmasıyla, ikincisi ise ticari veya endüstriyel girişimlerde tarımsal şubelerin de açılmasıyla oluşmuştur. ÇBŞ'lerde 1 ila 5 bin arasında kişi yaşamaktadır. Bir ÇBŞ'de ortalama 731 kişi çalışmaktadır. Bu da Ukrayna'daki tarımsal girişimlerdekinden ortalama 7.7 kat daha büyüktür. ÇBŞ işçilerinin ortalama %65'i ürün yetiştirmeyle görevlidir. Bazı ÇBŞ'lerde hayvan yetiştiriciliği ile de görevlidirler. Ukrayna'da yoğunluk bitkisel üretim üzerinedir (Pugachov and Pugachov, 2007).

Rusya

Rusya'da başlıca tarım üreticileri bir yanda büyük ve çok büyük şirket çiftlikleriyken, diğer yanda küçük veya çok küçük aile işletmeleridir. "Küçük tarımsal işletme" terimi hem bireysel ve aile çiftliklerini, hem de sürekli işçi sayısı 60'a kadar olan küçük tarımsal girişimleri ifade etmektedir. Diğer bütün tarımsal girişimler (corporate farms: tarım şirketleri) "büyük tarımsal işletmeler" terimiyle ifade edilmektedir (Uzun, 2005).

Rusya'da yaklaşık 24.000 büyük tarım şirketi mevcuttur. Bu tarım şirketleri joint stock company (anonim şirketler), sınırlı sorumlu şirketler (limited şirketler), tarım kooperatifleri ve ortaklıklar olarak örgütlenmektedir. Yasal olarak bunların çoğu özel tarım üreticisidir ve 3000 den daha azı devlet çiftliği olarak kalmıştır. Ülkede tarım topraklarının %80'ini tarım şirketleri kontrol etmektedir. Her çiftlik, ortalama 6000 hektar toprağa ve 150'nin üstünde işçiye sahiptir (Uzun, 2005). Şirketlerde kullanılan arazi minimum 124.6 hektardan

oluşmaktadır. Diğer üreticiler tarafından kullanılan arazi ise 34.2 hektardan oluşmaktadır (Shagaida, 2007).

Rusya'da tarımsal reformlar 1991'de başlamış olmasına karşın kurumsal ve yasal şekiller henüz istikrarlı hale gelmemiştir. Reformun başlangıç aşamalarında en popüler şekiller sınırlı sorumlu ortaklıklar ve sahipleri yüzlerce resmi kolhoz üyelerinin arasından ayrılan kapalı anonim şirketler olmuştur. 1990'ların ortalarında bu ilk tarım şirketlerinin çoğu yeniden üretici şekillerinden en az verimli olanı olmasına rağmen tarımsal üretim kooperatifleri gibi şekillenmişlerdir. Çünkü yeni kanunlar geleneksel şirket şekillerindeki ortak sayısını 50 ile sınırlamıştı. Fakat son zamanlarda tersine bir eğilim görülmektedir. Limited ve anonim şirketler nispeten az sayıda hissedarlarıyla sağladıkları sıkı yönetimleri sayesinde yaşamlarını sürdürürken tarımsal üretim kooperatifleri verimsizliklerinden dolayı yok olmaktadır (Uzun, 2005).

Etkin örgütsel değişimlerin paralelinde tarım şirketlerinde hızlı mülkiyet birleşimi görülmektedir. Tarımsal şirketlerde üretim gittikçe yoğunlaştırılmaktadır. 2002'de "en iyi performans gösterenler" ("best performers) olarak sınıflandırılan tarım şirketlerinin dörtte biri satışların %55'ini, zarar edenler ise %5'ini gerçekleştirmişlerdir. Agrofirma (tarım firmaları) ve agroholding (tarım çiftlikleri) gibi çok büyük çiftlikler oluşmaya başlamıştır. Bu devlerin her biri 10 hatta 100 binlerce hektar tarım topraklarını ve onbinlerce ücretli tarım işçisini kontrol etmektedir (Rylko and Jolly, 2005; Uzun, 2005). Diğer yandan da önemli sayıda tarım şirketi küçük işletmelere dönüşmektedir. Tarım şirketlerinin tasfiye işlemleri daha hızlı olmaktadır. Kaynakların yeni kullanıcıları ve sahipleri genellikle bireysel kişiler değil diğer tarım şirketleri olmaktadır.

Birçok Rus bilim adamı ve politikacısına göre tarım şirketi ve mülk arazi işleyen aile işletmelerinin gelişmeleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Gelişmiş bir tarım şirketinin varlığı aynı bölgede yüksek düzeyli gelişmiş aile işletmelerinin olduğunu gösterir. Aile işletmelerinin tarım

şirketlerinin girdi ve hizmet desteğine güvendiği ve onlarsız var olamayacağı iddia edilmektedir. Bütün bu hizmetleri aile işletmelerine sağlayabilmek için tarım şirketlerinin de yeterince kârlı ve verimli olması gerektiği savunulmaktadır.

1990'lar boyunca aile arazilerinin toprakları iki katına çıkmış ve bugün 8.6 milyon hektara ulaşmıştır. Şirket çiftliklerinin pazardaki rolü belirgin bir şekilde azalmıştır. 1990 ve 2002 yılları arasında çok büyük ve orta büyüklükteki tarım işletmelerinin işçi sayısı 8.3 milyondan 3.8 milyona düşerken ticari tarımla meşgul olan küçük işletmelerin işçi sayısı 1.4 milyondan 3.9 milyona yükselmiştir. Buna ek olarak hemen hemen 10 milyon işçi ise küçük geçimlik çiftliklerde çalışmaktadır. Öyle ki küçük tarımsal işletmelerindeki gerçek işçi sayısı büyük tarımsal işletmelerdeki işçi sayısından 3.6 kat daha büyük olmuştur. Resmi istatistiklere göre 1990-2002 yılları arasında tarım şirketleri tarafından kullanılan toprak 209.8 hektardan 150.4 hektara düşmüştür. Bu düşüş yaklaşık %30 civarındadır. Aile sektörünün kullandığı toprak miktarı ise yaklaşık 20 kat artarak 2003 yılı başlarında 44 milyon hektara ulaşmıştır. Bu miktar belediyeye ait (8 milyon hektar) alanları ve kırsal kesim tarafından resmi olmadan kullanılan tarım şirketlerindeki toprakları kapsamamaktadır. 1990-2002 yılları arasında aile sektörünün tarımsal çıktısı %30 artarken, tarım şirketlerinin çıktısı 2.3 kat azalmıştır (Uzun, 2005).

Farklı örgütsel şekillerde bulunan tarım üreticileri gittikçe alanlarında uzmanlaşmaktadır. Tarım şirketleri tahıl ve endüstriyel ürünlerde baskınken, aile işletmelerinin ürettiği başlıca ürünler patates, sebzeler ve meyvelerden oluşmaktadır. Hayvancılıkta da aile işletmelerinin payı artmaktadır.

1990'ların başında, Rusya'daki bütün bölgeler benzer şekilde iki tip çiftlik yapısına sahiptir. Bunlardan ağırlıklı olanı büyük tarım şirketleri ve aile işletmelerinin küçük toprak hisseleriydi. 1990'lar boyunca bütün bölgeler aynı değişim çizgisini takip etmişlerdir. Tarımsal üretimde ve

toprak büyüklüğünde tarım şirketlerinin payı azalırken aile sektörünün payı artmıştır. Fakat bölgeler arasında çeşitli değişim oranları oluşmuştur. Sonuç olarak 10 yıldan fazla olan değişimden sonra farklı bölgelerde farklı tarımsal yapılar oluşmuştur.

Bölgesel tarımsal yapı üç tipte incelenebilir: Şirketler, karma olanlar ve bireysel girişimler. Tarımsal üretimin %50'den fazlasını karşılayan şirket çiftliklerinin bölgeleri şirketsel bir tarımsal yapı olarak nitelenmektedir. Çıktıların %70'den fazlasını üreten bireysel çiftliklerin bölgeleri (buralarda tarım şirketleri üretimin %30 veya daha azını karşılamaktadır) bireyselleşen tarım yapısıyla nitelenmektedir. Diğer bölgeler ise karma tarımsal yapı olarak nitelenmektedir. Bu bölgelerde tarım şirketleri üretimi %30 ile %50 arasında karşılamaktadır. Tarım şirketleri 77 bölgenin sadece yedisinde baskın durumdadır. Buralarda tarımsal üretimin %60'dan fazlası büyük tarım şirketleri tarafından karşılanmaktadır. Bireyselleşmiş tarım 26 bölgede gözlenmektedir. Burada bireysel işletmeler tarımsal üretimin %77'sini üretirken tarım şirketlerinin payı %23 daha düşüktür.

Desteklerden bütün tarım şirketleri eşit olarak yararlanamamaktadır. Birçok ülke tek bir çiftliğin (işletmenin) hükümetten alabileceği yardım miktarını sınırlamaktadır. ABD'nde bir çiftlik hükümetten 50.000 \$'dan fazla alamamaktadır. Böylece büyük şirketler çok büyük destekleri alamamaktadır. Rusya'da böyle bir sınırlama yoktur. Sonuç olarak Rusya tarım bütçesi büyük işletmelerin faydalanması için kullanılırken, ABD bütçesi esasen küçük işletmeleri desteklemektedir. ABD'nde 26.500 çok büyük çiftlik satışlarının %42'sini karşılarken bütün tarım programındaki devlet desteklerinin %8'ini almaktadırlar. Buna karşın Rusya'da brüt tarımsal üretimin yaklaşık %40'ını karşılayan benzer şekildeki 24.300 tarım şirketi devlet yardımlarının hemen hemen %100'ünü almaktadır (çoğu köylü çiftlikleri ve ticari aile işletmeleri hiçbir destek almamaktadır) (Uzun, 2005).

Kırgızistan

Bilindiği üzere Kırgızistan 1991 yılında SSCB'den ayrılmıştır. Serbest piyasa ekonomisi modelini seçerek hızla özelleştirme çalışmalarına başlamıştır. Tarım sektöründe muhtelif bitki, pamuk üretimi yapan, endüstriyel ürünler üreten işletmeler yer almaktadır. Bu işletmelerin %42.57'si 1991-2000 döneminde özelleştirilmiş olup, %57.43'ü ise hala kamu mülkiyeti altında bulunmaktadır (Çetinkaya ve Joldoshev, 2008).

Tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin %48.90'u işletme çalışanlarına dolaysız satış yöntemi ile, %9.89'u özel bireylere dolaysız satış yöntemi ile satılırken %35.44'ü anonim şirkete dönüştürülmüştür. Dönüştürülürken %9.41'i işletme çalışanlarına dolaysız satış yöntemi ile satılmıştır (Çetinkaya ve Joldoshev, 2008).

Özbekistan

Özbekistan Ekonomisi büyük oranda tarımsal üretime dayalı bir yapıya sahiptir. Toplam üretimin yaklaşık %40'ı bu sektörde gerçekleştirilmektedir. Tarım sektöründe temel ürün pamuk üretimi olup toplam tarımsal üretimin yaklaşık %40'ını teşkil etmektedir. Bugün, dünyadaki dördüncü büyük pamuk üreticisi ve ikinci büyük pamuk ihracatçısı ülke konumundadır (Anonim, 2008d).

1990'ların başında ülkede tarımsal üretim devlet işletmeleri ve kooperatifler tarafından gerçekleştirilirken, 1999 yılından itibaren büyük ölçekli devlet işletmelerinin özelleştirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Bu özelleştirme kolhoz ve sovhozların arazilerini şirketlere ve çiftçilere dağıtmak şeklinde olmaktadır. Şirketten kasıt bir sermaye ortaklığı değil çok sayıda insanın emeğini birleştirdiği kooperatif tarzı bir kuruluştur. Çiftçiye ve şirkete verilen topraklar mülkiyeti değil kullanım hakkını ifade etmektedir. Ayrıca vermiş olduğu toprağa hangi ürünün ekileceğini

ve ne kadarının devlete verilmesi gerektiğini devlet belirlemektedir. 1 Ocak 2008 tarihi itibarıyla çiftçi şirketlerinin sayısı 281.000'e ulaşmıştır. Bu rakam, tüm sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin %60'ını teşkil etmektedir. Toprak dağıtılan çiftçi sayısı ise 217 bini bulmuştur. Çiftçilere toplam 5.788 bin hektar toprak dağıtılmış ve ortalama her çiftçiye 26.7 hektar yer verilmiştir (Anonim, 2008d).

İsrail

İsrail tarımının temel birimini kibbutzlar teşkil etmektedir. Kibbutz, bir kollektif üretim teşkilatıdır. Kibbutz, kollektif çiftlikler biçiminde teşkilatlanmış olmasına rağmen kooperatif şeklinde birimleri de vardır. Bu birimlere Moşavim (Moshav) denir. Tarım bu teşkilatlar tarafından yapılmaktadır. İsrail toplam işgücünün %6.5'u tarım sektöründe çalışmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uygulamaya başlayan Kibbutz, İsrail'e özgü bir çeşit çiftliktir. Gelirleri büyük ölçüde tarımsal üretime dayanmaktadır. Elde edilen tüm gelir Kibbutz çalışanları tarafından eşit şekilde paylaşılmaktadır.

İsrail'de tarım sektöründeki istihdamda tespit edilen iki temel unsur mevcuttur. Bunlardan ilki, kendi toprağını işleyen çiftçilerin sayısındaki azalma, diğeri ise kooperatif yapılanmalardaki artıştır (2000 yılında bu durumda bir ölçüde değişiklik olmuştur). Kooperatif yapılanmalardaki artış aynı zamanda emek yoğun tarımdan teknoloji yoğun tarıma geçilmesini de beraberinde getirmektedir. Bununla beraber, kooperatif düzende çalışmaya geçilmesi ve büyük çaplı tarım üretimi yapan firmaların kurulması, İsrail'de tarım sektöründe çalışacak ücretli işçi talebini de arttırmaktadır. İsrail'de 126 tarım şirketi mevcuttur (www.science.co.il/Agriculture-Companies.asp).

İsrail, tarım sektöründeki istihdamda, son on yılda önemli yapısal değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde kendi çiftliğinde çalışanların sayısında azalma yaşanırken ücretli tarım işçilerinin sayısında artış

görülmüştür. Aynı dönem itibariyle gelirleri değerlendirildiğinde ise, her geçen yıl gelirler arasındaki makasın kapandığı ve 1999 yılında kendi çiftliğinde çalışanların ücretlilere nazaran sadece %5'lik bir gelir avantajı olduğu görülmektedir(Anonim, 2002).

Kuruluşundan sonraki ilk yıllarda İsrail'de emek yoğun bir faaliyet gösterilirken, geçen 20-30 yıllık süre zarfında; yüksek teknolojinin tarıma adaptasyonu, tarımsal makina kullanımının giderek yoğunlaşması/yaygınlaşması ve sürdürülen AR-GE faaliyetlerine bağlı olarak yeni üretim yöntem ve tekniklerinin tespiti ile İsrail tarımı uluslararası pazarlarda kabul gören bir yapı kazanmıştır (Anonim, 2002).

Aşağıda çeşitli ülkelerden farklı faaliyet alanlarında üretim yapan başarılı şirketlerden örnekler verilmiştir.

Sun World Uluslararası Tarım Şirketi (Sun World International, LLC)

Kaliforniya'da 1976 yılında taze sebze ve meyve ambalajcısı ve satıcısı olarak kurulmuştur. Sözkonusu sebze ve meyveler: havuç, kıvırcık salata, kuşkonmaz, taze soğan, tatlı mısır, kiraz, kantalup kavunu (üstünde dilim çizgileri bulunan tatlı küçük kavun), turunçgil, hurma ve çilektir. 1980'lerin başlarında Sun World Orange'ın Irvine Range bölgesinde kendi çiftlik ve paketleme faaliyetlerini genişletmeye başlamıştır. Bazı bölgelerin kuşkonmaz, çilek, portakal ve avakado üretimini yürütmektedir. 1980'lerin ortalarında yetiştirme, paketleme ve pazarlamaya birde sebze işlemeyi dahil etmiştir. Büyük ve özel markalı bir meyve koleksiyonu yetiştirip pazarlamıştır. 1983'te tatlı kırmızı biber, 1988'de çekirdeksiz karpuz, 1990'da asma domates ve 1992'de Black Diamond eriğini pazara sunmuştur (www.sun-world.com).

Şirket dünyanın en büyük meyve geliştirme programına sahiptir. Güney ve Orta Kaliforniya'da büyük çiftliklere ve paketleme fabrikalarına sahiptir. Hızla gelişen tarımsal sanayide bir lider olan Sun

World geliştirdiği tat, renk, mevsimsellik özelliği ve bütün kaliteli meyve ve sebzeleriyle, benzersiz üretim çeşitleriyle yetiştirme ve tanıtımda belirgin bir güce sahiptir. Şirket yaklaşık 900 daimi işçiye sahiptir. En fazla 7500 mevsimlik işçiye ulaşmaktadır. Orta ve Güney Kaliforniya'da başlıca tarım bölgelerinde bulunan Sun World sahip olduğu bu coğrafi farklılıkla müşterilerine her mevsim taze sebze-meyve sağlamaktadır. Őili, Güney Afrika ve Meksika'daki ortaklarıyla Sun World Stanfruit, üzüm, biber ve kavun üretimini kış boyunca sürdürmektedir (www.sun-world.com).

Avustralya Tarım Şirketi (Australian Agricultural Company)

Avustralya'da 1824 yılında kurulmuş ve devam eden en eski şirkettir. Dünya'daki en büyük sığır yetiştiricilerinden biridir. Halen 24 sığır besleme istasyonu ve 2 işleme ünitesi mevcuttur. 7 milyon hektarlık bir alandan sorumludurlar. Bu da Avustralya topraklarının yaklaşık %1.2' sine karşılık gelmektedir. 500 personeliyle Avustralya'nın en büyük kesimlik sığır (beef cattle) yetiştiren şirkettir. Suni dölleme ve embriyo transferini içeren boğa besleme ünitelerinde ileri bir besleme teknolojisi kullanmaktadır. 565.000 etlik sığır bulunmaktadır. Hem yurtiçinde hem de yurtdışına et satmaktadırlar. 2001'de halka arz olmuştur. İşleme üniteleri ve diğer alanlarda çevre ödülü almıştır. Avustralya'nın bir karma besleme program lideridir (www.aaco.com.au).

Genesis Tohum Limited Şirketi (Genesis Seeds Ltd)

Genensis tohum, 1993 yılında alanında uzman kişiler tarafından kurulan İsrail tabanlı bir üretim ve araştırma şirkettir. İsrail'de kurulan şirket, sebze, bitki ve çiçek tohumu üretiminde uzmanlaşmıştır. Tüm üretim ve araştırma çalışmaları İsrail'de yapılmaktadır. Şirket 350'den fazla tohum çeşidini pazarlamaktadır. İsrail'in farklı bölgelerinde hem açık alanlarda hem de seralarda üretim yapmaktadır. İsrail'in iklim ve

toprak yönünden çeşitliliğe sahip olması şirketin hemen her tür tohumu üretmesine olanak sağlamaktadır. İsrail, Avrupa, Asya ve ABD tohum şirketleriyle stratejik satış ve pazarlama anlaşmaları yapan şirket bu sayede uluslararası pazarda söz sahibi duruma gelmiştir. Şirketin amacı ileri teknolojiler kullanarak yüksek kalitede tohum üretmek ve tohum sektöründe hem konvansiyonel hem de organik olmak üzere her alanda ürünlerini pazarlamaktır (www.genesisseeds.com).

G.T. Plante SRL

G.T. Plante SRL, kuruluşu 70'li yıllara kadar uzanan fidan ve fide üreticisi olan bir İtalyan şirkettir. Şirket sadece İtalya içinde değil tüm diğer Avrupa ülkelerine ve özellikle Türkiye ve bazı Arap ülkelerine yönelik olarak çalışmaktadır. Tüm üretim alanı 120 hektardır. 48 hektarlık açık alanda, 6 hektarlık kapalı alanda olmak üzere 54 hektarda saksıda üretim yapılmaktadır (www.europages.com.tr).

A.P. van der Voort

Hollandalı The Van der Voort ailesi geniş bir alanda yaptığı üretimiyle 1952'den bu yana tarım üreticisi bir ailedir. Aile uzun yıllar boyunca üzüm, sebze ve çiçek soğanı üretimi yapmıştır. 1974'te iki kardeşin ortaklığında AP van der Voort şirketine dönüşüp lilyum türü çiçek üretmeye başlamıştır. Şirketin kullandığı üretim alanı 2.2 hektardır. Zambakgiller familyasından, soğanlı bir bitki olan Lilyum Hollanda dışında talebi yüksek olan bir çiçek türüdür. Şirketin amacı modern yetiştiricilik teknolojileri kullanarak en iyi kalitede üretim yapmaktır.

Şirket A düzeyinde MPS⁽⁵⁾ çevre sertifikasına sahiptir (www.apvandervoort.nl).

Forest Hill Farm (Tasmania) Pty Ltd.

Forest Hill Avustralya'ya bağlı Tazmanya adasında organik sebze tarımı yapan bir aile şirkettir. Tazmanya sahip olduğu iklim koşulları, zengin ve lezzetli tarımsal ürünleriyle dünyaca ünlü bir adadır. Şirket Tazmanya'nın Devonport bölgesi yakınlarında kuzey batı sahilinde 146 hektarlık iki çiftliğe sahiptir. 1998 yılında üretime başlamıştır. Organik üretime ise çeşitli ürünler için aldığı sertifikalarla 2001 yılında başlamıştır. Üretilen ürünler arasında; havuç, soğan, patates, brokoli, karnabahar, lahana, sarımsak, balkabağı ve çeşitli tahıllar bulunmaktadır. Ayrıca koyun ve sığır besiciliği de yapmaktadır. 50 daimi işçisi bulunmaktadır. Şirket çok geniş bir pazar ağına sahiptir. Üretim yanı sıra paketleme ve dağıtım işlerini de kendi yapmaktadır. Perakende satışın yanı sıra süpermarketlere de satış yapmaktadır. Üretilen ürünler Avustralya'nın tüm eyaletlerine, Asya ve Avrupa ülkelerine ulaştırılmaktadır (www.foresthillfarm.com.au).

Yamada Bee Farm Corporation (Yamada Arı Çiftliği Şirketi)

Japonya'da bulunan şirket arı sütü, propolis, çeşitli bal türleri ve arı sütü katkılı kozmetik ürünleri üretmektedir. Şirket üretim ve satışına ilk olarak 1958 yılında bugünkü sahibinin babası tarafından başlamıştır. Şirketin bugünkü sahibinin kızkardeşinin doğuştan var olan kalp rahatsızlığına çözüm bulmaya çalışan baba, araştırmaları sonucu arı sütünün bu rahatsızlığa iyi geldiğini öğrenir ve kaliteli arı sütü üretmeye başlar. Zamanla diğer insanların da çeşitli sağlık problemleri için ve

⁽⁵⁾ Başta kesme çiçek olmak üzere tüm süs bitkileri sektöründe izlenebilirliği kolaylaştırmak amacıyla oluşturulan MPS, perakende ağına talepleri önceden karşılayan bir çeşit etiket olmakla beraber Avrupa Perakende Organizasyonu tarafından belirlenen kriterleri sayesinde, üreticiye yönelik iyi tarım uygulamalarını sağlayıp, daha kaliteli verimi hedeflemektedir (Anonim, 2006b).

sağlıklı yaşamaları için faydalı olan bu ürünü büyük çapta üretme kararı alır. Üretim arttıkça bal ve arısütü üretimi için, arısütü katkılı kozmetik ürünler için ve telefonla satış ve pazarlama için olmak üzere üç ayrı şirket kurulmuştur. Şirketin amacı ürettikleri ürünlerle insanların sağlıklı yaşamasına katkıda bulunmaktır. Hedefleri arasında ise kaliteli arı ürünleri kullanarak yeni ürünler geliştirmek ve pazarlamaktır (www.3838.co.jp).

Saguna Poultry Farm Limited

Hindistanda kanatlı hayvan endüstrisinde sözleşmeli tarım uygulamalarında gelişen bir potansiyel gören iki girişimci Saguna Poultry'yi kurarak Hindistan'da bu konuda öncü şirket olmuştur. 1986 yılında 200 yumurta tavuğuyla bir yetiştirme çiftliği kurmuşlardır. 1989-1990 yılları arasında yerel pazarlarda yaşanan fazla arzdan dolayı tavuk fiyatlarında düşme yaşanmıştır. Saguna mali açıdan zor durumda kalan üreticilere yardım ederek işini geliştirme fırsatı bulmuştur. Üreticilere yem ve sağlık hizmeti desteği vererek karşılığında nihayi ürün olan yumurta almaya başlamıştır. Böylece Saguna entegrasyon modeli doğmuştur. Bu model hem üreticiler hemde şirket yöneticileri için kârlı bir sistem olmuştur. Şirket bugün Hindistan'da 11 şehirde 8000 köyde 15000'den fazla üreticiyle sözleşmeli üretim yapmaktadır. Modelin etkisi ve başarı diğer şehir yöneticileri tarafından duyulduğunda kendi şehirlerindeki üreticiler için de bu modelin kurulmasını talep etmişlerdir. Hatta yurtdışından çeşitli ziyaretçiler ve resmi görevliler şirketi ziyaret ederek modeli kendi ülkelerine adapte etmişlerdir. Sözleşmeli üreticilikteki uzmanlığı ve başarısı ile Hindistan'da kanatlı endüstrisini şekillendirici bir role sahip olan Saguna ulusal ve uluslararası pazarda önemli başarılarla imza atmıştır. Bugün, Suudi Arabistan, Kuveyt, Dubai, Umman, Bahreyn, Afganistan, Katar ve Japonya gibi ülkelere dondurulmuş tavuk ihracat etmektedir (www.sugunapoultry.com).

8. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde şirket ve üretici düzeyinde elde edilen araştırma bulguları verilmiş ve değerlendirilmiştir.

8.1 Şirket Düzeyinde Elde Edilen Araştırma Bulguları

İzmir ve Antalya illerindeki tarımsal üretim şirketlerinin yetkilileri ile anket yöntemiyle yüz yüze yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler aşağıda sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Bu bölümdeki bilgiler şirket sahipleri veya kuruluş aşamasında şirkette görev alan üst düzey yetkililerle görüşülerek elde edilmiştir.

8.1.1 Şirketlerin Genel Durumu

Şirket bilgileri iller düzeyinde gruplandırılarak tek çizelge şeklinde vermeye çalışılmıştır. Aynı gruplamaya giremeyen bilgiler için ise illere göre ayrı çizelgeler kullanılmıştır. Burada şirketlerin faaliyet alanları, hukuki şekilleri, ortakların özellikleri, personel durumu gibi bilgiler yer almaktadır.

8.1.1.1 Üretim ve Faaliyet Alanları

Çizelge 8.1'de şirketler ana faaliyet alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Bazı şirketler birden fazla alanda faaliyet göstermektedir. Bunlar birbirinden çok farklı alanlar olabildiği gibi birbirini tamamlayan alanlar da olabilmektedir. Söz konusu durum çizelgeye yansıtılmamıştır. Fakat ileri bölümlerdeki değerlendirmelerde dikkate alınacaktır. Bu duruma örnek olarak Antalya'daki şirketlerden bir kısmının ana faaliyet alanı çiçek üretimi olmasına karşın şirket kuruluşundan bir süre sonra ihtiyaçtan ve büyüme isteğinden dolayı çiçek fidesi üretimine de başlamışlardır. Aynı şekilde bazı üreticiler ise sadece

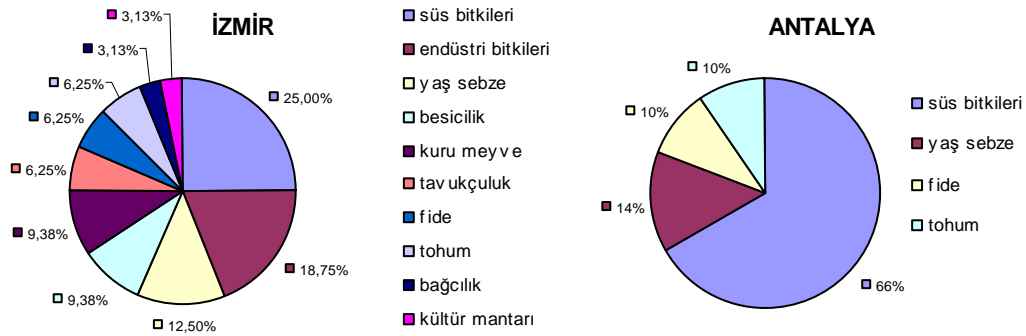
fide üretiminde bulunurken çiçek üretimine de geçmişlerdir. Diğer bir örnek ise sebzeçilikle uğraşanların sebze fidesi ve/veya sebze tohumu üretimine de başlamasıdır. Bu örnekler tarımsal üretim şirketlerinin de sanayi şirketleri gibi entegrasyona yöneldiklerini göstermektedir. Ayrıca şirketler ayrıntılı incelendiğinde; üretimin yanı sıra işleme, pazarlama, paketlenme, ihracat gibi kısımları için ihtiyaca göre ayrı şirketler kurabildikleri gibi, aynı şirket üzerinden de çeşitli birimler oluşturarak işlemlerini yapabildikleri görülmektedir.

Genel olarak incelenen şirketlerin %41.51'inin faaliyet alanını süs bitkileri oluşturmaktadır. Süs bitkilerinin içerisinde kesme çiçek, iç mekan süs bitkileri ve dış mekan süs bitkileri mevcuttur. İkinci sırada ise %13.21 ile yaş sebze gelmektedir. Yaş sebze şirketlerinin tamamına yakını serada üretim yapmaktadır (Çizelge 8.1). İzmir ilinde görüşme yapılan 32 şirketin 27'si bitkisel üretim alanında, beşi de hayvansal üretim alanında faaliyet göstermektedir. Hayvansal üretimde faaliyet alanı sadece besicilik ve tavukçuluk iken, bitkisel üretimde çeşitlilik daha fazladır. Şirket sayısı bakımından süs bitkileri %25 ile birinci sırada, endüstri bitkileri %18.75 ile ikinci sırada gelmektedir (Çizelge 8.1).

Antalya'da görüşme yapılan 21 şirketin tamamı bitkisel üretim yapmaktadır. Buradaki şirketlerin faaliyet alanları ise; süs bitkileri, yaş sebze, fide ve tohum üretimi üzerinedir. Faaliyet alanlarındaki çeşitlilik İzmir'de daha fazladır. Burada da İzmir ilinde olduğu gibi şirketler en fazla (14 şirket) süs bitkilerinde faaliyet göstermektedir (Çizelge 8.1). İllere göre incelenen şirketlerin yoğunlaştığı faaliyet alanları Grafik 8.1'de daha belirgin şekilde görülmektedir.

Çizelge 8.1 İncelenen şirketlerin faaliyet alanları

Faaliyet alanı		İzmir		Antalya		Genel	
		Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Bitkisel üretim	Süs bitkileri (kesme çiçek, iç ve dış mekan)	8	25.00	14	66.67	22	41.51
	Yaş sebze	4	12.50	3	14.29	7	13.21
	Endüstri bitkileri	6	18.75	-	-	6	11.32
	Fide (çiçek, sebze)	2	6.25	2	9.52	4	7.55
	Tohum	2	6.25	2	9.52	4	7.55
	Kuru meyve	3	9.38	-	-	3	5.66
	Bağcılık	1	3.13	-	-	1	1.89
	Kültür mantarı	1	3,13	-	-	1	1.89
	Toplam	27	84.38	21	100.00	48	90.57
Hayvansal üretim	Besicilik	3	9.38	-	-	3	5.66
	Tavukçuluk	2	6.25	-	-	2	3.77
	Toplam	5	15.63	-	-	5	9.43
Genel toplam		32	100.00	21	100.00	53	100.00

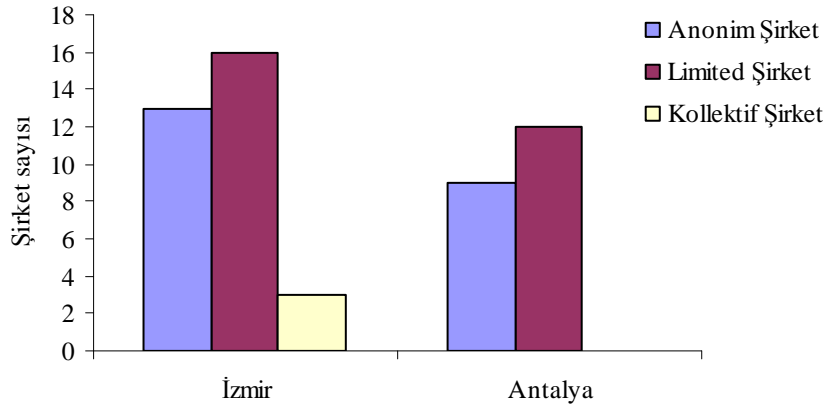
Grafik 8.1 İncelenen şirketlerin faaliyet alanlarına göre dağılımı (%)

8.1.1.2 Hukuki Yapı ve Kuruluş Tarihi

Tarımsal üretim şirketlerinin hukuki yapısı, kurulmuş ve kurulacak olan şirketlerin özelliklerini belirlemede önemli bir husustur. Çizelge 8.2 ve Grafik 8.2’de görüldüğü gibi her iki ilde de limited şirket sayısı daha fazladır. Türkiye’de tarımsal üretim şirketlerinin kuruluşlarının yakın zamanda başlaması ve henüz yeterince yaygınlaşmamış olması, limited şirket kuruluşunun daha kolay olması, daha az sermaye gerektirmesi, sadece iki ortakla kurulabiliyor olması limited şirket sayısındaki üstünlüğü açıklayabilmektedir. Ayrıca tüm sektörler itibarıyla de her yıl açılan limited şirket sayısının anonim şirket sayısından fazla olduğu görülmektedir. Örneğin 2008 yılı Kasım ayı verilerine göre açılan limited şirket sayısı 2866, anonim şirket sayısı 162 ve kolektif şirket sayısı 1 olmuştur (www.tuik.gov.tr).

Çizelge 8.2 İncelenen şirketlerin hukuki yapısı

Hukuki yapı	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Anonim Şirket	13	40.63	9	42.86	22	41.51
Limited Şirket	16	50.00	12	57.14	28	52.83
Kollektif Şirket	3	9.38	-	-	3	5.66
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

Grafik 8.2 İncelenen şirketlerin hukuki yapılarına göre dağılımı

İzmir'deki şirketlerin tamamı, Antalya'daki şirketlerin ise, tamamına yakını (20 şirket) mevcut sahipleri tarafından kurulmuştur. Sadece Antalya'daki bir şirket daha önceki sahibinden devralınmıştır. Bu sonuç söz konusu şirketlerin el değiştirmemiş ve yakın zamanda kurulmuş olduklarını göstermektedir. Bu düşünceyi şirketlerin kuruluş tarihlerinin 1980'lerin ikinci yarısından sonraki tarihlerde yoğunlaşması da desteklemektedir (Çizelge 8.3).

Çizelge 8.3 İncelenen şirketlerin kuruluş tarihine göre dağılımı

Kuruluş yılları	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
1964-1974	2	6.25	-	-	2	3.77
1975-1985	4	12.5	1	4.76	5	9.43
1986-1996	12	37.5	9	42.86	21	39.62
1997-2007	14	43.75	11	52.38	25	47.17
Toplam	32	100	21	100.00	53	100.00

8.1.1.3 Coğrafi Konumları

İzmir ilinde görüşülen şirketlerin Dikili, Bergama, Torbalı, Kemalpaşa, Balçova, Bornova, Menemen, Bayındır, Menderes, Foça, Ödemiş, Selçuk ilçeleri ve İzmir Merkez gibi çok geniş bir alana yayıldıkları görülmektedir. Antalya'daki şirketlerin ise Altınova, Merkez, Serik, Aksu, Varsak, Kadriye ilçe ve beldeleri ile Antalya Merkez'de bulunmaktadır. Antalya'da üretici şirketlerin belirli faaliyet alanlarında kurulduğu ve faaliyet alanlarına göre şirketlerin belirli bölgelerde yoğunlaştığı gözlenmiştir. Şirketlerin kuruluş yeri seçiminde etkili olan faktörler arasında genel olarak ekolojik açıdan koşulların uygun oluşu (%45.28), arazi/hayvan varlığının bu bölgede olması (%39.62), içinde bulunulan bölgeye yatırım yapma arzusu ve sektörel gelişme eğilimi (%35.85) seçenekleri ilk sıralarda gelmektedir. İller bazında bakıldığında ise İzmir'deki şirket kurucuları için en önemli faktör %46.88 ile arazi/hayvan varlığının bu bölgede olması iken, Antalya'daki şirket kurucuları için %76.19 ile ekolojik açıdan koşulların uygun oluşu en önemli faktör olmuştur (Çizelge 8.4). Bu sonuçlardan Antalya'daki girişimcilerin şirket kuruluşunda daha profesyonel bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Antalya'daki şirket yetkilileri varlıkların o bölgede olmasından çok bölgenin ekolojik koşullarının uygunluğu nedeniyle o bölgeyi seçmişlerdir. Nitekim bazı şirket yetkilileri Antalya'ya bu amaçla başka bir yerden gelip yerleştiklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 8.4 İncelenen şirketlerin buldukları bölgeyi seçmelerinde etkili olan faktörler (*)

Faktörler	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Ekolojik açıdan koşulların uygun oluşu	8	25.00	16	76.19	24	45.28
Arazi/hayvan varlığının bu bölgede olması	15	46.88	6	28.57	21	39.62
Kendi bölgesine yatırım yapma arzusu	14	43.75	5	23.81	19	35.85
Sektörel gelişme eğilimi	8	25.00	11	52.38	19	35.85
Girdi temininde kolaylık	6	18.75	-	-	6	11.32
Altyapı yatırımlarının yeterliliği (ulaşım ağları gibi)	3	9.38	2	9.52	5	9.43
Teşvik ve kredi imkanları	1	3.13	-	-	1	1.89
Yan sanayinin varlığı	1	3.13	-	-	1	1.89
Diğer	2	6.25	-	-	2	3.77
Toplam	58	-	40	-	98	-

(*) Şirket yetkililerinden birden fazla yanıt alınmıştır.

8.1.1.4 Şirket Ortakları

İncelenen şirketlerde toplam ortak sayısı 279 olup bunlardan altısı tüzel kişiliktir. Tüzel kişiliğe sahip ortakların ikisi İzmir’de, dördü Antalya’da görüşülen şirketlerde bulunmaktadır. Tüzel kişilikli ortakların tamamı anonim şirkettir. İncelenen şirketlerde %50’den fazla hisseye sahip ortakların üçü tüzel kişilikli, 12’si ise gerçek kişidir. Buna göre şirketlerin yaklaşık %72’si hisselerin çoğunluğunu tek bir ortakda toplamak yerine dağıtmayı tercih etmiştir. Tüzel kişiliğe sahip ortaklardan beşi tarım, biri turizm sektöründe faaliyet göstermektedir. Tarım sektöründe faaliyet gösteren tüzel kişilikli ortaklardan biri ortak olduğu şirketle aynı faaliyet alanında fakat başka bir ilde merkez konumundadır. Başka bir bölgedeki talebi karşılamak için farklı isim altında ama aynı faaliyet alanında bir şirket kurarak pazarlama kolaylığı

sağlanmıştır. Bir diğeri de ürünün işlendiği yan sanayi konumundadır. İncelenen şirketlerden 15'i bir holdinge veya bir gruba dahil durumdadır. Şirketlerden yedisinin bağlı buldukları holding veya grubun faaliyet alanı tarım dışı iken, sekizinin bağlı bulunduğu holding veya grup kendi faaliyet alanında ya da faaliyet alanının tamamlayıcısı, yani entegrasyonu durumundadır (Çizelge 8.5).

Çizelge 8.5 İncelenen şirketlerin ve ortakların bazı özellikleri

Özellikler	İzmir	Antalya	Toplam
Ortak sayısı	123	156	279
Tüzel kişilikli ortak sayısı	2	4	6
Gerçek kişi ortak sayısı	121	152	273
Hisselerinin %50'sinden fazlası tek kişide bulunan şirket sayısı	11	4	15
Hisselerin %50'sinden fazlasının tüzel kişilikli ortağının üzerinde olan şirket sayısı	1	2	3
Hisselerin %50'sinden fazlasının gerçek kişilikli ortağının üzerinde olan şirket sayısı	10	2	12
Bir holdinge veya gruba dahil şirket sayısı	6	9	15
Tüzel kişilikli ortağı bulunan ve bir holdinge veya gruba dahil şirket sayısı	2	4	6
Tüzel kişilikli ortağı olmayan ancak bir holdinge veya gruba dahil şirket sayısı	4	5	9

İncelenen şirketlerin şahıs ortaklarının %22.71'i (62 ortak) şirket dışında başka bir işte de çalışmaktadır (şirkette bizzat görev alanlar ve şirkette sadece hisseleri olanlar da dahil).

İncelenen şirketlerin sahip oldukları ortak sayılarına bakıldığında; ortak sayısı iki olma oranı %41.51, 3-5 arasında olma oranı ise %39.62'dir. Limited şirketler için asgari ortak sayısı iki, Anonim şirketler için beş olduğundan ve incelenen şirketlerde limited şirketlerin sayısının

fazla olmasından dolayı bu oranlar beklenen düzeydedir. Yalnız beşden fazla ortaklı şirket sayısının da (10) azımsanmayacak kadar olması tarımsal üretimde çok ortaklı şirketlerin kurulabildiğini göstermektedir (Çizelge 8.6). Çizelgeye iller bazında bakıldığında İzmir’de iki ortaklı şirketler yoğunluk gösterirken (%46.88), Antalya’da 3-5 ortaklı şirket sayısının yoğunluk gösterdiği görülmektedir (%47.62). Buna göre Antalya’da incelenen şirketlerdeki ortak sayısı İzmir’de incelenen şirketlere göre daha fazladır. Bunun nedenlerinden biri Antalya’da incelenen şirketler içinde anonim şirket oranının ve aile şirketi olmama oranının İzmir’e göre daha yüksek olmasıdır. Fakat yapılan Khi-kare testi sonucunda şirketlerin ortak sayısı bakımından iller arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$).

Çizelge 8.6 İncelenen şirketlerin ortak sayısı

Ortak sayısı	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
2	15	46.88	7	33.33	22	41.51
3-5 arası	11	34.38	10	47.62	21	39.62
5 ten fazla	6	18.75	4(*)	19.05	10	18.87
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

(*) Antalya ilinde 72 üretici ortaklı bir üretim şirketi mevcuttur.

İncelenen şirketlerde 273 olan gerçek kişi ortaklarından 253’ünün cinsiyetleri hakkında bilgi edinilebilmiştir. Edinilen bilgilere göre ortakların %83.40’ı erkek, %16.60’ı kadındır. İzmir’de incelenen şirketlerde kadın ortak oranı (%23.58), Antalya’da incelenen şirketlere nazaran (%11.56) daha yüksektir (Çizelge 8.7).

Çizelge 8.7 İncelenen şirketlerdeki ortakların cinsiyeti

Cinsiyet	İzmir		Antalya		Genel	
	Ortak sayısı	%	Ortak sayısı	%	Ortak sayısı	%
Erkek	81	76.42	130	88.44	211	83.40
Kadın	25	23.58	17	11.56	42	16.60
Toplam	106	100.00	147	100.00	253	100.00

Diğer taraftan, incelenen şirketlerde 273 gerçek kişi ortağın 184'ünün yaşları hakkında bilgi edinilebilmiştir. Edinilen bilgilere göre ortakların yaşlarının 31 ile 50 yaş arasında yoğunlaştığı görülmektedir (Çizelge 8.8). Üretici anketlerinde de üreticilerin yaşlarının 35-55 yaşları arasında (%61.67) olduğu saptanmıştır (Bölüm 8.2). Her iki grubun yoğunlaştığı yaş aralığının hemen hemen aynı olması dikkat çekicidir.

Çizelge 8.8 İncelenen şirketlerdeki ortakların yaşı

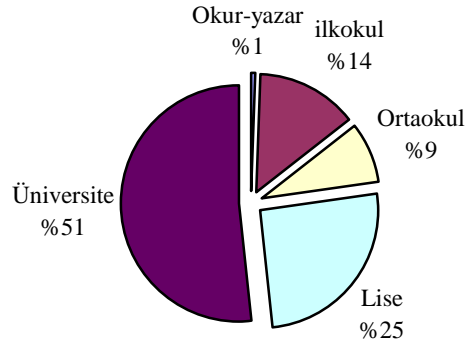
Yaş Aralığı	İzmir		Antalya		Genel	
	Ortak sayısı	%	Ortak sayısı	%	Ortak sayısı	%
20-30	12	11.5	2	2.5	14	7.61
31-40	21	20.2	38	47.5	59	32.07
41-50	36	34.6	23	28.75	59	32.07
51-60	23	22.1	7	8.75	30	16.30
61-70	6	5.8	8	10	14	7.61
71 ve üstü	6	5.8	2	2.5	8	4.35
Toplam	104	100.0	80	100	184	100.00

İncelenen şirketlerde 188 gerçek kişi ortağın eğitim durumu hakkında bilgi edinilebilmiştir. Veriler incelendiğinde ortakların eğitim

düzeylerinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Ortakların %51.60'ı üniversite mezunu, %25.53'ü ise lise mezunudur. Antalya'da incelenen şirketlerdeki üniversite mezunu ortak oranı (%71.25), İzmir'dekinden (%37.04) daha yüksektir (Çizelge 8.9, Grafik 8.3). Türkiye'de girişimcilik üzerine yapılan aynı araştırmada ise girişimcilerin üçte ikisini üniversite mezunu kişilerin oluşturduğu saptanmıştır (Çetindamar, 2002).

Çizelge 8.9 İncelenen şirketlerdeki ortakların eğitim durumu

Eğitim düzeyi	İzmir		Antalya		Genel	
	Ortak sayısı	%	Ortak sayısı	%	Ortak sayısı	%
Okur-yazar	1	0.93	-	-	1	0.53
İlkokul	19	17.59	7	8.75	26	13.83
Ortaokul	15	13.89	1	1.25	16	8.51
Lise	33	30.56	15	18.75	48	25.53
Üniversite	40	37.04	57	71.25	97	51.60
Toplam	108	100.00	80	100.00	188	100.00

Grafik 8.3 İncelenen şirketlerdeki ortakların eğitim durumunun oransal gösterimi

İncelenen şirketlerde bilgi alınabilen ve üniversite mezunu olan 73 ortağın eğitim alanlarında ise İşletme-İktisat mezunları en yüksek orana sahiptir (%35.62). Ziraat Fakültesi mezunları %23.29 oranında bir pay almaktadır. Ziraat Fakültesi mezunu olan ortakların oranı Antalya’da incelenen şirketlerde daha yüksektir. Bunların yanında Öğretmenlik, eczacılık, kamu yönetimi, avukatlık, mikrobiyoloji, fizik, su ürünleri, Amerikan Dili ve Edebiyatı, Dil Tarih ve Coğrafya Bölümü gibi alanların olduğu diğer bölüm mezunları da bulunmaktadır. Diğer Mühendislikler içerisinde ise Gıda, İnşaat, Makine, Metalurji Mühendislikleri ve Mimarlık mezunları bulunmaktadır (Çizelge 8.10).

İncelenen şirketlerde ortakları arasında tarımsal geçmişi olan şirketlerin oranı %69.81’dir. Bölgesel olarak bakıldığında ise bu oran İzmir’dekiler için %78.13 iken, Antalya’dakiler için %57.14’tür (Çizelge 8.11). Ortakları arasında tarımsal geçmişi olmayan şirketlerin oranının Antalya’da daha yüksek olması burada tarımı yatırım yapılabilecek bir sektör olarak gören girişimcilerin daha çok olduğunu gösterebilir. Ancak yapılan Khi-kare testi sonucuna göre incelenen şirketlerin ortaklarının tarımsal geçmişi olup olmaması açısından iller arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0.05$).

Çizelge 8.10 İncelenen şirketlerdeki üniversite mezunu olan ortakların eğitim alanı

Eğitim Alanı	İzmir		Antalya		Genel	
	Ortak sayısı	%	Ortak sayısı	%	Ortak sayısı	%
İşletme-İktisat	10	37.04	16	34.78	26	35.62
Ziraat Mühendisliği	4	14.81	13	28.26	17	23.29
Diğer Bölümler	9	33.33	15	32.61	24	32.88
Diğer Mühendislikler	4	14.81	2	4.35	6	8.22
Toplam	27	100.00	46	100.00	73	100.00

Çizelge 8.11 İncelenen şirketlerde ortakların tarımsal geçmişi olup olmaması durumu

Ortakların tarımla ilgisi	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Tarımsal geçmişi var	25	78.13	12	57.14	37	69.81
Tarımsal geçmişi yok	7	21.88	9	42.86	16	30.19
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

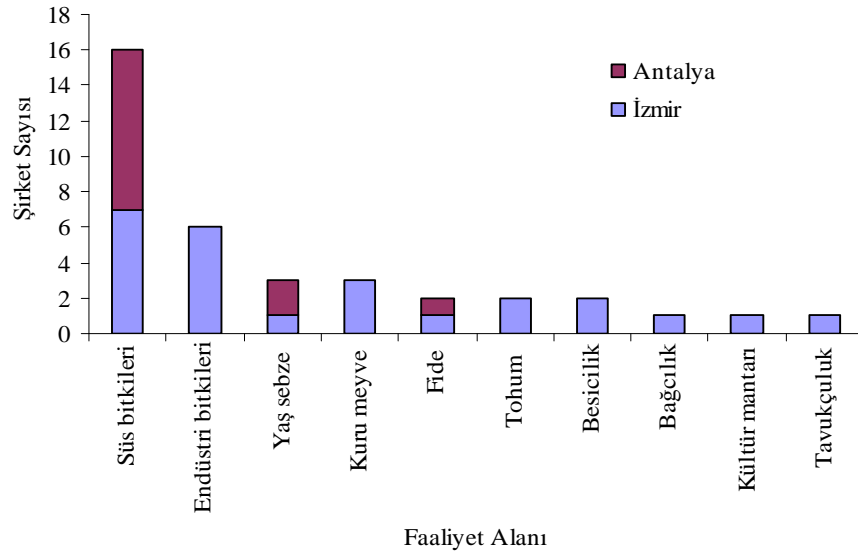
Genellikle ortakları arasında ailevi yakınlık olan şirketlere aile şirketleri denilmektedir. Buna göre incelenen şirketlerin %69.81'inin aile şirketi olduğu söylenebilir. Aile şirketi olma oranı İzmir'dekiler için %78.13, Antalya'dakiler için ise %57.14'tür (Çizelge 8.12). Toplam 37 aile şirketinin %43.24'ü süs bitkileri, %16.22'si endüstri bitkileri, %16.22'si eşit sayıda olmak üzere kuru meyve ve yaş sebze, %16.23'ü eşit sayıda olmak üzere fide, tohum ve besicilik ve %8.10'u yine eşit sayıda olmak üzere bağcılık, kültür mantarı ve tavukçuluk alanında faaliyet göstermektedirler (Grafik.8.4). Tarımsal üretim şirketlerinin aile şirketi olmaları beklenen bir sonuçtur. Çünkü Türkiye tarımının yapısı çoğunlukla aile tarımı şeklindedir. Bu nedenle tarımsal üretimde kurulan şirketlerin de aile şirketi olması beklenmektedir. Diğerleri ise girişimciler tarafından yatırım amaçlı kurulan şirketler veya başka alanlarda çalışırken tarımsal üretimde de yatırım yapan kurumsallaşmış büyük şirketlerdir.

İncelenen şirketlerin ortaklarının tarımsal geçmişi olanların oranıyla aile şirketi olanlarının oranının aynı çıkması aile şirketlerinin daha önceki işlerinin de tarımla ilgili olduğunu göstermektedir. Buradan üreticilerin işlerini büyütme amacıyla ya da avantajlarını kullanmak için böyle bir kurumsallaşmaya ihtiyaç duyduklarını söylenebilir. Yine Antalya'da incelenen şirketlerden aile şirketi olma oranının

İzmir'dekilere göre daha düşük olması tarımı yatırım sektörü olarak gören girişimcilerin daha çok Antalya'yı tercih ettiklerini göstermektedir. Bunun en büyük nedeni çiçekçilik ve sera sebzeçiliği gibi tarımın bazı faaliyet alanlarının Antalya'da daha çok gelişmiş olması ve ekolojik koşulların tarımın bu faaliyet alanlarına uygun olması olabilir. Çizelge 8.11 ve Çizelge 8.12'deki değerlerin aynı olduğu göze çarpmaktadır. Bu nedenle ailevi yakınlık açısından da iller arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0.05$).

Çizelge 8.12 İncelenen şirketlerde ortaklar arasındaki ailevi yakınlık durumu

Ailevi yakınlık durumu	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Ailevi yakınlık var	25	78.13	12	57.14	37	69.81
Ailevi yakınlık yok	7	21.88	9	42.86	16	30.19
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

Grafik 8.4 Aile şirketlerinin faaliyet alanlarına göre dağılımı

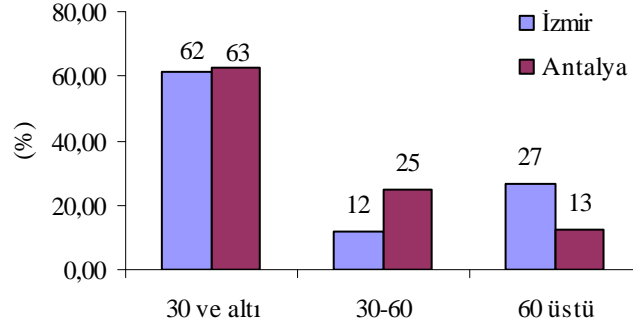
8.1.1.5 Personel Durumu

İncelenen şirketlerde daimi işçi çalıştıran şirket sayısı 42'dir ve toplam 1990 daimi işçi istihdam edilmektedir. İzmir ilinde görüşülen şirketlerin daimi işçi sayısı 1298, Antalya'da görüşülen şirketlerin daimi işçi sayısı ise 692'dir. Daimi işçi sayısı; şirketin hukuki yapısına, ürün işleme birimlerinin olup olmamasına ve şirketin büyüklüğüne göre değişmektedir. Daimi işçi istihdam eden 42 şirketten 11'i (İzmir'de beş, Antalya'da altı) mevsimlik işçi de çalıştırmaktadır. Bunun yanında incelenen şirketler arasında sadece mevsimlik işçi çalıştıran şirket sayısı da 11'dir (İzmir'de altı, Antalya'da beş). Sadece mevsimlik işçi çalıştıran şirketlerin işçi sayıları İzmir'de 10-25 arasında, Antalya'da 25-300 arasında değişmektedir. Antalya'da mevsimlik işçi özellikle çiçekçilik sektöründe aile sistemi adı altında bir sistemle çalıştırılmaktadır. Aile sisteminde üretimi şirketin direktifleri doğrultusunda aile fertleri yapmaktadır. Masraflar düştükten sonra getirilen çiçek dalı başına ödeme yapılmaktadır. Bu sistemde yaklaşık dekar başına bir kişi çalıştırılmaktadır. İncelenen şirketlerin %30.95'i 15'in altında, %30.95'i ise 15-30 arasında daimi işçi istihdam etmektedir. 150 ve üzerinde daimi işçi istihdam eden şirketlerden ikisinin (ikisi de 150) üretim yanında işleme ve paketleme faaliyetleri bulunmakta, biri damızlık tavukçuluk yapmakta (280), biri de (300) sebze fidesi üretimi yapmaktadır. İller açısından bakıldığında İzmir'de incelenen şirketlerin daimi işçi istihdam etme oranı (%81.25), Antalya'daki şirketlere göre (%76.19) daha yüksektir (Çizelge 8.13). Daimi işçi sayısı üç gruba indirgenerek incelendiğinde ise iller açısından durum Grafik 8.5'deki gibidir.

Çizelge 8.13 İncelenen şirketlerde daimi işçi sayısı (*)

Daimi işçi sayısı	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
15 altı	9	34.62	4	25.00	13	30.95
15-30	7	26.92	6	37.50	13	30.95
31-60	3	11.54	4	25.00	7	16.67
61-120	4	15.38	1	6.25	5	11.90
150-300	3	11.54	1	6.25	4	9.52
Toplam	26	100.00	16	100.00	42	100.00

(*) İncelenen 53 şirketin 42'sinde daimi işçi çalıştırılmaktadır.

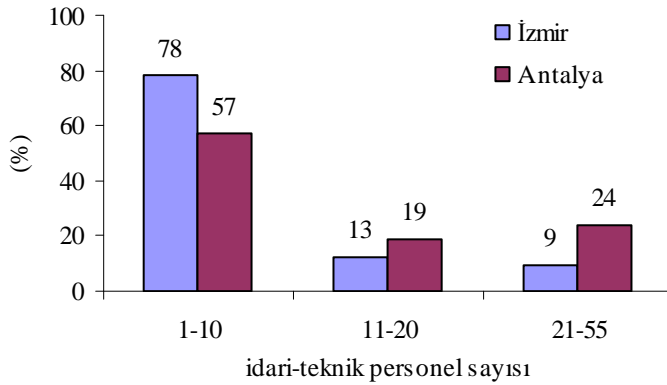
Grafik 8.5 İncelenen şirketlerde daimi işçi sayısının oransal gösterimi

İncelenen şirketlere idari-teknik personel istihdamı açısından bakıldığında 278'i İzmir'de, 291'i Antalya'da olmak üzere toplam 569 personelin istihdam edildiği görülmektedir. Antalya'da görüşme yapılan şirketlerin sayısının İzmir'e göre daha az olmasına rağmen idari-teknik personel sayısının daha fazla olması buradaki şirketlerin daha fazla kurumsallaştığını gösterebilir. Bunun yanında idari-teknik personel sayısında şirketlerin hukuki yapısı, faaliyet alanı, ürün işleme birimlerinin olup olmaması ve büyüklüklerinin etkili olduğu da bir gerçektir. Ayrıca Antalya'da incelenen şirketlerin çoğunun ihracat yapıyor olması da bu sayının yükselmesinde etken olmaktadır.

Çizelge 8.14'te görüldüğü üzere incelenen şirketlerin %49.06'sı 1-5 arasında, %20.75'i 6-10 arasında idari-teknik personel istihdam etmektedir. Yine Antalya'da incelenen şirketlerin %23.81'i 21-55 arasında idari teknik personel istihdam etmesi burada kurumsallaşmanın daha fazla olduğu düşüncesini desteklemektedir. İdari-teknik personel sayısı üç grupta verildiğinde iller açısından durum Grafik 8.6'daki gibidir.

Çizelge 8.14 İncelenen şirketlerde idari teknik personel sayısı

İdari-teknik personel sayısı	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
1-5	17	53.13	9	42.86	26	49.06
6-10	8	25.00	3	14.29	11	20.75
11-20	4	12.50	4	19.05	8	15.09
21-55	3	9.38	5	23.81	8	15.09
Toplam	32	100.00	21	100	53	100.00

Grafik 8.6 İncelenen şirketlerde idari teknik personel sayısının oransal gösterimi

İdari-teknik personel sayısı içerisinde Ziraat Mühendislerinin sayısı İzmir'de incelenen şirketlerde 62, Antalya'da incelenen şirketlerde ise

144'tür. Yine İzmir'de incelenen şirketlerden ikisi faaliyet alanlarından dolayı toplam altı Veteriner Hekim, ikisi de birer Gıda Mühendisi istihdam etmektedirler. İzmir'de incelenen 32 şirketten 20'sinde (%62.50), Antalya'da incelenen 21 şirketin 20'sinde (%95.24) Ziraat Mühendisi istihdam edilmektedir (Çizelge 8.15). Görüldüğü gibi Antalya Ziraat Mühendisi istihdam oranı açısından da yüksektir.

Çizelge 8.15 İncelenen şirketlerde Ziraat Mühendisi istihdamı

Ziraat Mühendisi Sayısı	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
1	11	55.00	7	35.00	18	45.00
2-9	7	35.00	8	40.00	15	37.50
10-17	2	10.00	3	15.00	5	12.50
25-35	-	-	2	10.00	2	5.00
Toplam	20	100.00	20	100.00	40	100.00

8.1.1.6 Üye Kuruluşlar ve Kalite Belgeleri

Her iki ilde görüşülen şirketlerin tamamı yasal prosedür gereği buldukları il yada ilçedeki Ticaret Odalarına üyedirler. 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu'nun 9'uncu maddesine göre, *“Türk Ticaret Kanununda belirtilen tüm sermaye şirketleri ve tüzel kişiliği haiz olmayan şirketler, Borçlar Kanununda gösterilen adi şirketler ve tüm kooperatifler buldukları yerlerin odalarına kaydolmaya mecburdurlar.”*

Yine bu maddeye göre *“Ticaret siciline kayıtlı tacirler ve 5 inci maddeye göre sanayici ve deniz taciri sıfatına haiz tüm gerçek ve tüzel kişiler ile bunların şubeleri ve fabrikaları buldukları yerdeki odaya kaydolmak zorundadırlar. Sanayi odası kurulan illerde sanayiciler,*

sanayi odasına kaydolmakla ticaret odasına kaydolma yükümlülüğünü de yerine getirmiş olurlar. Sanayi işletmesi sahiplerinin, sınaî nitelikli işlerinin gereği olarak meşgul olduklara ticaret işleri bunların sanayici vasfını ortadan kaldırmaz; bunlar isterlerse ticaret odasına da kaydolabilirler. Sanayiciler, kendi sanayi ürünlerini satmak üzere birden fazla satış yeri açtıkları takdirde, fazlası için satış yerlerinin bulunduğu ticaret ve sanayi veya ticaret odasına da kaydolmak zorunda oldukları gibi; kendi sanayi ürünlerinin satışı dışında başka ticarî işlerle uğraştıkları takdirde, ticaret ve sanayi veya ticaret odasına da kaydolmakla yükümlüdürler.”

İzmir’de incelenen şirketler arasında hem İzmir Ticaret Odası (İTO)’na, hem de buldukları İlçe Ticaret Odasına üye olan veya sadece buldukları İlçedeki Ticaret Odasına üye olan şirketler bulunmaktadır.

Yapılan faaliyet alanlarından dolayı Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO)’na üye olan şirketlerden bazılarının ilgili kanun maddesi gereğince Ticaret Odasına üyelikleri bulunmamaktadır. İzmir’de incelenen şirketler için Ticaret ve Sanayi Odası dışındaki üyelikler; Ege İhracatçılar Birliği, Ticaret Borsası ve Antalya İhracatçılar Birliği gibi yapılan faaliyet gereği üyelikleri zorunlu olan kuruluşlarda yoğunlaşmaktadır. Antalya’da ise, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası (ATSO) dışındaki üyelikler; Antalya İhracatçılar Birliği, Ticaret Borsası, Kesme Çiçek İhracatçılar Birliği’nde yoğunlaşmıştır. Diğer kuruluşlar, yapılan özel faaliyet alanında avantaj sağlayıcı özelliklere sahip üyeliklerdir (Çizelge 8.16).

Çizelge 8.16 İncelenen şirketlerin üyesi olduğu kuruluşlar (*)

Üye Kuruluşlar (İzmir)	Şirket sayısı	%
Ticaret Odası	32	100.00
Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO)	15	46.88
İzmir Ticaret Borsası	12	37.50
Ege İhracatçı Birlikleri	7	21.88
Antalya İhracatçılar Birliği	5	15.63
Ziraat Odası	2	6.25
İzmir Süs Bitkileri ve Peyzaj Uygulamacıları Derneği	1	3.13
Ticaret Liderleri Klübü (Trade Leaders Club)	1	3.13
Best Beyaz Et Üreticileri Birliği	1	3.13
Zeytin ve Zeytin Yağı İhracatçılar Birliği	1	3.13
İzmir İli Holstein Irkı Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	1	3.13
Globalgap (Eurepgap) Belgesi Sahipleri	1	3.13
Türkiye Tohumculuk Endüstrisi Derneği (TÜRKTED)	1	3.13
Ödemiş Park Bahçe Bitkileri Üreticileri Derneği	1	3.13
Koza-Der (Küçük Menderes Havzası Ağaçlandırma Derneği)	1	3.13
Üye Kuruluşlar (Antalya)	Şirket sayısı	%
Antalya Ticaret ve Sanayi Odası (ATSO)	21	100.00
Antalya İhracatçılar Birliği	19	90.48
Antalya Ticaret Borsası	10	47.62
Kesme Çiçek İhracatçılar Birliği	6	28.57
Kesme Çiçek ihracatçılar Derneği	4	19.05
Türkiye Tohumculuk Endüstrisi Derneği (TÜRKTED)	3	14.29
Fideciler Derneği	1	4.76
Sanayici-İşadamları Derneği	1	4.76

(*) Şirketlerin birden fazla kuruluşa üyelikleri bulunmaktadır.

İncelenen şirketlerden 10'u İzmir'de, yedisi Antalya'da olmak üzere 17 şirketin kalite belgesi bulunmaktadır. Bu sayı tarımsal üretim şirketlerinin de faaliyet alanlarında uzmanlaştıklarını göstermesi açısından önemlidir. Bu belgelerden bazıları; GLOBALGAP (EUREPGAP), HACCP, ISO9000, ISO9002, ISO9001:2000, Total Quality, İlaç Katkısız Sertifikasyonu, Marka Tescili, ECOSERT (Ekoser Organik Sertifikasyonu), HASEB, BIAS, BIO SUISSE (İsviçre)

Standardı, KOSHER Belgesi, NOP (National Organic Program) (ABD) Sertifikası, Tesco Nature's Choice, Ethnical Trading Initiative (ETI), BIYOPP, BRC GLOBAL STANDARD-FOOD (İngiltere) ve International Food Standard (IFS)(Almanya)'dir.

8.1.1.7 Tarım Alanları ve İşleme Şekilleri

İncelenen şirketlerin kullandıkları tarım alanları ve besledikleri hayvan sayısı şirketin faaliyet alanına ve büyüklüğüne göre değişmektedir. İncelenen şirketlerden 48'i bitkisel üretimle, 5'i hayvansal üretimle uğraşmaktadır. Bitkisel üretimle uğraşan şirketlerin üretim alanlarına ilişkin bilgi Çizelge 8.17'de verilmiştir. Buna göre şirketlerin yarısına yakını (%47.92) 5-100 dekar arasında alanda üretim yapmaktadır. Antalya'da 1000 dekar üzeri alana sahip şirket bulunmazken, İzmir'deki şirketlerin %25.92'si 1000 dekar üzeri alanda üretim yapmaktadır. Bunun nedeni de Antalya'daki faaliyet alanlarının çok büyük arazi gerektirmemesidir. İzmir'de pamuk, mısır gibi ürünleri üreten şirket bulunurken, Antalya'da bu tür ürünleri üreten şirket bulunmamaktadır. İzmir'de incelenen şirketlerden sekizinin, Antalya'da incelenen şirketlerden ise beşinin başka illerde de büroları bulunmaktadır. Antalya'da bazı ürünlerde yaz aylarında üretim yapılamamaktadır. Bundan dolayı bu aylarda iklimi uygun olan başka illerde üretim yapma yoluna gidilerek sürekli üretim sağlanmaktadır.

İzmir ilinde incelenen şirketlerin beşi hayvansal üretim yapmaktadır. Bunlardan üçü besicilik, ikisi tavukçuluk alanındadır. Besicilik yapan şirketler 700 ile 2000 arasında büyük baş hayvana sahip iken tavukçuluk yapan şirketlerden biri 70.000 tavuk ve günde 50.000 yumurta kapasitesine, diğeri ise 300.000 damızlık tavuk ve yıllık 36 milyon etlik civciv kapasitesine sahiptir.

Çizelge 8.17 İncelenen şirketlerin bitkisel üretim alanları

Üretim alanı (daa)	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
<5	1	3.70	1	4.76	2	4.17
5-100	11	40.74	12	57.14	23	47.92
101-1000	8	29.63	8	38.10	16	33.33
1001-3000	6	22.22	-	-	6	12.50
3000 <	1	3.70	-	-	1	2.08
Toplam	27	100.00	21	100.00	48	100.00

Tarımsal üretimde işletme sahipleri için arazi mülkiyeti önemli bir konudur. Arazilerin miras yoluyla parçalanması ve küçülmesi de Türkiye tarımının en önemli sorunlarından biridir. Tarımsal üretim şirketlerinde mülkiyet sorununun nasıl çözüldüğünün ortaya konması da bu soruna aranacak çözüm yolları açısından önemli olacaktır. İncelenen şirketlerin %37.74'ünde mülkiyetin tamamının şirket üzerinde olduğu, %26.42'sinin tamamının kiralandığı, %22.64'ünün de tamamının ortaklar üzerinde olduğu görülmektedir (Çizelge 8.18).

Özellikle arazi mülkiyeti şirket üzerinde olmayan girişimcilere bunun nedeni sorulduğunda kiralık arazisi olanların bir kısmı arazi almanın maliyetli olduğunu, bir kısmı da başka illerde de üretim yaptıklarından, oralarda arazi kiralama yoluna gittiklerini belirtmişlerdir. Arazi mülkiyeti şahıs üzerinde olanların çoğu şirket üzerine geçirme gerekliliği olmadığından ve şahıslardan ürünü şirket adına alarak işlem yapabildiklerinden böyle bir gereklilik duymadıklarını ifade etmiştir. Bir kısım girişimci de müstahsil makbuzu kesme kolaylığından dolayı bu yöntemi seçtiklerini belirtmiştir. Çok ortaklı bir şirket yetkilisi ise kuruluş aşamasında kimsenin arazisi alınmayacağına dair ortak karar aldıklarını, bunun için şirket üzerine hiç arazi almadıklarını, ortaklardan ürünü şirket

adına aldıklarını ve kârı da alınan ürün oranı üzerinden dağıttıklarını belirtmiştir. Arazilerin bir kısmı şahıs üzerinde, bir kısmı şirket üzerinde olan şirket yetkilileri ise şirket kurulduktan sonra işlerini büyütme üzere alınan arazilerin mülkiyetinin şirket üzerine yapıldığını belirtmiştir. Bu sonuçlardan, tarımsal üretim şirketlerinin işleyişi için üretim yapılan arazilerin şirket üzerinde olması gibi bir zorunluluğun olmadığını, bu şekilde de işletmenin yürütülebildiğini, hatta bazı durumlarda bunun şirket için faydalı bile olduğunu söylemek mümkündür. İncelenen şirketlerin bazıları sözleşmeli tarım da uyguladıklarından doğal olarak sözleşmeli oldukları çiftçilerin arazilerinin mülkiyetinin şirket üzerine geçirilmesi gibi bir durum da söz konusu değildir. İncelenen şirketlerin bu konuda ortak özelliği yönetim binasının ve/veya fabrikanın şirket mülkiyetinde olmasıdır.

Çizelge 8.18 İncelenen şirketlerde tarım alanı ve/veya hayvan varlığının mülkiyet durumu

Mülkiyet Durumu	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Tamamı şirket üzerinde	11	34.38	9	42.86	20	37.74
Tamamı kiralık	8	25.00	6	28.57	14	26.42
Tamamı ortaklar üzerinde	9	28.13	3	14.29	12	22.64
Bir kısmı ortaklar üzerinde sonradan alınan kısmı şirket üzerinde	2	6.25	2	9.52	4	7.55
Bir kısmı şirket üzerinde bir kısmı kiralık	1	3.13	1	4.76	2	3.77
Hayvan varlığı şirket üzerinde arazi varlığı şahıs üzerinde	1	3.13	-	-	1	1.89
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

İncelenen şirketlerin %42.28'inin üretim alanları şirket merkezi ile aynı yerdeyken, %57.72'sinin üretim alanları şirket merkezine farklı

uzaklıklarda bulunmaktadır (Çizelge 8.19). Bu da tarımsal üretim şirketleri için şirket merkezi ile üretim alanlarının aynı yerde olması gibi bir koşulun olmadığı, şirket merkezine uzak olsa da yapılacak üretim için iklim ve arazi şartları uygun olan her yerin üretim alanı olarak seçilebileceğini göstermektedir. Ancak yönetim binasıyla üretim alanı birbirine uzak olan şirketlerin yöneticileri üretim alanını sık sık kontrole gitmek zorunda olduklarından bunun mali yönden sıkıntı yarattığını belirtmişlerdir. Hem bu mali sıkıntının giderilmesi hem de şirket yöneticisinin gerektiği durumda kısa zamanda her iki yerde de bulunabilmesi şirket açısından önemlidir. İncelenen şirketlerin birçoğunun yöneticilerinin de istekleri arasında bulunan organize tarım bölgesi bu soruna çözüm olabilecektir. Ancak iklim şartlarından dolayı farklı illerde üretim yapmak zorunda kalan şirketler bunun dışındadır.

Çizelge 8.19 İncelenen şirketlerin üretim alanlarının şirket merkezine uzaklığı

Üretim alanlarının şirket merkezine göre konumu	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Aynı yerde	18	56.25	6	28.57	24	45.28
Merkeze farklı uzaklıklarda	14	43.75	15	71.43	29	54.72
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

Bilindiği gibi küçük ölçekli tarım işletmelerinde tarım alanları aile fertleri tarafından işlenmektedir. Orta ve büyük ölçekli tarım işletmelerinde ise genellikle mevsimlik işçi çalıştırılmaktadır. Tarımsal üretim şirketlerinde durumun nasıl işlediğini ortaya koymak amacıyla şirket yetkililerine tarım alanı ve/veya hayvan varlığını işleme şekli sorulmuş, Çizelge 8.20'deki yanıtlar alınmıştır. Buna göre şirketlerin %84.91'inde şirket üzerinde olan varlıklar şirket işçileri tarafından

işlenmektedir. Bu yanıtı veren şirketlerin içinde mülkiyetin tamamı şirkette olanlar olduğu gibi bir kısmı veya tamamı ortaklar üzerinde olanlar veya kiralık olanlar da mevcuttur. Şirketlerin %20.75'inde ortaklara ait olan varlıklar kendileri tarafından işlenmekte, ürün şirkete satılmaktadır. Şirketlerin %13.21'inde kiralanın kısım sahipleri tarafından işlenmekte, ürün sahiplerinden satın alınmakta, %5.66'sında ise kiralanın kısım sahipleri tarafından işlenmekte, sahiplerine işçilik ücreti ödenmektedir.

Çizelge 8.20 İncelenen şirketlerin tarım alanı ve/veya hayvan varlığını işleme şekli (*)

İşleme şekli	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Şirket üzerinde olan varlıklar şirket işçileri tarafından işleniyor.	25	78.13	20	95.24	45	84.91
Ortaklara ait olan varlıklar kendileri tarafından işleniyor ve ürün şirkete satılıyor.	9	28.13	2	9.52	11	20.75
Kiralanın kısım sahipleri tarafından işleniyor, ürün onlardan satın alınıyor.	6	18.75	1	4.76	7	13.21
Kiralanın kısım sahipleri tarafından işleniyor, sahiplerine işçilik ücreti ödeniyor.	1	3.13	2	9.52	3	5.66
Toplam	41	-	25	-	66	-

(*) Şirket yetkililerinden birden fazla yanıt alınmıştır.

Tarımsal üretimde tarımsal varlıkların işlenmesi için gereken tüm işlemlerden işletme sahibi sorumludur. Üretim şirketlerinde ise işletme sahibi şirket tüzel kişiliği olduğundan tüm işlemlerin (gübre, ilaç, tohum, yem alımı, sürüm masrafları vb.) şirket üzerinden yapılması beklenmektedir. İncelenen şirketlerin %81.13'ü bu şekilde işlemektedir.

Bazı şirketlerde varlıkların mülkiyeti ortaklar üzerinde olduğundan arazilerin işlenmesi için gerekli işlemleri de şahıslar üstlenmektedir. Bu şirketler şimdilik bu yöntemi kendileri için daha avantajlı olarak görmektedir. Yine bazı şirketlerde hem şirket, hem de ortaklar üzerinde mülkiyet bulunduğu ve bazıları arazi kiralama yoluna da gittiklerinden yapılan işlemler hem şahıs, hem de şirket üzerinden karma bir şekilde yapılabilmektedir (Çizelge 8.21).

Çizelge 8.21 İncelenen şirketlerde tarımsal varlıkların işlenme şekli

İşleme şekli	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Şirket üzerinden	23	71.9	20	95.2	43	81.13
Şahıs üzerinden	5	15.6	-	-	5	9.43
Şirket+şahıs	4	12.5	1	4.8	5	9.43
Toplam	32	100.0	21	100.0	53	100.00

Bilindiği gibi tarımsal sanayi firmalarının bir kısmı hammadde (ürün) temininde sıkıntı yaşamamak, kaliteli ve istenilen standartlara uygun ürün üretebilmek için üretim dönemi başında üreticilerle sözleşme yapmaktadırlar. Karşılıklı çeşitli koşulların yerine getirildiği bu sisteme “sözleşmeli üreticilik sistemi” denilmektedir. İncelenen tarımsal üretim şirketlerinin yaklaşık %23’ü de kendi üretimlerinin yanı sıra işleme kapasitelerini tam kullanmak ve/veya istenen standartlarda ürün talebini karşılayabilmek için bu sistemde de üretim yaptırmaktadırlar.

İncelenen şirketlerde yetkililere ihracat yapıp yapmadıkları sorulmuş ve şirketlerin %54.72’sinin ihracat yaptığı belirlenmiştir. İl bazında bakıldığında İzmir’de incelenen şirketlerin %37.50’sinin,

Antalya'da incelenen şirketlerin ise %80.95'inin ihracat yaptığı görülmektedir (Çizelge 8.22). İzmir'deki ihracat yapan şirketlerin tamamı, Antalya'daki şirketlerin ise çoğu (14 şirket) ihracat işlemlerini kendi bünyelerinde yapmaktadırlar. Antalya'daki şirketlerden ikisi hem kendi bünyesinde, hem de aracı şirket kullanmakta, biri ise kurduğu sektörel dış ticaret şirketi vasıtasıyla ihracat yapmaktadır. Sektörel dış ticaret şirketleri hakkında bilgiye çalışmanın altıncı bölümünde yer verilmiştir.

Çizelge 8.22 İncelenen şirketlerin ihracat yapma durumu

İhracat durumu	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
İhracat yapıyor	12	37.50	17	80.95	29	54.72
İhracat yapmıyor	20	62.50	4	19.05	24	45.28
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

8.1.2 Kuruluş ve İşleyiş

Bilindiği gibi Türk Ticaret Kanunu'na göre şirketler kurulurken kuruluş sermayesi olarak nakdi sermaye yanında aynı sermaye de konulabilir. Yalnız sermayenin tamamı aynı sermayeden oluşmamaktadır. Konulacak aynı sermayenin nelerden ibaret olacağı Türk Ticaret Kanununun 139. maddesinde belirlenmiştir. Kısaca aynı sermaye; tüm taşınır ve taşınmaz malları ve maddi varlığı olmayan hakları kapsamaktadır. Bir başka deyişle, nakdi sermaye dışında kalan her türlü sermaye kalemi aynı sermayeyi oluşturmaktadır.

Küçük ölçekli tarım arazilerinin ölçek ekonomisinden yararlanılacak şekilde toplulaştırıldığı, arazilerin aynı sermaye olarak konulabildiği tek topraklı çok ortaklı tarımsal şirket modelinin

oluşturulup oluşturulamayacağı hakkında öngörüş elde etmek amacıyla incelenen şirket yetkililerine kuruluş aşamasında ortaklardan kuruluş sermayesi olarak aynı sermaye alınıp alınmadığı sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre şirketlerin %33.96'sında aynı sermaye kullanılmıştır. Bu şirketlerin %83.33'ü aynı sermaye olarak arazi kullanmıştır (Çizelge 8.23). İncelenen şirketler arasında hayvansal üretim yapan şirket sayısı çok az (beş şirket) olduğu için aynı sermaye olarak canlı hayvan veren şirket oranı da düşük çıkmıştır. Sonuçlar tarımsal üretim şirketi kurmak isteyen küçük arazi sahipleri açısından önemlidir.

İncelenen şirketlere kuruluş aşamasında kredi kullanıp kullanmadığı sorulmuş ve şirketlerin sadece %16.98'i evet yanıtını vermiştir (Çizelge 8.24). Yetkililerin bazıları şirket kurmanın çok maliyetli olmadığını, işletmelerini büyütmek için yatırım yaptıkları zaman kredi kullandıklarını belirtmişlerdir. Kredi kullanan dokuz şirketin dördü yatırım masraflarının %10-30 arasındaki kısmını, üçü %50-80 arasındaki kısmını, ikisi ise tamamını kredi kullanarak karşıladıklarını ifade etmiştir (Çizelge 8.25).

Çizelge 8.23 İncelenen şirketlerde ortaklar tarafından kuruluş aşamasında gösterilen aynı sermaye türü (*)

Aynı sermaye türü	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Arazi	12	80.00	3	100.00	15	83.33
Yönetim binası	2	13.33	-	-	2	11.11
Canlı hayvan	1	6.67	-	-	1	5.56
Toplam	15	100.00	3	100.00	18	100.00

(*) şirket yetkililerinden birden fazla yanıt alınmıştır.

Çizelge 8.24 İncelenen şirketlerde kuruluş aşamasında kredi kullanma durumu

Kredi kullanma durumu	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Evet	6	18.75	3	14.29	9	16.98
Hayır	26	81.25	18	85.71	44	83.02
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

Çizelge 8.25 İncelenen şirketlerde yatırım masraflarında kullanılan kredi oranları

Kullanılan kredi oran (%)	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
10-30	3	50.00	1	33.33	4	44.44
50-80	2	33.33	1	33.33	3	33.33
100	1	16.67	1	33.33	2	22.22
Toplam	6	100.00	3	100.00	9	100.00

Yine kredi kullanan şirket yetkililerine kredi temininde güçlük olup olmadığı sorulmuş, yetkililerin dördü herhangi bir güçlükle karşılaşmadığını belirtirken, ikisi fizibilite/iş planı gibi çalışmaların eksikliği, ikisi teminat verilememesi, biri gereken bürokratik işlemlerin bilinmemesinden güçlük yaşadığını, biri de geri ödemede güçlük çekildiğini ifade etmiştir. Kredi alımında yedi şirket özel bankaları, iki şirket ise T.C. Ziraat Bankası'nı tercih etmiştir. Yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre şirketlerin %24'ü kuruluş aşamasında kredi veya borç kullanmıştır. Kredi veya borç alan şirketlerin yarısından çoğu finansman kaynağı olarak özel bankaları tercih etmişlerdir. Banka kredisi alınmasında en büyük sorun ise şirketlerin (%56) teminat verememesi

olarak belirlenmiştir. Araştırmada kredi kullanımının KOBİ'lerde bu kadar az olmasının Türkiye'deki vergi sistemi ile de ilişkili olduğu, yabancı kaynağın kullanımı nedeniyle ödenecek faiz, kur farkı veya farkının belli bir kısmının gider yazılmasının kısıtlandığı, sanayi işletmelerinin bu kısıtlama dışında olduğu gibi yatırım maliyetine eklenen finansman giderlerinin de kısıtlanma dışında olduğu, bu uygulama yüzünden, 500 büyük sanayi kuruluşunun, varlıklarının %65'i kredi ile, KOBİ'lerin ise özkaynakla karşılandığı belirtilmiştir (Çetindamar, 2002).

Şirketlerin kuruluş aşamasında hangi bilgi ve hizmetlere ihtiyaç duyduklarını belirlemek için şirket yetkililerine kuruluş aşamasında ihtiyaç duydukları bilgi ve hizmetlerin neler olduğu sorulmuştur. Yanıtlarda ilk sırayı %71.70 ile eğitilmiş/kaliteli eleman ihtiyacı alırken, ikinci sırayı %45.28 ile muhasebe, üçüncü sırayı ise %39,62 ile profesyonel hizmetler (avukatlık, vergi danışmanlığı vb.) almıştır (Çizelge 8.26). Sonuçlar şirketler için eğitilmiş/kaliteli elemanın önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Bunun için tarımla ilgili mesleki eğitim veren kurumların sayı ve kapasitelerinin artırılması gerektiği söylenebilir. Muhasebe ve profesyonel hizmetler ise sadece tarımsal üretim şirketleri için değil, diğer tüm alanlardaki şirketlerin hem kuruluş aşamasında, hem de sonrasında ihtiyaç duydukları hizmetlerdendir. Nitekim daha önce değinilen araştırmada da ilk sırayı %68 ile piyasa ve talep araştırması, ikinci sırayı %52 ile teknolojik destek, üçüncü sırayı %51 ile nitelikli işgücü alırken, profesyonel hizmetler %35 oranıyla beşinci sırayı almıştır (Çetindamar, 2002).

Çizelge 8.26 İncelenen şirketlerin kuruluş aşamasında ihtiyaç duydukları bilgi ve hizmetler(*)

Bilgi ve hizmetler	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Eğitimli/kaliteli eleman	22	68.75	16	76.19	38	71.70
Muhasebe	14	43.75	10	47.62	24	45.28
Profesyonel hizmetler (avukatlık, vergi danışmanlığı vb.)	11	34.38	10	47.62	21	39.62
Teknolojik destek	12	37.50	7	33.33	19	35.85
Lisans hizmetleri	6	18.75	4	19.05	10	18.87
Reklam ve pazarlama	2	6.25	-	-	2	3.77
Toplam	67	-	47	-	114	-

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

İncelenen şirketlerin yetkililerine yatırımlarını gerçekleştirirken imkanlarından faydalandıkları kurum ve kuruluşlar olup olmadığı sorulmuştur. Toplam 53 şirketten sadece 24'ünün belirli kurum ve kuruluşlardan yardım aldığı belirlenmiştir. Buna karşın, İzmir'de 21 (%65.63), Antalya'da 12 (%57.14) şirket yetkilisi hiçbir kurum veya kuruluştan yardım almadıklarını belirtmişlerdir. Yardım almayan şirketler kendi bilgi ve imkanları dahilinde kurulmuşlardır. Özellikle özel üretim tekniği kullanacak olan şirketler bir takım özel kuruluşlardan veya örnek şirketlerden bilgi almışlardır. Yardım alınan kuruluşlar arasında ilk sırayı %20.83 ile Üniversite alırken, ikinci sırayı %16.67 ile KOSGEB, Sektör kuruluşları ve meslek odaları, yabancı ortak veya diğer şirketler ve özel kuruluşlar almaktadır. Üçüncü sırada ise %12.50 ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve bağlı kurumlar bulunmaktadır (Çizelge 8.27). Özel kuruluşlar arasında bulunan zirai danışmanlık firmalarından sadece Antalya'da incelenen şirketlerden biri faydalanmıştır. Yardım alınan

kurumlar Üniversite, özel kurumlar ve resmi kurumlar olarak sınıflandırıldığında ise ilk sırayı %50 ile özel kurumlar almaktadır.

Çizelge 8.27 İncelenen şirketlerin yatırımlarını gerçekleştirirken imkanlarından faydalandıkları kuruluşlar (*)

Kuruluş Adları	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Üniversite	4	26.67	1	11.11	5	20.83
KOSGEB	4	26.67	-	-	4	16.67
Sektör kuruluşları ve meslek odaları	2	13.33	2	22.22	4	16.67
Yabancı ortak veya diğer şirketler	1	6.67	3	33.33	4	16.67
Özel kuruluşlar	1	6.67	3	33.33	4	16.67
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı/ Tarım İl Müdürlüğü/ Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü	3	20.00	-	-	3	12.50
Toplam	15	100.00	9	100.00	24	100.00

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

İncelenen şirketlerin kuruluş aşamasında bölgesel sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulmuş ve Çizelge 8.28'deki yanıtlar alınmıştır. Çizelgeden de görüleceği gibi kuruluş aşamasında karşılaşılan en önemli sorunlar arasında altyapı yetersizliği ve eğitimli/kaliteli eleman eksikliği olmuştur. Çizelgede verilen sorunlar dışında yetkililer, prosedürlerin uzaması, hammadde temininde güçlük çekilmesi, yerleşim yerinin hammaddeden uzak olması, taşlı araziye yapılan temizleme masrafı, bütün arazi bulmakta güçlük çekilmesi gibi sorunlar da yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 8.28 İncelenen şirketlerin yatırımlarında karşılaştıkları en önemli bölgesel sorunlar (*)

Bölgesel sorunlar	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Altyapı yetersizliği (yol, su, elektrik, telefon vb.)	13	28.89	8	36.36	21	31.34
Eğitilmiş/kaliteli eleman eksikliği	10	22.22	7	31.82	17	25.37
Pazarlama/satış konusunda yoğun rekabet	6	13.33	2	9.09	8	11.94
Yöreyle yapılan teşviklerin yetersizliği	6	13.33	2	9.09	8	11.94
Piyasa koşullarının çok hızlı değişmesi	7	15.56	0	0.00	7	10.45
Diğer	3	6.67	3	13.64	6	8.96
Toplam	45	100.00	22	100.00	67	100.00

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

İncelenen şirketlerde yetkililere işlerinde karşılaştıkları sorunlar sorulmuş ve Çizelge 8.29'daki yanıtlar alınmıştır. Her iki ilde ortak sorunlar olmakla birlikte farklı sorunlar da bulunmaktadır. Karşılaşılan sorunlarda ilk sırayı %32.50 ile pazarlama sorunu almaktadır. İkinci sırada %12.50 ile depolama gelirken, üçüncü sırada %10 ile sertifikasyon ve ihracat prosedürleri sorunları gelmektedir. Yapılan bir araştırmada şekerli mamüller sanayiinde işletmelerin temel sorunlarının finansman ve pazarlama olduğu ortaya konmuştur (Baykal ve ark., 1989). Diğer taraftan, incelenen şirketlerde finansman sorununun %5 düzeyinde olması sevindirici bir gelişmedir.

Çizelge 8.29 İncelenen şirketlerin karşılaştıkları sorunlar(*)

Sorunlar	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Pazarlama	9	34.62	5	38.46	14	35.90
Depolama	4	15.38	1	7.69	5	12.82
Sertifikasyon	4	15.38	-	-	4	10.26
İhracat prosedürleri	1	3.85	3	23.08	4	10.26
Kalifiye eleman eksikliği	2	7.69	-	-	2	5.13
Finansman	2	7.69	-	-	2	5.13
Girdi maliyeti	-	-	2	15.38	2	5.13
Diğer	4	15.38	2	15.38	6	15.38
Toplam	26	100.00	13	100.00	39	100.00

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

Çalışmada yetkililer, ihracata uygunluk belgesi çıkarılırken hem uygulayıcılardan (kontrol memurlarından), hem de prosedürlerin çok olmasından kaynaklanan problemler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kalifiye eleman eksikliğinin hem bölgesel sorunlar arasında, hem de iş sorunları arasında olması sorunun daha sonra da devam etmesi açısından önemlidir. Tarımda kalifiye elemanın yetersiz olması gençlerin tarım sektöründen uzaklaştığını göstermesi açısından üzücüdür. Özellikle Antalya’da turizm sektörünün de gelişmiş olmasından dolayı gençler daha çok bu sektörde istihdam edilmek üzere eğitim görmektedirler.

Tarım ürünlerinin tazeliğini uzun süre koruyamamasından dolayı özellikle ihracatta nakliye çok önemlidir. Bunun da en hızlı ve sağlıklı yolu tarım ürünleri havaalanıdır. Türkiye’de henüz tarım ürünleri havaalanı bulunmamaktadır. Şirket yetkilileri arasında bu konuya da değinen olmuştur. Diğer sorunlar arasında tavuk üreticisi için tavuk gübresinin yok edilmesi sorunu, mantar üreticisi için, üretimin sürekli kontrol ve işlem gerektiren bir iş olmasından dolayı işveren ve işçinin tatil yapma imkanının kısıtlı olması sorunu, şehrin büyümesinden dolayı

arazisi şehir içinde kalan çiçek üreticileri için toprağın ve suyun kirlenmesi sorunu gibi sorunlar genellenemeyecek sorunlardandır. Bir diğer sorun ise tarım arazileri üzerine yapılacak ofis ve depo gibi binaların belli ölçüleri geçmemesinden dolayı bunların ihtiyacı karşılayacak kadar büyük yapılamamasıdır. Antalya'daki şirket yetkililerinden gelen bu sorun ise ancak organize tarım bölgesi kurulumuyla çözülebilecek bir sorundur. Aksi takdirde tarım arazisi üzerine yapılacak bina ölçüsünün artırılması tarım arazilerinin farklı amaçlarla kullanımına yol açabilecektir.

İncelenen şirketlerin yetkililerine tarım sektörünü seçme nedenleri sorulmuş ve Çizelge 8.30'daki yanıtlar alınmıştır. Buna göre şirket kurucularının %52.83'ü tarımın baba mesleği olduğunu, yani tarımsal bir geçmişe sahip olduklarını, bildikleri işi yapmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Kurucuların %28.30'u tarımı gelişme gösteren, yatırıma elverişli, kârlı ve zevkli bir sektör olarak gördüklerini belirtmiştir. Ziraat Mühendisliği eğitimi aldıkları için tarım sektörünü tercih edenlerin oranı ise %13.21 ile üçüncü sırada yer almıştır. Bunun yanında, her zaman ihtiyaç duyulan bir sektör olması, bölgenin ekolojik koşullarının uygun olması, gıda sanayi ile bağlantılı olması şeklinde nedenlerle de tarım sektörünü seçmiş olan girişimciler bulunmaktadır. Girişimcinin en iyi bildiği işi yapmasının önemi tartışılmaz bir gerçek olmakla beraber, iyi bir girişimcinin ihtiyaç duyulan bir alanda, doğru zamanda ve doğru yerde iş kurması da işin kârlılığı ve devamlılığı açısından önemlidir. Nitekim Antalya'daki şirket yetkilileri arasında tarımsal geçmişe sahip oldukları için bu işi seçenler kadar, yatırıma elverişli bir sektör olduğu için tarımı seçenler de yüksek orandadır.

Çizelge 8.30 İncelenen şirketlerde kurucuların tarım sektörünü seçme nedenleri (*)

Nedenler	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Tarımsal geçmişe sahip olunması	21	65.63	7	33.33	28	52.83
Gelişme gösteren, yatırıma elverişli, kârlı ve zevkli bir sektör olması	8	25.00	7	33.33	15	28.30
Ziraat Mühendisliği eğitimi alınmış olması	1	3.13	6	28.57	7	13.21
Her zaman ihtiyaç duyulan bir sektör olması	3	9.38	2	9.52	5	9.43
Bölgenin ekolojik koşullarının uygun olması	1	3.13	2	9.52	3	5.66
Gıda sanayi ile bağlantılı olması	1	3.13	-	-	1	1.89
Toplam	35	-	24	-	59	-

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

Türkiye’de son yıllarda tarımsal üretim şirketlerinin sayısının giderek artmakta olduğu görülmektedir. Tarımsal sanayi ile uğraşan büyük şirketler sadece satın alma, işleme ve pazarlama ile değil, aynı zamanda hammadde (tarım ürünü) üretimini kendileri yapma eğilimine de girmişlerdir. Bunun yanında, tarımsal üretime doğrudan şirket kurarak başlayan girişimciler, büyük tarımsal işletmeye sahip üreticiler ve işletmelerini birleştirerek ölçek ekonomisinden yararlanmak isteyen üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurdukları da saptanmıştır.

İncelenen şirketlerde ise şirketlerin tamamına yakını (%94.34) kurulur kurulmaz tarım ürünü üretimine geçmişlerdir (Çizelge 8.31). İller bazında incelendiğinde Antalya’daki şirketlerin tamamı kurulur kurulmaz üretime geçmiştir. Her iki ilde de kurulur kurulmaz üretime geçen şirketlerin çoğu üretim şirketi olmak amacıyla kurulmuştur. Bir kısmı da zaten üretim yaptığı için işini büyütme isteyince şirket kurma gereği

duymuştur. İzmir'deki üç şirketin tarım ürünü üretimine şirket kuruluşundan birkaç yıl sonra geçme nedenleri olarak girdi teminin de sorunlarla karşılaşılması, kurumsallaşma gereği duyulması ve Bakanlığın destekleme fonundan yararlanarak işi büyütmek isteği gösterilmiştir. Bu yanıtlar da tarımsal üretimde girişimcilerin işlerini büyütmek ve bu işi daha sistemli bir şekilde yapmak istediklerinde şirket kurmaya yöneldiklerini göstermektedir.

Çizelge 8.31 İncelenen şirketlerin tarımsal üretime geçiş dönemi

Tarımsal üretime geçiş dönemi	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Kurulur kurulmaz	29	90.63	21	100.00	50	94.34
Kurulduktan birkaç yıl sonra	3	9.38	-	-	3	5.66
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

İncelenen tarımsal üretim şirketlerinin kuruldukları zamandaki faaliyet şekilleri ile daha sonraki faaliyet şekilleri arasında fark olup olmadığını, fark varsa bunun ne yönde bir gelişme olduğunu belirlemek için şirket yetkililerine kurulduğu zamandaki ve mevcut faaliyet şekillerinin nasıl olduğu sorulmuştur. Çizelge 8.32 ve 8.33 karşılaştırılacak olursa Antalya'daki şirketlerin tamamı kurulur kurulmaz üretime geçtikleri için her iki çizelgede de oranlar aynıdır. İzmir'deki şirketlerden bazıları kurulduktan bir süre sonra üretime geçtikleri için çizelgelerdeki oranlar arasında farklılık vardır. Kurulduktan bir süre sonra satınalma-işleme-paketleme ve üretim-işleme-paketleme oranlarının yükseldiği Grafik 8.7'de daha iyi görülmektedir. Bu sonuçlardan üretim şirketlerinin bir süre sonra kendi işleme ve paketleme tesislerini kurdukları ve kendi üretimlerini işleyip paketlemelerinin yanı sıra dışarıdan aldıkları ürünleri de işleyip paketledikleri söylenebilir. Bu

tür üretim şirketlerinin çoğalması diğer üreticilerin de ürünlerine pazar bulmaları açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çizelge 8.32 İncelenen şirketlerin kurulduğu zamandaki faaliyet şekilleri (*)

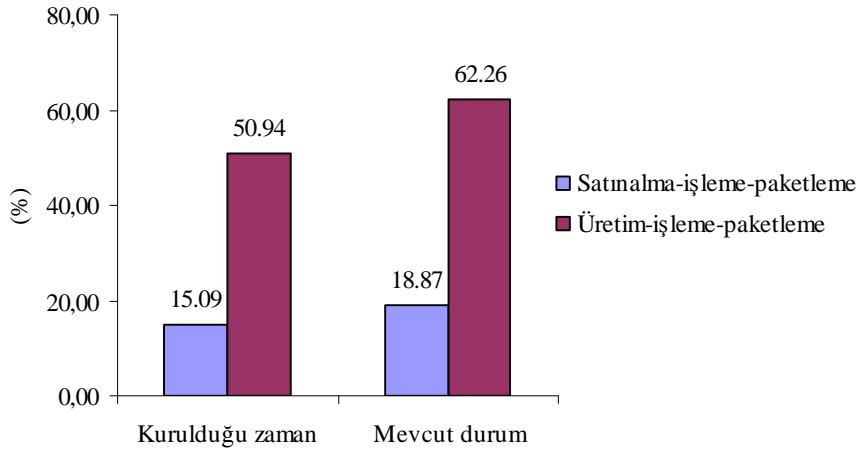
Faaliyet şekli	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Satınalma	9	28.13	10	47.62	19	35.85
Satınalma-işleme	5	15.63	-	-	5	9.43
Satınalma-işleme-paketleme	7	21.88	1	4.76	8	15.09
Üretim	15	46.88	5	23.81	20	37.74
Üretim-işleme	4	12.50	-	-	4	7.55
Üretim-işleme-paketleme	11	34.38	16	76.19	27	50.94
Toplam	51	-	32	-	83	-

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

Çizelge 8.33 İncelenen şirketlerin mevcut faaliyet şekilleri (*)

Faaliyet şekli	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Satınalma	6	18.75	10	47.62	16	30.19
Satınalma-işleme	4	12.50	-	-	4	7.55
Satınalma-işleme-paketleme	9	28.13	1	4.76	10	18.87
Üretim	14	43.75	5	23.81	19	35.85
Üretim-işleme	5	15.63	-	-	5	9.43
Üretim-işleme-paketleme	17	53.13	16	76.19	33	62.26
Toplam	55	-	32	-	87	-

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

Grafik 8.7 İncelenen şirketlerin faaliyet şekillerindeki değişimin oransal gösterimi

8.1.3 Şirket Yetkililerinin Geleceğe Yönelik Düşünceleri

İncelenen şirketlerde yetkililere üretim kapasitelerini artırmayı düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda, yetkililerin %64.15'i evet yanıtını vermiştir (Çizelge 8.34). Bu sonuç yetkililerin geleceğe ümitle baktığını ve yaptıkları işte başarılı olduklarını göstermesi açısından önemlidir. İncelenen şirketler içinde üretim kapasitesini artırmayı düşünen şirket yetkililerinin %36.36'sı bu artışı yeni arazi alarak/hayvan sayısını artırarak yapacaklarını, %22.73'ü işleme fabrikası kurarak veya büyüterek, %20.45'i arazi kiralarak, %11.36'ı sözleşmeli üretime geçerek veya artırarak, %9.09'u da üretim alanını yani serayı büyüterek üretim kapasitelerini artıracaklarını belirtmişlerdir (Çizelge 8.35). Yanıtların tamamına yakını üretimi artırmak amaçlı kapasite artırım yönündedir. Yani işleme fabrikası kurarak veya büyüterek kapasite artımına gidileceğini belirten şirket yetkilileri dışındakiler öncelikle üretim alanını büyütmenin dolayısıyla tarımsal üretimi artırmanın yollarını aramaktadırlar. Bazıları arazi satın alarak, bazıları kiralarak,

bazıları da sözleşmeli üretim yaptırarak üretimi artırmayı hedeflemektedir.

Yine incelenen şirketlerin yetkililerine üretim desenini genişletmeyi düşünüp düşünmedikleri sorulmuş ve yetkililerin %58.49'u evet yanıtını vermiştir (Çizelge 8.36). Bu oran, şirketlerin ekonomik durumunun iyi olduğunu, üretmedikleri ürün çeşitleri için de pazar olanaklarının olabileceğinin şirket yetkilileri tarafından görüldüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Çizelge 8.34 İncelenen şirketlerde yetkililerin üretim kapasitelerini artırmayı düşünüp düşünmedikleri

Yetkili görüşleri	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Evet	21	65.6	13	61.9	34	64.15
Hayır	11	34.4	8	38.1	19	35.85
Toplam	32	100.0	21	100.0	53	100.00

Çizelge 8.35 İncelenen şirketlerin üretim kapasitelerini artırma şekilleri (*)

Kapasite artırma şekilleri	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Yeni arazi alarak/hayvan sayısını artırarak	10	37.04	6	35.29	16	36.36
Arazi kiralarak	3	11.11	6	35.29	9	20.45
İşleme fabrikası kurarak veya büyütürük	8	29.63	2	11.76	10	22.73
Sözleşmeli üretime geçerek veya üretici sayısını artırarak	3	11.11	2	11.76	5	11.36
Üretim alanını, yani serayı büyütürük	3	11.11	1	5.88	4	9.09
Toplam	27	100.00	17	100.00	44	100.00

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

Çizelge 8.36 İncelenen şirketlerde yetkililerin üretim desenini genişletip-genişletmeme hakkındaki görüşleri

Yetkili görüşleri	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Evet	17	53.13	14	66.67	31	58.49
Hayır	15	46.88	7	33.33	22	41.51
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

İncelenen şirketlerin yetkililerine “Tarımsal üretimde şirketleşme tarımsal örgütlenmeye alternatif olabilir mi?” sorusu sorulduğunda yetkililerinin tamamı olumlu yanıt vermiştir. Şirket yetkilileri üreticilerin birleşip şirket kurarak örgütlenmelerinin tarımsal örgütlenmeye alternatif olabileceğini düşünmektedir.

İncelenen şirketlerin yetkililerine “Türkiye’nin Avrupa Birliğine katılması durumunda tarım sektörü ve dolayısıyla şirketiniz nasıl etkilenecektir?” şeklinde soru sorulmuş ve yetkililerin %79.25’i olumlu etkileneceğini belirtmiştir (Çizelge 8.37). Bu oran yetkililerin, Avrupa Birliği’nin tarımla ilgili şartlarına hazırlanmakta olduklarını, hem tarım sektörü, hem de kendi işleri için umutla baktıklarını göstermesi açısından sevindiricidir.

Çizelge 8.37 İncelenen şirketlerde yetkililerin Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılması durumunda tarım sektörü ve kendi şirketlerinin nasıl etkileneceği üzerine görüşleri

Yetkili görüşleri	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Olumlu	21	65.63	21	100.00	42	79.25
Olumsuz	10	31.25	-	-	10	18.87
Fikri yok	1	3.13	-	-	1	1.89
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

8.1.4. Şirket Yetkililerinin Tarım Sektörü Hakkındaki Görüşleri İle Devletten ve Yerel Yönetimlerden Beklentileri

İncelenen şirketlerin yetkililerine tarım sektöründe karşılaşılabilecek büyük risklerin neler olduğu sorulmuş ve Çizelge 8.38'deki yanıtlar alınmıştır. Yanıtların % dağılımı şirket sayısı baz alınarak yapılmıştır. Buna göre tarım sektörünün diğer sektörlere göre daha fazla maruz kaldığı risk olan doğa ve iklim koşulları %77.36 ile ilk sırada gelmektedir. İkinci sırada %30.19 ile talep dengesizliği, üçüncü sırada ise %7.55 ile hastalık ve zararlılar ile mevcut destek ve teşviklerin kaldırılması gelmektedir. İl bazında ise sıralama aynı şekilde olmakla beraber, Antalya'daki şirket yetkilileri hastalık ve zararlıları karşılaşılabilecek riskler arasında belirtmemişlerdir.

Çizelge 8.38 İncelenen şirketlerde tarım sektöründe karşılaşılabilecek büyük riskler üzerine yetkili görüşleri (*)

Riskler	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Doğa ve iklim koşulları	23	71.88	18	85.71	41	77.36
Talep dengesizliği	12	37.50	4	19.05	16	30.19
Hastalık ve zararlılar	4	12.50	-	-	4	7.55
Mevcut destek ve teşviklerin kaldırılması	3	9.38	1	4.76	4	7.55
Toplam	42	-	23	-	65	-

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

İncelenen şirketlerin yetkililerine tarım sektörünün en önemli sorunlarının neler olduğu sorulmuş ve Çizelge 8.39'daki yanıtlar alınmıştır. Yanıtların % dağılımı şirket sayısı baz alınarak yapılmıştır. Tarım sektörünün birçok sorunu olduğu görülmekle birlikte yetkililerin %86.79'u devlet politikalarındaki belirsizliklere işaret etmiştir. Şirket yetkilileri devlet politikalarının sık sık değişmesinin üretim planlarını olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Diğer önemli sorunlar ise sırasıyla AR-GE yetersizliği, standart üretim olmayışı, haksız rekabet, denetim yetersizliği, nitelikli iş gücünün eksikliği olarak göze çarpmaktadır. İller bazında oransal sıralama yapıldığında ilk iki sorun aynı olmakla birlikte diğer sorunlar farklı sıralamalarda yer almıştır. İzmir'de görüşülen şirketler için oransal sıralamada ilk altı sorunu devlet politikalarının sık sık değişmesi, AR-GE yetersizliği, haksız rekabet, denetim yetersizliği, standart üretim olmayışı, teşvik yetersizliği oluştururken, Antalya'da görüşülen şirketler için ilk altı sorunu devlet politikalarının sık sık değişmesi, AR-GE yetersizliği, standart üretim olmayışı, haksız rekabet, nitelikli işgücü, üniversite sanayi işbirliğinin yetersizliği oluşturmaktadır.

Çizelge 8.39 İncelenen şirketlerde tarım sektörünün en önemli sorunları üzerine yetkili görüşleri (*)

Sorunlar	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Devlet politikalarındaki belirsizlikler	26	81.25	20	95.24	46	86.79
AR-GE yetersizliği	18	56.25	14	66.67	32	60.38
Standart üretim olmayışı	15	46.88	14	66.67	29	54.72
Haksız rekabet	17	53.13	11	52.38	28	52.83
Denetim yetersizliği	16	50.00	6	28.57	22	41.51
Nitelikli işgücü	11	34.38	9	42.86	20	37.74
Üniversite-sanayi işbirliğinin yetersizliği	12	37.50	7	33.33	19	35.85
Teşvik yetersizliği	13	40.63	4	19.05	17	32.08
Altyapı yetersizliği	10	31.25	6	28.57	16	30.19
Teknolojik gelişmeleri izleyememek	10	31.25	6	28.57	16	30.19
Piyasa koşullarının çok hızlı değişmesi	8	25.00	5	23.81	13	24.53
İletişim sorunları	7	21.88	2	9.52	9	16.98
Pazarlama/satış konusundaki yetersizlikler	5	15.63	3	14.29	8	15.09
Diğer	3	9.38	1	4.76	4	7.55
Toplam yanıt sayısı	171	-	108	-	279	-

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

Yapılan bir araştırmada küçük ve orta boy işletmelerin önemli sorunlarından biri de üretim teknolojisindeki yeniliklerin izlenip işletmelerde uygulanamaması olarak ortaya konulmuştur (Baykal ve ark., 1989). İncelenen şirketlerin yetkilileri de teknolojik gelişmelerin izlenememesine tarım sorunları arasında yer vermişlerdir. Diğer sorunlar arasında ise, arazilerin küçüklüğü, girdi fiyatlarının yüksekliği ve üreticilerin eğitim düzeylerinin düşüklüğü bulunmaktadır. Yine yapılan bir araştırmada farklı sektörlerden olan girişimcilere kendi sektörlerine

ait sorunlar sorulmuş ve ilk sırayı benzer şekilde devlet politikalarındaki belirsizlikler almıştır. Bu da devlet politikalarındaki belirsizliklerin tüm sektörler için başlıca sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Sözkonusu çalışmada diğer önemli sorunlar arasında haksız rekabet, finansman yetersizliği, nitelikli işgücü eksikliği, teşvik yetersizliği gibi sorunlar da belirlenmiştir (Çetindamar, 2002).

Yine incelenen şirketlerin yetkililerine tarım sektörünün sahip olduğu fırsatların neler olduğu sorulmuş ve Çizelge 8.40'daki yanıtlar alınmıştır. Alınan yanıtlara göre, ilk sırada %92.45 ile her zaman ihtiyaç duyulan ve duyulacak bir sektör olması gelmektedir. İkinci sırada %22.64 ile sektördeki büyüme gelirken, devlet teşviklerini yakın takip ve sektörle ilgili destekleyici ve bilgi verici kamu kuruluşlarının olması %5.66 ile üçüncü sırada gelmektedirler. Yabancı ortaklı şirketlerde her iki ülkenin de finans konusunda destekliyor olması diğer fırsatlar arasında belirtilmiştir.

Çizelge 8.40 İncelenen şirketlerde tarım sektörünün sahip olduğu fırsatlar üzerine yetkili görüşleri (*)

Fırsatlar	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Her zaman ihtiyaç duyulan ve duyulacak bir sektör olması	30	93.75	19	90.48	49	92.45
Sektördeki büyüme	8	25.00	4	19.05	12	22.64
Devlet teşviklerini yakın takip	2	6.25	1	4.76	3	5.66
Sektörle ilgili yardımcı kamu kuruluşlarının olması	2	6.25	1	4.76	3	5.66
Diğer	2	6.25	-	-	2	3.77
Toplam	44	-	25	-	69	-

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

İncelenen şirketlerin yetkililerine devletten ve yerel yönetimden beklentilerinin neler olduğu sorulmuş ve Çizelge 8.41'deki yanıtlar alınmıştır. Buna göre yanıtların %71.70'i sektörde çağdaş/kalıcı devlet politikalarının yerleşmesi yönündedir. Tarım sektörünün sorunları arasında da devlet politikalarındaki belirsizlik sorunu en yüksek oranı almıştır. Tarımsal üretim şirketi yetkilileri devlet politikalarının değişken ve belirsiz olmasını bir sorun olarak görmekte, bunun kalıcı ve çağdaş bir şekle dönüştürülmesini istemektedirler. Bu istek çeşitli platformlarda tarımla uğraşan çoğu kişi tarafından dile getirilmiştir ve getirilmektedir. Özellikle sübvansiyonların ve teşviklerin yıldan yıla değişkenlik göstermemesi yönünde istekte bulunmuşlardır. Beklentilerde ikinci sırada %64.15 ile bürokrasinin kolaylaştırılması gelmektedir. Bu konu da tarım sektörünün sorunları arasında belirtilmiştir. Antalya'da görüşülen şirket yetkililerinin birçoğu özellikle ihracat prosedürlerinin fazlalığından yakınmaktadır. Bu isteklerin yanında yetkililere verilen şıklar arasında olmayan fakat kendilerinin beyan ettikleri birtakım önemli istekler de bulunmaktadır. Bunlardan organize tarım bölgelerinin kurulması isteği incelenen şirket yetkililerinin yanı sıra, birçok üreticinin de isteğidir. Organize tarım bölgeleri veya benzeri uygulamalar yetkililerin belirttikleri sorunlardan kiralık arazi sorunu, bütün arazi bulamama, tarım arazisine depo veya yönetim binası yaparken kısıtların olması, havanın, toprağın ve suyun kirlenmesi, iletişim sorunları gibi birçok sorunu ortadan kaldıracaktır. Devletin bu konuda çalışmaları olmakla birlikte henüz gerçekleştirilmiş bir proje yoktur.

Diğer istekler arasında; tarımda istihdam edilecek elemanların eğitim sorunlarının çözülmesi ve sanayi siciline kayıt olunabilmesi gelmektedir. Sanayi siciline kayıtlı işyerleri için enerji kullanımında indirim sözkonusu olduğunu belirten yetkililerden çiçek üreticileri, çiçeği buket haline getirdikleri için bir işlemden geçirdiklerini ve sanayi sınıfına girebileceklerini savunurken, sebze üreticileri enerjiyi çok fazla

kullandıkları için sanayi siciline kaydolmaları gerektiğini savunmaktadırlar. Daha önce yapılan bir araştırmada saptanan girişimcilerin devletten beklentileri bu araştırmadaki beklentilerle örtüşmektedir. İlgili araştırmada ilk sırayı bürokrasinin kolaylaştırılması (%61), ikinci sırayı sektörde çağdaş/kalıcı devlet politikalarının yerleştirilmesi (%58) gelmektedir. Finansman konusunda kolaylıklar, teşviklerin artması, standartların kabulü ve denetlenmesi ve altyapı yetersizliklerinin giderilmesi de diğer beklentilerdir (Çetindamar, 2002).

Çizelge 8.41 İncelenen şirketlerde yetkililerin devletten ve yerel yönetimden beklentileri (*)

Beklentiler	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Sektörde çağdaş/kalıcı devlet politikalarının yerleşmesi	20	62.50	18	85.71	38	71.70
Bürokrasinin kolaylaştırılması	19	59.38	15	71.43	34	64.15
Standartların kabulü ve denetlenmesi	14	43.75	9	42.86	23	43.40
Teşviklerin artması	13	40.63	5	23.81	18	33.96
Altyapı yetersizliklerinin giderilmesi	11	34.38	4	19.05	15	28.30
Finansman konusunda kolaylıklar	10	31.25	5	23.81	15	28.30
Organize tarım bölgesi kurulması	3	9.38	6	28.57	9	16.98
Arazi üzerine yapılacak bina büyüklük sınırının artırılması	-	-	2	9.52	2	3.77
Tarım arazilerinin parçalanmasının önlenmesi	-	-	2	9.52	2	3.77
Sanayi siciline kayıt olunabilmesi	-	-	2	9.52	2	3.77
Toplam	90	-	68	-	158	-

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

8.1.5 Şirket Yetkililerinin Üreticilerin Şirket Kurmaları Hakkında Görüşleri

İncelenen şirketlerin yetkililerine buldukları bölgede şirket kurmak isteyen veya bu şirketlere ortak olmayı düşünen çiftçiler olup-olmadığı sorulduğunda İzmir'deki yetkililerin %18.75'i, Antalya'daki yetkililerin ise %47.6'sı evet yanıtı vermiştir (Çizelge 8.42). Bu durum hem Antalya'daki çiftçilerin şirket kurmaya daha meyilli olduğunu, hem de Antalya'daki şirket yetkililerinin çiftçilerle daha yakın ilişkilerde olduğunu gösterebilir. Ayrıca çiftçiler arasında şirket kurmayı düşünenlerin bulunması ve bu düşüncelerini başkalarıyla paylaşmış olmaları da önemlidir.

Çizelge 8.42 İncelenen şirketlerin buldukları bölgede şirket kurmak isteyen veya bu şirketlere ortak olmayı düşünen çiftçiler olup-olmaması durumu

Yetkili görüşleri	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Evet	6	18.75	10	47.6	16	30.19
Hayır	26	81.25	11	52.4	37	69.81
Toplam	32	100.0	21	100.0	53	100.00

İncelenen şirketlerin yetkililerinin %52.83'ü çiftçilerin birleşerek tarımsal üretim şirketi kurabileceklerini ve yürütebileceklerini düşünmektedir (Çizelge 8.43). Ancak şirket yetkililerine şirketinize üreticilerin de ortak olmasını ister misiniz şeklinde soru yöneltildiğinde yetkililerinin %94.34'ü hayır yanıtı vermiştir (Çizelge.8.44). Bu oran İzmir'deki şirketlerde daha yüksektir. Tarımsal üretim şirketi yetkililerinin çoğunun tarımsal geçmişi olmasına rağmen çiftçilere bu konuda güvenmiyor olmaları çiftçilerin eğitim düzeylerinin düşük olması

ve ortaklığı yürütmede zorluklar yaşayacaklarını düşünmelerinden kaynaklanabilir. Çünkü şirket yetkililerinin eğitim düzeyleri normal üreticilerin eğitim düzeylerinden çok yüksektir. Şirket yetkililerinin çoğu lise ve üniversite mezunuyken, diğer üreticilerin çoğunluğu ilkokul mezunudur. Her iki grubun yaş, cinsiyet gibi özellikleri yakın olmalarına karşın eğitim düzeylerinin farklı olması önemli bir ayrıcalıktır.

Çizelge 8.43 İncelenen şirketlerde yetkililerin üreticilerin birleşerek üretici şirketi kurup-kuramayacakları hakkında görüşleri

Yetkili görüşleri	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Evet kurabilirler	13	40.63	15	71.43	28	52.83
Hayır kuramazlar	19	59.38	6	28.57	25	47.17
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

Çizelge 8.44 İncelenen şirketlerin yetkililerinin şirketlerine üreticilerin de ortak olmasını isteyip-istememe durumu

Yetkili görüşleri	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Evet isterim	1	3.13	2	9.52	3	5.66
Hayır istemem	31	96.88	19	90.48	50	94.34
Toplam	32	100.00	21	100.00	53	100.00

8.1.6. Şirket Yetkililerinin Şirket Kurulumu Hakkında Görüş ve Tutumlarının Belirlenmesi

İncelenen şirketlerin yetkililerine şirket tüzel kişiliğine sahip olmanın avantaj ve dezavantajlarının neler olduğu sorulmuştur. 181 avantaj ve 20 dezavantaj yanıtı alınmıştır (Çizelge 8.45 ve Çizelge 8.46). Yetkililerin çoğu dezavantajının olmadığını belirtirken, bazı yetkililer ancak şirket büyük olursa dezavantajın olmayabileceğini belirtmişlerdir. Çizelgelerde yanıtların % dağılımı şirket sayısı baz alınarak yapılmıştır. Buna göre şirket yetkililerinin %84.91'i şirket tüzel kişiliğine sahip olmanın prestij kazandırdığı yönünde hemfikirdir. Yine yetkililerin %79.25'i şirket tüzel kişiliğine sahip olmanın ürünü pazarlama kolaylığı, %56.60'ı markalaşma, %37.74'ü daha ucuz girdi, %35.85'i ihracat yapma olanağı, %32.08'i de kurumsallaşma imkanı sağladığını belirtmişlerdir. Yetkililer kurumsallaşarak sistemli bir şekilde çalışıp görev paylaşımının yapılabildiğini, daha ciddi ilişkiler kurulduğunu, gelir-gider dengesinin kurulabildiğini ve işleri daha kolay kontrol edebildiklerini belirtmişlerdir. Bunların yanında fatura keserek belgeye dayalı alışveriş yaptıklarını, küçük üreticiye göre daha fazla mal satabildiklerini, bu şekilde pazarlamada daha avantajlı olduklarını, satışı vergiden düşerek vergi avantajı kazandıklarını, devlet tarafından yatırım ve masraf indirimlerine sahip olduklarını ve daha kolay kredi aldıklarını da belirtmişlerdir. Yetkililer tarafından belirtilen dezavantajlar arasında da ise ilk sırayı %24.53 ile vergi kanunlarındaki muafiyetlerden yeterince yararlanamama almaktadır. İkinci sırada %5.66 ile küçük arazisi olan üreticilere nazaran defter tutma zorunluluklarının olması ve sigortalı işçi çalıştırmak zorunda oldukları için sigorta masraflarının yüksek olması gelmektedir. Diğer üreticilerin aldıkları bazı primlerden yararlanılamaması da %1.89 ile son sırada gelmektedir. Görüldüğü gibi belirtilen dezavantajlar az olduğu gibi bu dezavantajlara katılan yetkili sayısı da çok azdır.

Çizelge 8.45 İncelenen şirketlerde şirket tüzel kişiliğine sahip olmanın avantajları (*)

Avantajlar	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Prestij kazandırması	25	78.13	20	95.24	45	84.91
Ürünü pazarlama kolaylığı	26	81.25	16	76.19	42	79.25
Markalaşma imkanı	15	46.88	15	71.43	30	56.60
Daha ucuz girdi temini	7	21.88	13	61.90	20	37.74
İhracat yapma imkanı	11	34.38	8	38.10	19	35.85
Kurumsallaşma imkanı	13	40.63	4	19.05	17	32.08
Büyüyebilme imkanı	4	12.50	-	-	4	7.55
Devlet teşviklerinden yararlanma imkanı	2	6.25	2	9.52	4	7.55
Toplam	103	-	78	-	181	-

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

Çizelge 8.46 İncelenen şirketlerde şirket tüzel kişiliğine sahip olmanın dezavantajları (*)

Dezavantajlar	İzmir		Antalya		Genel	
	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%	Şirket sayısı	%
Vergi kanunlarındaki muafiyetlerden yeterince yararlanamama	7	21.88	6	28.57	13	24.53
Defter tutma zorunluluğu	1	3.13	2	9.52	3	5.66
İşçi maliyetlerinin fazla olması	2	6.25	1	4.76	3	5.66
Bazı primlerden faydalanılamaması	1	3.13	-	-	1	1.89
Toplam	11		9		20	

(*) yetkililerden birden fazla yanıt alınmıştır.

İncelenen şirketlerin yetkililerine genel anlamda girişimcilik ve şirket kurulumu hakkında bazı olumlu olumsuz ifadeler verilmiş ve bu ifadelere ne derece katıldıkları sorulmuştur. Çizelge 8.47'deki sonuçlar

İzmir’de incelenen şirketlerden elde edilen verileri, Çizelge 8.48’deki sonuçlar ise Antalya’da incelenen şirketlerden elde edilen verileri içermektedir. Tutum cümleleri için değerlendirme yapılırken; olumsuz cümleler için: 1-tümüyle katılıyorum, 2-katılıyorum, 3-fikrim yok, 4-katılmıyorum, 5-hiç katılmıyorum; olumlu cümleler için: 5-tümüyle katılıyorum, 4-katılıyorum, 3-fikrim yok, 2-katılmıyorum, 1-hiç katılmıyorum şeklinde puanlar verilerek ağırlıklı ortalamaları alınmıştır. Ağırlıklı ortalamaların 5’e yakın olması görüşülen yetkililerin Türkiye’de girişimcilik ve şirket kurulumu hakkında olumlu düşüncelere sahip olduklarını göstermesi açısından önemlidir.

Buna göre “Eğer başarısızlık riski varsa yeni bir işe başlanmamalıdır” olumsuz ifadesine her iki ildeki şirket yetkilileri katılmayarak İzmir’deki şirket yetkilileri 3.69, Antalya’daki şirket yetkilileri 3.48 ortalama puan almışlardır. Yüksek ortalamalara sahip bu ifadeye katılmamakla yetkililer, riskin her zaman var olacağı ve bundan dolayı işe başlamamanın yanlış olacağını düşündüklerini göstermektedirler.

“Hükümet politikaları yeni kurulan şirketleri destekleyici yöndedir” olumlu tutum ifadesine her iki ilde de katılım %20’nin altındadır. Dolayısıyla ortalama puanları da düşüktür. Yine “Yerel yönetim politikaları yeni kurulan şirketleri destekleyici yönde değildir” olumsuz ifadesine ise katılım İzmir’de %56.25, Antalya’da 61.91, ortalama puanlar ise sırasıyla 2.63 ve 2.52’dir. Bu da her iki ilde de şirket yetkililerinin şirketleşme sürecinde hem hükümet politikaları, hem de yerel yönetim politikaları açısından sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir.

“Yeni kurulan şirketler gerekli izin ve lisansları kısa sürede alabilmektedirler” olumlu tutum ifadesi için Antalya’da incelenen şirketlerin ortalama puanları (3.33), İzmir’de incelenen şirketlerden (2.66) daha yüksektir. Bu da Antalya’da incelenen şirketlerde şirket

kuruluşu sırasında gerekli izin ve lisansları almada daha az sıkıntı yaşandığını göstermektedir.

“Vergiler yeni kurulan ve büyümekte olan şirketler için yük teşkil etmez” olumlu ifadesine sırasıyla 2.66 ve 2.76 ortalama puanlarla her iki ildeki şirket yetkililerinin fazla katılmadıklarını, vergilerin yeni kurulan ve büyümekte olan şirketler için yük teşkil ettiğine inandıklarını göstermektedir.

“Şirket kurmada kolaylıklar sektöre göre değişmektedir” şeklindeki olumsuz sayılabilecek bu ifadeye katılım İzmir’de %46.88, Antalya’da 14.29, ortalama puanlar ise sırasıyla 2.78 ve 3.95’dir. Her iki ilde de şirket yetkilileri şirket kurarken hangi sektör olursa olsun kuralların değişmediğini, tarım sektörü için bir ayrıcalık söz konusu olmadığını düşündüklerini göstermiştir. İzmir’de incelenen şirket yetkililerinden bazılarının konu hakkında “fikrim yok” şeklinde tutum sergilemesi nedeniyle ortalama puan Antalya’da incelenen şirketlere nazaran daha düşük olmuştur.

“Yeni kurulan şirketlerin pazara girmesi zordur” olumsuz ifadesine 2.84 ortalama puanıyla İzmir’de incelenen şirket yetkililerinin yaklaşık yarısının katılmadıkları gözlenirken, 2.19 ortalama puanla Antalya’da incelenen şirket yetkililerinin yarıdan fazlasının katıldığı gözlenmektedir. Bu da Antalya’da incelenen şirket yetkililerinin İzmir’dekilere nazaran pazara girişte zorlandıklarını göstermektedir. Bunun nedeni Antalya’da aynı faaliyet alanında daha fazla şirket kurulmuş olması olabilir.

“Yakın gelecekte kendi işini kuracaklar için elverişli bir ortam oluşacaktır” olumlu tutum ifadesine sırasıyla 2.91 ve 2.95 ortalama puanlar alınmıştır. Ortalama puanlar 3’e yakın olmakla birlikte şirket yetkililerinin geleceğe yeterince olumlu bakmadıkları söylenebilir.

Çizelgelerden de görüldüğü gibi ortalama puanlar şirketleşme sürecinde bürokratik ve mali sıkıntılar yaşandığını, şirket yöneticilerinin

şirket kurulumunu destekleyici politikaların ve ortamın yeterince iyi olmadığına dair düşünceler ve geleceğe yönelik endişeler taşıdıklarını fakat herşeye rağmen girişimci ruhuna sahip olduklarını göstermektedir.

Çizelge 8.47 İzmir ilinde incelenen şirketlerde şirket yetkililerinin şirket kuruluşu ile ilgili görüşleri/tutumları

Tutum ifadeleri	Görüşler (*)										Ort. Puan
	1		2		3		4		5		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Eğer başarısızlık riski varsa yeni bir işe başlanmamalıdır.	1	3.13	7	21.88	1	3.13	15	46.88	8	25.00	3.69
Hükümet politikaları yeni kurulan şirketleri destekleyici yöndedir.	1	3.13	4	12.50	4	12.50	21	65.63	2	6.25	2.41
Yerel yönetim politikaları yeni kurulan şirketleri destekleyici yönde değildir.	4	12.50	14	43.75	5	15.63	8	25.00	1	3.13	2.63
Yeni kurulan şirketler gerekli izin ve lisansları kısa sürede alabilmektedirler.	1	3.13	12	37.50	1	3.13	11	34.38	7	21.88	2.66
Vergiler yeni kurulan ve büyümekte olan şirketler için yük teşkil etmez.	1	3.13	11	34.38	-	-	16	50.00	4	12.50	2.66
Şirket kurmada kolaylıklar sektöre göre değişmektedir.	6	18.75	9	28.13	4	12.50	12	37.50	1	3.13	2.78
Yeni kurulan şirketlerin pazara girmesi zordur.	5	15.63	11	34.38	1	3.13	14	43.75	1	3.13	2.84
Yakın gelecekte kendi işini kuracaklar için elverişli bir ortam oluşacaktır.	3	9.38	10	31.25	3	9.38	13	40.63	3	9.38	2.91

(*): 1-Tümüyle katılıyorum, 2-Katılıyorum, 3-Fikrim yok, 4-Katılmıyorum, 5-Hiç katılmıyorum

Çizelge 8.48 Antalya ilinde incelenen şirketlerde şirket yetkililerinin şirket kuruluşu ile ilgili görüşleri/tutumları

Tutum ifadeleri	Görüşler (*)										Ort. Puan
	1		2		3		4		5		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Eğer başarısızlık riski varsa yeni bir işe başlanmamaktadır.	-	-	6	28.57	1	4.76	12	57.14	2	9.52	3.48
Hükümet politikaları yeni kurulan şirketleri destekleyici yöndedir.	-	-	4	19.05	4	19.05	12	57.14	1	4.76	2.52
Yerel yönetim politikaları yeni kurulan şirketleri destekleyici yönde değildir.	3	14.29	10	47.62	2	9.52	6	28.57	-	-	2.52
Yeni kurulan şirketler gerekli izin ve lisansları kısa sürede alabilmektedirler.	1	4.76	13	61.90	-	-	6	28.57	1	4.76	3.33
Vergiler yeni kurulan ve büyümekte olan şirketler için yük teşkil etmez.	-	-	9	42.86	-	-	10	47.62	2	9.52	2.76
Şirket kurmada kolaylıklar sektöre göre değişmektedir.	-	-	3	14.29	-	-	13	61.90	5	23.81	3.95
Yeni kurulan şirketlerin pazara girmesi zordur.	5	23.81	11	52.38	-	-	5	23.81	-	-	2.19
Yakın gelecekte kendi işini kuracaklar için elverişli bir ortam oluşacaktır.	1	4.76	7	33.33	4	19.05	8	38.10	1	4.76	2.95

(*): 1-Tümüyle katılıyorum, 2-Katılıyorum, 3-Fikrim yok, 4-Katılmıyorum, 5-Hiç katılmıyorum

8.2. Üretici Düzeyinde Elde Edilen Araştırma Bulguları

Bu bölümde İzmir'in Menemen ve Torbalı ilçelerinden toplam altı köyde görüşme yapılan üreticilerden elde edilen bilgiler işletme büyüklükleri itibariyle sunulmuş ve değerlendirilmiştir.

8.2.1 Araştırma Kapsamındaki İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

İncelenen işletmelerin sahip oldukları bazı sosyo-ekonomik özelliklerin, üreticilerin iş hayatındaki yeniliklere karşı tutumlarında etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu bölümde üreticilerin yaş, eğitim ve üreticilik deneyimi, işletme nüfusu ve eğitim düzeyi, işgücü mevcudu ve kullanımı, sosyal güvenlik durumu, ikamet edilen yer, işletme kaydı tutma durumu, kooperatife ortaklık durumu, bina mevcudu, alet-makine mevcudu, hayvan mevcudu, arazi mevcudu ve kullanım durumu, sermaye mevcudu ve yıllık faaliyet sonuçları verilmiştir. Görüşülen üreticilerin tamamı erkek olduğu için çizelgelerde cinsiyet bilgisi verilmemiştir.

8.2.1.1 Üreticilerin Yaş, Eğitim ve Üreticilik Deneyimi

İncelenen işletmelerde ortalama üretici yaşı 52.37 olarak saptanmıştır. Gruplar itibariyle ise en yüksek üretici yaş ortalaması 54.41 ile birinci grupta bulunmaktadır. Ancak yapılan varyans analizi sonucuna göre gruplararası istatistiksel olarak farklılık yoktur ($p>0.05$). Yaş grubu açısından bakıldığında da 31-55 yaş grubu %61.67 ile en yüksek gruptur (Çizelge 8.49).

Üreticilerin eğitim düzeyleri yıl olarak ortalama 6.17 bulunmuştur. Eğitim düzeyi en yüksek olan grup 6.50 ile üçüncü gruptur (Çizelge

8.49). Yapılan Kruskal Wallis testine göre eğitim bakımından gruplararasıdaki fark önemli değildir ($p>0.05$).

Üreticilerin üreticilik deneyimleri yıl olarak 35.77 bulunmuştur. Üreticilik deneyimi en yüksek olan grup 35.65 ile birinci gruptur (Çizelge 8.49). Ancak yapılan varyans analizi sonucuna göre gruplarası fark istatistiksel olarak önemli değildir ($p>0.05$).

Çizelge 8.49 İncelenen işletmelerdeki üreticilerin yaş, eğitim ve deneyimleri

Yaş, eğitim, üreticilik deneyimi		İşletme Grupları					Varyans Analizi / Kruskal Wallis
		I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel	(%)	
Yaş grupları	< 35	-	1	1	2	3.33	F=2.014 p=0.143
	35-55	9	15	13	37	61.67	
	> 55	8	3	10	21	35.00	
Ortalama yaş		54.41	48.47	54.00	52.37	-	
Eğitim süresi (yıl)	5-7	14	15	17	46	76.67	$\chi^2=1.359$ p=0.507
	8-11	3	3	6	12	20.00	
	>11	-	1	1	2	3.33	
Ortalama eğt. süresi		5.71	6.16	6.50	6.17	-	
Üreticilik deneyimi (yıl)	< 25	2	4	4	10	16.67	F=1.199 p=0.309
	25-40	10	10	12	32	53.33	
	>40	5	5	8	18	30.00	
Ortalama üreticilik deneyimi		37.65	31.89	37.50	35.77	-	

8.2.1.2 Nüfus ve Eğitim Düzeyi

Türkiye’de bir çiftçi ailesi ortalama 3.37 kişilik nüfusa sahiptir⁽⁶⁾. 2007 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre toplam köy nüfusunun

⁽⁶⁾ 2007 Genel Nüfus Sayımından saptanan toplam bucak ve köyler nüfusunun (20838397), Genel Tarım Sayımından saptanan toplam hane halkı sayısına (6189351) bölünerek hesaplanmıştır.

%50.14'ü (10447548) erkek, %49.86'sı (10390849) kadın nüfusundan oluşmaktadır. İzmir ilinin toplam köy nüfusu 564220 olup, bunun %50.97'si erkek, %49.03'ü kadın nüfusundan oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde ise ortalama aile nüfusu 2.98 kişidir. Toplam nüfusta erkek oranı %49.72, kadın oranı %50.28'dir. Üçüncü grup, işletme başına 3.25 oranı ile en yüksek nüfus ortalamasına sahiptir (Çizelge 8.50).

Çizelge 8.50 İncelenen işletmelerde nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımı

İşletme Grupları	0-6 yaş			7-14 yaş			15-49 yaş			50+ yaş			Toplam				
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	%	K	%	T
I.Grup (17 işl.)	0.06	0.06	0.12	0.06	0.12	0.18	0.76	0.47	1.24	0.59	0.53	1.12	1.47	55.56	1.18	44.44	2.65
II.Grup (19 işl.)	0.05	-	0.05	0.05	0.21	0.26	0.89	1.00	1.89	0.37	0.37	0.74	1.37	46.43	1.58	53.57	2.95
III.Grup (24 işl.)	-	0.04	0.04	0.08	0.08	0.17	0.75	1.08	1.83	0.75	0.46	1.21	1.58	48.72	1.67	51.28	3.25
Genel	0.03	0.03	0.07	0.07	0.13	0.20	0.80	0.88	1.68	0.58	0.45	1.03	1.48	49.72	1.50	50.28	2.98

İncelenen işletmelerde nüfusun eğitim düzeyine bakıldığında okuma-yazma oranı %98.32'dir (Henüz okula başlama yaşında olmayan çocukların değerlendirmeye alınmaması durumunda oran %100 olarak saptanmaktadır). İncelenen işletmelerde nüfusun %59'u ilkokul, %15'i ortaokul, %16'sı lise ve %10'u üniversite eğitimi almıştır. Gruplar itibariyle işletmeler büyüdükçe eğitim düzeylerinin de arttığı gözlenmektedir. Genel olarak bakıldığında kadın ve erkeklerin eğitim düzeyi eşit olmakla beraber gruplar açısından bakıldığında birinci grup hariç kadınların eğitim düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğu saptanmıştır (Çizelge 8.51). İncelenen işletmelerin bulunduğu köylerin şehir merkezine yakın köyler seçilmesi bu sonuca etki etmiş olabilecektir.

Çizelge 8.51 İncelenen işletmelerdeki nüfusun eğitim durumu (*)

Eğitim Durumu		İşletme Grupları				
		I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel	
Toplam nüfusun okuma-yazma oranı (%)	Erkek	100.00	96.15	100.00	98.88	
	Kadın	95.00	100.00	97.50	97.78	
	Toplam	97.78	98.21	98.72	98.32	
Okur-Yazar Nüfusun Eğitim Durumu	İlkokul	Erkek	0.88	0.79	0.75	0.80
		Kadın	1.00	1.11	0.79	0.95
		Toplam	1.88	1.89	1.54	1.75
	Ortaokul	Erkek	0.29	0.26	0.33	0.30
		Kadın	0.12	0.21	0.13	0.15
		Toplam	0.41	0.47	0.46	0.45
	Lise ve dengi okul	Erkek	0.29	0.16	0.25	0.23
		Kadın	-	0.21	0.42	0.23
		Toplam	0.29	0.37	0.67	0.47
	Üniversite	Erkek	-	0.11	0.25	0.13
		Kadın	-	0.05	0.29	0.13
		Toplam	-	0.16	0.54	0.27
	Genel Toplam	Erkek	1.47	1.32	1.58	1.47
		Kadın	1.12	1.58	1.63	1.47
		Toplam	2.59	2.89	3.21	2.93

(*)Eğitime devam eden çocuklar devam ettikleri eğitim grubunda sayılmışlardır.

8.2.1.3 İşgücü Mevcudu ve Kullanımı

İncelenen işletmelerde aile işgücü potansiyelinin ve işgücü kullanımının ortaya konması, gerek işletme ile aile arasındaki ilişkilerin saptanması, gerek ailenin çalışma koşullarının belirlenmesi açısından yararlı olacaktır (Engindeniz, 1993). İncelenen işletmelerde aile işgücü mevcudunun hesaplanmasında erkek iş birimi (EİB) kullanılmıştır. İşgücünün EİB'ne dönüştürülmesinde günde 10 saat hesabı ile yılda 300 gün çalışan yetişkin bir erkek işçi (15-49 yaşları arası) bir işgücü birimi

olarak kabul edilmiş ve 7-14 yaş grubu erkek ve kadın için 0.50, 15-49 yaş grubu kadın için 0.75, 50-64 yaş grubu erkek için 0.75, kadın için 0.50 katsayısı kullanılmıştır (Aras, 1988). Buna göre incelenen işletmelerde ortalama aile işgücü potansiyeli 2.23 EİB'dir. Gruplar açısından bakıldığında ise en yüksek işgücü potansiyeli 2.44 EİB ile üçüncü grupta mevcuttur. Cinsiyet açısından bakıldığında bütün gruplarda erkeklerin işgücü potansiyeli kadınlara nazaran daha yüksektir (Çizelge 8.52).

Çizelge 8.52 İncelenen işletmelerde aile işgücü potansiyelinin (EİB) cinsiyete ve yaşa göre dağılımı

İşletme Grupları	7-14 yaş		15-49 yaş		50+ yaş		Toplam (EİB)		
	E	K	E	K	E	K	E	K	T
I. Grup (17 işl.)	0.03	0.06	0.76	0.35	0.44	0.26	1.24	0.68	1.91
II. Grup (19 işl.)	0.03	0.11	0.89	0.75	0.28	0.18	1.20	1.04	2.24
III. Grup (24 işl.)	0.04	0.04	0.75	0.81	0.56	0.23	1.35	1.08	2.44
Genel	0.03	0.07	0.80	0.66	0.44	0.23	1.27	0.95	2.23

İncelenen işletmelerde erkek işgücüne göre hesaplanan işgücü mevcudu 300 olarak alınan yıllık ortalama çalışma günü ile çarpılarak işletmelerin erkek işgünü (EİG) birimine göre sahip olduğu işgücü potansiyeli hesaplanmıştır (Çizelge 8.53). Burada da işletmeler büyüdükçe işgücü potansiyelinin arttığı görülmektedir. Bu durum büyük işletmelerde nüfusun daha fazla olmasıyla açıklanabilir. İncelenen işletmelerde ortalama aile işgücü potansiyeli 667.50 EİG'dir. Gruplar açısından bakıldığında en yüksek işgücü potansiyeli 731.25 EİG ile üçüncü gruptadır. Cinsiyet açısından bakıldığında ise bütün gruplarda erkeklerin işgücü potansiyeli EİG cinsinden kadınlara nazaran daha

yüksektir. Yaş grupları arasında ise en yüksek işgücü potansiyeli beklenildiği gibi 15-49 yaş grubundadır (0.80 EİB erkek, 0.66 EİB kadın).

Çizelge 8.53 İncelenen işletmelerde aile işgücü potansiyelinin (EİG) cinsiyete ve yaşa göre dağılımı

İşletme Grupları	7-14 yaş		15-49 yaş		50+ yaş		Toplam (EİG)		
	E	K	E	K	E	K	E	K	T
I. Grup (17 işl.)	8.82	17.65	229.41	105.88	132.35	79.41	370.59	202.94	573.53
II. Grup (19 işl.)	7.89	31.58	268.42	225.00	82.89	55.26	359.21	311.84	671.05
III. Grup (24 işl.)	12.50	12.50	225.00	243.75	168.75	68.75	406.25	325.00	731.25
Genel	10.00	20.00	240.00	198.75	131.25	67.50	381.25	286.25	667.50

İncelenen işletmelerde işletmede kullanılan aile işgücünün küçük işletmelerde daha yüksek olduğu, dolayısıyla işletme dışında kullanılan aile işgücü ile kullanılmayan aile işgücünün de en düşük yine küçük işletmelerde olduğu gözlenmektedir (Çizelge 8.54).

Çizelge 8.54 İncelenen işletmelerde işgücü kullanımı

İşletme grupları	Aile işgücü potansiyeli (EİG)	Kullanılan Aile İşgücü (EİG)			Kullanılmayan aile işgücü (EİG)
		İşletmede kullanılan	İşletme dışında Kullanılan	Toplam	
I. Grup (17 işl.)	573.53	339.71	17.65	357.36	216.17
II. Grup (19 işl.)	671.05	303.95	31.58	335.53	335.52
III. Grup (24 işl.)	731.25	331.25	84.38	415.63	315.62
Genel	667.50	325.00	48.75	373.75	293.75

İncelenen işletmelerde üreticilerin %78.33'ü sadece tarımsal üretimle uğraşmaktadır. Üreticiler zamanlarının %88.83'ünü tarımsal üretime ayırmaktadır. Tarımsal üretime ayrılan zamanın en yüksek olduğu grup %92.08 ile üçüncü gruptur. İncelenen işletmelerde aile gelirinde tarımsal üretimin payı %86.67'dir. Gruplar arasında ise %89.74 ile en yüksek orana ikinci grup sahiptir (Çizelge 8.55).

Çizelge 8.55 İncelenen işletmelerde üreticilerin işgücü kullanımı

Üretici özellikleri	İşletme Grupları				
	I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel	(%)
Sadece tarımsal üretim yapanlar	11	16	20	47	78.33
Tarımsal üretim yanında tarım dışı işlerle de uğraşanlar	6	3	4	13	21.67
Tarımsal üretime ayrılan zaman (%)	81.47	91.32	92.08	88.83	-
Aile gelirinde tarımsal üretimin payı (%)	82.65	89.74	87.08	86.67	-

8.2.1.4 Sosyal Güvenlik Durumu

Üreticilerin %90'ünün bağlı bulunduğu bir sosyal güvenlik kurumu bulunmaktadır. Bunun da %88.89'u Bağkur'dur. Üçüncü gruptaki tüm üreticiler Bağkurludur (Çizelge 8.56).

Çizelge 8.56 İncelenen işletmelerde üreticilerin sosyal güvenlik durumu

Sosyal Güvenlik Durumu		İşletme Grupları				
		I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel	(%)
Sosyal güvenliği olanlar	Bağkur	9	15	24	48	80.00
	S.S.K.	5	1	-	6	10.00
Alt toplam		14	16	24	54	90.00
Sosyal güvenliği olmayanlar		3	3	-	6	10.00
Toplam		17	19	24	60	100.00

8.2.1.5 İkamet Edilen Yer

Üreticilerin %80'i köyde, %20'si ilçe merkezinde ikamet etmektedir. Yıl içinde farklı bir yerde de ikamet eden üretici sayısı 8'dir. Bu sayının %75'ini üçüncü grupta bulunan üreticiler oluşturmaktadır. Yıl içinde farklı bir yerde de ikamet ettiğini söyleyen üreticilerden beşinin il merkezinde, üçünün de ilçe merkezinde oturduğu belirlenmiştir (Çizelge 8.57).

Çizelge 8.57 İncelenen işletmelerde üreticilerin ikamet ettikleri yer

Üreticilerin ikamet özellikleri		İşletme Grupları				
		I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel	(%)
İkamet edilen yer	Köy	17	16	15	48	80.00
	İlçe merkezi	-	3	9	12	20.00
Yıl içinde farklı ikamette bulunan		1	1	6	8	-

8.2.1.6 Kayıt Tutma Durumu

Genel olarak işletmelerde işletme ölçeği arttıkça yapılan faaliyetlerin takibinde ve üretim planlamasında kolaylık sağlanması amacıyla kayıt tutma ihtiyacı doğmaktadır. Tarım işletmelerinde de girdi, çıktı, kullanılan ilaç türü ve miktarı, işletmedeki hayvan sayısı ve yaşı, dekar başına elde edilen ürün gibi birçok bilginin tutulduğu işletme kayıtları üreticiye işletmesini planlama, değerlendirme ve sorunlu yönleri tespit edip düzeltme imkanı vermektedir (Aras, 1988). Günümüzde Bakanlıkça üreticilerin işletme kaydı tutmalarını özendirme amacıyla çeşitli projeler geliştirmektedir. Özellikle kontrollü sera sebzeçiliğinde üreticilerin Bakanlık tarafından kayıt altına alınması konusunda İlçe Müdürlüklerince çalışmalar başlatılmış ve sürdürülmektedir. Üreticilerin kayıt altına alınması konusunda bazı akademik çalışmalarda

yapılmaktadır. Örneğin İzmir, Muğla, Mersin ve Antalya sera sebze üreticilerini kapsayan bir araştırmada üreticiler için bir kayıt formu geliştirilmiş ve kayıt formunun nasıl doldurulacağı konusunda üreticilere eğitim verilmiştir (Engindeniz ve ark., 2008).

İncelenen işletmelerde bir ve ikinci grup işletmelerde kayıt tutma oranı çok düşükken, üçüncü grup işletmelerde %66.67 gibi bir oran saptanmıştır (Çizelge 8.58). Bu durum işletmeler büyüdükçe kayıt tutma gerekliliğinin duyulduğunu göstermektedir. Nitekim yapılan Khi-kare testi sonucuna göre işletme kaydı tutma bakımından gruplar arasında fark istatistiksel olarak da önemli bulunmuştur ($p < 0.05$).

Çizelge 8.58 İncelenen işletmelerde üreticilerin kayıt tutup tutmama durumu

İşletme Grupları	Kayıt tutma durumu				χ^2
	Kayıt tutan		Kayıt tutmayan		
	Üretici sayısı	%	Üretici sayısı	%	
I. Grup (17 işl.)	3	17.65	14	82.35	$\chi^2 = 15.516$ $p = 0.000^*$
II. Grup (19 işl.)	3	15.79	16	84.21	
III. Grup (24 işl.)	16	66.67	8	33.33	
Genel	22	36.67	38	63.33	

* $p < 0.05$ için gruplar arasındaki fark önemlidir.

8.2.1.7 Kooperatife Ortaklık Durumu

İncelenen işletmelerde üreticilerin %71,67'si herhangi bir kooperatife ortaktır. Gruplar açısından kooperatife ortaklık oranı en yüksek grup %91.67 ile üçüncü gruptur (Çizelge 8.59). Yapılan Khi-kare

testine göre de kooperatife üyelik bakımından gruplar arasındaki fark önemlidir ($p < 0.05$).

Herhangi bir kooperatife ortak olan üreticilerin kooperatiflere göre dağılımında ise ilk sırayı %46.88 ile TARİŞ almaktadır (Çizelge 8.60). Üreticiler arasında Ziraat Odası üyeliği olan 19 üretici de mevcuttur.

Çizelge 8.59 İncelenen işletmelerde kooperatife ortak olup-olmama durumu

İşletme grupları	Kooperatife Ortaklık Durumu				χ^2
	Ortak		Ortak değil		
	Üretici sayısı	%	Üretici sayısı	%	
I. Grup (17 işl.)	9	52.94	8	47.06	$\chi^2 = 8.341$ P=0.015*
II. Grup (19 işl.)	12	63.16	7	36.84	
III. Grup (24 işl.)	22	91.67	2	8.33	
Genel	43	71.67	17	28.33	

* $p < 0.05$ için önemlidir.

Çizelge 8.60 İncelenen işletmelerde üreticilerin ortak olduğu kooperatifler (*)

Kooperatif ortaklık durumu		İşletme Grupları				
		I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel	
		Üretici sayısı	Üretici sayısı	Üretici sayısı	Üretici sayısı	%
Kooperatif ortaklığı olan	Tarım Kredi Koop.	7	10	11	28	46.67
	Sulama Koop.	-	2	4	6	10.00
	TARİŞ	6	7	17	30	50.00
	Toplam	13	19	32	64	-
Kooperatif ortaklığı olmayan		8	7	2	17	28.33
Genel Toplam		21	26	34	81	-

(*) Bazı üreticiler birden fazla kooperatife ortaktır.

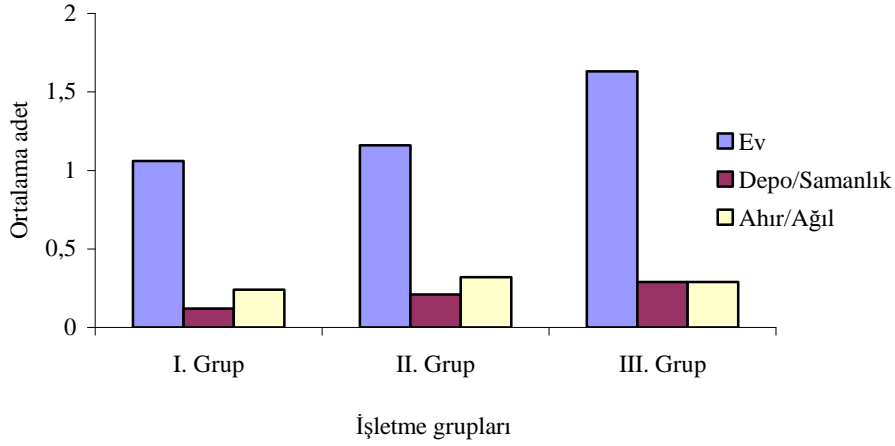
8.2.1.8 Bina Mevcudu

İncelenen işletmelerde işletmeler büyüdükçe ortalama ev, depo ve samanlık sayısında artış görülürken, bunların ortalama büyüklüklerinde gruplar itibariyle değişiklik gözlenmektedir. En yüksek ev ortalaması birinci grupta (124.56 m²) bulunurken, en yüksek depo ve samanlık ortalaması üçüncü grupta (207.86 m²) bulunmaktadır (Çizelge 8.61, Grafik 8.8). Sonuçlara göre her işletmenin en az bir evinin olduğunu söylemek mümkünken, bunu depo, samanlık, ahır ve ağıl varlığı için söylemek mümkün değildir. Ahır ve ağıl mevcudunda en yüksek ortalama ikinci grupta olmasına rağmen üçüncü grupta ortalama büyüklük diğerlerine göre çok yüksektir. Bunun nedeni olarak bazı üreticiler daha önce hayvancılıkla da uğraştıklarını bu nedenle ahırlarını büyük inşa ettiklerini, fakat hayvancılığın son yıllarda kötü gidişatı yüzünden hayvancılıkla uğraşmaktan vazgeçtiklerini, ahır veya ağılların ise depo şeklinde kullandıklarını belirtmişlerdir.

Ev, depo, samanlık, ahır ve ağıl mevcudunun yanı sıra üçüncü grupta bazı işletmelerin yazlık, dükkan ve çırçır fabrikası gibi işletme dışı binalara da sahip olduğu belirlenmiştir. Üçüncü grubun varlık durumunu göstermesi açısından bu bilginin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çizelge 8.61 İncelenen işletmelerde bina mevcudu

Bina mevcudu	İşletme Grupları							
	I. Grup (17 işl.)		II. Grup (19 işl.)		III. Grup (24 işl.)		Genel	
	Ort. adet	Ortalama Büyüklik (m ²)	Ort. adet	Ortalama Büyüklik (m ²)	Ort. adet	Ortalama Büyüklik (m ²)	Ort. adet	Ortalama Büyüklik (m ²)
Ev	1.06	124.56	1.16	116.36	1.63	110.56	1.32	115.37
Depo/Samanlık	0.12	167.50	0.21	96.25	0.29	207.86	0.22	167.31
Ahır/Ağıl	0.24	60.00	0.32	179.33	0.29	840.00	0.28	423.29

Grafik 8.8 İncelenen işletmelerde gruplara göre bina mevcudu

8.2.1.9 Alet-Makina Mevcudu

İncelenen işletmelerin çoğunluğunda (%93.93) traktör ve aynı oranda da römork bulunmaktadır. TÜİK'in 2007 yılı verilerine göre de Türkiye'de 1056128 adet traktör, 1026389 adet Römork bulunmaktadır (www.tuik.gov.tr). Traktörlerin tamamı işletmelerin mülkiyetindedir. Gruplar arasında işletme başına düşen en yüksek traktör yüzdesi üçüncü gruptur. İşletme başına düşen en yüksek alet makina sıralamasında ikinci sırayı %85 ile su pompaları ve ilaçlama makinası almaktadır. Üçüncü sırada ise %71,67 ile gübreleme makinası ve mibzer gelmektedir. Gruplar arasında da ise üçüncü grubun söz konusu alet ve makina mevcudunda en yüksek oranlara sahip olduğu saptanmıştır (Çizelge 8.62). Genel olarak işletmelerin çoğunluğunun yapılan faaliyet alanında kullanılan tarım alet ve makinalarına sahip olduğu gözlenmiştir.

Çizelge 8.62 İncelenen işletmelerde alet makina mevcudu

Alet ve makinalar	İşletme Grupları							
	I. Grup (17 işl.)		II. Grup (19 işl.)		III. Grup (24 işl.)		Genel	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Traktör	14	82.35	18	94.74	24	100.00	56	93.33
Römork	14	82.35	18	94.74	24	100.00	56	93.33
Su pompası	13	76.47	14	73.68	24	100.00	51	85.00
İlaçlama makinası	12	70.59	16	84.21	23	95.83	51	85.00
Mibzer	6	35.29	14	73.68	23	95.83	43	71.67
Gübreleme makinası	5	29.41	14	73.68	24	100.00	43	71.67
Dikim makinası	4	23.53	4	21.05	18	75.00	26	43.33
Toprak frezesi (Rotovator)	3	17.65	5	26.32	9	37.50	17	28.33
Pamuk toplama makinası	-	-	-	-	5	20.83	5	8.33
Üzüm savurma makinası	1	5.88	1	5.26	-	-	2	3.33
Pulluk	1	5.88	1	5.26	-	-	2	3.33
Izgara(diskarow)	1	5.88	-	-	-	-	1	1.67
Çapa makinası	1	5.88	-	-	-	-	1	1.67
Karasaban	1	5.88	-	-	-	-	1	1.67

8.2.1.10 Hayvan Mevcudu

TÜİK'in 2007 yılı verilerine göre Türkiye'de toplam 11.036.753 adet sığır, 25.475.293 adet koyun, 6.286.358 adet keçi bulunmaktadır (www.tuik.gov.tr). İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama hayvan mevcudunun büyükbaş hayvanlarda 2.25, küçükbaş hayvanlarda 0.45 olduğu görülmektedir. Büyükbaş hayvanlarda işletme başına düşen en yüksek hayvan sayısı 3.50 ile üçüncü gruptayken, küçükbaş hayvanlarda en yüksek sayıya 1.05 ile ikinci grup sahiptir (Çizelge 8.63). İncelenen işletmeler daha çok bitkisel üretim yaptıkları için hayvan mevcudunun az olduğu gözlenmiştir.

Çizelge 8.63 İncelenen işletmelerde işletme başına düşen hayvan mevcudu (*)

Hayvan cinsi	İşletme Grupları							
	I. Grup (17 işl.)		I. Grup (17 işl.)		I. Grup (17 işl.)		I. Grup (17 işl.)	
	Ortalama hayvan sayısı	BBHB olarak hayvan sayısı	Ortalama hayvan sayısı	BBHB olarak hayvan sayısı	Ortalama hayvan sayısı	BBHB olarak hayvan sayısı	Ortalama hayvan sayısı	BBHB olarak hayvan sayısı
Büyükbaş	0.18	0.18	2.53	2.53	3.50	3.50	2.25	2.25
Küçükbaş	0.41	0.04	1.05	0.11	-	-	0.45	0.05

(*) BBHB Katsayısı: İnek, Düve: 1.00, Koyun, Keçi: 0.10 (F.Açıl, Tarım Ekonomisi, Ankara Üniv., Ziraat Fak., Yayın No:721, Ankara, 1980, s.256)

8.2.1.11 Arazi Mevcudu ve Kullanım Durumu

İncelenen işletmelerin tamamı sulu araziye sahip olup, toplam arazi varlığı 10670 dekadır. Bunun %80.35'ini mülk araziler, %19.65'ini ise kira ile tutulan araziler oluşturmaktadır. Ortakçılıkla işletilen arazi ise bulunmamaktadır. İşletmelerde ortalama arazi büyüklüğü 177.83 dekar olarak hesaplanmıştır. Bu büyüklüğün birinci ve ikinci grup ortalamalarından daha yüksek olması üçüncü grubun ortalama arazi büyüklüğünün yüksekliğinden kaynaklanmaktadır.

İncelenen işletmelerde mülk arazinin en yüksek oranda olduğu grup birinci gruptur (%92.52). Kira ile tutulan arazi oranının en yüksek olduğu grup ise ikinci gruptur (%23.74). Ortalama arazi büyüklüğü en yüksek grup üçüncü grup (356.95 dekar) olmasına rağmen bu grup mülk arazi oranı olarak ikinci sırada gelmektedir (%80.35). İncelenen işletmelerin toplam parsel sayısı 205, ortalama parsel sayısı 3.42 ve ortalama parsel genişliği de 52.05 dekadır. Ortalama parsel genişliği beklenildiği gibi en yüksek üçüncü grupta ve 87.42 dekadır (Çizelge 8.64). Nitekim yapılan Kruskal Wallis testine göre parsel sayıları bakımından gruplar arasındaki

fark önemli bulunmuştur ($p<0.05$). İncelenen işletme grupları arazi büyüklüklerine göre belirlendiği için arazi büyüklüklerine göre gruplar arasında farklılık bulunması beklenen bir durumdur. Bu nedenle gruplar arası farklılık analizi yapılmamıştır.

İncelenen yörelerden Torbalı'da daha önce açıkta domates yetiştiriciliğinde mücadele ilacı kullanımının ekonomik analizi üzerine yapılan bir araştırmada 51 işletmenin ortalama arazi büyüklüğü 81.74 dekar (Engindeniz, 2005), yine aynı yörede tarımsal işletme planlarının benimsenmesi ve yayımı üzerine yapılan bir araştırmada ele alınan 10 işletmenin ortalama arazi büyüklüğü 111.7 dekar olarak saptanmıştır (Kenanoğlu 1996). 2001 Genel Tarım Sayımı Sonuçlarına göre ise, tarım işletmelerinde ortalama arazi büyüklüğü Türkiye genelinde 59.92 dekar olarak saptanmıştır (www.tuik.gov.tr).

Çizelge 8.64 İncelenen işletmelerde toplam arazi mevcudu, mülkiyeti ve parsel özellikleri

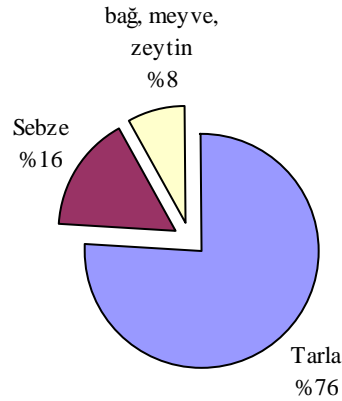
Arazi özellikleri	İşletme Grupları			
	Arazi Mevcudu			
	I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel
Toplam arazi büyüklüğü (daa)	481	1622	8567	10670
Ortalama arazi büyüklüğü (daa)	28.29	85.37	356.95	177.83
	Arazi Mülkiyet Özellikleri			
Mülk arazi (daa)	445	1237	6891	8573
Kiralanan arazi (daa)	36	385	1676	2097
Toplam (daa)	481	1622	8567	10670
	Arazi Parsel Özellikleri			
Toplam parsel sayısı	49	58	98	205
Ortalama parsel sayısı	2.88	3.05	4.08	3.42
Ortalama parsel genişliği (daa)	9.82	27.97	87.42	52.05

* $p<0.05$ için gruplararasındaki fark önemlidir.

İncelenen işletmelerde arazi kullanımına bakıldığında en yüksek oranı %75.75 ile tarla arazisi almaktadır. İkinci sırada sebze arazisi gelirken, en az arazi kullanım oranı %0.03 ile zeytinliğe aittir (Çizelge 8.65). Arazi kullanımının oransal dağılımı Grafik 8.9'da verilmektedir.

Çizelge 8.65 İncelenen işletmelerde arazi kullanımı (daa)

Arazi nevi	İşletme Grupları							
	I. Grup (17 işl.)		II. Grup (19 işl.)		III. Grup (24 işl.)		Genel	
	daa	%	daa	%	daa	%	daa	%
Tarla arazisi	12.88	45.53	50.37	59.00	287.75	80.61	134.70	75.75
Sebze arazisi	3.47	12.27	16.05	18.80	58.79	16.47	29.58	16.64
Bağ arazisi	9.47	33.47	15.53	18.19	5.42	1.52	9.77	5.49
Meyve arazisi	2.29	8.11	3.42	4.01	5.00	1.40	3.73	2.10
Zeytin arazisi	0.18	0.62	-	-	-	-	0.05	0.03
Genel Toplam	28.29	100.00	85.37	100.00	356.96	100.00	177.83	100.00

Grafik 8.9 İncelenen işletmelerde arazi kullanımının oransal dağılımı

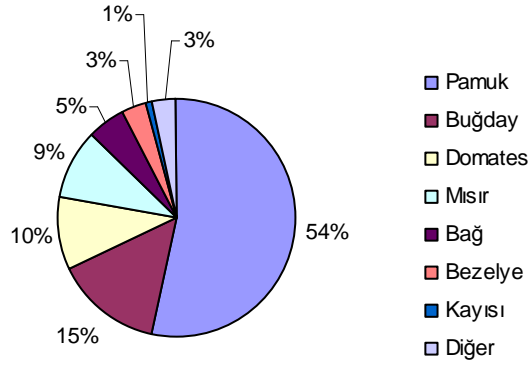
İncelenen işletmelerde ekiliş-dikiliş alanları ürün bazında incelendiğinde ise, işletme gruplarına göre sıralamanın değişiklik gösterdiği görülmektedir. Birinci grupta ilk sırayı bağ, ikinci sırayı pamuk alırken, ikinci grupta ilk sırayı pamuk, ikinci sırayı bağ, üçüncü grupta ilk sırayı pamuk, ikinci sırayı buğday almaktadır. Genel olarak bakıldığında ise ilk sırayı pamuk, ikinci sırayı buğday aldığı görülmektedir (Çizelge 8.66, Grafik 8.10). Genel duruma üçüncü grubun etkisi yüksektir.

Çizelge 8.66 İncelenen işletmelerde bitkisel üretim dallarının ekiliş ve dikiliş alanları (daa)

Ürünler (*)	I. Grup (17 işl.)		II. Grup (19 işl.)		III. Grup (24 işl.)		Genel	
	daa	%	daa	%	daa	%	daa	%
Pamuk	7.65	25.69	45.89	49.07	210.67	55.15	100.97	52.91
Buğday	4.65	15.61	4.47	4.78	62.08	16.25	27.57	14.45
Domates	1.82	6.13	6.42	6.87	41.25	10.80	19.05	9.98
Mısır (**)	-	-	5.53	5.91	25.00	6.55	11.75	6.16
Bağ	9.47	31.82	15.53	16.60	5.42	1.42	9.77	5.12
Bezelye	0.47	1.58	3.16	3.38	14.63	3.83	6.98	3.66
Mısır	0.59	1.98	-	-	15.00	3.93	6.17	3.23
Biber	1.00	3.36	5.79	6.19	-	-	2.12	1.11
Kayısı	0.53	1.78	1.32	1.41	2.92	0.76	1.73	0.91
Şeftali	0.94	3.16	0.79	0.84	2.08	0.55	1.35	0.71
Ispanak (**)	1.06	3.56	2.11	2.25	-	-	0.97	0.51
Hıyar	0.18	0.59	0.68	0.73	1.67	0.44	0.93	0.49
Erik	0.53	1.78	1.32	1.41	-	-	0.57	0.30
Kavun	-	-	-	-	0.83	0.22	0.33	0.17
Yeşillik(maydanoz, roka, tere vb.) (**)	0.41	1.38	0.53	0.56	-	-	0.28	0.15
Karpuz	-	-	-	-	0.42	0.11	0.17	0.09
Mandarin	0.29	0.99	-	-	-	-	0.08	0.04
Zeytin	0.18	0.59	-	-	-	-	0.05	0.03
Genel Toplam	29.76	100.00	93.53	100.00	381.96	100.00	190.83	100.00

(*) Ürünler aldıkları paylara göre sıralanmışlardır.

(**) İkinci ürün olarak yetiştirilen ürünlerdir.

Grafik 8.10 İncelenen işletmelerde bitkisel üretim dallarının ekiliş ve dikiliş alanlarının oransal gösterimi

8.2.1.12 Sermaye Mevcudu

Tarım işletmelerinde sermaye miktarı ve kompozisyonun bilinmesi üretimin sürekliliğinin sağlanması ve ileriye dönük iş planlarının yapılması açısından önemlidir. İncelenen işletmelerde işletme başına sermaye kompozisyonu Çizelge 8.67’de ve yine işletme başına sermaye miktarının oransal dağılımı ise Çizelge 8.68’de verilmiştir.

Aktif, arazi varlığı ve işletme varlığından oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde arazi varlığı; toprak varlığı, toprak ıslahı varlığı, bina varlığı, birki varlığı ve tarla demirbaşından, işletme varlığı ise alet makina varlığı, hayvan varlığı, ambar varlığı ile kasa mevcudu ve alacaklardan oluşmaktadır. Aktifin %96.94’ünü arazi varlığı, %3.06’sını da işletme varlığı oluşturmaktadır. Beklenildiği gibi en yüksek arazi varlığı üçüncü grupta bulunmaktadır. Arazi varlığında en yüksek unsur toprak varlığı oluşturmaktadır. Gruplar için de durum benzerdir.

Toprak ıslahı varlığı; sulama kanalı, artezyen ve sulama kuyusundan oluşmaktadır. Toplam aktif içindeki payı ise %0.25 olup

işletme büyüklüğü ile miktar olarak doğru orantılı artmasına rağmen, oransal olarak ters orantılı olarak azaldığı görülmektedir.

Bina varlığı, ev, ahır, ağıl, depo ve samanlıktan oluşmaktadır. Toplam aktif içindeki payı %2.02 olup, yine işletme büyüklüğü ile miktar olarak doğru orantılı artmasına rağmen, oransal olarak ters orantılı olarak azaldığı görülmektedir.

Bitki varlığı ve tarla demirbaşı, meyve ağaçlarından ve büyümekte olan tarla bitkilerinden oluşmaktadır. Toplam aktif içindeki payı %1.59 olup, işletme büyüklüğü ile oransal olarak ters orantılı olarak azaldığı görülmektedir.

Aktifin küçük bir kısmını oluşturan işletme varlığının en büyük kısmını alet makina varlığı, en küçük kısmını ise kasa mevcudu ve alacaklar oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde pasif ise borçlar, kira ile tutulan arazi değeri ve özsermayeden oluşmaktadır. İşletmelerde ortakçılık olmadığı için pasif içerisinde ortakçılıkla kullanılan arazi değeri bulunmamaktadır. Pasif unsurlarda en yüksek değer %79.47 ile özsermayeye aittir. Gruplar açısından bakıldığında özsermaye oranı en yüksek (%93.84) birinci grupta iken, kira ile tutulan arazide en yüksek oran (%24.48) ikinci gruptadır. Fakat üçüncü grup pasif miktarı olarak diğer gruplardan daha yüksektir.

Çizelge 8.67 İncelenen işletmelerde sermaye kompozisyonu (TL)

Sermaye unsurları		İşletme Grupları			
		I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel
Arazi varlığı	Toprak varlığı	197647.06	711500.00	2831391.67	1413865.00
	Toprak ıslahı varlığı	2264.71	3763.16	4812.50	3758.33
	Bina varlığı	27000.00	28316.00	35000.00	30617.00
	Bitki varlığı ve tarla demirbaşı	20794.12	33815.79	18750.00	24100.00
	Toplam	247705.89	777394.95	2889954.2	1472340.3
İşletme varlığı	Alet ve makina varlığı	34682.25	39705.26	45000.00	4263.33
	Hayvan varlığı	429.41	4868.42	6500.00	4263.33
	Ambar varlığı	352.94	1578.95	1833.33	1333.33
	Kasa mevcudu ve alacaklar	-	289.47	1020.83	500.00
	Toplam	35464.60	46442.10	54354.16	46496.66
TOPLAM AKTİF		283170.49	823837.05	2944308.3	1518837
Borçlar toplamı		205.88	710.53	1104.17	725.00
Kira ile tutulan arazi değeri		17235.29	201710.53	605958.33	311141.67
Özsermaye		265729.32	621415.99	2337245.8	1206970.3
TOPLAM PASİF		283170.49	823837.05	2944308.3	1518837

Çizelge 8.68 İncelenen işletmelerde sermaye kompozisyonunun oransal dağılımı (%)

Sermaye unsurları		İşletme Grupları			
		I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel
Arazi varlığı	Toprak varlığı	69.80	86.36	96.16	93.09
	Toprak ıslahı varlığı	0.80	0.46	0.16	0.25
	Bina varlığı	9.53	3.44	1.19	2.02
	Bitki varlığı ve tarla demirbaşı	7.34	4.10	0.64	1.59
	Toplam	87.48	94.36	98.15	96.94
İşletme varlığı	Alet ve makina varlığı	12.25	4.82	1.53	2.66
	Hayvan varlığı	0.15	0.59	0.22	0.28
	Ambar varlığı	0.12	0.19	0.06	0.09
	Kasa mevcudu ve alacaklar	-	0.04	0.03	0.03
	Toplam	12.52	5.64	1.85	3.06
TOPLAM AKTİF		100.00	100.00	100.00	100.00
Borçlar toplamı		0.07	0.09	0.04	0.05
Kira ile tutulan arazi değeri		6.09	24.48	20.58	20.49
Özsermaye		93.84	75.43	79.38	79.47
TOPLAM PASİF		100.00	100.00	100.00	100.00

8.2.1.13 Yıllık Faaliyet Sonuçları

8.2.1.13.1 Bitkisel Ürünlerden Elde Edilen Brüt Üretim Değeri

İncelenen işletmelerde bitkisel üretim dallarından elde edilen brüt üretim değerleri Çizelge 8.69'da, bunların oransal dağılımı ise Çizelge 8.70'de verilmiştir. Çizelgelerden de görüldüğü gibi bitkisel üretimde toplam brüt üretim değerinin %49.74'ünü tarla bitkileri, %44.22'sini sebzeler, %3.08'ini bağ ve %2.97'sini meyveler oluşturmaktadır. Tarla bitkileri içerisinde en yüksek brüt üretim değerine sahip ürün pamuktur. Gruplar itibariyle pamuk ve mısırın brüt üretim değerleri işletme büyüklükleriyle doğru orantılı olarak artmaktadır. Buğdayın işletme başına brüt üretim değeri en yüksek üçüncü grupta, en düşük ise ikinci gruptadır. Sebzelerde en yüksek brüt üretim değerine sahip ürün domatestir. Gruplar itibariyle domatesin brüt üretim değeri işletme

büyüklikleriyle doğru orantılı olarak artmaktadır. Meyvecilikte en yüksek brüt üretim değerine sahip meyve şeftalidir. Diğer ürün gruplarından farklı olarak bağcılıkta ve meyvecilikte en yüksek brüt üretim değerine sahip grup birinci gruptur. Birinci grupta ayrıca diğer gruplarda üretimi yapılmayan zeytincilik de yapılmaktadır. Fakat üretim değeri çok düşük olduğu için bitkisel ürünlerden elde edilen brüt üretim değerini çok fazla etkilememektedir.

Çizelge 8.69 İncelenen işletmelerde bitkisel üretim dallarından elde edilen brüt üretim değerleri (TL)

Bitkisel Üretim Dalları		İşletme Grupları			
		I. Grup (17 işletme)	II. Grup (19 işletme)	III. Grup (24 işletme)	Genel
Tarla Bitkileri	Pamuk	2174.94	10994.47	59025.33	27707.95
	Mısır	142.12	557.37	10777.92	4527.93
	Buğday	529.88	602.11	7913.33	3506.13
	Toplam	2846.94	12153.95	77716.58	35742.02
Sebzeler	Domates	2548.82	9431.58	60243.75	27806.33
	Hıyar	145.59	564.47	1375.00	770.00
	Biber	31.05	2432.89	-	779.21
	Yeşillik (maydanoz, roka, tere vb.)	37.06	47.37	-	25.50
	İspanak	794.12	1578.95	-	725.00
	Bezelye	10.15	151.58	3105.00	1292.88
	Kavun	-	-	573.33	229.33
	Karpuz	-	-	364.58	145.83
	Toplam	3566.78	14206.84	65661.67	31774.09
Meyveler	Şeftali	917.65	769.74	2031.25	1316.25
	Kayısı	52.94	131.58	291.67	173.33
	Erik	524.12	1302.63	-	561.00
	Mandarin	282.35	-	-	80.00
	Toplam	1777.06	2203.95	2322.92	2130.58
Bağ	1823.53	3021.05	1841.67	2210.00	
Zeytin	3.00	-	-	0.85	
Toplam	10017.31	31585.79	147542.83	71857.54	

Çizelge 8.70 İncelenen işletmelerde bitkisel üretim dallarının brüt üretim değerlerinin oransal dağılımı (%)

Bitkisel üretim dalları		İşletme Grupları			
		I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel
Tarla Bitkileri	Pamuk	21.71	34.81	40.01	38.56
	Mısır	1.42	1.76	7.30	6.30
	Buğday	5.29	1.91	5.36	4.88
	Toplam	28.42	38.48	52.67	49.74
Sebzeler	Domates	25.44	29.86	40.83	38.70
	Hıyar	1.45	1.79	0.93	1.07
	Biber	0.31	7.70	-	1.08
	Yeşillik (maydanoz, roka, tere vb.)	0.37	0.15	-	0.04
	Ispanak	7.93	5.00	-	1.01
	Bezelye	0.10	0.48	2.10	1.80
	Kavun	-	-	0.39	0.32
	Karpuz	-	-	0.25	0.20
	Toplam	35.61	44.98	44.50	44.22
Meyveler	Şeftali	9.16	2.44	1.38	1.83
	Kayısı	0.53	0.42	0.20	0.24
	Erik	5.23	4.12	-	0.78
	Mandarin	2.82	-	-	0.11
	Toplam	17.74	6.98	1.57	2.97
Bağ	18.20	9.56	1.25	3.08	
Zeytin	0.03	-	-	-	
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	

8.2.1.13.2 Hayvansal Ürünlerden Elde Edilen Brüt Üretim Değeri

İncelenen işletmelerde hayvansal ürünlerden sağlanan ortalama brüt üretim değeri 2643.17 TL'dir. Bunun %88.53'ünü süt, %3.41'ini gübre ve %8.06'sını ise yıl içerisinde gerçekleşen hayvansal değer artışını gösteren envanter kıymet artışı oluşturmaktadır (Çizelge 8.71).

Çizelge 8.71 İncelenen işletmelerde hayvansal üretim dallarından elde edilen brüt üretim değerleri (TL)

Hayvansal ürünler	İşletme Grupları				
	I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel	%
Süt	176.47	2652.63	3625.00	2340.00	88.53
Gübre	7.06	101.05	140.00	90.00	3.41
Envanter kıymet artışı	21.47	243.42	325.00	213.17	8.06
Toplam	205.00	2997.11	4090.00	2643.17	100.00

8.2.1.13.3 Toplam Brüt Üretim Değeri

İncelenen işletmelerde 2006 yılında elde edilen toplam brüt üretim değeri işletme başına 74500.71 TL'dir. Bunun %96.45'ini bitkisel üretim değeri, %3.55'ini ise hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır (Çizelge 8.72).

Çizelge 8.72 İncelenen işletmelerde toplam brüt üretim değeri (TL)

Üretim Değeri	İşletme Grupları				
	I. Grup (17 işl.)	II. Grup (19 işl.)	III. Grup (24 işl.)	Genel	%
Bitkisel üretim değeri	10017.31	31585.79	147542.83	71857.54	96.45
Hayvansal üretim değeri	205.00	2997.11	4090.00	2643.17	3.55
Toplam brüt üretim değeri	10222.31	34582.90	151632.83	74500.71	100.00

8.2.2 Üreticilerin Örgüt ve Örgütlenme Üzerine Görüşleri

Bu bölümde incelenen işletmelerdeki üreticilerin örgüt ve örgütlenme üzerine düşünceleri ve tarımda bulunan bazı örgütlere ne düzeyde güven duydukları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ilk olarak üreticilere örgüt ve örgütlenme üzerine yedisi olumlu, beşi olumsuz olmak üzere toplam 12 tutum ifadesi verilmiş ve bu ifadeler ne

derece katıldıkları sorulmuştur. Tutum cümleleri için değerlendirme yapılırken; olumsuz cümleler için: 1-tümüyle katılıyorum, 2-katılıyorum, 3-fikrim yok, 4-katılmıyorum, 5-hiç katılmıyorum; olumlu cümleler için: 5-tümüyle katılıyorum, 4-katılıyorum, 3-fikrim yok, 2-katılmıyorum, 1-hiç katılmıyorum şeklinde puanlar verilerek ağırlıklı ortalamaları alınmıştır. Ağırlıklı ortalamaların 5'e yakın olması üreticilerin örgüt ve örgütlenme hakkında olumlu düşüncelere sahip olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Verilen ifadelere katılım sıklıkları, yüzdeleri ve ortalama puanları Çizelge 8.73'de verilmiştir. Buna göre “Bir örgüt içinde bulunan insanlarla anlaşmak zordur” olumsuz ifadesine üreticilerin %78.33'ü, “Bir örgüte üye olan herkes aynı ölçüde çalışmaz” ifadesine üreticilerin %86.67'si, “Bir örgüt kurmak için üye bulmak zordur” ifadesine üreticilerin %66.67'si katılmaktadır. Ortalama puanlarda buna paralel olarak düşüktür. Buna karşın “Tarımda örgütlenme gerekli değildir” ve “Var olan örgüt tipleri yeterlidir” ifadelerine sırasıyla %70 ve %71.67 oranında katılmama yönünde yanıtlar bulunmaktadır ve ortalama puanları sırasıyla 3.68 ve 3.85'dir. Bu da yüksek bir puandır. Bu sonuçlara göre, üreticiler var olan örgütlerden memnun değiller ve haklarında olumsuz düşünmektedirler. Aynı zamanda örgütlenmenin gerekli olduğunu ve var olan örgütlenme tiplerinin yeterli olmayıp farklı bir örgütlenme ihtiyacının olduğunu düşünmektedirler. Üreticilerin, örgütlerin sağladığı avantajları içeren olumlu ifadelere katılımı ise oldukça yüksektir. Ortalama puanlar da bunu desteklemektedir. Bu da örgütlenmenin gerekli olmadığı konusundaki ifadeye katılımın az olması sonucunu pekiştirmektedir.

Çizelge 8.73 İncelenen işletmelerdeki üreticilerin örgüt ve örgütlenme ile ilgili tutumları

Tutum ifadeleri	Görüşler (*)										Ort. puan
	1		2		3		4		5		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Bir örgüt içinde bulunan insanlarla anlaşmak zordur	8	13.33	39	65.00	2	3.33	9	15.00	2	3.33	2.30
Bir örgüte üye olan herkes aynı ölçüde çalışmaz	10	16.67	42	70.00	4	6.67	3	5.00	1	1.67	2.05
Bir örgüte üye olanlar daha fazla kazanç sağlarlar	5	8.33	33	55.00	7	11.67	14	23.33	1	1.67	3.45
Bir örgüte üye olmak isterim	6	10.00	32	53.33	0	0.00	20	33.33	2	3.33	3.33
Bir örgüt kurmak için üye bulmak zordur	12	20.00	28	46.67	4	6.67	15	25.00	1	1.67	2.42
Bir örgüte üye olanlar üretim için gereken malzemeyi daha kolay temin ederler	11	18.33	44	73.33	1	1.67	3	5.00	1	1.67	4.02
Bir örgüte üye olanların üretim maliyetleri daha az olur	11	18.33	34	56.67	3	5.00	9	15.00	3	5.00	3.68
Bir örgüte üye olanlar ürünlerini daha kolay satarlar	13	21.67	40	66.67	2	3.33	3	5.00	2	3.33	3.98
Tarımda örgütlenme gerekli değildir	4	6.67	11	18.33	3	5.00	24	40.00	18	30.00	3.68
Var olan örgüt tipleri yeterlidir	3	5.00	11	18.33	3	5.00	18	30.00	25	41.67	3.85
Tarımsal üretimde yeni örgütlenme şekilleri gereklidir	17	28.33	34	56.67	-	-	7	11.67	2	3.33	3.95
Örgüt, sorunların çözümü için üyesine destek olur	17	28.33	39	65.00	3	5.00	1	1.67	-	-	4.20

(*): 1-Tümüyle katılıyorum, 2-Katılıyorum, 3-Fikrim yok, 4-Katılmıyorum, 5-Hiç katılmıyorum

Bir üreticinin tüm ifadelerle olumlu görüş belirttiği takdirde alabileceği maksimum puan 60 olacaktır. İncelenen işletmelerdeki üreticilerin gruplara göre aldıkları puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 8.74’de verilmiştir. Çizelgeden görüldüğü gibi

ortalama ve standart sapmalar gruplar arasında çok fazla farklılık göstermemektedir. Yapılan varyans analizi sonucunda da üreticilerin örgüt ve örgütlenmeye yönelik tutumları açısından gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>0.05$). Bu sonuç üreticilerin varlık durumlarının örgüt ve örgütlenme konusundaki görüşlerini etkilemediğini göstermektedir.

Çizelge 8.74 Üreticilerin örgüt ve örgütlenmeye yönelik tutum puanlarının aritmetik ortalaması ve standart sapması

Üretici grupları	Üretici sayısı	Ortalama	Standart sapma
I. Grup (17 işl.)	17	41.29	4.39
II. Grup (19 işl.)	19	40.47	5.33
III. Grup (24 işl.)	24	41.00	6.19
Genel	60	40.92	5.41

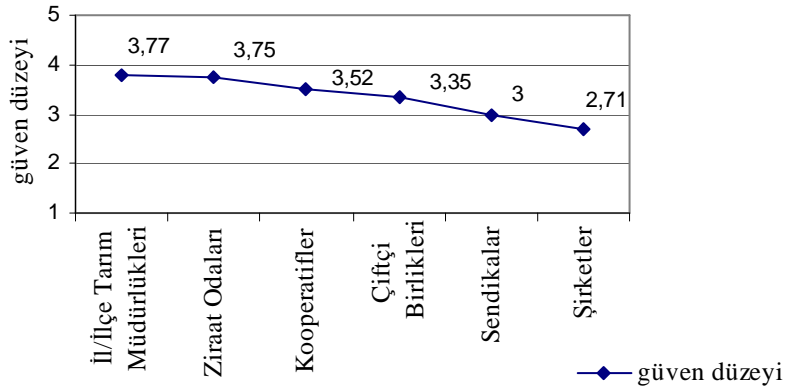
İncelenen işletmelerdeki üreticilerin örgütlere ilişkin güven derecelerini ölçmek amacıyla çeşitli örgüt isimleri verilerek bunlara kesinlikle güvenirim, güvenirim, hiçbir fikrim yok, güvenmem, kesinlikle güvenmem şeklinde yanıt vermeleri istenmiştir. Buna göre üreticilerin güvendikleri örgütlerden ilk sırayı %82.69'luk oranla İl/İlçe Tarım Müdürlükleri, ikinci sırayı %80.77 ile Ziraat Odaları, üçüncü sırayı %75 ile kooperatifler almaktadır. Şirketler ise güven açısından incelenen işletmelerdeki üreticilere genel olarak bakıldığında en son sırada gelmektedir (Çizelge 8.75). Bunun nedeninin üreticilerin ürünlerini sattıkları şirketlerden memnun kalmamaları veya şirketler hakkında var olan genel kanının olumsuz olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Üreticilerin verdikleri yanıtlar puanlandırılarak elde edilen ağırlıklı ortalama puanlara göre üreticilerin örgütlere güven düzeyleri de Grafik 8.11'de gösterilmiştir. Grafiğin daha iyi yorumlanabilmesi için en yüksek

güven düzeyine sahip örgütten en düşük güven düzeyine sahip örgüte doğru bir sıralama izlenmiştir. Ortalama puanların hesaplanmasında güven düzeyleri 5 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Buna göre; “kesinlikle güvenirim” yanıtı 5, “güvenirim” 4, “hiçbir fikrim yok” 3, “güvenmem” 2 ve “kesinlikle güvenmem” 1 puan almıştır.

Çizelge 8.75 Üreticilerin çeşitli örgütlere güven düzeyleri

Örgütler	Görüşler(*)									
	Kesinlikle güvenirim		Güvenirim		Hiçbir fikrim yok		Güvenmem		Kesinlikle güvenmem	
	Üre. sayısı	%	Üre. sayısı	%	Üre. sayısı	%	Üre. sayısı	%	Üre. sayısı	%
İl/İlçe Tarım Müdürlükleri	4	7.69	39	75.00	4	7.69	3	5.77	2	3.85
Ziraat Odaları	4	7.69	38	73.08	4	7.69	5	9.62	1	1.92
Kooperatifler	2	3.85	37	71.15	-	-	12	23.08	1	1.92
Sendikalar	1	1.92	21	40.38	14	26.2	9	17.31	7	13.46
Birlikler	1	1.92	25	48.08	18	34.62	7	13.46	1	1.92
Şirketler	1	1.92	15	28.85	10	19.23	20	38.46	6	11.54

(*) 8 üretici bu soruya yanıt vermemiştir.

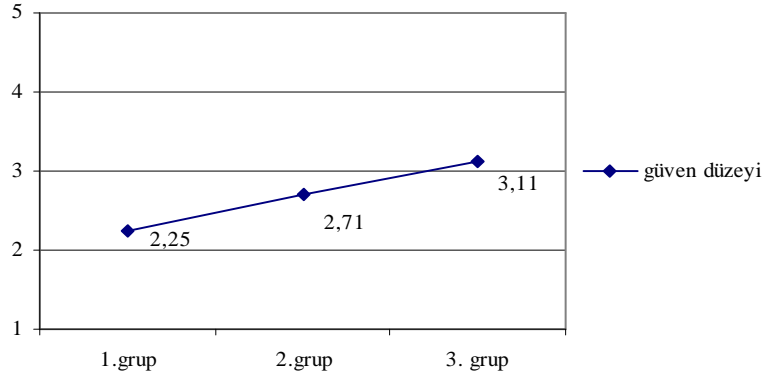

Grafik 8.11 İncelenen işletmelerde üreticilerin çeşitli örgütlere güven düzeyleri

Verilen örgütler arasında şirket şeklinde örgütlenme için güven düzeylerine ayrıca bakılacak olursa, üçüncü gruptaki üreticilerin diğer gruplara göre şirketlere güven düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (%47.37) (Çizelge 8.76). Güven düzeylerine puan verildiğinde her bir grubun ortalama güven düzeyi bulunabilmektedir. Grupların şirketler için güven puanlarının değerlendirilmesinde grup ortalamalarının 0.01-2.00: güvenmiyorum, 2.01-3.00: hiçbir fikrim yok, 3.01-5.00: güvenirim şeklinde alınması uygundur. Ortalamalar birinci grup için 2.25, ikinci grup için 2.71, üçüncü grup için 3.11 olarak bulunmuştur (Grafik 8.12). Buna göre bir ve ikinci grubun şirket hakkında hiçbir fikirlerinin olmadığı, üçüncü grubun ise şirketlere güvendiği söylenebilir.

Çizelge 8.76 Gruplar itibariyle üreticilerin şirketlere güven düzeyleri

Güven düzeyleri	İşletme Grupları							
	I. Grup (17 işl.)		II. Grup (19 işl.)		III. Grup (24 işl.)		Genel	
	Üretici sayısı	%	Üretici sayısı	%	Üretici sayısı	%	Üretici sayısı	%
Kesinlikle güvenirim	-	-	-	-	1	5.26	1	1.92
Güvenirim	2	12.50	5	29.41	8	42.11	15	28.85
Hiçbir fikrim yok	2	12.50	4	23.53	4	21.05	10	19.23
Güvenmem	10	62.50	6	35.29	4	21.05	20	38.46
Kesinlikle güvenmem	2	12.50	2	11.76	2	10.53	6	11.54
Toplam	16	100.00	17	100.00	19	100.00	52	100.00

Grafik 8.12 İncelenen işletmelerde üretici gruplarının şirketlere karşı güven düzeyleri

8.2.3 Üreticilerin Tarımsal Üretim Şirketleri Hakkındaki Bilgi ve Görüşleri

İncelenen işletmelerdeki üreticilerin tarımsal üretim şirketleri hakkındaki bilgilerini ve görüşlerini belirlemek, konuya bakış açılarını ve önerilerini almak amacıyla çeşitli sorular sorulmuştur (Çizelge 8.77). Buna göre üreticilerin çevrelerinde olan tarımsal üretim şirketlerinden haberdar olup olmadıklarını belirleyebilmek için sorulan “Çevrenizde hammaddesini kendisi üreten tarımsal üretim şirketi var mı?” sorusuna üreticilerin %56.67’si evet yanıtını vermiştir. Üreticilerin bir kısmının söz konusu üretim şirketlerine ürünlerini sattıkları da öğrenilmiştir. Bilindiği gibi üretim şirketleri ürünleri kendileri ürettiği gibi aynı zamanda çevredeki üreticilerden de ürün alıp işleyip pazarlamaktadırlar.

İncelenen işletmelerde üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurarak örgütlenme yolunu seçmek isteyip istemediklerini belirleyebilmek amacıyla “Bilindiği gibi sanayi ve ticaret ile uğraşanlar bir araya gelerek şirket kurup faaliyetlerini sürdürmektedirler. Böyle bir örgütlenmeyi kendi üretim alanınız için düşünür müsünüz?” sorusu sorulmuş ve üreticilerin %76.67’si evet yanıtını vermiştir.

İncelenen işletmelerdeki üreticilerin birleşerek şirket kurmak veya var olan bir şirkete ortak olmayı istemeleri durumunda kendilerine ait arazileri şirket sermayesi olarak şirket üzerine geçirmeyi düşünüp düşünmediklerini anlamak amacıyla sorulan “Tarımsal üretim şirketlerine arazilerinizi vererek ortak olmayı düşünür müsünüz?” sorusuna üreticilerin %63.33’ü evet yanıtını vermiştir. Arazisini paylaşmak konusunda katı olduğu düşünülen Türk çiftçileri için bu oran beklenenin üzerinde olumludur.

İncelenen işletmelerdeki üreticilerin kendi aralarında tarımsal üretim şirketleri hakkında konuşup konuşmadıklarını, bu konuyu irdeleyip irdelemediklerini belirlemek amacıyla sorulan “Çevrenizde tarımsal üretim şirketi kurmayı düşünen üreticiler var mı?” sorusuna üreticilerin %16.67’si evet yanıtını vermiştir. Oran düşük olmasına rağmen konunun çiftçiler arasında konuşulmuş olması, çiftçilerin konuyu irdelediklerini göstermesi açısından önemlidir. Nitekim görüşmeler sırasında Menemen ilçesinde çiftçiler arasında konuyla ilgili bir toplantı yapıldığı da öğrenilmiştir. Sorulan soruya evet yanıtını veren üreticilere “Tarımsal üretim şirketi kurmayı düşünen üreticilerin neden böyle bir örgütlenmeyi düşündükleri sorulmuş ve çeşitli yanıtlar alınmıştır. Üreticilerin dördü kişilerin birleşerek güç kazanabileceklerini, beşi birleşerek maliyetlerin düşeceğinden dolayı fazla kazanç sağlayacaklarını belirtirken, bir kişi arazisi ve imkanı olan büyük çiftçilerin böyle bir girişime girmeyi düşündüklerini belirtmiştir. Buna göre üreticilerin şirketleşmeyi güç ve para kazanma olarak gördükleri ve imkanları sınırlı olan kişilerin böyle bir girişime giremeyeceğini düşündükleri söylenebilir.

Çizelge 8.77 İncelenen işletmelerdeki üreticilerin tarımsal üretim şirketleri hakkında bilgi ve görüşleri

Sorular ve yanıtlar	Üretici sayısı	%
Çevrenizde hammaddesini kendisi üreten tarımsal üretim şirketi var mı?		
Evet	34	56.67
Hayır	26	43.33
Bilindiği gibi sanayi ve ticaret ile uğraşanlar bir araya gelerek şirket kurup faaliyetlerini sürdürmektedirler. Böyle bir örgütlenmeyi kendi üretim alanınız için düşünür müsünüz?		
Evet	46	76.67
Hayır	14	23.33
Tarımsal üretim şirketlerine arazilerinizi vererek ortak olmayı düşünür müsünüz?		
Evet	38	63.33
Hayır	22	36.67
Çevrenizde tarımsal üretim şirketi kurmayı düşünen üreticiler var mı?"		
Evet	10	16.67
Hayır	50	83.33

Yine incelenen işletmelerdeki üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurma konusunda onları olumsuz etkileyebilecek düşünceleri saptamak amacıyla şirketleşme konusunda gördükleri zorluklar sorulmuş ve üreticilerin %78.33'ü sermaye gerektirmesi, %71.67'si eğitimli insan sayısının az olması, %66.67'si ise bürokrasinin çok olması yönünde yanıtlar vermiştir. Ortaklarla anlaşamama ihtimalinin olması, nasıl kurulacağını ve nasıl işletileceğinin bilinmemesi, herşeyin kayıt altına alınması, vergilerin yüksekliği ve ilk kuruluş masraflarının çok olması görüşlerine katılım da azımsanamayacak kadar çoktur (Çizelge 8.78). Sonuçlar üreticilerin her ne kadar sermaye gereksinimini engelleyici bir unsur olarak gördüklerini gösterse de, bireysel çalışmaya alışmış olan üreticilerin sermayesini riske atarak birlikte çalışmaya geçmekten korktuğunu ve bu işde bilgisizliğinin özellikle bürokratik işlemlerde başarısızlığa neden olacağını düşündüklerini göstermektedir.

Çizelge 8.78 İncelenen işletmelerde üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurmak istedikleri takdirde karşılaşılabileceklerini düşündükleri zorluklar (*)

Üretici görüşleri	Üretici sayısı	%
Sermaye gerektirmesi	47	78.33
Eğitimli insan sayısının az olması	43	71.67
Bürokrasinin çok olması	40	66.67
Ortaklarla anlaşamama ihtimalinin olması	36	60.00
Nasıl kurulacağı ve nasıl işletileceğinin bilinmemesi	34	56.67
Herşeyin kayıt altına alınması ve vergilerin yüksekliği	22	36.67
İlk kuruluş masraflarının çok olması	20	33.33

(*) üreticilerden birden fazla yanıt alınmıştır.

İncelenen işletmelerde üreticilerin tarımsal üretim şirketinden ziyade genel olarak şirket deyince ne düşündüklerini, şirketin onlara ne çağrıştırdığını belirlemek amacıyla “şirket deyince aklınıza neler geliyor” diye sorularak, kendilerine konu ile ilgili bazı cümleler okunmuş bunlara katılıp katılmadıkları ve ayrıca farklı düşünceleri var ise bunları belirtmeleri istenilmiştir. Sonuçlar Çizelge 8.79’da verilmiştir. Buna göre üreticilerin %60.00’ı şirketin kârlı bir iş olduğunu, %58.33’ü eğitimli insanlara göre bir iş olduğunu, %48.33’ü parası olan herkesin kurabileceğini, %46.67’si riskli bir iş olduğunu belirtmiştir. Diğer akla gelen ifadeler arasında; istikrarlı ürün elde edilen bir iş, kendi ürettiğimiz malı kendimiz işleyebileceğimiz bir iş, tarımsal ürünleri işleyen fabrika, vasıflı işçi ve eleman çalıştıran bir kurum ifadeleri yer almaktadır. Sonuçlardan da anlaşılacağı üzere üreticiler şirketi kârlı bir iş olarak görmelerinin yanında, karmaşık ve riskli bir yapı olarak da görmek, bu işi eğitilmiş ve maddi olanakları yüksek olan kişilerin yapabileceklerini düşünmektedirler. Bu durumda kendilerinde bu özellikleri gördükleri takdirde böyle bir girişime başvurabilecekleri düşünülebilir.

Çizelge 8.79 Üreticiler için şirketin ifade ettikleri (*)

Üretici görüşleri	Üretici sayısı	%
Kârlı bir iş	36	60.00
Eğitimli insanlara göre bir iş	35	58.33
Parası olan herkesin kurabileceği bir iş	29	48.33
Riskli bir iş	28	46.67
Kaliteli iş	26	43.33
Çok kişinin biraraya gelip ortak olması	21	35.00
Hilekârlık yapabilecek bir kurum	20	33.33
Kentte yaşamak	6	10.00
Birlik ve beraberlik içinde çalışılabilecek bir iş	4	6.67
Kayıt altında sistemli bir çalışma şekli	4	6.67
Yüksek kredi imkanı olan bir iş	2	3.33
Diğer	4	6.67

(*) üreticilerden birden fazla yanıt alınmıştır.

Yine incelenen işletmelerdeki üreticilerin şirketlerle ilgili ne ölçüde olumlu tutumlara sahip olduklarını tespit etmek amacıyla üçü olumsuz, 13'ü olumlu ve/veya genel görüş içeren tutum ifadeleri verilmiş ve bu ifadelere ne ölçüde katıldıkları sorulmuştur. Değerlendirme yapılırken; olumsuz cümleler için: 1-tümüyle katılıyorum, 2-katılıyorum, 3-fikrim yok, 4-katılmıyorum, 5-hiç katılmıyorum; olumlu cümleler için: 5-tümüyle katılıyorum, 4-katılıyorum, 3-fikrim yok, 2-katılmıyorum, 1-hiç katılmıyorum şeklinde puanlar verilerek ağırlıklı ortalamaları alınmıştır. Çizelge 8.80'de üreticilere yöneltilen tutum ifadeleri, bu ifadelere katılım sıklıkları, yüzdeleri ve ortalamaları verilmiştir.

Buna göre örneğin “şirket sahibi olmak itibar kazandırır” ifadesine üreticilerin %75'i katılmaktadır. İfadeye olumlu katılımın yüksek olduğu 3.93'lük ortalama puanla da desteklenmektedir. Genel olarak bakıldığında tüm ifadelere olumlu yönde katılımın yüksek olduğu görülmektedir. En düşük ortalama puan 2.92 ile “şirketler üreticileri kandırır” ifadesinde bulunmakla birlikte, bu ortalama 2.50'nin

üzerinde olduğu için üreticilerin yarından fazlasının bu ifadeye katılmadıkları söylenebilir.

Çizelge 8.80 Üreticilerin şirket ile ilgili tutumları

Tutum ifadeleri	Görüşler (*)										Ort. puan
	1		2		3		4		5		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Şirket sahibi olmak itibar kazandırır	9	15.00	45	75.00	2	3.33	1	1.67	3	5.00	3.93
Birbirine güvenmeyen insanlar şirkete kuramaz.	18	30.00	42	70.00	-	-	-	-	-	-	4.30
Şirketler üreticileri kandırır	3	5.00	26	43.33	8	13.33	19	31.67	4	6.67	2.92
Şirketler kolay kredi alırlar	9	15.00	47	78.33	1	1.67	3	5.00	-	-	4.03
Şirketler çok vergi verirler	2	3.33	13	21.67	11	18.33	27	45.00	7	11.67	3.40
Şirketler ülkemizin gelişmesi için gereklidir	9	15.00	49	81.67	-	-	2	3.33	-	-	4.08
Şirketler normal üreticilerden daha fazla üretim yaparlar	6	10.00	42	70.00	5	8.33	7	11.67	-	-	3.78
Şirketler çok işçi çalıştırırlar	6	10.00	37	61.67	3	5.00	14	23.33	-	-	3.58
Şirketlerin başında iyi yöneticiler bulunmalıdır	32	53.33	27	45.00	-	-	1	1.67	-	-	4.50
Şirketler girdileri daha ucuza alırlar	15	25.00	41	68.33	3	5.00	1	1.67	-	-	4.17
Şirketler ürünlerini daha kolay satarlar	15	25.00	42	70.00	1	1.67	2	3.33	-	-	4.17
Aile şirketleri daha uzun ömürlü olur	14	23.33	27	45.00	9	15.00	7	11.67	3	5.00	3.70
İyi bir yöneticisi olmayan şirket batır	38	63.33	21	35.00	-	-	1	1.67	-	-	4.60
Tarımsal şirketler genellikle ürün değerlendirme amaçlıdır	15	25.00	38	63.33	4	6.67	-	-	3	5.00	4.03
Şirketler insanların imkanlarını birleştirip daha fazla kazanç sağlaması demektir	7	11.67	43	71.67	8	13.33	2	3.33	-	-	3.92
Şirket kurmak veya ortak olmak bana göre değildir	5	8.33	18	30.00	3	5.00	22	36.67	12	20.00	3.22

(*): 1-Tümüyle katılıyorum, 2-Katılıyorum, 3-Fikrim yok, 4-Katılmıyorum, 5-Hiç katılmıyorum

Bir üreticinin tüm ifadelerle olumlu görüş belirttiği takdirde alabileceği maksimum puan 80 olacaktır. İncelenen işletmelerdeki üreticilerin gruplara göre aldıkları puanların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları çok fazla farklılık göstermemektedir (Çizelge 8.81). Yapılan varyans analizi sonucunda da üreticilerin şirkete yönelik tutumları açısından gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>0.05$). Bu sonuç üreticilerin varlık durumlarının şirket hakkındaki görüşlerini etkilemediğini göstermektedir.

Çizelge 8.81 Üreticilerin şirkete yönelik tutum puanlarının aritmetik ortalaması ve standart sapması

Üretici grupları	Üretici sayısı	Ortalama puan	Standart sapma
I. Grup (17 işl.)	17	61.29	4.34
II. Grup (19 işl.)	19	63.00	3.68
III. Grup (24 işl.)	24	62.54	4.63
Genel	60	62.33	4.25

8.2.4 Üreticilerin Tarımsal Üretim Şirketi Kurmayı veya Ortak Olmayı Düşünmesini Etkileyen Faktörlerin Saptanması

Çalışmanın bu bölümünde üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurmayı veya ortak olmayı düşünmesini etkileyen faktörleri ortaya koymak amacıyla lojistik regresyon yöntemlerinden ikili lojistik regresyon analizi kullanılmıştır

Modelin bağımlı değişkeni (Y) olarak üreticilerin “Tarımsal üretim şirketi kurmayı veya ortak olmayı düşünür müsünüz?” sorusuna verdikleri evet düşünürüm (Y=1), hayır düşünmem (Y=0) yanıtları esas alınmıştır. Modele girebilecek bağımsız değişkenler Çizelge 8.82’de, bağımlı değişken ile ilişkili olabileceği düşünülen olası değişkenlerin çok değişkenli lojistik regresyon sonuçları ise Çizelge 8.83’te verilmiştir.

Çizelge 8.82 Lojistik regresyon analizinde kullanılan değişkenler

Üretici özellikleri	Üreticinin yaşı (yıl)
	Eğitim düzeyi (yıl)
	Üreticilik deneyimi (yıl)
	Asıl işi (1= üreticilik, 0=diğer)
	Yan işi veya yan geliri olup olmaması (1= var, 0= yok)
	İkamet ettiği yer (1=köyde, 0=il veya ilçe merkezi)
	Kooperatife ortaklık durumu (1= ortak, 0= değil)
	Sosyal güvencesi olup olmaması (1= var, 0= yok)
	Şirketlere güven durumu (1=güveniyor, 0= güvenmiyor)
İşletme özellikleri	Arazi büyüklüğü (daa)
	Kıralık arazi kullanım durumu (1= kullanıyor, 0= kullanmıyor)
	İşletme kaydı tutma durumu (1=kayıt tutuyor, 0=kayıt tutmuyor)
	Aile eğitim düzeyi [1=yüksek (lise ve üstü eğitilmiş bireyler için), 0=düşük]

Çizelge 8.83 Lojistik regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	Katsayı (B)	Standart hata	Wald ist. Değ.	P
Üreticinin yaşı	-0.172	0.096	3.210	0.073 **
Eğitim düzeyi	-0.099	0.227	0.190	0.663
Asıl işi üreticilik olması	-5.329	2.959	3.243	0.072 **
Üreticilik deneyimi	0.016	0.061	0.074	0.786
Yan işi veya yan gelirinin olması	5.638	2.523	4.994	0.025 *
Köyde ikamet edilmesi	-3.755	1.613	5.418	0.020 *
Kooperatife ortaklık durumu	-1.551	1.312	1.397	0.237
Sosyal güvencesi olması	4.360	1.719	6.433	0.011 *
Arazi büyüklüğü	0.017	0.008	4.347	0.037 *
Kira ile arazi kullanılması	-1.339	1.270	1.111	0.292
İşletme kaydı tutulması	-2.416	1.368	3.119	0.077 **
Aile eğitim düzeyinin yüksek olması	0.273	0.940	0.085	0.771
Sabit	16.239	7.500	4.688	0.030 *
Cox & Snell R ² :0.390, Nagelkerke R ² :0.589				

* : P değeri, % 5 düzeyinde anlamlıdır, ** : P değeri, %10 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 8.83'te verilen değişkenlere ait modelin kestirilen eğim katsayısı (B), kestirilen eğim katsayısının standart hatası, Wald istatistiği değeri, olasılık değeri (p) ve Cox&Snell ve Nagelkerke R^2 değerleri verilmiştir.

Cox&Snell ve Nagelkerke R^2 değerleri, modeldeki değişkenlerle öngörülen varyansın (değişimin) kabaca bir tahminini gösteren istatistikler olarak standart yöntemlerdeki R^2 'ye benzer istatistiklerdir (Tüzüntürk, 2007).

Modelin bütün değişkenlerinin sağladığı uyumun iyiliğini test etmek için kullanılan testlerden biri Khi-kare dağılım gösteren Hosmer ve Lemeshow test istatistiğidir. Modelin uyum iyiliği, bir anlamda bağımlı değişkeni açıklayabilmek için oluşturulan en iyi modelin etkinliğinin bir ölçüsünü göstermektedir (Oğuzlar, 2005). Hosmer ve Lemeshow test istatistiği ilgili serbestlik derecesi ile Khi-kare tablo değerinden küçük ise modelin uyumunun iyi olduğuna karar verilmektedir (Tüzüntürk, 2007).

Hosmer ve Lemeshow test istatistiği 6.752 olarak hesaplanmıştır. 8 serbestlik derecesi ile Khi-kare tablo değeri 15.507'dir. Bulunan Khi-kare değeri Khi-kare tablo değerinden küçük olmasından ve 0.564 olan anlamlılık düzeyinin de 0.05'den büyük olmasından dolayı modelin uyumunun iyi olduğu sonucuna varılmaktadır.

Lojistik Regresyon analizinde Wald değeri değişkenlere ilişkin değerlendirme ölçütlerinden biridir. Wald'ın 2'den büyük değerler için önemli olduğu kabul edilmekle beraber Wald değeri büyüdükçe olasılık değeri (p) küçülmektedir (Coşkun ve ark., 2004). Nitekim Wald değeri 2'den büyük değişkenlere ilişkin p olasılık değerlerine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı oldukları, 2'den küçük değişkenlere ilişkin p olasılık değerlerinin ise anlamlı olmadıkları görülmektedir. Buna göre üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurup kurmama düşüncesinde etkili olan faktörler; yaş, asıl işinin üreticilik olması, yan işi veya yan gelirinin

olması, köyde ikamet etmesi, sosyal güvencesi olması, arazi büyüklüğü ve işletme kaydı tutmasıdır.

Aşağıda üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurup kurmama düşüncesinde etkili olan faktörlere ilişkin değerlendirmeler verilmiştir:

- Üreticinin yaşına ilişkin katsayı (-0.172) negatif olduğundan üreticinin yaşı ilerledikçe tarımsal üretim şirketi kurma veya böyle bir şirkete ortak olma eğilimi azalmaktadır.
- Üreticinin asıl işinin üreticilik olmasına ilişkin katsayı (-5.329) negatiftir. Buna göre asıl işi üreticilik olan işletme sahiplerinin yan işi üreticilik olan işletme sahiplerine göre tarımsal üretim şirketi kurma eğilimleri daha düşüktür.
- Üreticinin yan işinin veya yan gelirinin olmasına ilişkin katsayı (5.638) pozitifdir. Yan işi veya yan geliri olan üreticilerin olmayan üreticilere göre tarımsal üretim şirketi kurma eğilimleri daha yüksektir.
- Üreticinin köyde ikamet etmesine ilişkin katsayı (-3.755) negatiftir. Köyde ikamet eden üreticilerin ilçe veya şehir merkezinde ikamet eden üreticilere göre şirket kurma eğilimleri daha düşüktür.
- Üreticinin sosyal güvenceye sahip olmasına ilişkin katsayı (4.360) pozitifdir. Buna göre sosyal güvenceye sahip olan üreticilerin şirket kurma veya şirkete ortak olma eğilimleri yüksektir.
- Arazi büyüklüğüne ilişkin katsayı (0.017) pozitifdir. Kullanılan arazi büyüdükçe üreticinin şirket kurma yönündeki düşüncesi olumlu yönde etkilenecektir. Büyük araziye sahip üreticiler, arazinin büyüklüğüyle doğru orantılı olarak üretilen üretim miktarı da artacağından hem yönetimde yaşanan sıkıntılardan kurumsallaşarak ve dolayısıyla uzman kişiler çalıştırarak kurtulmak, hem de ürünü daha iyi değerlendirmek amacıyla şirket kurma düşüncesinde olabilirler.

- İşletme kaydı tutulmasına ilişkin katsayı (-2.416) da negatiftir. İşletme kaydı tutan üreticilerin tutmayan üreticilere göre şirket kurma olasılıkları daha düşüktür. Beklenenin tersi yönde çıkan bu sonuç kayıt tutan üretici için zaten sistemli bir şekilde üretim yaptığı, yönetimde zorluk yaşamadığı bu nedenle şirket kurma gereği duymadığı şeklinde düşünülebilir.

Sonuçlara göre yan işi veya yan geliri olan, asıl işi üreticilik olmayan, ilçe veya il merkezinde oturan, sosyal güvencesi olan, işletme kaydı tutmayan ve arazisi diğer üreticilere göre daha büyük olan genç yaştaki üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurma eğilimlerinin diğer özellikteki üreticilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

9. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Üreticilerin kalkınabilmesi ve tarımsal faaliyetlerini geliştirilebilmesi için örgütlenmenin önemi her fırsatta ortaya konan bir gerçektir. Üreticilerin ekonomik örgütleri içinde sayılan fakat üzerinde fazlaca durulmayan üretim şirketleri artık ele alınıp incelenmesi gereken bir boyuta ulaşmıştır. Tarımsal üretimde şirketleşmenin incelendiği bu araştırmada araştırma alanı kapsamında şirketleşmenin ne düzeyde olduğu, kimler atarfindfan kurulduğu, hangi şartlarda ve koşullarda kuruldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucun elde edilen sonuçlar özetle aşağıdaki gibidir:

Araştırma kapsamında incelenen şirketlerden 48'i bitkisel üretimle 5'i hayvansal üretimle uğraşmaktadır. Bitkisel üretim yapan şirketlerin bir kısmı birden fazla alanda üretim yapmaktadır. Üretilen ürünler birbirinden çok farklı alanlarda olabildiği gibi birbirini tamamlayan alanlarda da olabilmektedir. İncelenen şirketlerin bazılarının üretimin yanı sıra işleme, pazarlama, paketleme, ihracat gibi birimlerinin olduğu, ihtiyaca göre bu birimler için ayrı ayrı şirketler kurdukları gözlenmiştir.

İncelenen şirketlerde hukuki yapı bakımından limited şirket yapısının yoğunluk gösterdiği saptanmıştır. Şirketlerden biri hariç tamamı mevcut sahipleri tarafından kurulmuştur. Kuruluş tarihleri ise 1980'lerin ikinci yarısından sonra yoğunlaşmaktadır. Şirketlerin %33.96'sı da kuruluş aşamasında aynı sermaye kullanmıştır. Kuruluş yeri seçiminde ise ekolojik açıdan koşulların uygun oluşu ile arazi/hayvan varlığının bulunulan bölgede olması en önemli etkenler olmuştur.

Şirketlerin %69.81'i aile şirkettir. Şirket ortaklarının %51.60 gibi büyük bir kısmının üniversite mezunu olduğu, bunların da %35.62'sinin işletme-İktisat, %23.29'unun ise Ziraat Mühendisliği alanından mezun oldukları saptanmıştır. Şirket ortakları arasında tüzel kişiliğe sahip ortaklar da bulunmaktadır.

İncelenen şirketlerde daimi işçi çalıştıran şirket sayısı 42'dir ve toplam 1990 daimi işçi istihdam edilmektedir. Bunun yanında 569 da idari-teknik personel istihdam edilmektedir.

İncelenen şirketlerde kullanılan tarım alanının mülkiyeti durumunda çeşitlilik mevcuttur. Kullanılan arazi mülkiyetinin tamamı şirket üzerinde olan şirketler olduğu gibi bir kısmı ortaklar üzerinde olan veya bir kısmı kiralık olan şirketler bulunmaktadır. Şirketlerin ortak özelliği yönetim binasının ve/veya fabrikanın şirket mülkiyetinde olmasıdır.

İncelenen şirketlerin %84.91'inde şirket üzerinde olan varlıklar şirket işçileri tarafından işlenmektedir. Tarımsal varlıkların işlenmesi için yapılan işlemler (gübre, ilaç, tohum, yem alımı, sürüm masrafları vb.) ise şirket üzerinden (şirketlerin %81.13) yapılmaktadır.

İncelenen şirketlerin %54.72'si ihracat yapmaktadır.

İncelenen şirketlerin sadece %16.98'i kuruluş aşamasında kredi kullanmıştır.

İncelenen şirketlerin kuruluş aşamasında ihtiyaç duydukları bilgi ve hizmetler arasında ilk sırayı %71.70 oranıyla eğitilmiş/kaliteli eleman ihtiyacı almaktadır. Şirketlerin %45.28'i yatırımlarını gerçekleştirirken belirli kurum ve kuruluşlardan yardım almıştır. Yardım alınan kuruluşlar arasında ilk sırayı Üniversite almaktadır. Şirketler kuruluş aşamasında yaşadıkları en önemli sorunlarının ise altyapı yetersizliği ve eğitilmiş/kaliteli eleman eksikliği olduğu tespit edilmiştir. Şirketlerin işlerinde karşılaştıkları sorunlar arasında ise ilk sıraları pazarlama ve depolama sorunu almıştır.

İncelenen şirketlerde tarım sektörünün seçilme nedenleri arasında ilk sıralarda kurucuların baba mesleğinin tarım olması, yani tarımsal bir geçmişe sahip olmaları ve tarımı gelişme gösteren, yatırıma elverişli, kârlı ve zevkli bir sektör olarak görmeleri almaktadır.

İncelenen şirketlerin bir kısmı şirket kuruluşundan bir süre sonra üretimin yanı sıra satınalma-işleme-paketleme gibi işlemlere de başlamışlardır. Şirketlerin %64.15'inde üretim kapasitesinin artırılması, %58.49'unda üretim deseninin genişletilmesi düşünülmektedir.

İncelenen şirketlerde şirket yetkililerinin %84.91'i şirket tüzel kişiliğine sahip olmanın prestij kazandırdığı, %79.25'i ürünü pazarlama kolaylığı sağladığı, %56.60'ı markalaşma imkanı sağladığı, %37.74'ü daha ucuz girdi alımını sağladığı, %35.85'i ihracat yapma olanağı sağladığı, %32.08'i de kurumsallaşma imkanı sağladığını belirtmiştir.

Şirket yetkilileri tarım sektöründe doğa ve iklim koşulları ile talep dengesizliğini karşılaşılabilecek büyük riskler arasında görmektedir. Tarım sektörünün en önemli sorunları arasında ise devlet politikalarındaki belirsizliklere işaret etmişlerdir. Sektörün sahip olduğu fırsatlar arasında da tarımın her zaman ihtiyaç duyulan ve duyulacak bir sektör olması görülmektedir. Şirket yetkililerinin Devlet ve yerel yönetimden beklentileri arasında ilk sıraları ise sektörde çağdaş/kalıcı devlet politikalarının yerleşmesi ve bürokrasinin kolaylaştırılması gelmektedir.

Şirket yetkililerinin %94.34'ü şirketlerine çiftçilerin de ortak olmasını istememektedir. Buna karşın şirket yetkililerinin %52.83'ü çiftçilerin birleşerek tarımsal üretim şirketi kurabileceklerini ve yürütebileceklerini düşünmektedir. Ayrıca yetkililerin tamamı tarımsal üretimde şirketleşmenin tarımsal örgütlenmeye alternatif olabileceğini düşünmektedir.

Şirket yetkililerinin %79.25'i Türkiye'nin Avrupa Birliğine girilmesi durumunda tarım sektörünün ve kendi şirketlerinin olumlu etkileneceğini düşünmektedir.

Şirketleşme sürecinde bürokratik ve mali sıkıntılar yaşandığı, şirket yöneticilerinin şirket kurulumunu destekleyici politikaların ve ortamın

yeterince iyi olmadığına dair düşünceler ve geleceğe yönelik endişeler taşıdıkları fakat herşeye rağmen girişimci ruhuna sahip oldukları ve Türkiye’de girişimcilik ve şirket kurulumu hakkında olumlu düşüncelere sahip oldukları tesbit edilmiştir.

İncelenen işletmelerde ise üreticilerin %80’i köyde ikamet etmekte olup ortalama eğitim düzeyleri 6.17 yıl, ortalama üreticilik deneyimleri ise 35.77 yıldır. İşletme nüfuslarının tamamı okuma-yazma bilmekle birlikte, sadece %10’u üniversite eğitimi almıştır. Gruplar itibariyle işletmeler büyüdükçe eğitim düzeylerinin de arttığı gözlenmiştir.

Üreticilerin %78.33’ü sadece tarımsal üretimle uğraşmakta ve %90’ının bağlı bulunduğu bir sosyal güvenlik kurumu bulunmaktadır.

Üreticilerin %71.67’si herhangi bir kooperatife ortaktır. Kooperatife ortaklık oranı en yüksek olan grup üçüncü gruptur. İşletmelerde kayıt tutma oranı ise %36.67’dir ve bu oranın en yüksek olduğu grup üçüncü gruptur.

İşletmeler büyüdükçe ortalama ev, depo ve samanlık sayısında artış görülmektedir. Kullanılan alet ve makina mevcudunda da üçüncü grubun en yüksek oranlara sahip olduğu saptanmıştır.

İşletmelerin semaye mevcudunda aktifin %96.94’ünü arazi varlığı oluşturmaktadır. Pasif unsurlarda en yüksek oran %79.47 ile özsermayeye aittir.

İşletmelerde arazi kullanımında en yüksek oranı %75.75 ile tarla arazisi almaktadır. Ekiliş-dikiliş alanları bakımından ise ilk sırayı pamuk, ikinci sırayı buğday almaktadır.

Yapılan analizler sonucunda üreticilerin var olan örgütlerden yeterince memnun olmadıkları, fakat örgütlenmenin gerekliliğini düşündükleri, farklı bir örgütlenme şekline ihtiyaç duydukları ve varlık durumlarının örgüt ve örgütlenme konusundaki görüşlerini etkilemediği

tesbit edilmiştir. Üreticilerin güvendikleri örgütler arasında ilk sırayı İl veya İlçe Tarım Müdürlükleri almaktadır. Güven sıralamasında şirketler son sırada gelmesine karşın üreticilerin şirketlerle ilgili kendilerine verilen olumlu ifadeler katılımlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Üreticilerin %76.67'si tarımsal üretim şirketi kurarak örgütlenme yolunu seçmeyi düşünürken, %66.33'ü şirket ortağı olmaları durumunda kendilerine ait arazileri şirket sermayesi olarak şirket üzerine geçirmeyi kabul edebileceklerini belirtmişlerdir.

Üreticiler için şirket kelimesi kârlı bir iş, eğitilmiş insanlara göre bir iş, parası olan herkesin kurabileceği bir iş, riskli bir iş gibi ifadeleri çağrıştırmaktadır. Üreticilerin şirketleşme konusunda gördükleri zorluklar arasında ise sermaye gerekliliği, eğitilmiş insan sayısının az olması ve bürokrasinin çok olması gibi sorunlar ilk sıralarda gelmektedir.

Üreticilerin tarımsal üretim şirketi kurmayı veya ortak olmayı düşünmesini etkileyen faktörler; üreticinin yaşı, asıl işinin üreticilik olması, yan işi veya yan gelirinin olması, köyde ikamet etmesi, sosyal güvencesi olması, arazi büyüklüğü ve işletme kaydı tutması olarak saptanmıştır. Buna göre yan işi veya yan geliri olan, asıl işi üreticilik olmayan, ilçe veya il merkezinde oturan, sosyal güvencesi olan, işletme kaydı tutmayan ve arazisi diğer üreticilere göre daha büyük olan genç yaşta bir üreticinin tarımsal üretim şirketi kurma eğiliminin bu özellikleri taşımayan üreticilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında gelişmiş ve gelişmekte olan tüm dünya ülkelerinde az ya da çok oranda tarımsal üretimde şirketleşme görüldüğü belirlenmiştir. Ancak yeterli istatistiksel bilgi olmadığı için bu çalışmada bazı ülkelerdeki tarımsal şirketlere ait sayısal bilgiler verilmiştir. Buna göre Rusya'da yaklaşık 24.000 tarımsal üretim şirketi bulunmaktadır. Her çiftlik, ortalama 6000 hektar toprağa ve 150'nin üstünde işçiye sahiptir. 2005 yılı istatistiklerine göre Ukrayna'da 8366 tarım şirketi mevcuttur.

Şirketlerin 471'i 5000 hektardan fazla araziye sahipken, 59'u 10000 hektardan fazla araziye sahiptir. 1991 yılında SSCB'den ayrılan Kırgızistan'da tarım işletmelerinin %42.57'si 1991-2000 döneminde özelleştirilmiştir. Özelleştirilen işletmelerin %35.44'ü anonim şirkete dönüştürülmüştür. Slovakya'da 1990-2002 yılları arasında şirket organizasyonlarının sayısı %100.18'a kadar artmış, en yüksek gelişme sınırlı sorumlu şirket (limited şirket) ve anonim şirketlerde (joint stock company) olmuştur. Özbekistan'da 1 Ocak 2008 tarihi itibarıyla çiftçi şirketlerinin sayısı 281.000'e ulaşmıştır. Bu rakam, tüm sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin %60'ını teşkil etmektedir. Norveç'te 2004 yılı itibarıyla yaklaşık 1130 süt besiciliği yapan şirket mevcuttur. Belçika'nın Flaman bölgesinde tarımsal üretimde ortaklıkların (şirketlerin) payı %7 civarındadır. ABD'nde tarımsal işletmeler üç sınıfta toplanmaktadır. Bunlar bireysel veya aile işletmeleri, ortaklıklar ve şirketlerdir (aile şirketleri veya diğer). Tarım şirketlerinin ise yaklaşık %85'i aile şirkettir. Tarım sektörü ve gıda işleme sanayiinde araştırma geliştirme çalışmaları oldukça yüksek olan Hollanda'da 1995-2005 yılları arasında çiçek üreticisi firmaların sayısında azalma olmasına rağmen bu firmaların kullandıkları ortalama arazi miktarlarında artış meydana gelmiştir.

Özellikle ABD'nde uzun yıllardır süregelen büyük ölçekli üretici şirketleri hakkında birçok bilim adamı araştırma yapmış ve konunun avantaj ve dezavantajları tartışılmış ve halen de tartışılmaktadır. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra kurulan ülkelerde ise özelleştirme kapsamına alınan tarım işletmelerinin anonim şirketlere dönüştürülmesiyle tarımsal üretim şirketlerinde büyük artışlar gözlenmiştir. Tarımsal üretim şirketlerinin avantaj ve dezavantajları, küçük aile işletmelerine katkıları ve zararları ile uygun tarımsal üretim şirketi yapısı konusundaki çalışmalar devam etmektedir.

Tarımsal üretim şirketi bulunan ülkelerde ülkenin tarımsal yapısına, ülke ihtiyaçlarına, üreticilerin ihtiyaç ve tercihlerine, ülkenin sosyal ve ekonomik durumuna ve devletlerin şirketleri teşvik edici girişimlerine bağlı olarak şirketleşmenin ölçüsü farklı olmaktadır. Şirketlerin hukuki şekilleri isimleri farklı olsa da işleyiş ve kuralları yakındır. Ancak şirketlerin kullandıkları arazi büyüklükleri ve yoğunlaşılacak faaliyet alanları farklı olabilmektedir.

Türkiye’de de henüz sayıları az da olsa tarımın birçok alanında tarımsal üretim şirketlerinin varlığı gözlenmiştir. Türkiye’de tarımsal sanayi ile uğraşan büyük şirketler artık sadece satın alma, işleme ve pazarlama ile değil aynı zamanda hammadde üretimini kendileri yapma eğilimine de girmişlerdir. Bunun yanında tarımsal üretime doğrudan şirket kurarak başlayanlar veya işletmelerini birleştirip şirket kurular da gözlenmektedir. Özellikle besicilik, tavukçuluk, fidancılık, fide yetiştiriciliği, çiçekçilik, sera sebzeçiliği gibi faaliyet alanlarında kendini gösteren tarımsal üretim şirketleri tarımda şirket örgütlenmesinde öncü tarımsal faaliyet alanlarıdır. Bunların yanında pamuk, mısır gibi endüstriyel ürünler üreten şirketler de bulunmaktadır. Bu şirketler hem kendi ürünlerini, hem de komşu üreticilerin ürünlerini daha iyi pazarlamak amacıyla kurulmaktadır. Bazı pamuk üreticileri de çırçır fabrikası kurma aşamasında şirketleşmiştir.

Şirketler hızlı karar alma mekanizmalarına sahip olmalarıyla diğer örgütlenme modellerine üstünlük sağlamaktadırlar. Ortaklarının menfaatini gözönüne alan, sermayesi yüksek, kurumsallaşmış, ihtiyacına göre uzmanlarla çalışabilen, sınırlı sayıda ortağı olan bir şirket diğer modellere göre daha avantajlı durumda olacaktır.

Tarımsal üretimde kurumsallaşma üretim sonrası pazarlama ve işlemedeki kurumsallaşmaya nazaran çok az düzeydedir. Bunun nedenlerinden biri de kurumsallaşmanın bilgi ve sermaye gerektirmesidir. Türkiye’de tarım işletmelerinin küçük ve parçalı yapıda olması,

üreticilerin eğitim seviyelerinin nispeten düşük olması üretimde kurumsallaşmanın önündeki en büyük engellerdendir.

Türkiye’de şirketleşmenin özellikle 1960’lı yıllardan sonra başlamış olması, hâlâ ciddi sorunların yaşanıyor olması ve pek çok şirketin aile şirketi dışına geçememiş olması özellikle tarımda şirketleşmenin çok daha zor olacağına birer göstergesi olabilir (Soydemir, 2000). Buna rağmen Türkiye’de 1980’li yıllarda başlamak üzere sayıları gittikçe artan tarımsal üretim şirketleri görülmektedir. Tarımda şirketleşmeye farklı ihtiyaçlardan gerek duyulmuştur. Tarım sanayi şirketlerinin hammadde temininde karşılaştığı sorunların giderilmesi, üreticinin ürününü daha iyi değerlendirme isteği, elde edilen ürünün daha iyi pazarlanması, aracı kurumlardan kurtulma, uzman kişilerle çalışmanın getireceği faydalardan yararlanma, büyük üretim işletmelerinin yönetiminde karşılaşılan sorunlar, kurumsallaşma isteği vb. birçok gerekçeden dolayı üretim şirketleri kurulmaya veya var olan şirketler üretime de geçmeye başlamıştır.

Türkiye’de kurulmuş olan tarımsal üretim şirketlerinin ve araştırma alanında incelenen tarımsal üretim şirketlerinin faaliyet alanlarına bakıldığında tarımın hemen her alanında tarımsal üretim şirketlerinin kurulmuş olduğunu ve kurulabileceğini söylemek mümkündür. Ancak daha çok yüksek teknoloji gerektiren ya da yüksek teknoloji kullanıldığında yüksek verim elde edilen ürünlerde (topraksız kültürde sebze yetiştiriciliği ve bodur meyve ağaçları gibi), büyük arazi gerektirmeyen faaliyet alanlarında (süs bitkileri ve sera sebze yetiştiriciliği, fidecilik, mantar üretimi, besicilik, tavukçuluk gibi), daima aynı tad ve kalitede işlenmiş ürün elde edilmek istenen ürünlerde (şaraplık üzüm üretimi gibi), Türkiye’de üretimi yapılmayan fakat talebi olan ürünlerde (Palmiye ağacı üretimi gibi), yurtdışında talebi olan ürünlerde (Chinchilla kürkü için Chinchilla besiciliği, taze meyve ve sebze üretimi gibi)

şirketleşme görülmektedir. Kısacası şirket olmanın avantajlarını gören ve kullanmak isteyen üretici veya girişimciler bu yolu seçmişlerdir.

Araştırma sonuçlarına göre tarımsal üretim şirketleri girişimciler, tarımsal sanayi şirketi sahipleri ve tarımsal geliri yüksek olan ailelerin ve biraraya gelen orta büyüklükteki tarımsal işletme sahipleri tarafından kurulmaktadır. Girişimcilerin eğitim düzeylerinin yüksek olmasının yanı sıra alınan eğitim İktisat, İşletme ve Ziraat Mühendisliği alanında yoğunluk göstermektedir. Kurulan şirketler hukuki açıdan farklı yapılar göstermektedir. Faaliyet alanına özgü bir hukuki yapı tesbit edilmemiştir. Ayrıca tarımsal üretim şirketlerinin kuruluşları, hukuki yapıları, sorunları ve beklentileri gibi birçok yönden diğer sektörlerde kurulan şirketlerden farklı değildir. Ancak tarımsal üretimde doğa ve iklim koşullarını hakim olması, ürünün dayanıklılık süresinin kısa olması, verimli arazi kullanımının gerekliliği veya canlı materyalle çalışılması gibi konularda diğer sektörlerden ayrılmaktadır. Tarımsal üretim şirketleri için de şirket merkezi ile üretim alanlarının aynı yerde olma koşulu bulunmamaktadır. Şirket merkezine uzak olsa da iklim ve arazi şartlarının uygun olan yerler üretim alanı olarak seçilebilir.

Yine araştırma sonuçlarına göre Antalya'da incelenen şirketler kuruluş tarihleri daha yeni olmalarına rağmen İzmir'de incelenen şirketlere nazaran kurumsallaşma ve uzmanlaşma konusunda daha iyi düzeyde oldukları söylenebilir. Bu durum ise, bölgenin gelir kaynağında tarımın payının yüksek olması, üretimin bölge iklimine en uygun faaliyet alanlarında yoğunlaşması ve bölgenin iklimsel avantajlarıyla açıklanabilir.

Son yıllarda ABD'de ortaya çıkan Yeni Nesil Kooperatifler'in (NGC) geleneksel kooperatif yapısını, yatırımcıların sahip olduğu şirket değerleri ile birleştiren bir yapıya sahip olması, artık şirketlerin bazı ayırt edici özelliklerinin tarımsal örgütlenmede de kullanıldığını ve kullanılması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir.

Tarımsal üretimde şirketleşme konusunda belli bir ülke örnek alınmaktansa Türkiye’de var olan şirketlerin incelenmesi, sorunlarının tespit edilmesi, işlerliklerinin değerlendirilmesiyle uygun tarımsal üretim şirket modellerine ulaşılabilecektir. Bu çalışma tarımın hemen her alanında tarımsal üretim şirketlerinin kurulduğunu göstermiş olmakla birlikte konunun genişliği nedeniyle her faaliyet alanı için ayrı ayrı uygun bir şirket modeli önerilmemektedir. Bundan sonra yapılacak araştırmaların faaliyet alanı bazında daha detaylı bir şekilde gerçekleştirilmesi o faaliyet alanında üretim şirketi kuracak üreticiler için rehber niteliğinde olacaktır.

Öneriler

Çalışmada tüm tarım üreticilerinin şirket kurması, bir şirkete ortak olması veya tarımda üretici örgütünün sadece şirket olması değil, koşulları uygun kişi ve faaliyetler için şirket şeklinde örgütlenmenin tarımsal üretime faydalar sağlayacağı savunulmaktadır. Kurulacak şirket yapısının belirgin bir formatı olmamakla birlikte araştırma sonuçlarından yararlanılarak aşağıda tarım üreticileri için uygun olabilecek şirket yapılanmaları hakkında bilgi verilmektedir.

Araştırma alanında da örneğine rastlanan biçimde tarım ürünlerini işleme, paketlenme, depolama, pazarlama gibi işlemler için bir şirket kurularak üreticiler ürünlerini bu şirket aracılığı ile değerlendirebilirler. Şirketin ortakları da şirkete ürün veren üreticiler yani arazi sahipleri olabilir. Arazi sahipleri aynı zamanda bu şirketin müşterisi durumunda da olacaktır. Şirket, arazi sahiplerinden aldığı ürünü yeterli görmediğinde yine kendi denetiminde ürünü yetiştiren diğer üreticilerden de ürün alıp işleyebilecek veya pazarlayabilecektir. Bu şekilde ürünlerde hem kalite standardı yakalanmış olacak hem de pazarlama sorunu ortadan kalkmış olacaktır. Çünkü şirket idaresinde konuyla ilgili uzmanlar çalıştırılacaktır.

Kurulacak tarımsal üretim şirketiyle arazilerin işlenmesi için yapılacak bütün masraflar şirket tarafından karşılanacak ve alınacak demirbaşlar şirket üzerine kaydedilecektir. Böylece şirket ortaklığından ayrılmak isteyen birey hem toprağı işleme masrafını göze almış olacak, hem de ürünü işleme, depolama ve pazarlama imkanlarından mahrum olmuş olacaktır.

Şirket ortakları kendi bilgi düzeylerini aşan konularda deneyimli ve tecrübeli elemanlar çalıştıracaklardır. Ortakların kendi ailelerinden yeterli eğitimi almış olanlar da idari yönetim ve teknik kadroda görev alabileceklerdir. Bu durum gençlerin ileride hem babadan kalacak araziye değerlendirmek, hem de eğitimlerini tamamlamaları için bir istek yaratacaktır.

Şirketin hukuki yapısının seçimi; eldeki kaynaklar, alınacak sorumluluk düzeyi, vergisel açıdan uygunluk ve yönetim kontrolünün nasıl olacağına ilişkin verilecek kararlara bağlıdır. Ancak tarımsal üretimde şirket örgütlenmesine hukuksal yapı bakımından en uygun şirket yapısı anonim şirket olarak görülmektedir. Anonim şirket Türk hukuk sisteminde hisse senedi çıkarabilen (hisse senetleri, hamiline veya nama yazılı olur TTK.md.409), bunu halka arz edebilen, senetleri ikincil piyasalarda alınıp satılabilen, tahvil çıkartabilen (anonim şirketlerin ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetlerine (tahvil) denir. (TTK.md.420)) tek şirket türüdür. Miras paylaşımında hisse senetlerinin el değiştirmesi mümkün olacağından toprakların parçalanmasının önüne geçilebilecektir.

Aynı faaliyet alanında üretim yapan birkaç üretici kuracakları anonim şirkete kendi arazilerini aynı sermaye olarak koyup, karşılığında hisse senedi alabilirler. Anonim şirket, entegrasyona en uygun şirket yapısıdır. Örgütlenme, yönetim ve sermaye kompozisyonu yönünden de en elverişli şirket türüdür. Anonim şirketler üst örgütlenmeye gidebilir ve holdingleri meydana getirebilirler.

Kullanılacak bütün tarımsal varlıkların şirket üzerinde ve ortakların hisse sahibi olduğu anonim şirket yapısında, şirketleşmenin sağlayacağı avantajların tamamı kullanılabilir olacaktır.

Araştırma sonuçları göstermektedir ki Türkiye’de artık tarımın hemen her faaliyet alanında şirketleşme sözkonusudur. Üreticiler de kendisine daha fazla kazanç sağlayacağına inandığı sürece kurulacak tarımsal üretim şirketine arazilerini sermaye olarak vermeye ve ortak olmaya hazırdır. Buna göre Türkiye’de sağlıklı bir biçimde tarımsal üretim şirketi kurulması için ve kurulan şirketlerin devamlılığının sağlanması için bu çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıda bazı öneriler getirilmiştir.

- Türkiye’de henüz tüm şirketlerin bilgilerine aynı anda ulaşılabilecek bir veri tabanı mevcut değildir. Ticaret sicillerine kaydolmuş şirketlerin bilgileri buldukları illerin ticaret odası veri bankalarında ve varsa bunlarda web sayfalarında bulunmaktadır. Her odanın veri tabanı kodlaması birbirinden farklıdır. Öncelikle bunun ortak bir veri tabanına bağlanması ve aynı sorgu sistemi kullanılması gerekmektedir. İstatistikî bilgiler konusunda araştırma yapmanın gerekliliğinin anlaşılmasına yardımcı olacağı gibi, yapılan araştırmanın sağlıklı olmasına ve önerilerin yerinde olmasına yardımcı olarak devlet ve çeşitli kuruluşlarca yapılması gereken düzenlemelerin de doğru olmasını sağlayacaktır.

- Tarımsal üretim şirketleri hakkında istatistikî bilgilerin oluşturulması için, şirketler ticaret siciline kayıt yaptırırken üretim alanları ve tarımsal üretim yapıp yapmadıkları, tarımsal üretim dışında hangi faaliyetleri yaptıklarını da içeren, şirketin tüm özelliklerinin girildiği bir veri formu düzenlenmelidir. Bu tür bir veri formunun doldurulması ABD’nin bazı eyaletlerinde zorunludur.

- Yetkili kuruluşlarca sektörel dış ticaret şirketlerinin faydaları tarımsal üretim şirketlerine anlatılarak birkaç şirketin birleşerek sektörel dış ticaret şirketi kurmaları sağlanmalıdır.
- Tarımsal ürün ihracatında zaman kaybı ürünün zarar görmesine neden olacağından ihracatta bürokratik işlemler azaltılmalı ve kolaylaştırılmalıdır.
- İzmir'in Dikili-Bergama arasında bulunan bölge gibi doğal enerji kaynağına sahip bölgelerde devlet tarafından bu kaynakları kullanabilecek üretim şirketlerinin kurulması teşvik edilmelidir.
- Özellikle Antalya'daki üretici şirketlerin bütün arazi bulamama sorununa çözüm amacıyla kanunlarca tarım arazilerinin farklı amaçlarla kullanılması ve parçalanması yasaklanmalıdır.
- Yine aynı sorunu ve birçok sorunu çözeceği düşünülen organize tarım bölgelerinin kurulması önerilmektedir. Üreticilerin de istekleri arasında olan organize tarım bölgeleri sayesinde üreticiler kendilerine tahsis edilen alanlarda üretim yaparak, parçalı arazilerde üretim yapmaktan kaynaklanan ve şirket merkezi ile üretim merkezinin uzaklığından kaynaklanan dezavantajlarından kurtulmuş olacaklardır. Aynı konuda faaliyette olan firmalar bir arada olacağından bilgi alışverişi sağlanacak, sözkonusu faaliyet alanlarıyla ilgili resmi işlerin yürütüldüğü ve onları yönlendirici kuruluşlar da yine aynı bölgede olacağından üreticiler hem zaman kazanacak, hem de yeni gelişmelerden daha hızlı haberdar olacaklardır. Ayrıca bu bölgelerde AR-GE, pazar araştırması birimleri, toprak ve bitki analiz laboratuvarları da bulunmalıdır.
- Vergi yükünün azaltılması, girişimciler için büyük önem taşımaktadır. Vergi teşvik planları, bireyleri yatırım yapmaya veya işlerini büyütmeğe özendiren bir araçtır. Düşük oranlı vergiler yeni yatırımları teşvik edecektir.

- Sanayi siciline kaydolmanın avantajlarından yararlanmak isteyen üreticilere bu imkan verilmelidir.

- Ürün bazında üretici şirket birliklerinin kurulması teşvik edilmelidir.

- Tarım İl Müdürlüklerinde örgütlenmek isteyen üreticilere mevcut örgüt modelleri arasında şirketlerinde bulunduğu ve bu konu hakkında bilgi alınabilecek kurumların varlığını belirtmeleri ve yönlendimleri gerekmektedir. Şirket kurulumunda seçilecek hukuki yapı, yapılması gereken bürokratik işlemler, üretilecek üründe doğru karar, üretim bölgesi, pazar durumu, bilgi alınabilecek kurumlar vb. konularda öneri alınabilecek birimlerin varlığı girişimcilere faydalı olacaktır. Bu birim örnek üretim şirketlerinin çalışmalarını inceleyip sorunları tespit ederek bu işe yeni başlayacaklar için uyarıcı bilgiler vermelidir. Bunun için de en uygun kurum zirai danışmanlık firmaları olacaktır.

- Bu sebeple profesyonel zirai danışmanlık firmalarının kurulması ve zirai danışman kullanımı teşvik edilmelidir.

- Araştırma ve geliştirme konusundaki çabalar, başarılı bir girişimcilik ve işletmelerin büyümesi için gerekli olan yeni ürünlerin ve hizmetlerin geliştirilmesinde çok önemlidir. Tarım işletmelerinin araştırma ve geliştirmeye yatırım yapmaları için şartlar geliştirilmelidir. AR-GE yatırımlarıyla şirketler, kendi geliştirecekleri üretim yöntemlerini kullanıp bunları pazarlayabilecekleri gibi ürün çeşitliliği sağlayıp pazar payını da artıracırlardır. Alan çalışmasında incelenen üretim şirketlerinin yenilikleri takip eden, yeni teknolojiyi kullanabilen, ileri görüşlü yetkililere sahip olduğu gözlenmiştir.

- Gıda ürünleri üretiminde kendine yeten bir ülke olmanın önemi gençlere anlatılmalıdır. Lise düzeyinde verilebilecek tarım derslerinin içeriğinde tarım sektörünün en az diğer sektörler kadar önemli olduğu, yatırım yapılabilecek, uzmanlaşma gerektiren, zevkli ve değerli bir sektör

olduğu belirtilmelidir. Böylece tarım sadece eğitim seviyesi ve gelir düzeyi düşük kırsal kesimde yaşayan insanların uğraştığı bir sektör olarak görülmekten kurtulacaktır.

- Üniversite düzeyinde ise özellikle Ziraat Fakültelerinde girişimcilik konusunda dersler verilmelidir. Tarımsal üretimde girişimciliğin önemi anlatılmalı gençlerin eğitimlerini tamamladıktan sonra kendi alanları dışında çalışmak yerine modern teknolojilerin kullanıldığı, gelişmiş üretim çiftlikleri kurarak iyi birer üretici ve yönetici olmaları sağlanmalıdır. Üretilen ürünlerin sağlıklı ve güvenilir olması, çeşitliliğin sağlanması için işin eğitimini almış kişilerce üretiliyor olması çok önemlidir.

- Tüm sektörler için yenilik faaliyetlerinin yapılmasında finansman eksikliği önemli bir sorun olsa da görüşme yapılan tarımsal üretim şirketi yöneticileri devletten finansman desteğinden çok sektör için kalıcı devlet politikalarının oluşturulması, bürokratik sorunların giderilmesi, sanayi şirketlerine tanınan olanaklardan (organize tarım bölgesi, sanayi siciline kayıt gibi) faydalanılması, haksız rekabeti engelleyici kanunların geliştirilmesi ve denetleme mekanizmalarının daha iyi çalıştırılması gibi düzenlemeler beklemektedirler. Bu konuda çalışmalar yapılmalıdır.

- Tarım girişimcileri şirket kuruluş aşamasında değil, daha sonraki üretim ve geliştirme aşamalarında finansal kaynağa ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Bu dönemde üreticilere yatırımlarını geliştirmelerini teşvik edici kredi imkanları sunulmalı ve yatırımların gerçekleşip gerçekleşmediği ilgili kurumlarca kontrol edilmelidir.

- Görüşme yapılan şirket yetkililerinden bazılarının yabancı ortakları vasıtasıyla yeni teknolojileri tanıyıp uyguladıklarını, bazıları da doğrudan yurtdışındaki yeni teknolojileri kullanan şirketleri veya teknoloji fuarlarını ziyaret ederek bilgi edindiklerini ve bu bilgileri uyguladıklarını belirtmişlerdir. Türkiye'de de tarım teknolojilerinin

tanıtıldığı fuarlar düzenlenmeli, bu teknolojileri kullanan üretici veya şirketler tanıtılmalıdır.

- Şirketlerin kuruluş yılları ve kuruluş hikayeleri dinlendiğinde yapılan faaliyet alanlarına ilişkin olarak devletin yapmış olduğu teşviklerden yararlanarak şirketlerini kurdukları veya büyüttükleri gözlenmiştir. Örneğin kesme çiçek ihracatında ülkeye önemli ihracat geliri sağlayan şirketlerin birçoğu 1990'lı yıllarda bu teşviklerden yararlanmıştır. Bu nedenle sözkonusu teşviklerin gerekli alanlarda yaygınlaştırılması ülke tarımı için faydalı olacaktır.

Sonuç olarak dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de tarımsal üretimde kurumsallaşma ihtiyacı doğmuş ve öncelikle bilgi ve sermaye gerektiren, büyük tarım arazileri gerektirmeyen alanlarda şirketler kurulmuş, daha sonra tarımın hemen her faaliyet alanında şirketleşme örnekleri görülmeye başlamıştır. Şirketleşme gereği her ne kadar farklı ihtiyaçlardan doğmuş olsa da sonuçta ülke tarımına fayda sağladığı ve sağlayacağı düşünülmektedir. Tarımsal üretimde şirketleşme ile toprağın parçalanmasının önüne geçilebilecek, arazi alım satımı kolaylaşacak, modern üretim teknikleri kullanılabilir ve istenilen miktarda ve kalitede ürün elde edilebilecektir. Bu çalışma ile tarımsal üretimde şirketleşmenin orta ve büyük ölçekli tarım işletmesi sahipleri tarafından tercih edilebileceği ve tarımsal örgütler içerisinde alternatif bir örgütlenme modeli olarak yer alabileceği sonucuna varılmıştır. Türk köylüsü de yeterli bilgi ve desteğe sahip olduğu sürece bu yönde adım atmaya hazırdır.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Açıl, F., 1980**, Tarım Ekonomisi, Ankara Üniv., Ziraat Fak., Yayın No:721, Ankara, 1980, s.256.
- Akbaş, R., 2007**, Şerbetçiotu ve Pazar Durumu, www.gidasanayii.com.
- Anonim, 1998**, Adana İli 1. Tarım Şurası, Tarımda Örgütlenme Alt Komisyon Raporu, Adana Güçbirliği Vakfı, 15-17 Ekim 1998, Adana.
- Anonim, 1999**, KKTC Hükümet Programı.
- Anonim, 2001a**, Türk Medeni Kanunu, Kanun No:4721, Kabul Tarihi:22.11.2001.
- Anonim, 2001b**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 162s., (<http://ekutup.dpt.gov.tr>), Erişim: 01.06.2008.
- Anonim, 2002**, İsrail Tarım Sektörü, T.C. Tel Aviv Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, www.dtm.gov.tr.
- Anonim, 2003a**, 58. Hükümet Acil Eylem Planı.
- Anonim, 2003b**, Avrupa Birliği'nde Ekonomik, Sosyal, ve Kültürel Yaşamda Kooperatiflerin Rolü, Ankara Mart 2003, Türkiye Koop Yayınları-9.
- Anonim, 2003c**, Amerikan Ekonomisinin Ana Hatları, Amerikan Büyükelçiliği, <http://turkey.usembassy.gov>.
- Anonim, 2004**, Structure of US Agriculture www.usda.gov/news/pubs/factbook/fb002.pdf, s.17, Erişim: 01.10.2004.
- Anonim, 2006a**, Holanda'da Taze Sebze ve Meyve Sektörü Raporu, T.C. Lahey Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Temmuz 2006, Lahey.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Anonim, 2006b**, Çiçek Vizyon Dergisi, Antalya İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, Yıl:1, Sayı:3, sayfa:8.
- Anonim, 2007a**, Types of Farm Business Organization, Colarado State University, U.S. Department of Agriculture and Colarado Counties Cooperating Section 9 - Business Organizational Structure No:9/1, www.ext.colostate.edu, Erişim: 14.11.2007.
- Anonim, 2007b**, Kesme Çiçek Sektör Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Tic. Müs. İhr. Gen. Müd. ve Antalya İhr. Birlik. Gen. Sek., Nisan 2007.
- Anonim, 2007c**, Massachusetts Eyaleti, www.umass.edu, Erişim: 26.09.2007.
- Anonim, 2007d**, Hollanda Kesme Çiçek Piyasa-Madde Raporu, T.C. Lahey Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Ekim 2007, Lahey.
- Anonim, 2008a**, Antalya Tarım İl Müdürlüğü 2008 Yılı Değerlendirme Raporu, www.antalya-tarim.gov.tr, Erişim: 02.02.2009.
- Anonim, 2008b**, Konsolide Mali Tablolar, <http://analiz.ibsyazilim.com>, Erişim: 01.01.2009.
- Anonim, 2008c**, EUROGAP Uygulama ve Destek Projeleri, www.sucati.com, Erişim:01.12.2008.
- Anonim, 2008d**, Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri, T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Mayıs-2008, Taşkent, 107s.
- Anonim, 2008e**, Minnesota's Corporate Farm Report, www.mda.state.mn.us/licensing/corpfarmreport.htm, Erişim: 08.07.2008.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Anonim, 2008f**, New York'ta Şirket Kurma Rehberi, Zara Law Offices, www.zaralawny.com, Erişim:01.12.2008.
- Anonim, 2008g**, Hollanda'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkiler, T.C. Lahey Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Mayıs, 2008, Lahey.
- Aras, A., 1988**, Tarım Muhasebesi, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, 323s.
- Arıkan, S., 2002**, Girişimcilik-Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, Siyasal Kitabevi, Ankara, 258 s.
- Atalık, A., 2003**, Tarım Bir Kültürdür Tekelleştirilemez, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Genel Merkezi, <http://www.antimai.org>.
- Başkaya, C., 2004**, Şirketleşen Tarım, <http://www.ekolojikpolitika.org> , Erişim:15.07.2004.
- Baykal, O., Ergun, N., Pazarcık, O., 1989**, Gıda Sanayiinde Küçük ve Orta İşletmelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Yolları, Milli Produktivite Yayınları:382, Ankara, 160s.
- Bircan, H., 2004**, Lojistik Regresyon Analizi:Tıp Verileri Üzerine Bir Uygulama, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2004/2:185-208.
- Bozkurt, Ö., 1976**, **Yönetim Sosyolojisi, Toplumsal Yapı İçinde Örgütler**, Yönetim Sosyolojisi Kollokyumuna Sunulan Bildiriler-Tartışmalar 14-15 Ekim 1976, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 165, 107-117s.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Buday, S., 2004**, Development of business structure in agricultural companies in Slovakia, International Conference of the RIAFE Praha, Sedmihorky October 2-3, 2003, pp.116-119, (<http://www.cazv.cz/attachments/6-Buday.pdf>).
- Calus, M., Huylenbroeck, G.V., 2005**, Attitude of Flamish Farmers Towards Alternative Business Governance Structure, The EAAE Seminar No:94 on Institutional Units in Agriculture, Wye, UK, April 9-10, 2005.
- Coşkun, S., Coşkun, A., Kartal, M., Bircan, H., 2004**, Lojistik Regresyon Analizinin İncelenmesi ve Diş Hekimliğinde Bir Uygulaması, Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, Cilt:7 Sayı:1-2004.
- Çetindamar, D., 2002, Türkiye’de Girişimcilik, Yayın No: TUSİAD-T/2002-12/340, İstanbul, 161s.**
- Çetinkaya, Ö., Joldoshev, K., 2008**, Kırgızistan’da Özelleştirme Uygulamaları ve Etkileri, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı: 09, www.akademikbakis.org, Erişim: 29.03.2008.
- Çıkin, A., 1997**, Tarım Kesiminde Gözlenen Başlıca Örgüt Tipleri, Hayvancılıkta Örgütlenme Sorunları Sempozyumu Bildiri Kitabı, 8-20s.
- Çıkin, A., 2007**, Tarımsal Örgütlenme II: Çiftçiler Nasıl Örgütlenmeli?, Ege Tarım Dergisi, Yıl: 1, Sayı :2, s.28-36.
- Çıkin, A., Karacan, A., R., 1994**, Genel Kooperatifçilik, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir, 469s.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Çıkm, A., Yercan, M., Kızıldağ, N., 1997**, “Hayvancılık Sektöründe Kooperatiflerin İşlevleri ve Sorunları”, Hayvancılıkta Örgütlenme Sorunları Sempozyumu, 27-28 Kasım, İzmir.
- Çukur (Kaya), F., 2006**, İzmir İlinde Sığır Eti Üretimi ve Pazarlaması Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Bornova, 332s.
- Dahl, D., 1991**, The Minnesota Corporate Farm Law, Minnesota Agricultural Economist 667, 1–5.
- DTM, 2008**, Sektörel Dış Ticaret Şirketleri Hakkında Özet Not, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr, Erişim: 15.12.2008.
- Ekizoğlu, M., 2003**, Tarım bir kara delik mi?, Aydın Denge Gazetesi, 20 Haziran 2003 Tarihli Nüshası.
- Ekizoğlu, M., 2001**, Türk Tarımının Geleceği İçin Kalkınma Modeli: Şirketleşme, Ekonomistler Bülteni, 21-22s. www.econturk.org/ekonomistler/haziran2001.pdf, Erişim: 01.03.2004.
- Elhan, A.H., 1997**, Lojistik Regresyon Analizinin İncelenmesi ve Tıpta Bir Uygulaması, A.Ü. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Engindeniz, S., 1993**, Tire İlçesi Orman Köyleri Tarım İşletmelerinin Sosyo Ekonomik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Bornova, 174s.
- Engindeniz, S., 2005**, Açıkta Domates Yetiştiriciliğinde Mücadele İlacı Kullanımının Ekonomik Analizi:İzmir’in Torbalı İlçesi Örneği, Bilkom Fotokopisi ve Ofset Yayıncılık, İzmir, 193s.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Engindeniz, S., Yılmaz, İ., Durmuşoğlu, E., Yağmur, B., Eltez, R.Z., Demirtaş, B., Engindeniz, D., Tatarhan, A.H., 2008,** Seralarda Güvenli Sebze Üretimini Geliştirilmesi Açısından Girdi Kullanımının Analizi, TÜBİTAK Projesi, Proje No: TOVAG 106-O-064, Ankara, 312 s.
- Eraktan, G., 2003,** “AB – Türkiye Üretici Örgütlülüğü ve Değişim”, AB Genişleme Sürecinde Türkiye "Tarımsal ve Kırsal Politikalar" Sempozyumu 8-9 Ocak 2003, Ankara.
- Erdağ, N., 2006,** Şirketler El Kitabı, Aydınlar Matbaası, 266s.
- Ertuğrul, C., 2001,** Gündem 2000 Çerçevesinde AB Ortak Tarım Politikasının Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye, Planlama Dergisi DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayısı (Elektronik dergi), <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama>.
- Fert, C., 2004,** Antalya İli Sebze Tohumu Yetiştiriciliğinin Üretim ve Pazarlama Yapısının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 73s.
- Gençtan, T., Tugay, M.E., Geçit, H.H., Bozkurt, B., Ergun, E., Ekiz, H., Yalvaç, K., Gevrek, M.N., Elçi, A., Balkan, A., 2005,** Türkiye’de Tohumluk, Fide ve Fidan Üretimi ve Kullanımı, VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 3-7 Ocak, Ankara.
- Gökçe, O., 1996,** Köy Toplum Bilimi II, E.Ü. Ziraat Fakültesi Ders Notları:32/3, E.Ü. Zir. Fak. Ofset Basımevi, İzmir.
- Gökçe, O., 2004a,** "Tarımsal Girişimcilik ve Kahraman Maraş'ta Tarımsal Girişimciliğin Geliştirilmesi Üzerine Bir İnceleme", 1. Kahraman Maraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, Kahraman Maraş.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Gökçe, O., 2004b**, “Tarımsal Girişimcilik”, Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, Sayı:235, Ankara.
- Gökçe, O., 2007**, Ziraat Fakültelerinde Tarımsal Girişimcilik Dersi Okutulmalıdır, www.osmangokce.com, Erişim: 16.10.2007.
- Gökçe, O., 2008**, Tarımda Zihniyet Değişikliği ve Şirketleşme, www.osmangokce.com, Erişim: 15.12.2008.
- Güneş, E., Albayrak, M., Gülçubuk, B., 2002**, Türkiye’de Gıda Sanayi, Tekgıda-iş Sendikası, Semih Ofset, Ankara, 384s.,
- Güney, S., 2008**, Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, Siyasal Kitabevi, 396s.
- Gürbüz, M., 2002**, Tarımsal Gelişmenin Toplumsal Ekseni Üretici Örgütlenmesi, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Dergisi Türk Tarım, Kasım-Aralık 2002, Sayı:148.
- Hegrenes, A., Snellingen B.A., 2005**, From Farmer to Farm Firm-Some Recent Changes in Norwegian Politics and Implications for Agricultural Statistics, The EAAE Seminar No:94 on Institutional Units in Agriculture, Wye, Storbritannia, April 9-10, 2005.
- Hockman, H., Bokusheva, R., Bezlepina, I., 2007**, Agroholdings Membership: Does That Make A Difference in Performance?, The EAAE Seminar, No:102, “Superlarge Farming Companies, Emergence and Possible Impacts”, May 17-18, 2007, Moscow, Russia.
- Ikerd, J., 2001**, Corporate Agriculture and Family Farms, Presented at National Conference of Block and Bridle, National Collegiate Academic Organization, St. Louis, MO, January 20, 2001, <http://www.agribusinessaccountability.org>, Erişim: 05.09.2008.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Işıктаş, M.Ş., 2004,** Şirketler Hukuku, www.hukuk.gen.tr, Erişim: 01.03.2004.
- İnan, İ.H., 1998,** Hayvansal Üretim ve Pazarlamada Üretici Örgütlenmesi (Köylere Hizmet Götürme Birlikleri), Hayvansal Üretimi Artırmada Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu, TMMOB-ZMO, 7-9 Ocak 1998, TCZB Yayını No:34, Ankara, s.78-90.
- İnan, İ.H., Gülçubuk, B., Ertuğrul, C., Kantürer, E., Baran, E.A., Dilmen, Ö., 2000,** Türkiye’de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi, V. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, Ankara, 17-21 Ocak 2000.
- Karahan, S., 2003,** Ülkemizde Çeşit Geliştirme ve Tohumculuğun Durumu, Uluslararası Tohumculuk Sempozyumu, 18 Eylül 2003, Ankara.
- Kenanoğlu, Z., 1996,** Torbalı İlçesinin Seçilmiş Bir Köyünde Tarımsal İşletme Planlarının Benimsenmesi ve Yayımı Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kendirli, S. ve Şanöz F., 2006,** Küreselleşme Çerçevesinde Kurumsal Yönetişim ve Firma Değeri, Orta Anadolu İşletmecilik Kongre Kitabı, Tokat.
- Kızılay, E., 1995,** Hayvancılıkta Organizasyon, Verimsan Yayınları No:19, Buca-İzmir, 154s.
- Kikuchi, T., Cui, L., 1999,** Development of the Corporate Farm and Its Sustainability in the Inner Fringe of Tokyo Metropolitan Area, Geogr Rep Tokyo Metrop Univ, Vol no:34, pp. 81-96, Japan.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Koçtürk, O., M., 1995,** Türkiye’de Çiftçi Organizasyonlarının Genel Görünümü ve Ege Bölgesinde Seçilmiş Bazı İllerde Çiftçi Örgütlenmesi Düzeyi Üzerine Bir Araştırma, E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Bornova-İzmir, 311s.
- Koçtürk, O., M., 2005,** Kooperatiflerde Finansman, Emek Yayınları, Manisa.
- Koçyiğit, S., Uzunlu, V., 2007,** Doğru Yol Partisi’nin Türk Tarımına Bakışı, Tarım Sektörünün Önemi, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Ar-ge Raporları, 28.04.2007, 50s., www.dp.org.tr.
- Kohler, S.T., Selock, D.A., 1992,** Choosing An Organizational Structure for Your Aquaculture Business. NCRAC Fact Sheet Series #103, NCRAC Publications Office, Iowa State University, Ames.
- Korkmaz, 2003,** Türkiye IV. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Böl., 8-12 Eylül 2003, Hasat Yayıncılık Ltd. Şti, 572 s.
- Kumkale, R., 2007,** Şirket Kuruluşu ve İşleyiş Rehberi, Seçkin Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş., 414s.
- Küçük, O., 2007,** Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi, Seçkin Yayınevi, Ankara, 307 s.
- Latruffe, L., Davidova, S., 2006,** CAP Direct Payments and Distributional Conflicts Over Rented Land Within Corporate Farms in the New Member States, the International Association of Agricultural Economists Conference, Gold Coast, Australia, August 12-18, 2006.
- Miran, B., 2002,** Temel İstatistik, E.Ü. Matbaası, 272s., İzmir.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Mülayim, Z.G., 1995**, Kooperatifçilik (İkinci Baskı), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Newbold, P., 1995**, Statistics For Business and Economics, Prentice Hall International Editions.
- North, D.C., 1990**, An Introduction to Institutions and Institutional Change”, Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Cambridge University Press, 1990, (Çev. B. Açıkgöz), <http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/makaleler/>, Erişim: 01.12.2008.
- Oğuzlar, A., 2005**, Lojistik Regresyon Analizi Yardımıyla Suçlu Profiline Belirlenmesi, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:19, Sayı:1, s.21-35.
- Oral, N., 2004**, Türkiye’de Gıda Sektörü Tekellerin Denetimine Giriyor, www.sendika.org.
- Özaslan, M., Şeftalici H., 2002**, Kayseri İli Gelişme Raporu, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, <http://ekutup.dpt.gov.tr>.
- Özdamar, K. 2004**, Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi-1, Kaan Kitabevi, Eskişehir, 649s.
- Özkan, I., Süar, T., 1992**, İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Tanık Matbaası, İzmir, 278s.
- Paul, C.M., Nehring, R., Banker, D., Somwaru, A., 2004**, Scale Economies and Efficiency in U.S. Agriculture: Are Traditional Farms History?, Journal of Productivity Analysis, Volume:2, Number:3, Nowember 2004, pp.185-205(21), Publisher: Springer.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Pugachov, V. and Pugachov, K., 2007**, Economic Relations Between Superlarge Farming Companies and Small Agricultural Producers in Ukraine, The EAAE Seminar, No:102, “Superlarge Farming Companies, Emergence and Possible Impacts”, May 17-18, 2007, Moscow, Russia.
- Rehber, E., 2000**, Gıda Sanayi, Üretici Örgütlenmesi ve Yeni Nesil Kooperatifler, Dünya Gıda, Ocak, 2008, Sayı:2008-1, s. 60-67.
- Rehber, E., Çetin, B., 1998**, Tarım Ekonomisi, Vipaş A.Ş. Bursa, 317s.
- Rylko, D., Jolly, R., 2005**, Russia's New Agricultural Operators: Their Emergence, Growth, and Impact. Comparative Economic Studies 47(1): 115-126.
- Sayın, C., 2001**, Türkiye’de Hayvancılık Politikaları ve Reform Arayışlarının Etkileri, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı: 1, ISSN: 1301-2215, Antalya.
- Sedik, D., Trueblood, M., Arnade, C., 1999**, Corporate Farm Performance in Russia, 1991-1995 An Efficiency Analysis, Journal of Comparative Economics, Volume 27, Issue 3, September 1999, Pages 514-533.
- Shagaida, N., 2007**, Agricultural Land Market in Russia and Large Corporate Farms, The EAAE Seminar, No:102, “Superlarge Farming Companies, Emergence and Possible Impacts”, May 17-18, 2007, Moscow, Russia.
- Soydemir, S., 2000**, Türk Tarımı ve Menkul Kıymetleştirme; Mülkiye, Cilt XXIV, Sayı 224, sayfa 103-109.
- Soydemir, S., 2004**, Türk Tarımı ve Şirketleşme, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Şubat 2004, Ankara, Cilt 19, Sayı:215, sayfa 28-38.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

- Tortop, N., 1990**, Yönetim Biliminin Temel İlkeleri, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 240s.
- Tüzüntürk, S., 2007**, Ekonometri Bölümü Mezunlarının Çalışma Hayatına Girişi: Deneysel Bir Alan Araştırması, 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi 24-25 Mayıs 2007 – İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Uğurlu, A.C., 2004**, Hollanda Krallığı Ülke Raporu, KOSGEB Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Merkezi, Şubat 2004.
- Uluocak, A.N., Yılmaz, O.S., 1997**, Kayseri İli Yumurta Tavukçuluğu Organizasyon Modelleri, Hayvancılıkta Örgütlenme Sorunları Sempozyumu Bildiri Kitabı, 64-69s.
- Uzun, V., 2005**, Large and Small Business in Russian Agriculture: Adaptation to Market, Comparative Economic Studies, Vol. 47, No.1, March 2005, pp. 85-100(16), Publisher: Palgrave Macmillan.
- Walker, S. H., Duncan, D.B., (1967)**, Estimation of the Probability of an Event as a Function of Several Independent Variables, Biometrika, 54: 167–179.
- Welsh, R., 1998**, The Important of Ownership Arrangements in U.S. Agriculture, Rural Sociology, Vol. 63, No.2, pp.199-213.
- Welsh, R., Lyson, T.A., 2001**, Anti-Corporate Farming Laws, the "Goldschmidt Hypothesis" and Rural Community Welfare, www.i300.org/anti_corp_farming.htm, Friends of the Constitution, 1813 250th Street Elmwood, Nebraska 68349.
- Welsh, R., Carpentier, L. C., Hubbell, B., 2001**, On the Effectiveness of State Anti-Corporate Farming Laws in the United States, Food Policy, Vol.20, No.5, pp.543-548.

KAYNAKLAR DİZİNİ (Devam)

Yavuz, F., 2004, Türkiye Son İki Yıldır Özel Sektör Eliyle Büyüyor, [www.atb.gov.tr.](http://www.atb.gov.tr), Erişim: 01.06.2004.

Yercan, M., 2003, Tarım Kooperatifleri, Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, Çiftçi Broşürü No:34, Bornova.

Yararlanılan İnternet Adresleri

http://ekutup.dpt.gov.tr	www.igeme.org.tr
www.3838.co.jp	www.ispartatb.org.tr
www.aaco.com.au	www.khgm.gov.tr
www.agroser.com.tr	www.kssgm.gov.tr
www.alanyatohum.com	www.mahalli-idareler.gov.tr
www.alarafidan.com.tr	www.mayelfidan.com
www.antalyatarim.com.tr	www.meteor.gov.tr
www.antseb.com	www.ormuh.org.tr
www.apvandervoort.nl	www.sugunapoultry.com
www.atilimfidan.com	www.sun-world.com
www.cansay.net	www.tarim.gov.tr
www.dazb.org.tr	www.tedgem.gov.tr
www.dernekler.gov.tr	www.tisk.org.tr/
www.die.gov.tr	www.tugem.gov.tr
www.europages.com.tr	www.tuik.gov.tr
www.fidasfide.com	www.turkonfed.org/
www.foreshillfarm.com.au	www.uzbas.com
www.genesisseeds.com	www.zmo.org.tr

Ekler**Ek:1 Üretim Şirketi Anket Formu****“İzmir ve Antalya İlleri Örneği ile Tarımsal Üretimde Şirketleşme****Koşul ve Olanakları” Adlı Doktora Tezi Araştırma Projesi****Tarımsal Üretim Şirketi Anket Formu**

Bu Proje E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi Araş.Gör. Ayşe DURĞAN DBEYS tarafından Doç.Dr. Sait ENGİNDENİZ danışmanlığında yürütülmektedir.

Anket No :
Anket Tarihi :
Anketin Yapıldığı İl :
Anketin Yapıldığı İlçe :

Anket formunu dolduran kişi hakkında bilgi

1. Yaşı	
2. Eğitim Durumu (Varsa branş adı açık olarak Doktora, Yüksek Lisans, Lisans, Lise, Ortaokul, İlkokul, okur-yazar)	
3. Şirketteki görevi	

Şirket Ortaklarına Ait Bilgiler

	ortak1	ortak2	ortak3	ortak4	ortak5
4. Cinsiyeti (erkek/Kadın)					
5. Yaşı					
6. Eğitim Durumu (Varsa branş adı açık olarak Doktora, Yüksek Lisans, Lisans, Lise, Ortaokul, İlkokul, okur-yazar)					
7. Şirketteki görevi					
8. Şirket dışında başka bir işi varmı? (evet/hayır)					
9. Şirket hisselerinin %50'sinden fazlasına sahip olan ortak varsa (X) ile işaretleyiniz					

10. Tüzel kişiliğe sahip ortakların hukuki yapısı	1-
	2-
	3-
11. Şirket kurulurken ortaklar tarafından sermaye olarak şirket mülkiyetine gayri menkul verildi mi? Evet ise türleri nelerdi?	☐ Evet ☐ Hayır
12. Ortaklar arasında ailevi yakınlık var mı? (Aile şirketi mi?)	☐ Evet ☐ Hayır
13. Ortaklar arasında daha önce de tarımla uğraşmış olan var mı?	☐ Evet ☐ Hayır

Şirkete ve Üretime Ait Bilgiler

14. İşyerinin kurucusu?	☐ İşyerinin şu andaki sahibi veya sahipleri ☐ Devralındı ☐ Diğer:.....
15. Şirketin kuruluş yılı?	
16. Şirketin hukuki yapısı?	☐ Kollektif ☐ Limited ☐ Komandit ☐ Anonim
17. Şirketin faaliyet gösterdiği alan?	
18. Şirkette çalışan işçi sayısı?	
19. Şirketteki idari ve teknik personel sayısı?	
20. Şirket personeli içerisinde Ziraat Mühendisi sayısı?	
21. Şirketin üyesi olduğu kuruluşlar açık adlarıyla hangileridir? (Oda, Borsa, Birlik, Vakıf, Sendika, Dernek vs.)	
22. Şirketin bağlı bulunduğu Holding veya başka bir şirket var mı? Cevabınız hayır ise 24. soruya geçebilirsiniz?	☐ Evet ☐ Hayır
23. Bağlı bulunduğu holding veya şirketin faaliyet alanı?	
24. Şirketinizin başka illerde büroları var mı?	☐ Evet ☐ Hayır
25. Şirketin kalite belgesi varmı? Evet ise isimleri?	☐ Evet ☐ Hayır

26. Şirketin kullandığı tarım alanı ve/veya hayvan varlığı? (Kiralananlar dahil)		
27. Şirketiniz tarafından üretilen ürünler, ekim alanları ve yıllık üretim miktarları (Hayvansal üretim için hayvan türü, beslenen alan ve sayısı, su ürünleri için türü, beslenen alan ve üretim miktarı)	Ürün	Ekim alanı /Hayvan sayısı /beslenen alan
28. Tarım alanının veya hayvan varlığının işleniş biçimi hangisi veya hangileridir?	☐ Tamamı şirket işçileri tarafından işleniyor ☐ Kiralanan kısmı sahipleri tarafından işleniyor, ürün onlardan satın alınıyor. ☐ Kiralanan kısmı sahipleri tarafından işleniyor, sahiplerine sadece işçilik ücreti veriliyor. ☐ Şirket ortaklarına bireysel olarak ait olan varlıklar ortaklar tarafından işleniyor ve ürün şirkete satılıyor ☐	
29. Tarım alanı ve/veya hayvan varlığının nekadarı şirket üzerinde?	(%)	
30. Tarım alanı ve/veya hayvan varlığının mülkiyetinin tamamı şirket üzerinde değilse nedenini açıklarmısınız?		
31. Üretim alanı veya alanları şirket merkezine ne kadar uzaklıkta?	☐ aynı yerde ☐km uzaklıkta ☐ şirket merkezine farklı uzaklıklardalar	
32. Tarımsal varlıkların işlenmesi için gerekli işlemler şirket üzerinden mi şahıs üzerinden mi yapılıyor? (gübre, ilaç, tohum, yem alımı, sürüm masrafları vb.)		
33. Sözleşmeli çiftçiniz var mı?	☐ Evet ☐ Hayır	
34. Şirket kurulduğundaki işleyiş şekli hangisi veya hangileridir?	☐ Alıp-satma ☐ Alıp-işleyip-satma ☐ Alıp-işleyip-paketleyip-satma ☐ Üretim satma ☐ Üretim-işleme-satma ☐ Üretim-işleme-paketleme-satma	

35. Şirketinizin şuanki işleyiş şekli hangisi veya hangileridir?	☐ Alıp-satma ☐ Alıp-işleyip-satma ☐ Alıp-işleyip-paketleyip-satma ☐ Üretim satma ☐ Üretim-işleme-satma ☐ Üretim-işleme-paketleme-satma
36. Şirket birincil mamül üretim kısmına ne zaman geçti? (Kurulum kurulmaz değil ise neden sonradan geçme gereği duydunuz açıklar mısınız?)	☐ Kurulum kurulmaz ☐ Diğer(süre belirtiniz) Neden:.....
37. Üretim kapasitenizi artırmayı düşünüyor musunuz? Evet ise nasıl?	☐ Evet ☐ Hayır ☐ yeni arazi alarak/hayvan sayısını artırarak ☐ arazi kiralayarak ☐ işleme fabrikası kurarak veya büyütürük ☐ sözleşmeli üretime geçerek veya artırarak ☐ Diğer:.....
38. Üretim deseninizi genişletmeyi düşünüyor musunuz?	☐ Evet ☐ Hayır
39. İhracat yapıyor musunuz? Hayır ise 43. soruya geçiniz	☐ Evet ☐ Hayır
40. Hammaddeyi nasıl ihraç ediyorsunuz?	☐ İşleyip, paketleyerek ☐ Paketleyerek ☐ Doğrudan ☐ Hertürlü

İlk Yatırım Gerçekleştirme Şekli ve Karşılaşılan Sorunlar:

41. Yatırımlarınızı gerçekleştirmek için kredi aldınız mı? Cevabınız hayır ise 44. soruya geçiniz.	☐ Evet ☐ Hayır
42. Yatırım masraflarının yüzde kaçını krediydi?	%
43. İlk kredi temininde karşılaştığınız en önemli güçlükler hangileriydi?	☐ Teminat verilememesi ☐ Fizibilite/iş planı gibi çalışmaların eksikliği ☐ Yapılması gerekli bürokratik işlemlerin bilinmemesi ☐ Diğer: ☐ Herhangi bir güçlükle karşılaşmadım

<p>44. İşinizi kurarken ihtiyaç duyduğunuz bilgi veya hizmetler nelerdi?</p>	<p>☐ Profesyonel hizmetler (avukat, vergi danışmanı vs.) ☐ Muhasebe ☐ Lisans hizmetleri ☐ Teknolojik destek ☐ Eğitimli/kaliteli eleman ☐ Diğer.....</p>
<p>45. Yatırımlarınızı bu bölgede yapmanıza hangi faktörler etkili oldu?</p>	<p>☐ Girdi temininde kolaylık ☐ Teşvik ve kredi imkanları ☐ Altyapı yatırımlarının yeterliliği (ulaşım ağları gibi) ☐ Sektörel gelişme eğilimi ☐ Yan sanayinin varlığı ☐ Kendi bölgenize yatırım yapma arzusu ☐ Arazi/hayvan varlığının bu bölgede olması ☐ Diğer:.....</p>
<p>46. Yatırımınızda karşılaştığınız en önemli bölgesel sorunlar nelerdi?</p>	<p>☐ Altyapı yetersizliği ☐ Pazarlama/satış konusunda yoğun rekabet ☐ Eğitimli/kaliteli eleman eksikliği ☐ Yöreye yapılan teşviklerin yetersizliği ☐ Diğer:.....</p>
<p>47. Yatırımlarınızı gerçekleştirirken hangi kuruluşların imkanlarından faydalandınız? (Üniversite, KOSGEB, Kamu kuruluşları, Meslek odaları, Özel kuruluşlar, yatırım ve finansman danışmanları, vb)</p>	<p>..... </p>
<p>48. İşinizde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?</p>	<p>☐ Sertifikasyon ☐ Depolama ☐ Pazarlama ☐ Diğer</p>

Tarım Sektörü ve Üretimde Şirketleşme Üzerine Görüşler

<p>49. İş kurmak için neden Tarım sektörünü seçtiniz?</p>	
---	--

<p>50. Tarımda şirket tüzel kişiliğine sahip olarak çalışmak, bireysel olarak çalışmaya göre ne gibi avantaj ve dezavantajlar getirmektedir?</p>		
<p>51. Tarımda şirket tüzel kişiliğine sahip olarak çalışmak, bireysel olarak çalışmaya göre ne gibi avantaj ve dezavantajlar getirmektedir?</p>	<p style="text-align: center;">Avantajları</p> <p>☐ Prestij kazandırması</p> <p>☐ Ürünü pazarlama kolaylığı</p> <p>☐ Markalaşma imkanı</p> <p>☐ Daha ucuz girdi temini</p> <p>☐ İhracat yapma imkanı</p> <p>☐ Diğer.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p style="text-align: center;">Dezavantajları</p> <p>☐ Vergi muafiyetlerinde n yeterince yararlanamama</p> <p>☐ Defter tutma zorunluluğu</p> <p>☐ Diğer.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>52. Tarım Sektöründe karşılaşılabilecek büyük riskler nelerdir? (İklimsel riskler, Talep dengesizliği, Teşviklerin kaldırılması, Teknolojik gelişmeleri izleyememek vb.)</p>	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	
<p>53. Tarım sektörünün en önemli sorunları nelerdir?</p>	<p>☐ Nitelikli işgücü</p> <p>☐ Standart üretim olmayışı</p> <p>☐ Denetim yetersizliği</p> <p>☐ Haksız rekabet</p> <p>☐ Teşvik yetersizliği</p> <p>☐ AR-GE yetersizliği</p> <p>☐ Üniversite-Sanayi işbirliğinin yetersizliği</p> <p>☐ Altyapı yetersizliği</p> <p>☐ İletişim sorunları</p> <p>☐ Makinalaşmanın yetersiz olması</p> <p>☐ Devlet politikalarındaki belirsizlikler</p> <p>☐ Piyasa koşullarının çok hızlı değişmesi</p> <p>☐ Pazarlama/satış konusundaki yetersizlikler</p> <p>☐ Diğer:.....</p>	

54. Sizce tarım sektörünün sahip olduğu büyük fırsatlar nelerdir?	☐ Her zaman ihtiyaç duyulan ve duyulacak bir sektör olması ☐ Sektördeki büyüme ☐ Devlet teşviklerini yakın takip ☐ Sektörle ilgili destekleyici ve bilgi verici kamu kurumlarının olması ☐ Diğer:.....
55. İşinizle ilgili olarak devletten/yerel yönetimden beklentileriniz nelerdir?	☐ Altyapı yetersizliklerinin giderilmesi (ulaşım, haberleşme ağları vb.) ☐ Sektörde kalıcı devlet politikalarının yerleşmesi ☐ Bürokrasinin kolaylaştırılması ☐ Teşviklerin artması ☐ Standartların kabulü ve denetlenmesi ☐ Finansman konusunda kolaylıklar ☐ Diğer:.....
56. Ülkemizin Avrupa Topluluğuna katılması durumunda tarım sektörü ve dolayısıyla şirketiniz sizce nasıl etkilenecektir?	☐ olumlu ☐ olumsuz
57. Çevrenizde şirket kurmak isteyen veya şirketinize ortak olmayı düşünen üreticiler var mı?	☐ Evet ☐ Hayır
58. Şirketinize çiftçilerin de ortak olmasını istermisiniz ?	☐ Evet ☐ Hayır
59. Sizce çiftçiler birleşip şirket kurarak üretimlerini yapabilirler mi?	☐ Evet yapabilirler ☐ Hayır yapamazlar

60. Aşağıdaki yorumlara ne ölçüde katılıyorsunuz?	Tümüyle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Eğer başarısızlık riski varsa yeni bir işe başlanmamalıdır.					
Hükümet politikaları yeni kurulan şirketleri destekleyici yöndedir.					
Yerel yönetim politikaları yeni kurulan					

şirketleri destekleyici yönde değildir.					
Yeni kurulan şirketler gerekli izin ve lisansları kısa sürede alabilmektedirler.					
Vergiler yeni kurulan ve büyümekte olan şirketler için yük teşkil etmez					
Tarım sektöründe şirket kurmak diğerlerine göre daha zordur.					
Yeni kurulan şirketlerin pazara girmesi zordur.					
Yakın gelecekte kendi işini kuracaklar için elverişli bir ortam oluşacaktır.					

61. Birincil mamülünü kendi üreten şirketlerin yani Tarımsal Üretim şirketlerinin kurulması hakkında görüş ve önerileriniz nelerdir?	
62. Sizce tarımsal üretimde şirketleşme tarımsal örgütlenmeye bir alternatif olabilir mi?	☐ Evet ☐ Hayır
63. Şirketin ilk kuruluş amacını da içerecek şekilde kuruluş hikayesini anlatırmısınız?	
64. Sizin alanınızda faaliyet gösteren ve hammaddesini kendisi üreten bildiğiniz şirketler varmı? Varsa adları ve adresleri hakkında bilgi verirmisiniz?	

Ek:2 Üretici Anket Formu**“İzmir ve Antalya İlleri Örneği ile Tarımsal Üretimde Şirketleşme
Koşul ve Olanakları” Adlı Doktora Tezi Araştırma Projesi****Üretici Anket Formu**

Bu Proje E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi Araş.Gör. Ayşe DURĞAN DBEYS tarafından Doç.Dr. Sait ENGİNDENİZ danışmanlığında yürütülmektedir.

Anket No :
Anket Tarihi :
Anketin Yapıldığı İl :
Anketin Yapıldığı İlçe :
Anketin Yapıldığı Köy :

Üretici Bilgileri

1. Cinsiyeti	☐ Evet ☐ Hayır
2. Yaşı	
3. Eğitim Durumu (Yıl Olarak)	
4. Medeni Durumu	☐ Hiç Evlenmemiş ☐ Eşi Ölmüş ☐ Evli ☐ Boşanmış
5. Köyde Resmi Bir Görevi Var mı? (Aza, Bekçi, Muhtar vs.)	
6. Üyesi Olduğu Kuruluşlar açık adalarıyla (Kooperatif, Birlik, Vakıf, Sendika, Dernek, Şirket, Adi Ortaklık, Oda, Borsa vs.)	1- 2- 3- 4-
7. Bağlı Bulunduğu Sosyal Güvenlik Kurumu	
8. Üreticilik deneyiminiz kaç yıllıktır?	
9. Asıl işiniz nedir? (Zamanınızın çoğunu ayırduğumuz iş)	
10. Yan işleriniz var mı varsa nelerdir?	1- 2-
11. Bir yılda asıl ve yan işlere ayırdığımız zamanın oransal dağılımı nasıldır?	1- 2-
12. Toplam aile gelirinizin yapılan işlere oransal dağılımı nasıl?	1- 2-

13. İkamet ettiğiniz yer	
14. Yıl içinde Başka yerde de ikamet ediyormusunuz? Evet ise nerede?	

15. Aile fertleri kimlerdir ve özellikleri								
Sıfatı	Yaşı	Eğitim Durumu (yıl)	Medeni Durumu	Asıl işi	Yan işleri	İşletmede çalıştığı gün	İşletme dışında çalıştığı gün	Bağlı olduğu S.G.K.

16. Sahip olduğunuz taşınmaz mallar (ev, ahır vs.) nelerdir?				
Sıra No	Cinsi	Kullanım biçimi	Alanı	Bulunduğu Yer
1				
2				
3				
4				
5				

17. Sahip olduğunuz arazileriniz nelerdir?								
Parsel Sıra no	Alan(daa)	Sulu	Kuru	Mülk	Kira	Ortak	2006 Ekim-Dikim	Ürün Birim Satış Değeri
1								
2								
3								
4								
5								

18. Sahip olduğunuz hayvan varlığı?

Cinsi	Birim Değeri	Adet	Elde edilen yıllık ürün miktarı	Yıllık ürün değeri

19. Sahip olduğunuz ambar varlığı?					
Dönem başı			Dönem sonu		
Materyal	Miktar	Değeri	Materyal	Miktar	Değeri

20.Kasa mevcudu ve alacaklar		
Cinsi	Dönem başı	Dönem sonu

21.Toprak ıslahı varlığı		
Cinsi	Dönem başı değeri	Dönem sonu değeri

22.Tarla demirbaşı varlığı		
Cinsi	Dönem başı değeri	Dönem sonu değeri

23. İşletmede bulunan tarımsal alet ve makineler	☐ Traktör	☐ Gübre Makinesi
	☐ Mibzer	☐ İlaçlama Makinesi
	☐ Tırmık	☐ Ekim Makinesi
	☐ Freze	☐ Dikim Makinesi
	☐ Su Pompaları	☐ Diğer.....

24. Evinizde bulunan eşyalar?	☐ Çamaşır Makinası ☐ Bulaşık Makinası ☐ Bilgisayar ☐ Müzik Seti ☐ Uydu Anteni ☐ Klima		
25. İşletmede gelir-gider kaydı tutuluyor mu?	☐ Evet ☐ Hayır		
26. Çevrenizde hammaddesini kendisi üreten tarımsal üretim şirketi var mı?	☐ Evet ☐ Hayır		
27. Üstteki soruya yanıtınız evet ise bu şirketler hakkında bilgi verirmisiniz?	Şirket Adı:	Üretilen ürün	Üretim ve satış şekli
	1-		
	2-		
	3-		
28. Bildiği gibi sanayi ve ticaret ile uğraşanlar bir araya gelerek şirket kurup faaliyetlerini sürdürmektedirler. Böyle bir örgütlenmeyi kendi üretim alanınız için düşünür müsünüz?	☐ Evet ☐ Hayır		
29. Böyle bir şirketin kullanımına arazilerinizi vererek ortak olmayı düşünür müsünüz?	☐ Evet ☐ Hayır		
30. Çevrenizde şirket kurmak isteyen çiftçiler var mı?	☐ Evet ☐ Hayır		
31. Üstteki soruya yanıtınız evet ise sizce bu kişiler neden böyle bir örgütlenmeyi düşünüyorlar?			

32. Örgütlenme konusunda aşağıda yazılanlara ne kadar katılıyorsunuz?	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Bir örgüt içinde bulunan insanlarla anlaşmak zordur.					
Bir örgüte üye olan herkes aynı ölçüde çalışmaz.					
Bir örgüte üye olanlar daha fazla kazanç sağlarlar					
Bir örgüte üye olmak isterim					
Bir örgüt kurmak için üye bulmak zordur.					
Bir örgüte üye olanlar üretim için gereken malzemeyi daha kolay temin ederler.					

Bir örgüte üye olanların üretim maliyetleri daha az olur.					
Bir örgüte üye olanlar ürünlerini daha kolay satarlar					
Tarımda örgütlenme gerekli değildir					
Var olan örgüt tipleri yeterlidir					
Tarımsal üretimde yeni örgütlenme şekilleri gereklidir.					
Örgüt, sorunların çözümü için üyesine destek olur.					

33. Size ve çevrenize sağlayacağı sosyal ve ekonomik fayda açısından aşağıdaki kurumlara ne ölçüde güvenirsiniz?						
Kurumlar	Kesinlikle Güvenirim	Güvenirim	Hiçbir Fikrim yok	Güvenmem	Kesinlikle Güvenmem	
Çiftçi sendikaları						
Tarım Kooperatifleri						
Ziraat Odaları						
İl/İlçe Ziraat Müdürlükleri						
Çiftçi Birlikleri						
Tarım şirketleri						

34. Şirketleşme konusunda gördüğünüz zorluklar nelerdir?	☐ Bürokrasinin çok olması ☐ Eğitimli insan sayısının az olması ☐ Sermaye gerektirmesi ☐ İlk kuruluş masraflarının çok olması ☐ Herşeyin kayıt altına alınması ve vergilerin yüksekliği ☐ Nasıl kurulacağını ve nasıl işletileceğinin bilinmemesi ☐ Ortaklarla anlaşamama ihtimalinin olması ☐ Diğer:.....
35. Şirket deyince aklınıza neler geliyor?	☐ Kentte yaşamak ☐ Karlı bir iş ☐ Çok kişinin bir araya gelip ortak olması ☐ Parası olan herkes kurabilir ☐ Riskli bir iş ☐ Hilekarlık yapabilecek bir kurum ☐ Eğitimli insanlara göre bir iş ☐ Kaliteli iş ☐ Diğer:.....

36.Şirketler konusunda aşağıdaki hükümlere ne kadar katılıyorsunuz?	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Şirket sahibi olma itibar kazandırır.					
Birbirine güvenmeyen insanlar şirket kuramaz.					
Şirketler çiftçileri kandırır.					
Şirketler kolay kredi alırlar.					
Şirketler çok vergi verirler.					
Şirketler ülkemizin gelişmesi için gereklidir.					
Şirketler normal üreticilerden daha fazla üretim yaparlar					
Şirketler çok işçi çalıştırırlar					
Şirketlerin başında iyi yöneticiler bulunmalıdır.					
Şirketler girdileri daha ucuza alırlar					
Şirketler ürünlerini daha kolay satarlar					
Aile şirketleri daha uzun ömürlü olur.					
İyi bir yöneticisi olmayan şirket batar					
Tarımsal şirketler genellikle ürün değerlendirme amaçlıdırlar					
Şirketler insanların imkanlarını birleştirip daha fazla kazanç sağlaması demektir.					
Şirket kurmak veya ortak olmak bana göre değildir.					

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında doğan Ayşe DURĞAN DBEYS ilk, orta ve lise eğitimini Kars/Kağızman'da tamamladıktan sonra 1990 yılında başladığı Ege Üniversitesi Fen Fakültesi İstatistik Bölümünü 1994 yılında bitirdi. Aynı yıl Ege Üniversitesi Yabancı Diller Bölümünde bir yıl hazırlık eğitimi gördükten sonra 1995 yılında Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstatistik Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlayıp 1999 yılında hazırladığı “Kağıt Filtre Sanayiinde Üretim Planlamasının Karma Tamsayı Programlama İle Modellenmesi ve Çözümü” adlı tez çalışmasını tamamlayarak mezun oldu. 2001 yılında Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında doktora eğitimine başladı.

1996 yılından beri Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.